

FORDÍTÁS ÉS TOLMÁCSOLÁS

A HARMADIK ÉVEZRED ELEJÉN

SZERKESZTETTE
KLAUDY KINGA

ELTE EÖTVÖS KIADÓ
EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM

FORDÍTÁS ÉS TOLMÁCSOLÁS
A HARMADIK ÉVEZRED
ELEJÉN

Szerkesztette

KLAUDY KINGA

A szerkesztésben közreműködött

BORONKAY-ROE ZSUZSA

KURIÁN ÁGNES

Korrektúra

ROBIN EDINA

MÉSZÁROS ANDREA ÉVA

FORDÍTÁS ÉS TOLMÁCSOLÁS

A HARMADIK ÉVEZRED ELEJÉN

40 ÉVES AZ ELTE
FORDÍTÓ- ÉS TOLMÁCSKÉPZŐ TANSZÉKE

JUBILEUMI ÉVKÖNYV
1973–2013

A kötet kiadását támogatta:
Európai Parlament Tolmácsolási és Konferenciaszervezési Főigazgatóság.
„Grants for actions to promote training in conference interpreting”

A borítón: Albrecht Dürer (1471–1528) *Szent Jeromos a vadonban*

A hátsó borítón: A 2008/2009-es évfolyam angol nyelvi csoportja
és tanáraik a tolmácsteremben

ISBN 978-963-312-164-1

© Szerkesztő, szerzők, 2013

 **E L T E
EÖTVÖS
KIADÓ** www.eotvoskiado.hu

Felelős kiadó: az ELTE Bölcsészettudományi Karának dékánja

Felelős szerkesztő: Pál Dániel Levente

Borító: Csele Kmotrik Ildikó

Tördelőszerkesztő: Heliox Film Kft.

Nyomda: Prime Rate Kft.

TARTALOM

KLAUDY KINGA

A Ménesi úttól az Amerikai úton át a Múzeum körútig... .. 9

ELSŐ RÉSZ

TANULMÁNYOK

A FORDÍTÁS ÉS TOLMÁCSOLÁS KUTATÁSÁNAK TÉMAKÖRÉBŐL

KLAUDY KINGA

A Fordítástudományi Doktori Program tíz éve 19

POLCZ KÁROLY

Beszédaktusok a fordítástudományban 31

ROBIN EDINA

Az explicitáció következményei és etikája 49

BAKTI MÁRIA

Explicitáció és szinkrontolmácsolás 65

BÁNHEGYI MÁTYÁS

Politikai manipuláció és/vagy fordítás. A fordításközpontú politikai
tömegkommunikációs modell elméleti alapjai 77

SEIDL-PÉCH OLÍVIA

Célnyelvi szövegek nyelvtechnológiai eszközökkel támogatott lexikai
kohéziós vizsgálata.. .. 95

FISCHER MÁRTA ÉS LESZNYÁK ÁGNES

A befogadó növekedéstől az inkluzív növekedésig. Terminusalkotás
európai uniós kontextusban 107

MÁSODIK RÉSZ

TANULMÁNYOK A FORDÍTÁS ÉS TOLMÁCSOLÁS OKTATÁSÁNAK TÉMAKÖRÉBŐL

LÁNG ZSUZSA

- „European Masters in Conference Interpreting” (EMCI).
A projektől a konzorciumig: egy sikeres képzés története 129

KURIÁN ÁGNES

- A francia szakcsoport 40 éve dióhéjban 135

SZABARI KRISZTINA

- A német csoport munkája szubjektív megközelítésben 139

BORONKAY-ROE ZSUZSA

- Hardver és szoftver 145

HORVÁTH ILDIKÓ

- A fordító- és tolmácsképzés új kihívásai 149

FORGÁCS ANDRÁS

- Kéz a kézben az európai politika és a fordítás, tolmácsolás.
15 esztendő az EU szakirányú képzés 159

FALUDY KINGA

- Spanyol nyelvi tolmácsképzés és gazdasági ismeretek oktatása az FTT-n 163

JANTSITS ÁGNES

- Az értékelés szerepe a tolmácsolás oktatásában 167

HARMADIK RÉSZ

VISSZAEMLEKEZÉSEK

Az FTCS/FTK/FTT hallgatói és tanárai emlékeznek...

*Arató Anna, Alföldy Orsolya, Biedermann Zsuzsánna, Lucy Frankel,
Gordos Ágnes, Grits Barbara, Herczegh Gabriella, Kapronczay Hédi,
Kaján-Miholics Klára, Kató Eszter, Kovács Máté, Kovalik-Deák Szilvia,
Malinovszky Szilvia, Mizsei Edit, Neupert Júlia, Sárík Györgyi,
Sebők Demeter Mária, Somogyi László, Szegh Henriett, Szirmai Judit,
Tamás Dóra, Tóth Zsuzsanna, Vadász Linda, Vajda Márton,*

Varga Borbála, Zachar Viktor 177

GULYÁS RÓBERT

Kavicsok, homokszemek, titánok. (Pillanatfelvétel az ELTE
tolmacsképzésében végzett, jelenleg az Európai Parlamentnél
dolgozó tolmácsok életéről alma materük fennállásának negyvenedik
évfordulóján) 215

NEGYEDIK RÉSZ

AZ FTCS/FTK/FTT TANÁRAI ÉS HALLGATÓI (1973–2013)

Az FTCS/FTK/FTT oktatóinak névsora (1973–2013) 223
Az FTCS/FTK/FTT hallgatóinak névsora (1973–2012) 228
Az EMCI-képzésben diplomát szerzett FTK/FTT-hallgatók (1999–2012) 242

ÖTÖDIK RÉSZ

MELLÉKLET

MAKKOS ANIKÓ

A siker titka – egy életút tanulságai. Interjú Klaudy Kingával 249

ELŐSZÓ

A MÉNESI ÚTTÓL AZ AMERIKAI ÚTON ÁT A MÚZEUM KÖRÚTIG...

Kedves régi és új kollégák, kedves régi és új hallgatók! A Fordító- és Tolmácsképző Tanszék negyvenéves története a magyarországi fordító- és tolmácsképzés története is. Erről szól ez a jubileumi évkönyv. Engedjék meg, hogy az előszóban nagy vonalakban áttekintsem ezt a negyven évet, talán így könnyebb lesz időben elhelyezni a visszaemlékezéseket. Nekem mint a tanszék egyik alapító tagjának még élénken él emlékezetemben a múlt, emlékszem a Ménesi úti tantermekre, az első évfolyamok hallgatóira, minden olyan, mintha tegnap történt volna...

Negyven évvel ezelőtt, 1973 szeptemberében nyitotta meg első tanévét az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Fordító- és Tolmácsképző Csoportja a Ménesi úti Eötvös Kollégium alagsorában létrehozott nyelvi laboratóriumban és az ahhoz kapcsolódó, akkori viszonyok között jól felszerelt nyelvi tantermekben. A tanárok verbuválására 1973 tavaszán Szépe György, a kiváló általános és alkalmazott nyelvész kapott megbízást az Oktatási Minisztériumtól. Feladata az volt, hogy hozzon létre egy csapatot a fordítás és tolmácsolás iránt érdeklődő nyelvtanárokból, akik a nyár folyamán kidolgozzák ennek az új posztgraduális képzési formának a tantervét, módszertanát, sőt, ami akkor nagyon szokatlan volt, pénzügyi tervét is.

A létrehozandó oktatási egység az ELTE Bölcsészkarához tartozott, de nem volt feltétel, hogy a kiválasztott tanárok az ELTE oktatói legyenek. Szépe György a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Nyelvi Intézetében keresett munkatársakat. Így esett választása Ferenczy Gyulára, aki egyike volt az MKKE Nyelvi Intézet innovatív nyelvtanárainak, és akkoriban készült kandidátusi disszertációja a nominális szerkezetek kontrasztív nyelvészeti vizsgálatáról, tehát alkalmas volt a képzés tudományos háttérének biztosítására. A csapat franciás tagját a minisztérium jelölte ki Dániel Tamásné személyében. Az angolos alapító tag, Aniot Judit a Magyar Rádió idegen nyelvi szerkesztőségében került kapcsolatba történetünk szereplőivel, az oroszos kolléga, Kárpáti György már akkor is gyakorló tolmács volt, nekem pedig már jelentek meg fordításaim, és nyelvészetileg is érdeklődtem a fordítás elmélete iránt.

A Ménesi úti kollégium igazgatója, Tóth Gábor barátsággal és türelemmel fogadott bennünket, pedig az első időkben tanári szobánk, amely az ő igazgatói

szobájával szemben nyílt, nagy forgalmat bonyolított le. Minden nap reggeltől estig tartott a szervezkedés, a tanárkeresés és az új tananyagok előállítása a kollégium akkor még újdonságnak számító és csak korlátozott mértékben használható xeroxgépén. Az új posztgraduális képzés iránt nagy volt az érdeklődés. Őt ember nyilvánvalóan kevés volt az oktatási feladatok ellátására, tehát kezdettől részt vettek az oktatásban megbízott oktatók, de a főállású oktatók száma is bővült: a német szakcsoportot Zalán Péter, majd Szabari Krisztina alapította meg, a francia szakcsoport vezetését Kurián Ágnes vette át, az angol szakcsoport pedig a már nálunk végzett Láng Zsuzsával bővült ki, aki 1987-ben vette át az angol szakcsoport vezetését.

A képzés kezdetben fél éves volt, és 1973-ban csak két nyelvből indult: orosz-ból és angolból. A német nyelvű képzés 1974-ben, a francia 1975-ben kezdődött. Hamar rájöttünk, hogy fél év semmire sem elég, és az oktatás az 1978/1979-es tanévben két félévessé vált. A fordító- és tolmácsképzés elméleti és módszertani megalapozása óriási feladat volt. Nemcsak azért, mert a fordító- és tolmácsképzésnek nem volt kidolgozott módszertana, nem voltak tankönyvei, hanem azért is, mert a beiratkozott hallgatók nagyon igényesek voltak. Mindegyikük elvégezte valamelyik bölcsészszakon az ötéves idegen nyelv szakot, és általában a munkahelyük küldte őket, ahol már fordítóként és tolmácsként dolgoztak. Azonnal kiderült, hogy a fordító- és tolmácsképzésnek egyik legnagyobb problémája az elmélet és a gyakorlat aránya. A hallgatók gyakorlati tanácsokra vártak, mi, oktatók pedig az elméleti alapozással próbálkoztunk. Vagy legalábbis az oktatók egyik fele, akik inkább nyelvészek voltak. A másik fele, a gyakorló tolmácsok és fordítók csak a gyakorlást tartották hasznosnak. Így aztán rengeteget és szenvedélyesen vitatkoztunk. Én kezdettől fogva hittem a fordítói tevékenység elméleti megalapozásában, abban, hogy a tanári instrukciókat csak akkor lehet az esetek nagyobb számára kiterjeszteni, ha nyelvészetileg is alá tudjuk támasztani őket. Bár akkor nem így gondoltam, ma úgy érzem, ezek a viták nagyon hasznosak voltak, mert mindenkit arra készítettek, hogy pontosabban megfogalmazza saját álláspontját. Ferenczy Gyula helyét a Fordító- és Tolmácsképző Csoport élén 1980-ban Lieber Péter vette át, aki 1997-ig vezette a tanszéket, őt követtem én 1997-ben.

Tizenhét évet töltöttünk a Ménesi úton, ahol nem voltak számítógépek, nem voltak tolmácskabinok, nem voltak nemzetközi kapcsolataink, de nagy volt a lelkesedésünk, és bőven volt időnk szakirodalmat olvasni, tudományos munkát végezni. Mivel 6-8 fős kis csoportokat oktattunk, volt időnk fordításokat javítani, odafigyelni a hallgatók fejlődésére. Ennek a viszonylag nyugodt – legalábbis külső eseményektől mentes – tizenhét évnek köszönhető, hogy sikerült kialakítanunk a posztgraduális fordító- és tolmácsképzésnek egy olyan koncepcióját, amely többé-kevésbé máig is helytálló.

A rendszerváltás a 90-es években nagy változásokat hozott a tanszék életében. Átköltöztünk az Amerikai útra, tágasabbak lettek a tanári szobák, nagyobbak

a tanterem, reális lehetőség nyílt egy számítógépes terem felszerelésére, sőt a régen áhított, tolmácsfülkékkel felszerelt konferenciaterem is elérhető közelségbe került, amikor 1993-ban felvettük a kapcsolatot az Európai Bizottság Konferencia- és Tolmácsszolgálatával, valamint Fordítószolgálatával.

Európai partnereink világossá tették, hogy a nálunk folyó fordító- és tolmácsképzésnek be kell illeszkednie az európai környezetbe, hiszen a nálunk végzett hallgatóknak nemzetközi szintén kell majd helytállniuk. A javasolt változtatások a következők voltak: az egyéves képzést kétévéssé kell alakítanunk, el kell választanunk a fordító- és a tolmácsképzést, az idegen nyelvek számát kettőre kell emelnünk, és együttműködést kell kialakítanunk Európa vezető fordító- és tolmácsképző intézményeivel. Nagy lelkesedéssel láttunk a feladathoz. Felvettük a kapcsolatot a fordító- és tolmácsképzést folytató európai egyetemekkel (University of Westminster, ESIT, Mainz-Germersheim, University of Granada), és nemzetközi együttműködés keretében kezdtük kidolgozni az európai uniós szakfordító- és konferenciatolmács szakirányú továbbképzés tervezetét. Nemzetközi kapcsolataink kialakításában sok ösztönzést és segítséget kaptunk Forgács András úrtól, az Oktatási Minisztérium nyugalmazott helyettes államtitkárától. Az új képzés új módszertani elvek kidolgozását kívánta meg (erről szól a 30 éves évfordulóra megjelent kötetben Kurián Ágnes, Szabari Krisztina és Láng Zsuzsa tanulmánya). Az új képzés megvalósításához készített sikeres pályázatunk eredményeképp az Amerikai úti épületben európai uniós támogatásból felszerelték az európai normák szerinti tolmácsfülkékkel berendezett konferenciatermünket.

Közben hazai pályán is helyt kellett állnunk, mert a 90-es években elkezdődött a magyarországi egyetemek és szakok akkreditációja, és korábbi posztgraduális képzésünket, amelynek hivatalosan „szakosító továbbképzés” volt a neve, „szakirányú továbbképzésként” kellett akkreditáltatnunk. Mivel a magyar akkreditációs követelmények között a tudományos fokozatok megszerzése is szerepelt, tanáraink megszerezték a PhD-fokozatot, és így egyike lettünk azoknak a ritka fordító- és tolmácsképző tanszékeknek, ahol tudományos fokozattal is rendelkező, gyakorló fordítók és tolmácsok oktatnak. Elnyertük az akkreditációt korábbi posztgraduális képzésünkre, amelyet társadalomtudományi és gazdasági szakfordító- és tolmácsképzés címen folytathattunk, és szintén sikeresen akkreditáltattuk az új európai uniós szakfordító- és konferenciatolmács-képzést is. Az első két európai uniós konferenciatolmács évfolyam még az Amerikai úton diplomázott, amikor újabb változások következtek be a tanszék életében.

A 2000/2001-es tanév tavaszi félévének végén újra költöztünk. Ezúttal az ELTE Trefort-kerti kampuszának F épületébe. Hatalmas konferenciatermünknek helyet találni nem volt könnyű feladat, de végül Manherz Károly dékán úr jóvoltából megkaptuk az F épület első emeleti nagyelőadóját, ahol kényelmesen elfértek a konferenciaterem fülkéi, amelyek azóta is éjjel-nappal használatban vannak, és minden évben helyt adnak a nemzetközi vizsgabizottság előtt zajló European

Masters in Conference Interpreting (EMCI) vizsgáknak. Láng Zsuzsa tanárnő aktív nemzetközi tevékenységének köszönhetően európai uniós konferencia-tolmács-képzésünk elnyerte a nemzetközi akkreditációt is, és ezzel 2002-ben hivatalosan is tagja lettünk egy 14 európai egyetemből álló konzorciumnak, amely azonos elvek szerint folytatja a tolmácsképzést. A szerződést az érintett egyetemek rektorai/rektorhelyettesei írták alá, magyar részről Boros László rektorhelyettes úr, majd később az EMCI-képzést folytató európai egyetemek rektorainak találkozásán Hudecz Ferenc rektor úr képviselte egyetemünket, illetve tanszékünket, amelynek hivatalos neve a 2000/2001-es tanév őszi félévétől Fordító- és Tolmácsképző Központ, majd 2006-ban Fordító- és Tolmácsképző Tanszék lett.

Még az Amerikai úti korszak történetéhez tartozik a tanszék megalapításának 25 éves évfordulója alkalmából rendezett első fordítástudományi konferencia és öregdiák-találkozó. Már az első fordítástudományi konferenciát is közösen rendeztük az Országos Fordító- és Fordításhitelesítő Irodával, valamint a Magyar Fordítók és Tolmácsok Egyesületével, hogy a fordítók és tolmácsok gyakorlati problémái se maradjanak ki látókörünkől. Akkor kezdődött el együttműködésünk az OFFI Zrt. vezérigazgatójával, Szappanos Gézával, az MFTE egymást váltó elnökeivel: Varga-Haszonits Istvánnal, Fáber Andrással, Schaffler Györggyel és a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Fordító és Tolmács Szakmai Osztályának vezetőjével, Elter Istvánnal. Az elmélet, az oktatás és a gyakorlat találkozását megvalósító konferenciasorozat „A magyar fordítók napja” elnevezést kapta, bár kezdetől fogva kétnapos rendezvény volt, amelynek első napját az FTT, második napját a szakmai szervezetek rendezték. Ezzel egy olyan konferenciasorozatot indítottunk el, amely tizenöt éve rendszeres találkozási lehetőséget teremt a fordítással és tolmácsolással foglalkozó kutatók, oktatók és gyakorlati szakemberek számára. A 25 éves évfordulóra jelent meg jubileumi konferenciakiadványaink első kötete *A magyarországi fordító- és tolmácsképzés 25 éve* címmel, amely az oktatók tanulmányain kívül hallgatói és tanári visszaemlékezéseket tartalmaz, valamint az 1973 óta nálunk végzett hallgatók és az oktató tanárok teljes névsorát. A 25 éves évforduló alkalmával alapítottuk meg a *Fordítástudomány* című folyóiratot, amely azóta is évente kétszer jelenik meg, és az országban folyó fordítástudományi kutatások legfontosabb tudományos fóruma. Egy évvel később jelent meg első száma az Akadémiai Kiadóval közösen indított *Across Languages and Cultures* című, angol nyelvű fordítástudományi folyóiratnak, amely ma is rendszeresen megjelenő és a nemzetközi fordítástudomány élvonalába tartozó, B kategóriás, implaktfaktorral rendelkező nemzetközi folyóirat.

Az átköltözés utáni évtized is eseményekben gazdag volt. A 2002/2003-as tanévben indítottuk az európai uniós szakfordító szakirányú továbbképzést, a 2003/2004-es tanévben pedig a Nyelvtudományi Doktori Iskolán belül az önálló Fordítástudományi Doktori Programot, amelyben azóta tíz évfolyam végzett, és

19 hallgató szerzett doktori fokozatot fordítástudományból. 2003 tavaszán ünnepeltük a tanszék megalapításának harmincéves évfordulóját az V. Fordítástudományi Konferenciával és Öregdiák-találkozóval, valamint a 30 éves évfordulóra kiadott, *Fordítás és tolmácsolás az ezredfordulón* című tanulmánykötettel.

Közben a magyar felsőoktatásban elindult a bolognai folyamat, és nekünk is döntenünk kellett, hogy szakirányú továbbképzéseink mellett milyen szerepet kívánunk játszani a bolognai típusú, háromfokozatú képzésben. Mivel egész addigi tevékenységünk a posztgraduális képzési formához kötődött, kezdettől fogva mesterképzésben gondolkodtunk. 2005-ben kezdődött az egyeztetési folyamat a fordítóképzést folytató egyetemek és főiskolák között. A legnagyobb változást a korábbi programokhoz képest a két idegen nyelven folyó képzés bevezetése jelentette. Eszerint a fordító és tolmács mesterképzésbe való bekezdéshez első idegen nyelvből (B nyelv) felsőfokú, második idegen nyelvből (C nyelv) középfokú nyelvvizsgára van szükség. Fontos volt az a megállapodás is, hogy a bemenetet igyekszünk nyitva tartani, tehát bármely alapképzés után lehet fordító és tolmács mesterszakra jelentkezni. A tanácskozásokon részt vevő tanszékek közötti megegyezés alapján 2006-ban tanszékünk adta be a fordító és tolmács mesterképzés szaklétesítési anyagát. 2007 tavaszán jelent meg a Magyar Akkreditációs Bizottság honlapján a T betű, hogy támogatják a fordító és tolmács mesterszak megalapítását (határozat száma: 2007/4/V/26), és 2009-ben indult a fordító és tolmács mesterszak első évfolyama.

A 14 európai egyetemen összehangoltan működő európai uniós tolmácsképzés (European Masters in Conference Interpreting) mintájára az Európai Bizottság Fordítói Főigazgatósága 2006-ban elhatározta, hogy a fordítóképzésben is megteremti az egyetemek közötti koordinációt. 2006-tól kezdve rendszeresen meghívást kaptunk a brüsszeli egyeztető tárgyalásokra, amelyeken elsősorban a fordítói szakmához szükséges új kompetenciák kidolgozása volt a középpontban. Az FTT pályázati anyagát Horváth Ildikó tanárnő készítette el. Sikeres pályázatának eredményeként 2010-ben tagjává váltunk az European Masters in Translation (EMT) hálózathoz, amelynek feladata az európai egyetemeken folyó fordítóképzés harmonizálása.

Az eltelt 40 év alatt negyvennégy évfolyam végezte el a szakfordító és tolmács szakirányú továbbképzési szakot (AB nyelvi kombinációban), tizenhárom évfolyam az EU-konferenciatorlmács szakirányú továbbképzési szakot (AB(C) nyelvi kombinációban), és két évfolyam (2009–2011, 2010–2012) a mesterszakot angol–német, angol–francia, francia–angol és német–angol nyelvi kombinációban. A harmadik és negyedik évfolyam (2011–2013 és 2012–2014) most végzi tanulmányait.

2008 őszén a folyamatban lévő szakirányú továbbképzéseket regisztráltatni kellett, és újakat is lehetett indítani. Előre látva, hogy a 2009-ben induló, két idegen nyelvet igénylő mesterképzés mellett inkább az egy idegen nyelven folyó

szakirányú továbbképzésekre lesz igény, átalakítottuk szakirányú továbbképzéseink struktúráját, és bevezettük az egy idegen nyelven folyó európai uniós, valamint társadalomtudományi és gazdasági szakfordítóképzést. Erre is van igény, elsősorban angol nyelvből.

Mesterképzésünk sikerességére vall, hogy minden évben nagy a túljelentkezés. Évente 250-300 jelentkezés érkezik. A felvettek száma 60-70 hallgató a négy nyelvi kombinációban. Mivel a fordító- és tolmácsképzés esetében az ideális csoportlétszám kb. 15 fő, ennél több hallgatót nem is tudnánk fogadni. Igény lenne a nyelvek választékának a bővítésére, ezt a BTK nyelvi tanszékeivel együttműködve próbáljuk megoldani.

A hosszú évek alatt alig változott a tanszék személyi állománya. A tanszékvezetőn (Klaudy Kinga) kívül minden nyelvi csoportnak volt egy vezetője: az angolé Láng Zsuzsa, a franciáé Kurián Ágnes, a németé Szabari Krisztina és az EU-tolmácsoké Boronkay-Roe Zsuzsa, a többi órát jórészt gyakorló fordítókból és tolmácsokból álló, megbízott oktatói gárda tartotta, és ez tette lehetővé, hogy ne szakadjunk el a fordítók és tolmácsok napi gyakorlatától. A mesterképzés megindulásával a képzési feladatok bővülése szükségessé tette, hogy új tanárokkal bővítsük a tanszéket. A hosszú évekig állandó ötös fogat még az Amerikai úton bővült a frissen végzett Horváth Ildikóval, majd a Fordítástudományi Doktori Programot végzett fiatal oktatók, Zachar Viktor, Mohácsi-Gorove Anna és Hutterer Mihály kerültek be a tanári karba. Régen velünk dolgozó, megbízott oktatóink közül Jantsits Ágnes lépett be a szülési szabadságon lévő Mohácsi-Gorove Anna helyére. Sokat köszönhetünk három állandó lektorunk, Paul Morgan, Andreas Stieber és Ludwig Ravaille munkájának. Szintén a doktori programnak köszönhető a doktoranduszhallgatók részvétele az oktatásban: Robin Edina, Ábrányi Henrietta, Mészáros Andrea Éva, Seresi Márta, Felekné Csizmazia Erzsébet és Kovalik-Deák Szilvia nevét kell itt megemlíteni, bár az utóbbi két kolléga már régen megbízott oktató volt nálunk, amikor a doktori képzésbe bekapcsolódtak. A 2012/2013-as tanévben az alapító tagok közül nyugdíjba vonul Láng Zsuzsa, Szabari Krisztina és Kurián Ágnes, de reméljük, nem szakadnak el tőlünk, óraadóként, tanácsadóként továbbra is részt fognak venni a tanszék életében. A nyugdíjba vonuló kollégák helyébe lépett a 2012/2013-as tanévben Barta Péter és Eszenyi Réka. Megbízott oktatóink közül sokan évtizedek óta tanítanak nálunk. Külön kiemelandó Faludy Kinga, aki megbízott oktatóként alapította meg a spanyol nyelvű fordító- és tolmácsképzést, amely nem indul minden évben, de amikor indul, a hallgatók kiváló vizsgaeredménnyel végeznek. Megbízott oktatóink közül itt most csak néhányat tudok kiemelni, sokat köszönhetünk Sellei Ivánnak, Érsek Ivánnak, Bajcsi Péternek, Vida Tamásnak, Forgács Andrásnak, Schmör Hannának, Szöllősy Judynak, Jo-Zach Millernek, Zelényi Annának és még sokaknak, akikről szó lesz e kötet lapjain. Külön köszönet illeti

Bán Miklóst, az Espell fordítóiroda igazgatóját a fordítóképzés korszerűsítéséhez nyújtott szakmai támogatásért.

Eiler Miklósnéra, Ági nénire sokan szeretettel gondolnak a visszaemlékezésekben. 2006 óta Papp Sándorné, Jutka tölti be nagy szakértelemmel és odaadással a tanszéki előadó mindenre kiterjedő figyelmet igénylő munkakörét. Technikusunk, Agárdy Péter nélkül megállna az élet a számítógépes teremben és a tolmácsfülkékben.

A 40 éves évfordulóra készült évkönyv öt részből áll. Az első részben a Fordítástudományi Doktori Program jelenlegi és végzett hallgatóinak tanulmányai olvashatók a fordítás és a tolmácsolás kutatása témakörében, a második részben az FTT oktatói írnak képzési tapasztalataikról. A harmadik részben az FTT oktatói és hallgatói rövidebb, személyesebb hangú írásokban emlékeznek az elmúlt 40 évre. Az évkönyv negyedik része az oktatók és hallgatók névsorát tartalmazza 1973-tól, az alakulástól napjainkig. Az ötödik részben, a függelékben található Makkos Anikó beszélgetése Klaudy Kingával.

A krónikának vége, bizonyára nem teljes, sok név, sok esemény maradt említetlenül, de szóljanak erről a jubileumi kötet tanulmányai, visszaemlékezései, dokumentumai.

Prof. Dr. Klaudy Kinga
tanszékvezető egyetemi tanár
Az FTK/FTT vezetője

ELSŐ RÉSZ

TANULMÁNYOK A FORDÍTÁS ÉS TOLMÁCSOLÁS KUTATÁSÁNAK TÉMAKÖRÉBŐL

Bozsik Gyöngyvér, PhD hallgató előadást tart egy nemzetközi konferencián

KLAUDY KINGA

A FORDÍTÁSTUDOMÁNYI DOKTORI PROGRAM TÍZ ÉVE

Nyomtatásban megjelent vagy különböző adathordozókon tárolt, kész fordítások szövegét több tudomány is felhasználja adatforrásként. Megtörténhetett volna, hogy ez így is marad, és nem áll össze egy olyan tudomány, amely a fordítást a fordításért vizsgálja, önmagában tartja kutatásra érdemes, kétnyelvű beszédtevékenységnek. Az önálló fordítástudomány létrejöttétől még hosszú út vezetett az önálló fordítástudományi doktori programok létrejöttéhez. Magyarországon ez 2003-ban következett be, amikor az ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskoláján belül megalakult az önálló Fordítástudományi Doktori Program. A program célja sokak szemében túlságosan nagyra törőnek tűnhet, mivel nem más, mint a magyar fordítástudomány megteremtése. De nem is lehet más, ha a fordítástudományt a világszerte használatos *Translation Studies* terminusnak megfelelően értelmezzük, tehát elsősorban nem szépirodalmi szövegek fordításának kutatását értjük rajta, hanem a tág értelemben vett nyelvi közvetítés összes szóbeli és írásbeli megnyilvánulásának kutatását.

AZ ELŐZMÉNYEK

Az ELTE Fordítástudományi Doktori Programjának 2003-as megalapításához hosszú, több évtizedes előkészület vezetett (lásd 1. táblázat). A 20. század második felében az egész világon kibontakozott a fordítástudomány, de magyarországi meghonosítása nem ment gyorsan. Természetesen nálunk is – mint mindenütt a világban – az egyetemi szintű fordítóképzéssel jelentkezett az igény a fordítói tapasztalatok elméleti általánosítására, de amikor a Fordító- és Tolmácsképző Csoport 1973-ban létrejött, a fordítástudományi kutatások eredményeit nálunk nem ismerték. Kivéve talán Tarnóczy Lórándot, aki 1966-ban megjelent, *Fordítókalausz* című könyvében áttekintette mindazt, amit akkor a fordítás nem irodalomcentrikus megközelítéséről tudni lehetett.

1. táblázat. A Fordítástudományi Doktori Program létrejöttének előzményei

1973	A fordító- és tolmácsképzés kezdete: az ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Csoportjának megalakulása. Neve: 2000-től Fordító- és Tolmácsképző Központ, 2006-tól Fordító- és Tolmácsképző Tanszék.
1972	Alkalmazott Nyelvészeti Konferenciasorozat indulása Miskolcon, külön fordítási szekcióval (szervező: Gárdus János).
1974	Ágazati szakfordítóképzések megindulása (MNME, GATE KLTE TTK, ELTE TTK, JPTE KTK stb. A modell kidolgozója: Gárdus János).
1975	Russzisztikai Konferenciák indulása Debrecenben (szervező: Papp Ferenc).
1983	Megalakul az MTA Alkalmazott Nyelvészeti Munkabizottságának Fordításelméleti Szekciója a IX. Russzisztikai Konferencián (elnök: Klaudy Kinga).
1984	Megalakul a Modern Filológiai Társaság, és azon belül a Fordításelméleti Szakosztály – havi felolvasó ülések (elnök: Papp Ferenc, titkár: Klaudy Kinga).
1983–1988	A Fordításelméleti Szekció konferenciái az MTA-n, I–VII.
1983–1988	<i>Fordításelméleti füzetek</i> I–VI. (szerk.: Klaudy Kinga).
1990–1996	MTA Alkalmazott Nyelvészeti Bizottság, Fordításelméleti Munkabizottság (elnök: Klaudy Kinga, tagok: Albert Sándor, Kohn János, Valló Zsuzsa, Heltai Pál, Szabari Krisztina, Lendvai Endre, Pápai Vilma, Sohár Anikó, Papp Andrea, Cs. Jónás Erzsébet).
1992	Transferre Necesse Est 1. Nemzetközi Fordítástudományi Konferencia Szombathelyen (szervező: Kohn János és Balaskó Mária; vendégek között van Anthony Pym, Gideon Toury, Geoffrey Kingscott).
1996	Transferre Necesse Est 2. Nemzetközi Fordítástudományi Konferencia Budapesten (szervező: Klaudy Kinga, Sohár Anikó, Papp Andrea; vendégek: Eugene Nida, Peter Newmark, Daniel Gile, Mary Snell-Hornby, Sonja Tirkkonen-Condit, José Lambert, Geoffrey Kingscott, Cay Dolle-rup, Ingrid Kurz és sokan mások).
1997	A <i>Modern nyelvoktatás</i> című folyóiraton belül (szerk.: Szépe György) elindul a <i>fordítástudomány műhelyében</i> című rovat.
1990–2013	I–XXIII. MANYE Kongresszus. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszusok különböző városokban, népes fordítási szekcióval.
1999	Megalakul a <i>Fordítástudomány</i> című folyóirat (főszerk.: Klaudy Kinga, szerkbiz.: Albert Sándor, Bart István, Heltai Pál, Cs. Jónás Erzsébet, Lendvai Endre, Lengyel Zsolt, Prószéky Gábor, Sohár Anikó, S. Fenyő Sarolta, Szabari Krisztina; később csatlakozik: Fóris Ágota és Károly Krisztina).

1999–2013	Megindul az ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Központjának éves konferenciasorozata (I–XV.), amelyet minden év márciusában „A magyar fordítók és tolmácsok napja” keretében rendeznek a fordítók szakmai szervezeteivel együtt (OFFI, MFTE).
2000	Megalakul az <i>Across Languages and Cultures</i> című folyóirat (főszerkesztő: Klaudy Kinga, menedzser szerkesztő: Károly Krisztina, konzulens szerkesztő: Sohár Anikó, majd Heltai Pál).
2003	A Fordítástudományi Doktori Program indulása az ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskoláján belül.
2004–2013	I–X. Fordítástudományi PhD-konferenciák sorozata az ELTE BTK FTT konferenciasorozatán belül.

Két innovatív szellemű nyelvésznek, Papp Ferencnek és Szépe Györgynek köszönhetően az MTA I. osztályának alkalmazott nyelvészeti munkabizottsága befogadta a fordításkutatást az alkalmazott nyelvészeti diszciplínák sorába, és 1983-ban az Alkalmazott Nyelvészeti Munkabizottságon belül létrejöhetett a Fordítástudományi Szekció. Közben az 1984-ben létrejött Modern Filológiai Társaság is nyitott egy Fordításelméleti Szakosztályt, amelyet a költő és irodalmár Radó György javasolt, de elnöke mégis alkalmazott nyelvész, Papp Ferenc lett, és így további működése során ez a fórum is kedvezett a fordítás nyelvészeti megközelítésének.

Az FTCS-ben 1973-ban indult posztgraduális fordítóképzés mellett 1974-től folyt úgynevezett „ágazati szakfordítóképzés” a szakegyetemeken, és az ott oktató hajdani bölcsészek is kénytelenek voltak szaknyelvvél foglalkozni, ami szintén előtérbe hozta a szakfordítás kérdéseit. Gyakoriak voltak az alkalmazott nyelvészeti konferenciák a 70–80-as években a Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetemen, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Nyelvi Tanszékén, a Külkereskedelmi Főiskolán, a Gödöllői Agrártudományi Egyetemen és a Budapesti Műszaki Egyetemen, ahol állandóan felmerültek a szaknyelvvél, a szakfordítással és a szakterminológiával kapcsolatos kérdések. Az oktatóknak doktorálniuk kellett, és a természettudományi tanszékek nem örültek az irodalmi doktorátusoknak.

A nemzetközi fordítástudomány eredményeinek megismertetésében nagy szerepet játszottak az MTA Alkalmazott Nyelvészeti Munkabizottság Fordítástudományi Szekciójának konferenciái, amelyek a Magyar Tudományos Akadémián zajlottak 1983 és 1990 között a német és francia fordítástudomány eredményeiről, a fordítástudomány interdiszciplináris kapcsolatairól, a tolmácsolás pszichológiájáról. Anyaguk meg is jelent a *Fordításelméleti Füzetek* című kiadványban (I–VII. 1983–1988).

A 90-es években már nemzetközi konferenciákat is tudtunk rendezni, az 1992-es és az 1996-os *Transferre Necesse Est* konferenciákra eljött a világ fordításkutatóinak színe java: Eugene Nida, Peter Newmark, Gideon Toury, Mary

Ahhoz, hogy egy szakterületen önálló doktori programot lehessen indítani, szükség van kellő mennyiségű szakemberre, akik témavezetést vállalnak, hazai és nemzetközi folyóiratokra, ahol publikálni lehet, konferenciákra, ahol előadni lehet. A magyar fordítástudományban ez a helyzet körülbelül az ezredfordulón következett be. Szükség van természetesen támogatásra az egyetem részéről, ezt a támogatást a Nyelvtudományi Doktori Iskola akkori vezetőjétől, Nyomárkay István professzor úrtól maximálisan megkaptuk, akárcsak az őt követő Bańczewski Janusz professzor úrtól, majd Bárdosi Vilmos professzor úrtól.

A 2002/2003-as tanév tavaszi félévében hirdettük meg először a Fordítástudományi Doktori Programot. Jelentkező már az első meghirdetéskor is bőven volt, hiszen sokan fordítanak, és sokan gondolkodnak azon, hogyan lehetne elméletileg általánosítani tevékenységüket. Általában 20-25 jelentkező közül választhatjuk ki a megfelelő jelölteket.

22

a szociolingvisztika, a pszicholingvisztika, a pragmatika, az interkulturális kommunikáció témaköréből. Fontos, hogy a jelentkezőnek legyen elképzelése a kutatni kívánt témáról, és legyen témavezetője, hiszen a tanszék mérete kicsi ahhoz, hogy mindenkinek témavezetőt tudjunk ajánlani.

Ami a témaválasztást illeti, a fordítástudományt (az angol *Translation Studies* terminushoz hasonlóan) tágan értelmezzük. Azaz olyan interdiszciplináris kutatási területként, amely nem elsősorban irodalmi művek fordításának kérdéseivel foglalkozik, hanem a fordítás és tolmácsolás mint kétnyelvű beszédtevékenység folyamatát, eredményét és funkcióját kutatja, és ennek megfelelően érintkezik a pszicholingvisztikával, a kognitív nyelvészettel, szövegnyelvészettel, a korpusz-nyelvészettel, a kontrasztív nyelvészettel, a lexikográfiával, a terminológiával, a szociolingvisztikával, a kommunikációelmélettel és más tudományágakkal.

A választható tématerületekről az alábbi felsorolás ad áttekintést. Fontos megjegyzés, hogy a *fordítás* szó mindenütt tágan értelmezendő, azaz általában a kétnyelvű beszédtevékenységet jelenti, tehát az írásbeli és szóbeli módokat egyaránt magába foglalja:

1. A fordított/tolmácsolt szövegek jellegzetességeinek leírása, kvázi-helyesség, téma-réma tagolás, a fordított szövegek univerzális sajátosságai (korpuszkutatás).
2. Fordítási műveletek, stratégiák, eljárások (explicitáció, implicitáció, egyszerűsítés, normalizálás). Explicitációs hipotézis, aszimmetria hipotézis.
3. A fordítók és tolmácsok tevékenységének pszicholingvisztikai elemzése (percepció és produkció különbsége a fordításban és tolmácsolásban).
4. A fordítók és tolmácsok tevékenységének szociolingvisztikai elemzése. A fordítás funkciója a társadalomban. A fordítók helyzete, szervezetei. Fordításpolitika. Fordítás és kétnyelvűség. A fordítás szerepe a nyelvek megmaradásában.
5. Fordítás az Európai Unióban. Az Európai Unió nyelvi rezsimje, terminológiai munka az EB Fordítási és Tolmácsolási Főigazgatóságában. Az EU-s nyelvpolitika hatása a magyar nyelvre.
6. A fordítás kutatásának kognitív nyelvészeti megközelítése.
7. A fordítás kutatásának szövegtani megközelítése. Kohézió, koherencia a fordításban. Témastruktúra-elemzés. Műfajtranszfer a fordításban.
8. A fordítás kutatásának relevanciaelméleti megközelítése.
9. A fordítás kutatásának pragmatikai megközelítése.
10. Audiovizuális fordítás (feliratozás, szinkronizálás).
11. Terminológia, gépi adatbázisok, fordítói memóriák, fordítást támogató eszközök, fordítástechnológia.
12. A fordítás kommunikációelméleti megközelítése. A fordítás mint interkulturális kommunikáció. Reáliák, kulturálisan kötött lexémák fordítása.

- Mint látjuk, a fenti témák sok témavezető közreműködését igénylik. Szerencsére sok segítséget is kaptunk a határtudományok területéről. Külső témavezetőink az alábbi területeket képviselik: Károly Krisztina (szövegnyelvészet), Heltai Pál (kontrasztív nyelvészet), Gósy Mária (pszicholingvisztika), Szili Katalin (pragmatika), Prószék Gábor és Váradi Tamás (számítógépes alkalmazások, korpusznyelvészet), Nyomárkay István, Fóris Ágota, Muráth Judit (terminológia), Bańcerowski Janusz, Kövecses Zoltán (kognitív nyelvészet), Hidasi Judit, Földes Csaba (interkulturális kommunikáció), Bárdosi Vilmos (lexikográfia), Papp Andrea (gyermekirodalom fordítása), Jászó Anna (retorika). A fordításhoz, tolmácsoláshoz szorosabban kötődő témákat a tanszék belső oktatói vállalják: Klaudy Kinga, Szabari Krisztina, Kurián Ágnes és Horváth Ildikó.

A felvételizők összetétele az elmúlt tíz év alatt némiképp megváltozott. Az első csoportokba „érettebb” személyiségek jelentkeztek, többéves gyakorlattal rendelkező fordítók, tolmácsok és nyelvtanárok. Most a bolognai rendszerben felnövő és mesterképzést végzett hallgatók is szeretnék a doktori programban folytatni a tanulmányaikat. Az is új jelenség, hogy a doktoranduszhallgatókat egyre nagyobb mértékben vonjuk be az oktatásba.

TANMENET, TANTERV, TANTÁRGYAK

A fordítástudomány (*Translation Studies*) az egész világon gyorsan fejlődő, új, interdiszciplináris tudományterület, amely az elmúlt évtizedekben nagy haladást ért el az önálló tudománnyá válás útján. Megvannak a maga klasszikusai (Eugene Nida, John Catford, Peter Newmark, Gideon Toury stb.), folyóiratai (*Babel*, *Meta*, *Target*, *The Translator*, *Interpreting Newsletter*, *Interpreting* stb.), könyvsorozatai (*Benjamin's Translation Library*), a fordítástudományi folyóiratoknak és könyveknek van évente megjelenő, önálló absztraktjuk (*Translation Studies Abstracts*). A fordítástudománynak van saját enciklopédiája (Baker, M. 1998. (ed.) *Encyclopedia of Translation Studies*. London: Routledge; új kiadás: 2008.), terminológiai szótára (Shuttleworth, M., Cowie, M. 1997. *Dictionary of Translation Studies*. Manchester: St. Jerome) stb.

Ezeket az alpműveket és szerzőiket kell megismerniük a hallgatóknak az első évben. Tíz éve nagyjából változatlan a tanmenet: az első év az alapok lerakásáról szól, a második évben következnek a szabadon választott tárgyak, a harmadik félévben pedig a témavezetővel való egyéni konzultáció és a tématerv véglegesítése. Mivel ilyen tantárgyat, hogy *fordítástudomány*, korábban senki nem tanult, a klasszikusokkal kell kezdeni. Az őszi félévben minden PhD-hallgató első fellépése egy úgynevezett nagyelőadás a fordítástudomány valamelyik klasszikus művéről (Vinay és Darbelnet 1958, Nida 1964, Catford 1965, Mounin 1963, Nida és Taber 1969 stb.). Ugyancsak tájékozódni kell, mely területek azok, amelyeken már előrehaladt a kutatás a nemzetközi fordítástudományban. Erre szolgálnak a kiselőadások Mona Baker *Encyclopedia of Translation Studies* (1998, 2008) című művének egy-egy szócikkéből. A fordításkutatás módszertanát Williams és Chesterman *The Map* című műve alapján vesszük át az első kutatósze­mináriumon. A tavaszi félévben a második és harmadik kutatósze­minárium következik a fordítás szó szintű (Heltai Pál) és szöveg szintű (Károly Krisztina) kérdéseiről. Az első félév alapozó óráit a programvezető tartja, a második félévben Károly Krisztina és Heltai Pál kapcsolódik be az oktatásba.

A második év a szabadon választott tantárgyokról szól, amelyeket mindenki már a saját témájának megfelelően választhat ki: a Bölcsészettudományi Kar oktatói közül mindig szívesen fogadja hallgatóinkat Gósy Mária, Szili Katalin, Kövecses Zoltán, Jászó Anna, Papp Andrea, Tolcsvai Nagy Gábor és Tóth Etelka. Járnak hallgatóink külső helyszínekre is: a Nyelvtudományi Intézetbe, Váradi Tamáshoz korpusznyelvészetet tanulni, a Károlyi Gáspár Református Egyetemre, Fóris Ágotához terminológiai előadásokra, Hidasi Judithhoz a Külkereskedelmi Főiskolára interkulturális kommunikációt hallgatni. Külön köszönet illeti azokat a külső oktatókat, akik idejárnak tanítani: Dróth Júliát, Fóris Ágotát és Horváth Péter Ivánt.

A harmadik évben már egyéni konzultációk folynak a témavezetővel, és ilyenkor (de már a második évben is) illik felvenni az indexbe a publikációkat, konferencia-beszámolókat, recenziókat, ugyanis a 16 tanórás kreditből összegyűjthető 118 kredit mellett 68 kreditet tudományos kutatásból kell összeszedni. A legnagyobb nehézséget a három 8 kredites publikált tanulmány hiánya szokta okozni, általában ez az oka a pótlólagos féléveknek.

KONFERENCIA-ELŐADÁSOK, PUBLIKÁLÁSI LEHETŐSÉGEK

Másik rendszeres előadási fórum a MANYE (Magyar Alkalmazott Nyelvészek és Nyelvtanárok Egyesülete) minden évben megrendezett alkalmazott nyelvészeti konferenciája. Ez a konferenciasorozat az alkalmazott nyelvészet összes ágát felföleli, és mindig nagyon népes a fordítástudományi szekció. A MANYE-konferenciák előadásai nyomtatásban is megjelennek, lektorált és a MANYE hivatkozási szabványokat szigorúan betartó kötetekben, így segítik a hallgatók publikálási gondjait.

A harmadik fő fórum hallgatóink számára az MTA Alkalmazott Nyelvészeti Munkabizottsága által rendezett ALKNYELVDOK konferenciasorozat, amelyből már a hetedik zajlott le 2013 februárjában. Ennek a konferenciasorozatnak a sajátossága, hogy nagyon szigorú az absztraktok elbírálása, minden absztraktot

három független bíráló értékeli 1–10 pontig terjedő skálán. Ide nehéz bejutni, de több hallgatónknak sikerült. Az előadások kötete első ízben papíron jelent meg, de a második kötet óta az MTA Nyelvtudományi Intézete saját honlapján biztosít online megjelenést a kötetek számára. Az online kiadványok szerkesztett, címlappal, oldalszámmal, ISBN-számmal ellátott kiadványok, tehát hivatkozás szempontjából egyenértékűek a papíralapú kiadványokkal (www.nytud.hu/alknyelvdok).

Hol tudják még a hallgatók publikálni tudományos eredményeiket? A fordítástudományi publikációknak korábban is volt lehetőségük megjelenni, például a Szépe György által szerkesztett *Modern Nyelvoktatásban*, amelynek 1996-tól önálló rovata lett *A fordítástudomány műhelyében* címmel. De az áttörést a *Fordítástudomány* című magyar nyelvű, lektorált tudományos folyóirat létrehozása jelentette 1999-ben. Főszerkesztője Klaudy Kinga, a szerkesztőbizottságban pedig a magyar alkalmazott nyelvészet elismert szaktekintélyei vannak: Albert Sándor, Fóris Ágota, Heltai Pál, Cs. Jónás Erzsébet, Károly Krisztina, Lendvai Endre, Lengyel Zsolt, Prószék Gábor, Szabari Krisztina. Alcíme: *Tanulmányok az írásbeli és szóbeli nyelvi közvetítés elmélete, gyakorlata és oktatása témaköréből*. Mint az alcím is mutatja, a legszélesebb értelemben vett nyelvi közvetítés összes problémája előtt nyitva áll ez a fórum. Minden évben kétszer jelenik meg, összesen 300 oldalon. Értékelését megtaláljuk Heltai Pál tanulmányában (Heltai 2010), repertóriuma a MANYE honlapján olvasható.

Nincs reménytelen távolságban a hallgatóktól a nemzetközi folyóiratban való publikáció sem. 2000-ben az Akadémiai Kiadó gondos nemzetközi igényfelmérés után elindított egy angol nyelvű fordítástudományi folyóiratot, az *Across Languages and Culturest*. Főszerkesztője Klaudy Kinga, menedzserszerkesztője Károly Krisztina, konzulens szerkesztője Heltai Pál. Impaktfaktoros, szigorúan „dupla vakon” lektorált folyóirat, neves nemzetközi szerkesztőbizottsággal, de azért a recenziók írásába már sikerült programunk hallgatóinak is bekapcsolódnia.

EREDMÉNYEK, ELKÉSZÜLT ÉS MEGJELENT ÉRTEKEZÉSEK

Az évnnyitó tájékoztatót mindig azzal kezdem, hogy a Fordítástudományi Doktori Program célja a magyar fordítástudomány megeremtése. Mint a bevezetőben említettem, ez a kijelentés talán túlságosan nagyra törőnek tűnik, de ennél kevesebbre nem érdemes törekedni. Magyarországon nagyon sokan fordítanak, de ennek a hatalmas méretű fordítási tevékenységnek sem a folyamata, sem a funkciója, sem az eredményei nincsenek tudományosan leírva, megmagyarázva és általánosítva. A fordítástudománynak vannak már eredményei, de ezek nem

képesek behatolni sem a fordítók és tolmácsok napi gyakorlatába, sem a gyakorlati nyelvpolitikai vagy fordításpolitikai döntések látókörébe.

Pedig programunkban nemrég zajlott le a tizenkilencedik sikeres védés, tehát tizenkilenc, fordítással/tolmácsolással kapcsolatos témában támaszkodhatunk autentikus nyelvi adatokat felhasználó és szisztematikus kutatómunkával elért tudományos eredményekre, amelyeknek gyakorlati hasznuk is lehetne. A megvédett disszertációk közül csak néhányat említek, ahol a gyakorlati haszon már a címben is látható: *A politika és az ideológia hatása érvelő típusú politikai újságcikkek fordítására* (Bánhegyi Mátyás), *A lektori kompetencia* (Horváth Péter Iván), *Szállodai honlapok pragmatikai elemzése az interperszonális kapcsolatok szempontjából* (Kovácsné Dudás Andrea), *A fordító mint terminológus, különös tekintettel az európai uniós kontextusra* (Fischer Márta), *Diszharmóniás jelenségek a szinkrontolmácsok célnyelvi beszédprodukciójában* (Bakti Mária), *A gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdéseiről* (Tamás Dóra), *A gépi fordítás minősége és javítási lehetőségei* (Varga Ágnes). Itt csak a nyilvánvalóan „hasznos” témákat soroltuk fel, a többi témát megtalálhatja az olvasó a 2. táblázatban. A program színvonalának jele, hogy három hallgatónk, Horváth Péter Iván, Dudits András és Fáy Tamás disszertációja könyv formában is megjelent a Tinta Könyvkiadónál, az Akadémiai Könyvkiadónál és a Peter Lang Kiadónál.

2. táblázat. A fordítástudományi doktori programban fokozatot szerzett hallgatók
(2009–2013)

	Név	Kez- dés	Az értekezés címe	Fokozat- szerzés	Témavezető
1.	Bánhegyi Mátyás	2005	A politika és az ideológia hatása érvelő típusú politikai újságcikkek fordítására	2009. 10. 20.	Károly Krisztina
2.	Somos Edit	2003	A szónok és tolmácsa bilaterális és transznacionális kontextusban	2010. 02. 03.	Szabari Krisztina
3.	Horváth Péter Iván	2003	A lektori kompetencia	2010. 03. 12.	Klaudy Kinga
4.	Vándor Judit	2004	Adaptáció és újrafordítás	2010. 03. 12.	Klaudy Kinga
5.	Mujzer Varga Krisztina	2003	Honosítás és idegenítés – reálialexmák megfeleltetése az egyperces novellák fordításában	2010. 05. 14.	Drahota- Szabó Erzsébet

6.	Fáy (Csehó) Tamás	2004	A másodlagos xenolektus vizsgálata fordításelméleti szempontból	2010. 11. 29.	Földes Csaba
7.	Kovácsné Dudás Andrea	2003	Szállodai honlapok pragmatikai elemzése az interperszonális kapcsolatok szempontjából	2010. 12. 01.	Kocsány Piroska
8.	Hutterer Mihály	2004	Szövegkohézió feliratozott filmelőzetesekben	2010. 12. 05.	Knipf Erzsébet
9.	Dudits András	2004	A fordítói olvasás kognitív és gyakorlati mechanizmusai	2011. 03. 11.	Gósy Mária
10.	Fischer Márta	2005	A fordító mint terminológus, különös tekintettel az európai uniós kontextusra	2011. 03. 25.	Muráth Judit
11.	Bakti Mária	2005	Diszharmonikus jelenségek a szinkrontolmácsok célnyelvi beszédprodukciónak	2011. 04. 28.	Gósy Mária
12.	Tamás Dóra	2003	A gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdéseiről	2011. 06. 10.	Fóris Ágota
13.	Paksy Eszter	2004	Szerzői és olvasói szerepek a fordítás folyamatában. Francia publicisztikai szövegek fordításának pragmatikai szempontú vizsgálata	2011. 06. 17.	Szili Katalin
14.	Varga Ágnes	2005	A gépi fordítás minősége és javítási lehetőségei	2012. 03. 09.	Prószéky Gábor
15.	Pénzes Tímea	2006	Az idő képe a magyar, a cseh és a német nyelvben	2012. 04. 20.	Bañczewski Janusz
16.	Seidl-Pécs Olivia	2004	Fordított szövegek számítógépes összevetése	2012. 04. 26.	Prószéky Gábor
17.	Polcz Károly	2007	Konvencionálisan indirekt beszédaktusok az angol–magyar filmfordításban	2012.10. 26.	Klaudy Kinga
18.	Bereczné Szép Beáta	2006	A szakfordítás szerepe a magyar gazdasági jogi szakszókincs kialakulásában	2012.10. 29.	Nyomárkay István
19.	Lukács András	2005	Műfajspecifikus megfeleltési stratégiák az útikönyvek fordításában	2013. 02. 04.	Papp Andrea

Ha a fordítástudományi disszertációk eredményeinek alkalmazása még nem is szemmel látható, a fordítás és a tolmácsolás mint kétnyelvű beszédtevékenység tanulmányozása önmagáért is érdekes. Minden olyan témát, amely az egy nyelvű beszédtevékenységben felmerül, érdemes kutatni a kétnyelvű beszédtevékenységben is. A fordítói olvasás sajátosságainak, a tolmácsok beszédértésének, beszédprodukciójának, a fordított szövegek lexikai, szintaktikai, pragmatikai sajátosságainak tanulmányozása kimeríthetetlen kutatási témát jelent a jövő nemzedékek fordításkutatói számára. A keretek most már megvannak, csak ki kell tölteni őket, szellemmel, szorgalommal, kitartással.

IRODALOM

- Baker, M. (ed.) 1998., 2008. *Encyclopedia of Translation Studies*. London: Routledge.
- Catford, J. 1975. *A Linguistic Theory of Translation*. Oxford: OUP.
- Williams, J., Chesterman, A. 2002. *The Map. A Beginner's Guide to Doing Research in Translation Studies*. Manchester: St Jerome.
- Dudits A. 2011. *A fordítói olvasás kognitív és gyakorlati mechanizmusai*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Fáy, T. 2012. *Sekundäre Formen des Foreigner Talk im Deutschen aus übersetzungswissenschaftlicher Sicht*. Beiträge zur interkulturellen Germanistik. Band 4. Tübingen: Günter Narr Verlag.
- Heltai P. 2010. A fordítástudományi folyóiratok áttekintése. In: Károly K., Fóris Á. (szerk.) *Nyelvek találkozása a fordításban*. Budapest: Eötvös Kiadó. 217–223.
- Horváth P. I. 2011. *A szakfordítások lektorálása. Elmélet és gyakorlat*. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 117. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Mounin, G. 1963. *Les problèmes théoriques de la traduction*. Paris: Gallimard.
- Nida, E. A. 1964. *Toward a Science of Translating: with special reference to principles and procedures involved in Bible translating*. Leiden: Brill.
- Nida, E. A., Taber, Ch. R. 1969. *The Theory and Practice of Translation*. Leiden: Brill.
- Shuttleworth, M., Cowie, M. 1997. *Dictionary of Translation Studies*. Manchester: St. Jerome.
- Tarnóczy L. 1966. *Fordítókatalozs*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Vinay, J. P., Darbelnet, J. 1958. *Stylistique comparée du français et de l'anglais. méthode de traduction*. London, Toronto, Paris: Didier.

POLCZ KÁROLY

BESZÉDAKTUSOK A FORDÍTÁSTUDOMÁNYBAN

1. BEVEZETÉS

A kontrasztív és a kultúráközi pragmatikai vizsgálatok egyik fontos kérdése, hogy mennyire univerzálisak vagy nyelvspecifikusak a beszédaktusok. Több kutató is rámutatott arra, hogy a beszédaktusok fő típusai minden kultúrában megtalálhatók, de létrehozásuk módja eltérő lehet (pl. Blum-Kulka és House 1989: 149–151, Wierzbicka 2003: 25), ami kommunikációs problémákhoz vezethet, ha két nyelv kontaktusba kerül egymással, így a fordítás során is.

A következőkben az angol nyelvű szakirodalom alapján áttekintem a beszédaktusok fordításának kérdéseit a fordítástudományban, részletesen bemutatom az elméleti megközelítéseket és az empirikus vizsgálatok eredményeit, valamint az alkalmazott módszertan erősségeit és hátrányait, röviden szólok a saját kutatásaimról, majd a tanulmány végén javaslatot teszek a jövőbeni kutatások irányára.

2. BLUM-KULKA (1981) FELHÍVÁSA A BESZÉDAKTUSOK FORDÍTÁSÁNAK KUTATÁSÁRA

A beszédaktusok fordíthatóságának problémáját a fordítástudományban elsőként Blum-Kulka vetette fel. Véleménye szerint a fordításelmélet a beszédaktus-elmélet segítségével is leírható: „[...] a fordítás a beszédaktusok sikeres megvalósítására irányuló kísérletként is felfogható”¹ (Blum-Kulka 1981: 89). Austin (1962/1990) elméletében egyetlen beszédaktussal a beszélő három aktust hajt végre: a lokúciós aktust, az illokúciós aktust és a perlokúciós aktust. A lokúciós aktus a megnyilatkozás szó szerinti jelentésére, az illokúciós aktus a megnyilatkozás használatából adódó funkcióra (pl. állítás, kérdés, felszólítás stb.), a perlokúciós aktus pedig a megnyilatkozás beszédpartnerre gyakorolt hatására utal (Austin 1990: 102–112).

.....
¹ „[...] the act of translation itself can be viewed as an attempt at the successful performance of speech acts” (Blum-Kulka 1981: 89).

Blum-Kulka szerint a fordító a lokúciós és az illokúciós aktusokat reprodukálja a célnyelven. A problémát abban látja, hogy ritkán sikerül megvalósítani a címzettre gyakorolt forrásnyelvi perlokúciós hatást. A fordításelméletnek ezért az a feladata, hogy „meghatározza azokat a feltételeket, amelyek megszabják a beszédaktusok sikeres (illetve kevésbé sikeres) végrehajtását”² (Blum-Kulka 1981: 90).

A szerző az indirekt beszédaktusokon keresztül mutatja be a fordítás újszerű megközelítését. Feltevése szerint minden nyelvben léteznek olyan konvencionális eszközök, amelyekkel a kommunikációs célok indirekt módon is kifejezhetők. Ilyen eset például, ha az utasítás vagy a kérés nem felszólító móddal, hanem kérdő megnyilatkozással, vagyis a hallgató képességére vagy hajlandóságára irányuló kérdéssel valósul meg (például *Nyisd ki az ablakot!* vs. *Kinyitnád az ablakot?*). A fordíthatóságot az határozza meg, hogy mennyire specifikusak vagy univerzálisak az indirekt beszédaktusok létrehozására vonatkozó szabályok: „[...] minél univerzálisabbak az indirekt beszédaktusok létrehozására vonatkozó szabályok, annál könnyebb őket reprodukálni egy másik nyelvben. Ebből az következik, hogy minél specifikusabbak a szabályok, annál alacsonyabb a fordíthatóság mértéke”³ (ibid.: 92).

Blum-Kulka tanulmányában programszerűen fogalmazza meg az indirekt beszédaktusok tanulmányozásának szükségszerűségét a fordítási problémák feltárása céljából. Fontos szerepet tulajdonít a kontrasztív elemzésnek, amelyet három lépésben javasol elvégezni. Először is számba kell venni a különböző beszédaktus-mintázatokat az érintett nyelvekben, majd meg kell határozni, hogy az egyes mintázatok fordítása ugyanazt az illokúciós erőt, vagyis beszélői szándékot hordozza-e, harmadik lépésként pedig létre kell hozni egy direktségi skálát (felszólító mód, kérdő formák, célzások), amelyen elhelyezhetők a beszédaktus-mintázatok annak alapján, hogy mennyire felelnek meg az elvárásoknak az adott társadalomban. A skála segít feltárni a fordítási problémákat, és iránymutatással szolgál a gyakorló fordítók számára. A tanulmány jelentősége megkérdőjelezhetetlen a beszédaktusok fordításszempontú vizsgálatában. A direktségi/indirektségi skála ötlete fontos szerepet kapott a későbbi kultúraközi pragmatikai kutatásokban (House és Kasper 1981, Blum-Kulka 1987, Blum-Kulka et al. 1989, Trosborg 1995), ám a fordítástudományban kevésbé éreztette hatását. A következőkben bemutatom, hogy a fordításkutatásban mi valósult meg Blum-Kulka (1981) felhívásából.

² „[...] to formulate the conditions stipulating the successful (or not so successful) performance of speech acts” (Blum-Kulka 1981: 90).

³ „[...] the more universal the rules governing the performance of indirect speech acts, the easier it will be to reconstruct it in a different language. It follows that the more language-bound the rules, the lower the degree of translatability” (Blum-Kulka 1981: 92).

3. A BESZÉDAKTUSOK FORDÍTÁSÁNAK ELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉSE

A beszédaktusok fordítását néhány példa kapcsán Hatim és Mason (1990), Bell (1991), valamint Fawcett (1997) érinti monográfiájában. Hatim és Mason a diszkurzus szintjén vizsgálják a beszédaktusok fordítását. Felhívják a figyelmet arra, hogy a fordítónak a referenciális jelentés mellett az illokúciós erő közvetítésére is törekednie kell, mivel a beszédaktusok az illokúciós erőből nyerik kommunikációs funkciójukat (Hatim és Mason 1990: 60). Ebből az következik, hogy az ekvivalenciát nemcsak a propozíciós tartalom (szemantikai jelentés), hanem az illokúciós erő (beszélői szándék) szintjén is meg kell teremteni (ibid.: 76). A fordítónak azt is figyelembe kell vennie, hogy a megnyilatkozások szándékolt és észlelt illokúciós erejét nemcsak a szavak bizonyos kombinációja határozza meg, hanem a nyelvhasználók relatív státusza is (hatalom, társadalmi távolság), ezért tisztában kell lennie a forrás- és a célnyelvi normával is (ibid.: 86–87).

A fordítás során kommunikációs probléma adódhat abból, ha a fordítók nem megfelelően értelmezik a beszédaktusokat. Mivel a beszédaktusok illokúciós szekvenciába szerveződnek, egy-egy beszédaktus értelmezése attól is függ, hogy milyen pozíciót foglal el a szekvenciában (Ferrara 1980). A szöveg illokúciós struktúráját a szövegkoherenciáért felelős beszédaktus-szekvenciák hozzák létre. A beszédaktus-szekvenciák kumulatív hatása a szövegaktusban teljeseedik ki, ez határozza meg a szöveg illokúciós erejét (Hatim és Mason 1990: 78). A fordításban nem a forrásnyelvi és a célnyelvi beszédaktusok egyenkénti megfeleltetése a fontos, hanem az, hogy az ekvivalenciát a szöveg illokúciós struktúrájában és a szövegaktus illokúciós erejében kell megteremteni (ibid.: 77).

Bell azt a kérdést járja körbe, milyen tudásra van szüksége a fordítónak ahhoz, hogy a beszédaktusokat megfelelőképpen tudja kezelni (Bell 1991: 173). A szerző megkülönbözteti a nyelv belső és külső aspektusait. A nyelv kontextusfüggetlen kódrendszere a nyelv belső aspektusait jelenti. A nyelv mint kontextusfüggő kommunikációs rendszer a külső aspektusokkal hozható összefüggésbe. A beszédaktusok a nyelv külső aspektusaihoz tartoznak (ibid.: 172), mert olyan fogalmakkal írhatók le, mint például a képesség (*Meg tudnád tenni X-et?*), a kötelezettség (*Meg kell tenned X-et!*), a hajlandóság (*Megtennéd X-et?*) stb. Ezek a fogalmak inkább a társadalommal, semmint a nyelvvel hozhatók összefüggésbe, ezért a szociológia vagy az antropológia tárgykörébe sorolhatók (ibid.: 173). A fordítási nehézséget az jelenti, hogy az említett fogalmak nem univerzálisak, az egyes beszélőközösségek kisebb vagy nagyobb mértékben másképpen kezelik őket.

Az univerzalitás és az egyediség fogalmaihoz kapcsolódnak a beszédaktusok létrehozásának szabályai. Bell a beszédaktus-elmélet alapján öt szabályt emel

ki⁴: 1. általános szabályok (a beszélő és a hallgató által használt kódrendszer azonossága), 2. a propozíciós tartalom szabályai (meghatározza a résztvevőket, aktusokat, eseményeket és azok idejét), 3. előkészítő szabályok (a beszédpartnerek közül kinek előnyös, kinek hátrányos az aktus, a beszédpartnerek hiedelmei), 4. őszinteségi szabály (a beszélőnek komolyan kell gondolnia az aktust), 5. alapvető szabály (a megnyilatkozás x vagy y beszédaktusnak számít). Megállapítja, hogy az első két szabály a megnyilatkozás szemantikai reprezentációjára vonatkozik, ezért univerzális lehet, míg a többi szabály viszonylagos, mert azokat az adott nyelv és beszélőközösség konvenciói határozzák meg. Ebből az következik, hogy a fordítónak tisztában kell lennie a beszédaktusok létrehozására vonatkozó szabályok kultúraspecifikus aspektusaival (Bell 1991: 176–177). További nehézség, hogy a beszédaktusok illokúciós erejét olyan funkciójelölő operátorok határozzák meg, mint például a hangsúly, az intonáció, a szórend, az igemód, a performatív igék és a kontextus (ibid.: 175). A fordítónak az a feladata, hogy a forrás- és a célnyelvi operátorokat ekvivalencia-viszonyba hozza, ezért tisztában kell lennie azzal, hogy az adott kontextusban az operátorok milyen illokúciós erővel töltik meg a megnyilatkozást. Végül arra is rámutat, hogy az egyes nyelvek eltérő módon fejezik ki a nyelvi udvariasságot, és ez meghatározza a beszédaktus felszíni formáját.

Fawcett azt a kérdést veti fel, hogy a beszédaktusok elméleti ismerete mennyiben hasznos a fordítónak. Véleménye szerint általában a szó szerinti fordítás is elérheti a kívánt hatást. Ez különösen igaz az olyan, nem rituális beszédaktusokra, mint például az ígélet vagy a fogadás. A rituális performatívumok esetében (például *Ezennel házastársakká nyilvánítom önöket*) a szó szerinti fordítás azonban nem éri el a kívánt hatást, mert ezek a rítusok nyelvenként eltérő formulákat használnak (Fawcett 1997: 128). Searle (1975: 76) nyomán Fawcett is megjegyzi, hogy az indirekt beszédaktusok tükörfordítása megváltoztathatja a beszédaktusok illokúciós erejét. A jelenség illusztrálására Hönig és Kussmaul (1982: 77) példáját használja: a *Why don't you close the window?* ('Miért nem csukod be az ablakot?') angol megnyilatkozás német tükörfordításából elvész a kérés illokúciós ereje, vagyis a kérésből egyszerű kérdés lesz. Tehát a fordító feladata viszonylag egyszerű: meg kell tanulnia, hogy a célnyelvben mely formák használhatók és melyek nem. Mindebből Fawcett arra a következtetésre jut, hogy a fordítónak nem kell feltétlenül tudnia azt, hogy a megnyilatkozás melyik beszédaktustípus-hoz tartozik, de ez nem jelenti azt, hogy a beszédaktusok egyáltalán nem okoznak problémát a fordítás során (Fawcett 1997: 129).

Blum-Kulka (1986) szerint a beszédaktus helytelen azonosítása hatással van a fordított megnyilatkozás pragmatikai jelentésére. Példaként az angol *I beg your pardon* ('Elnézést kérek') megnyilatkozást említi, amely az angol nyelvben a kontextustól függően betöltheti a felháborodás, az elnézés-kérés, valamint

⁴ A szabályrendszer eredetileg Searle (1969) nevéhez fűződik.

a visszakérdezés funkcióját is. A héber nyelvben a felszíni forma tükörfordítása viszont csakis a formális elnézésekérés beszédaktusával azonosítható, ezért a másik két implikátúra elvész (1986: 30). Ez akkor okoz problémát, ha a forrásnyelvi beszélő szándéka nem az elnézésekérés kifejezése volt.

Leuven-Zwart (1989; 1990) szerint a beszédaktusok fordítása során szintaktikai-pragmatikai modifikáció jöhet létre, ha a fordító megváltoztatja a forrásnyelvi logikai formát például úgy, hogy a forrásnyelvi állítást kérdésként fordítja. A szerző által idézett szépirodalmi példában a forrásnyelvi állítás azt sugallja, hogy a szereplő kimért, közömbös és távolságtartó, míg a célnyelvi kérdés azt a benyomást kelti, hogy kétségbeesett, zavart és vigaszt vár (1990: 83).

Ezekből a megfigyelésekből arra következtethetünk, hogy a fordítónak tisztában kell lennie azzal, hogy az adott felszíni forma milyen beszédaktusokat fejezhet ki a használat kontextusában, valamint azzal is, hogy a különböző beszédaktusok milyen felszíni formákban jelenhetnek meg a célnyelvi szövegben. Ez pedig arra utal, hogy a fordítás során mégis fontos lehet a beszédaktus típusának helyes azonosítása.

A beszédaktusok univerzalista és relativista megközelítésében középutas álláspontra helyezkedik Hervey (1998), aki a beszédaktusok fordíthatóságának kérdését járja körbe. Véleménye szerint egy adott nyelv illokúciós funkciói relatívak, mivel ezek „autonóm kulturális/nyelvészeti kategóriák” (Hervey 1998: 12). A kommunikációs funkciók viszont megérthetők más kultúrákban is, ami egyben azt is jelenti, hogy lefordíthatók, de nem fordítási veszteség nélkül. Értelmezésében az illokúciós funkciót három mondatjelölő kategória határozza meg: az illokúciós partikulák,⁵ az intonáció és a szekvenciális fókusz. A fordítási nehézség abból adódik, hogy az illokúciós jelentés kifejezőeszközei nyelvenként eltérnek. Amit a forrásnyelvben például illokúciós partikulákkal fejeznek ki, arra a célnyelvben gyakran más eszközöket használnak. A fordítónak azt is figyelembe kell vennie, hogy a nyelvi eszközök eloszlása nyelvenként eltérő lehet. Ennek alapján különbséget tesz a partikula- (például német), az intonáció- (például angol) és a szekvenciálisfókusz-orientált (például magyar) nyelvek között. Álláspontja szerint az illokúciós funkciókat a német nyelvben elsősorban partikulákkal, az angol nyelvben intonációval, míg a magyar nyelvben szekvenciális fókusszal szükséges kifejezni (ibid.: 16–17). Hervey fontosnak tartja kiemelni, hogy a fordítási stratégiák csak lehetőségek, semmi esetre sem tekintendők általános receptnek vagy instrukciónak (ibid.: 23).

Aziz (1998) szerint a beszédaktusok fordításában az okoz nehézséget, hogy a fordítónak figyelembe kell vennie a megnyilatkozás jelentésének mindkét aspektusát, vagyis a propozíciós tartalmat és az illokúciós erőt is. Szerinte a beszédaktusok univerzálisak, ugyanis a fő típusai, mint például az ígéret,

⁵ Csak illokúciós funkciót betöltő nyelvi elemek, mint például az angol nyelvben a *please*.

a figyelmeztetés, a dicséret stb. feltehetően minden kultúrában megtalálhatók, nyelvi megformálásuk azonban eltérő lehet. Ezzel kapcsolatban érinti a direktség/indirektség problémáját is. Az arab nyelvkultúrában például a kérések direkt formában jelennek meg (*Cukrot akarok!/Adj cukrot!*). A direktebb nyelvi alakzatok viszont az eredeti beszélő szándékától eltérően udvariatlannak, sőt sértőnek is bizonyulhatnak az angol nyelvben. Más beszédaktusok, mint például a kritika, a dicséret, az egyetértés stb. is eltérő nyelvi direktséget követel meg a különböző nyelvkultúrákban (1998: 127–137).

Azt a kérdést is felveti, hogy a beszédaktusok fordítása során a fordítónak a forrás- vagy a célnyelvi normát szükséges-e követnie, illetve mennyire célszerű alkalmazkodnia a célnyelvi kultúra elvárásaihoz. Bizonyos esetekben a fordító dönthet úgy is, hogy a forrásnyelvi kultúrát hozza közelebb az olvasókhoz. Az ígért beszédaktusának megfogalmazásakor például az arab nyelvhasználók gyakran hivatkoznak Istenre. Bár ez az angolszász kultúrkörben nem jellemző, sőt furcsán is hathat, a fordító mégis élhet a szó szerinti fordítás lehetőségével, ezzel betekintést nyújtva a forrásnyelvi kultúrába.

4. EMPIRIKUS VIZSGÁLATOK

Az elméleti megközelítések ismertetése után a következőkben a beszédaktusok fordításával foglalkozó empirikus tanulmányokat mutatom be. Snell-Hornby (1988/1995) kétszáz autentikus angol és német direktív beszédaktus kontrasztív vizsgálatát végezte el. A kutatás anyagát az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, India, Németország és Ausztria közterületein elhelyezett jelzőtáblák, illetve egyéb felhívások nyelvezetéből gyűjtötte. A nyelvi anyag alapján a direktív beszédaktusok négy fő makrotípusát azonosította, nevezetesen a kérést, a parancsot, a figyelmeztetést és a tiltást. Megállapította, hogy a direktív beszédaktusok fő típusai mindegyik vizsgált nyelvkultúrában megtalálhatók, de megformálásuk azonos szituációban lexikai és grammatikai eltéréseket mutat. A parancsokat mindkét nyelv felszólító móddal fejezi ki. Az angol egyes szám második személyű imperatívusznak négy német funkcionális megfelelője is van (*du, sie, ihr*, illetve a személytelen), ezek azonban eltérő pragmatikai hatást eredményeznek. A figyelmeztetések és a tiltások esetében az angol azonosítja a direktívum címzettjét (például *passengers* ‘utasok’), míg a német elvont főnevet használ (*Achtung!* ‘Figyelem!’). Az angol több modális segédigét használ, mint a német. A tiltásokat mindkét nyelvben kijelentő móddal fejezik ki: a német a *verboten* múlt idejű participiumot használja, amelynek egyik ekvivalense az angol *forbid* performatív ige lenne, ám mivel az angol nyelvben a *forbid* igét csak személyes aktusokban (például gyerek–szülő kommunikáció) használják, a közterületen elhelyezett

tiltásokban a *prohibit* ige szerepel. A *prohibit* azt fejezi ki, hogy a direktívum mögött személytelen hatalom áll (Snell-Hornby 1995: 86–93).

A kontrasztív elemzésből Snell-Hornby két releváns következtetést von le: „[...] a direktívumok fordítása során a legfontosabb kritérium először is a szituáció, a komplex beszédaktus, beleértve a résztvevők közötti kapcsolatokat, a kommunikatív hatást és a nyelvi variánsok összes lehetséges kombinációját; ezekben az esetekben a fordítás célja nem lehet az eredeti szintaktikai szerkezet megőrzése”⁶ (Snell-Hornby 1995: 93).

A szerző ebben a tanulmányában tehát nem konkrét fordításokat vizsgál, hanem kontrasztív pragmatikai vizsgálatokat végez, de következtetéseinek fordítástudományi jelentőségük van. A tanulmány rámutat az autentikus szövegek elemzésének fontosságára, ezek ugyanis segítenek a forrás- és a célnyelvi norma meghatározásában. Kritikai észrevételek a tanulmány terminológiájával és módszertanával kapcsolatban fogalmazhatók meg. A szerző nem definiálja, hogy mit ért a beszédaktusok „makrotípusán”. A beszédaktus-elmélet művelői általában öt nagy csoportba, vagyis makroosztályba⁷ sorolják a beszédaktusokat. Ezek egyike a direktívumok csoportja, amelyben az illokúciós erő alapján szűkebb beszélői szándékok határozhatók meg, mint például a kérés, a tiltás stb. Snell-Hornby (1988/1995) rendszerében ezek a szűkebb beszélői szándékok jelennek meg mint makrotípusok, ez pedig terminológiai zavart okoz. További probléma, hogy a szerző a szintaktikai szerkezet alapján határozza meg a beszédaktusok típusát. A felszólító módot parancsnak, az udvariasabb kérdő formákat pedig kérésnek tekinti. A beszédaktusok megformálásánál azonban gyakran előfordul, hogy a nyelvhasználók a formális udvariassági konvenciókat szem előtt tartva a parancsot is indirekt módon fejezik ki. Bizonyos szituációkban az is előfordulhat, hogy a kérés felszólító formában jelenik meg a nyelvi felszínen, az udvariassági funkciót pedig az imperatívuszhoz kapcsolódó egyéb lexikai elemek fejezik ki. Másképpen fogalmazva: a parancs a kérésre jellemző szerkezetben, míg a kérés a parancsra jellemző formában jelenik meg (vö. Tsui 1994: 102–110).

Anderman (1993) saját fordítói gyakorlatában mutatja be a kérés, a bocsánatkérés, a bók és a kritika beszédaktusának fordítási nehézségeit a svéd–angol drámafordításban. Megállapításait néhány kiragadott példával illusztrálja. A kérések fordítása kapcsán felhívja a figyelmet arra, hogy bizonyos szituációkban célszerű megváltoztatni a nyelvi direktséget. Egy svéd dráma angol fordításában például

⁶ „[...] firstly the main criterion for the translation of directives is the situation, the complex speech act itself with its entire constellation of participant relationships, communicative effect and linguistic variants; it cannot be the aim of translation in such cases to preserve the syntax of the original” (Snell-Hornby 1995: 93).

⁷ Állítók (assertives), utasítók/direktívumok (directives), elkötelezők/kommisszívumok (commissives), kifejezők (expressives), kinyilatkoztatók (declarations) (Searle 1979/1985: 12–20, magyar terminusok Szili 2004: 94–95).

szükségesnek látta, hogy a forrásnyelvi imperatívusz direktségét enyhítő elem betoldásával mérsékelje. Érdekességgéppen megjegyzi, hogy az angol rendező még így sem tartotta kellőképpen udvariasnak a beszédaktust, és további enyhítő elem használatát kérte. Anderman szerint a bocsánatkérés beszédaktusát is célszerű az angolszász konvenciókhoz igazítani, ugyanis a példaként hozott svéd megnyilatkozás tükröfordítása az angolszász kultúrában nem bocsánatkérést jelent. Az angol nyelvhasználatra jellemző, hogy a kritikát gyakran a bók vagy a dicséret beszédaktusa előzi meg, a nyelvhasználók így próbálják meg tompítani a kritika életét. Az ilyen burkolt kritika a svéd nyelvre kevésbé jellemző, ezért a fordításból könnyen elvész (1993: 382–385).

Anderman (1993) tanulmánya azért hasznos, mert felhívja a figyelmet azokra az ütközési pontokra, amelyek angol–svéd nyelvpárban problémát jelenthetnek az említett beszédaktusok fordítása során. A szerző megközelítése azonban erősen preskriptív jellegű. Véleménye szerint a célnyelvi normától való eltérés helytelen fordítást eredményez. Ez nem feltétlenül igaz, ha a beszédaktusokat a fordító a forrásnyelvi kultúra tükrében kívánja a befogadó elé tárni. A beszédaktusokban kulturális attitűdök tükröződnek. A forrásnyelvi norma követése ezeket az attitűdöket teszi hozzáférhetővé a célnyelvi közönség számára. Ez elfogadható fordítási stratégia lehet mindaddig, amíg a megnyilatkozások értelmezése nem okoz problémát, valamint nem hoz létre olyan pragmatikai hatásokat, amelyek nem egyeztethetők össze az eredeti szerző szándékával.

Porozinskaya (1993) két orosz regény angol fordításában és újr fordításában vizsgálta a megnyilatkozások illokúciós ereje és az idéző illokúciós igék közötti összefüggéseket. Az illokúciós igék fordításában két alapesetet különböztetett meg: a fordító választhat ekvivalens illokúciós igét, de dönthet úgy is, hogy nem ekvivalens illokúciós igét használ. Ez utóbbit Porozinskaya illokúciós transzformációnak nevezi (1993: 189–190). A kutatás eredményei azt mutatták, hogy az eredeti orosz szövegekben az illokúciós igék (idéző igék) gyakran semlegesek, nem utalnak a beszédaktus típusára, és nem jelzik a beszélői szándékot. A semleges orosz illokúciós igéket az angol fordítók olyan angol igékkel helyettesítették, amelyek konkrétan utalnak a megnyilatkozás illokúciós erejére. Például az orosz semleges *сказал* ('mondta') igét a fordító az angol *urge* ('sürget') illokúciós igével helyettesítette. Az angol illokúciós ige erőteljesebben fejezi ki a direktív szándékot. Az ehhez hasonló illokúciós transzformációk inkább az újabb fordításokra jellemzők (ibid.: 190–192).

Az illokúciós erő pontosítása nemcsak az angol nyelvre, hanem az angol nyelvről történő fordítás során is kimutatható. Bourne (2002) a direktív beszédaktusok környezetében előforduló idéző igéket vizsgálta egy angolról spanyolra fordított regényben. A vizsgálat eredményei azt mutatták, hogy az esetek többségében a fordító olyan spanyol illokúciós igével helyettesítette az angol *say* ('mond') semleges idéző igét, amely konkrétan utal a megnyilatkozás illokúciós erejére

(2002: 252–253). Az idézett két tanulmány a pragmatika eszköztárával mutatja ki, hogy a fordítók a konkrétabb idéző igékkel tulajdonképpen explicitálják a beszélői szándékot, bár az explicitáció⁸ terminust egyik szerző sem használja. Porozinskaya (1993) nem számszerűsíti a tendenciaként bemutatott jelenséget, a tanulmányból nem derül ki, hogy hány megnyilatkozást vizsgált, és ezekben milyen arányban volt megfigyelhető a vizsgált jelenség, míg Bourne (2002) a vizsgálat eredményeit kvantitatív eszközökkel is alátámasztja. Porozinskaya (1993) szerint a fordítók azért végzik el az illokúciós transzformációkat, mert az angol nyelvben az illokúciós igék szorosabban kötődnek az illokúciós funkcióhoz, mint az oroszban. Arra azonban nem tér ki, hogy az angol nyelvre vonatkozó megállapítását mire alapozza. Bourne (2002) stilisztikai és pragmatikai okokkal magyarázza a fordítói döntéseket. A fordítók stilisztikailag gazdagabbá és világosabbá teszik a szöveget, pragmatikai síkon pedig irányítják az értelmezési folyamatot. Figyelemre méltó, hogy a várakozással ellentétben a célnyelvi megnyilatkozások illokúciós ereje csökkent. A szerző szerint ez azzal magyarázható, hogy a fordító a brit udvariassági konvenciókhoz alkalmazkodott. Mivel az idéző ige pontosítása az angol nyelvre és az angol nyelvről történő fordítás során is megfigyelhető, elképzelhető, hogy a bemutatott jelenség a fordítási univerzálék sorába tartozik.

Farghal és Borini (1998) a fordítási nehézségeket jelentő pragmlingvisztikai problémákat, közöttük az illokúciós erőt és a nyelvi direktséget vizsgálták egy arab regény angol fordításában. A forrásnyelvi szövegből tizenöt arab udvariassági formulát választottak ki, majd arra kértek húsz arab egyetemi hallgatót, hogy fordítsák ezeket angol nyelvre. A fordítóképzésben részt vevő hallgatók fordításait összevetették az angol anyanyelvű fordító által készített hivatalos fordítással, valamint konzultáltak más angol anyanyelvi beszélőkkel is. A vizsgálatban megállapították, hogy az illokúciós erő átültetése nemcsak a hallgatóknak, hanem a hivatásos fordítónak is problémát jelentett. A fordítók vagy nem ismerték fel a forrásnyelvi megnyilatkozás illokúciós erejét, vagy ha felismerték, nem találták az azonos implikaturát eredményező célnyelvi formát. Ennek következtében megváltozott a megnyilatkozás illokúciós ereje, a forrásnyelvi bókából például sértés, az udvarias tanácsból pedig kérés vagy utasítás lett a célnyelvi szövegben. Az egyetemi hallgatók gyakran nem érzékelték a különbséget a direkt és az indirekt beszédaktusok között: a forrásnyelvi indirekt házassági ajánlatot például túlságosan is direkt formában közvetítették. A szerzők véleménye szerint a hivatalos fordítás viszont túlságosan indirektre sikerült. Mindkét esetben megváltozik a forrásnyelvi udvariasság, a fordítónak ezért azt a célnyelvi formát kell megtalálnia, amelynek direktsége vagy indirektsége megfelelőképpen közvetíti a szándékolt udvariasságot. A célnyelvi direktség helytelen megválasztása

⁸ Bizonyos jelentéseket a fordító explicitebben (egyértelműen, világosabban) fejez ki, mint a forrásnyelvi szövegalkotó (Klaudy 1999: 151).

módosíthatja a beszédaktus illokúciós erejét: ennek következtében megváltozhat a beszédaktus kommunikációs funkciója, a bocsánatkérés aktusából például rendreutasítás lehet (1998: 148–152).

A tanulmány erőssége, hogy szisztematikusan tárja fel az arab–angol műfordítás során jelentkező pragmlingvisztikai problémákat. Az eredmények ismeretében meghatározhatók azok a kultúraközi ütközési pontok, amelyeket fontos figyelembe venni az arab–angol fordítóképzésben, különös tekintettel a műfordításra. Kissé ellentmondásos azonban, hogy a szerzők a nem anyanyelvre történő fordítást (arab anyanyelvű fordítók) vetik össze az anyanyelvre történő fordítással (angol anyanyelvű hivatásos fordító). Nyilvánvaló, hogy az előbbi másfajta nehézségekkel jár, mint az utóbbi. Az arab anyanyelvű fordítónak nem az illokúciós erő értelmezése, hanem a helyes célnyelvi pragmlingvisztikai forma (szintaktikai szerkezet a kontextusban) megtalálása okoz gondot. Ez inkább a nyelvi, mint a pragmatikai kompetencia kérdését veti fel, bár a kettő természetesen nem választható el élesen egymástól. Az anyanyelvre történő fordítás során a fordító azért használ kevésbé helyénvaló pragmlingvisztikai formákat, mert nehézséget jelent neki a forrásnyelvi illokúciós erő, a direktség/indirektség, a nyelvi udvariaság stb. értelmezése. Az ő problémája tehát a forrásnyelvi oldalon jelentkezik, és pragmatikai nehézségekkel hozható összefüggésbe. A tanulmányban alkalmazott megközelítés akkor lenne indokolt, ha az arab egyetemi hallgatókat jellemzően arra képeznék, hogy arab irodalmi műveket fordítsanak angol nyelvre. Sokkal jellemzőbb azonban, hogy a fordítók az anyanyelvükre fordítanak, ezért célszerűbb lett volna angol–arab fordítási irányban feltárni a pragmlingvisztikai problémákat.

Abdel-Hafiz (2003) ugyancsak egy arab regény angol fordítása kapcsán foglalkozik a fordítás során felmerülő pragmatikai problémákkal. A szerző egyetért Shunnaq (1998: 33) álláspontjával, miszerint a fordítónak olyan célnyelvi szöveget kell alkotnia, amely bepillantást nyújt a forrásnyelvi kultúrába. Bár a fordítás egy arab és egy angol anyanyelvű fordító közös munkája, a szövegben mégis számos pragmatikai probléma jelentkezik. Ezek abból adódnak, hogy a fordítók figyelmen kívül hagyták a kontextust. A problémák egy részét a beszédaktusok fordítása okozza. A szerző rámutat arra, hogy a direktív beszédaktusok fordítása során megváltozik a forrásnyelvi megnyilatkozás direktsége. A fordítók az arab direkt utasítások és kérések enyhítésére törekedtek. A forrásnyelvi *Shut up!* ('Fogd be!') direktívumot például utókérdéssel egészítették ki: *Shut up, will you?* (kb. 'Fogd be, jó?' vagy 'Befognád?'). Abdel-Hafiz szerint a fordítók megváltoztatták a beszédaktus típusát: a forrásnyelvi utasításból célnyelvi kérdés lett (2003: 235).

Ezzel a véleménnyel azért sem érthetünk egyet, mert az angol nyelvben az indirektség, illetve az enyhítő elemek nem feltétlenül teszik udvariassá a beszédaktusokat (Wierzbicka 2003: 35). Saját kutatásaim is azt mutatják, hogy a meglehetősen agresszív direktívumok is gyakran indirekt formában jelennek

meg (Polcz 2012). A fordítás feltehetően ezt a célnyelvi konvenciót tükrözi. A szerző elkövette azt a hibát, hogy a beszédaktus típusát nem a kontextus, hanem a szintaktikai szerkezet alapján azonosította. A lexikai vagy szintaktikai enyhítés még nem feltétlenül jelenti azt, hogy a célnyelvi befogadó az utasítás beszédaktusát kérésként fogja értelmezni.

Hickey (2000) azt vizsgálta, hogy a spanyol olvasók hogyan viszonyulnak az angolról spanyolra fordított beszédaktusokban megjelenő negatív udvariassághoz. Abból az alapvetésből indult ki, hogy a spanyol nyelvkultúrát a pozitív udvariasság (nyelvi direktség), az angolt pedig a negatív udvariasság (nyelvi indirektség) jellemzi. A kutatás nyelvi anyagát egy angol regény és annak spanyol fordítása adta. A kutató által kiválasztott hat dialógusrészletben a kérés, a bocsánatkérés és a köszönetnyilvánítás beszédaktusai szerepeltek. A kutatási kérdés megválaszolásához két fókuszcsoporthoz és egy kontrollcsoportot alakított ki. Az első fókuszcsoporthoz angol anyanyelvű, a második spanyol anyanyelvű, a harmadik kontrollcsoport pedig az angol nyelvet magas szinten beszélő, spanyol anyanyelvű egyetemi hallgatókból állt. A szerző szándékosan nem kívánta felfedni, hogy a negatív udvariasság jelenségét vizsgálja. Arra kérte az adatközlőket, hogy alkossanak véleményt a szereplők jelleméről és viselkedéséről: az angol anyanyelvű fókuszcsoporthoz az eredeti, a spanyol anyanyelvű pedig a fordított dialógusok alapján. Ez utóbbiak nem tudták, hogy fordított szöveget kaptak.

A kísérlet a következő eredményeket hozta. Az angol anyanyelvű csoport felismerte, és explicit módon fel is vázolta a beszédaktusokban tükröződő negatív udvariassági stratégiákat. A spanyol anyanyelvű csoportok viszont nem ismerték fel az udvariasságot, közömbösen viszonyultak a jelenséghez. Hickey ebből azt a következtetést vonta le, hogy a nyelvi kontaktus hatására az angol nyelvre jellemző negatív udvariassági stratégiák annyira megszokottá váltak, hogy a spanyol anyanyelvűek már nem mindig érzik idegenszerűnek a forrásnyelvi felszíni forma tükörfordítását (2000: 236–239).

Hickey (2000) tanulmánya azért fontos a fordításkutatásban, mert empirikusan is alátámasztja azt az intuitív megfigyelést, hogy egy bizonyos nyelvi jelenség megítélése kultúrafüggő. Amit az egyik kultúrában az udvariasság fogalmával azonosítanak, ahhoz a másik kultúrában közömbösen viszonyulnak, de az is elképzelhető, hogy negatívan értékelik. Ez pedig nagy kihívást jelent a fordítók számára.

Wang (2009) a kérések fordítását vizsgálta egy kínai regény két angol fordításában. Az egyik fordítás a 30-as években, a másik pedig a 80-as években keletkezett. A kultúráközi kutatások arra világítottak rá, hogy a kínai kultúra a direkter (Scollon és Scollon 1995), az angolszász kultúra pedig a konvencionálisan indirekt stratégiákat részesíti előnyben (Blum-Kulka 1989, Wierzbicka 2003). A kínai nyelvhasználók a főaktus, vagyis a kérés előtt úgynevezett támogató (kérést indokló) lépéseket használnak, míg az angol nyelvhasználók ezeket a kérés után használják (Scollon és Scollon 1991). Ennek kapcsán merült fel a kérdés, hogy

a fordítók hogyan kezelik ezeket a kulturális különbségeket. A korábban készült fordításban a fordító szignifikánsan magasabb arányban váltotta át a kínai direkt formákat angol konvencionálisan indirekt formákra, míg a később készült változatban ez a tendencia kevésbé érvényesült. Mindkét fordító megtartotta a kínai információs szekvenciát, a kínai lexikai enyhítőket pedig jellemzően szintaktikai enyhítőkkel helyettesítették. Ez utóbbi fordítói megoldás a nyelvi rendszerek közötti különbségekkel magyarázható. Összességében a szerző megállapította, hogy a korábban készült fordítás inkább a célnyelvi normákhoz igazodik, míg a későbbi a forrásnyelvi normákat tükrözi (2009: 226–227). Wang (2009) tanulmányának fordítástudományi jelentősége, hogy a leíró fordítástudomány szellemében (Toury 1995) nem értékel, hanem arra törekszik, hogy az eltérő fordítói megoldásokat a tágabb társadalomtörténeti kontextus tükrében magyarázza meg. Mivel a 30-as években Kína meglehetősen elszigetelt volt, és a nyugati országokban nem ismerték a kínai kultúrát, a fordító elsődleges célja az volt, hogy „hatékonyan kommunikáljon a nyugati olvasókkal”⁹ (Wang 2009: 225), ezért a célnyelv-orientált, vagyis – Venuti (1995) terminusával élve – a honosító (domesticating) stratégiát választotta. A 80-as évekre a kínai társadalom és kultúra nyitottabbá vált. A későbbi fordító a forrásnyelv-orientált, vagyis az idegenítő (foreignising) stratégiát (Venuti 1995) választotta, feltehetően azért, hogy az olvasók megismerjék a forrásnyelvi kulturális attitűdöket: a kínai nyelvhasználatban a direkt kérések a szoros egymáshoz tartozást, a csoporton belüliséget és az intimitást fejezik ki (Wang 2009: 227). Mivel a szerző az említett időszakokból csak 1-1 fordítást vizsgált, felmerül a kérdés, hogy a feltárt fordítói stratégiák mennyire általánosíthatók a különböző időpontokban keletkezett kínai–angol fordításokra.

Kallia (2009) angol, német és orosz irodalmi szövegek angol, német, olasz, orosz és görög fordításaiban azt vizsgálta, hogy a fordítók hogyan kezelik a direkt/indirekt kéréseket és javaslatokat. A kutatás első részében a vizsgált direkt és indirekt formák közötti pragmatikai ekvivalenciát határozta meg diskurzuskiegészítő teszt segítségével. Az eredmények azt mutatták, hogy az angol nyelvben a konvencionálisan indirekt formák, míg a másik négy nyelvben a direkt formák fordulnak elő gyakrabban. A fordításokra vonatkozó hipotézisében azt feltételezte, hogy a pragmatikai ekvivalencia megteremtése érdekében a fordítók elvégzik a szükséges indirekt/direkt pragmatikai kiigazításokat. A vizsgálat eredményei viszont azt mutatták, hogy a fordítók általában tapadnak a forrásnyelvi direkt vagy indirekt szerkezetekhez. A direkt szerkezetek előfordulása a fordításokban különösen akkor figyelhető meg, ha a forrásnyelvi direkt stratégia pragmatikai ekvivalense az indirekt forma lenne. A célnyelvi direktséget nem a szintaktikai szerkezet megváltoztatásával, hanem lexikailag, vagyis különböző udvariassági jelölők betoldásával próbálták meg enyhíteni (2009: 73–74).

⁹ „[...] to communicate effectively with his western readers [...]” (Wang 2009: 225).

Kallia (2009) vizsgálatával kapcsolatban két kritikai észrevétel fogalmazható meg. A diskurzuskiegészítő teszt szituációi alapján megállapított indirekt/direkt ekvivalenciákat a fordítások vizsgálata során olyan szituációkkal veti össze, amelyek hasonlóak, de mégsem tekinthetők teljesen ekvivalensnek. A szerző nem számszerűsíti a vizsgálat eredményeit, ezért nem lehet tudni, hogy az eredmények csak a bemutatott néhány példára vonatkoztathatók, vagy tendenciákról, esetleg szignifikáns eltérésekről van szó.

Bruti (2006; 2009) a direkt és az indirekt bók beszédaktusát vizsgálta a filmfordításban, egész pontosan az angolról olaszra fordított filmszövegek felirataiban. A feliratozást végző filmfordítók, szinkron dramaturgok gyakran alkalmaznak úgynevezett redukciós technikákat, vagyis tudatosan rövidítik a célnyelvi szöveget annak érdekében, hogy a feliratok ráférjenek a rendelkezésre álló felületre, azaz a tévéképernyőre vagy a mozivásznonra. Az indirekt bók esetében gyakori megoldás a hasonló indirekt bókkal való helyettesítés. Bruti kimutatta (2006; 2009), hogy a redukciós technikák, vagyis a beszédaktusok bizonyos elemeinek kihagyása megváltoztatja a beszédaktus illokúciós erejét, sőt a megnyilatkozás kommunikációs funkcióját is. Emiatt a közönség a forrásnyelvi implicit bókot semleges állításként értelmezheti, ennek következtében pedig megváltozik az interperszonális jelentés. A direkt bók fordítását vizsgálva többféle megoldást is megfigyelt: a forrásnyelvi bók a címzett teljesítményét dicséri, a célnyelvi pedig vagy a személyes kvalitásait emeli ki, vagy pedig olyan általánosabb megnyilatkozást használ, amely kevésbé explicit módon utal a címzetre. Ritkábban előfordul az is, hogy a célnyelvi bók explicitebb, mint a forrásnyelvi. A szintaktikai szerkezet megváltoztatása az illokúciós erő módosulásához vezethet, a redukciós technikák következtében pedig el is veszhet az illokúciós erő (2009: 231–238).

Polcz (2012) doktori disszertációjában az indirekt direktív (kérés, utasítás, meghívás, tanács) és kommisszív (ajánlat) beszédaktusok fordítását vizsgálta angol–magyar nyelvpárban, amerikai filmek magyar szinkronszövegében. A vizsgálat során gyakran tapasztalta, hogy bár a célnyelvi magyar beszédaktusok lexikai/grammatikai szempontból helyesek, nyelvhasználati szempontból mégis furcsának, idegenszerűnek hatnak. Arra is figyelmes lett, hogy a fordítók egyes esetekben megtartják a forrásnyelvi, konvencionálisan indirekt formákat, míg más esetekben a célnyelvi direktebb formákat, vagyis a felszólító módot és funkcionális megfelelőit részesítik előnyben. E megfigyelések kapcsán két kutatási kérdést fogalmazott meg: (1) Mivel magyarázható, hogy a fordítók egyes esetekben megváltoztatják a beszédaktus direktségét, más esetekben pedig megtartják a forrásnyelvi indirekt formát? (2) Melyek azok az esetek, amikor a forrásnyelvi indirektség megőrzése eltérő implikaturákat, azaz mögöttes jelentéseket, esetleg idegenszerűséget eredményez a célnyelvben? A disszertációban használt párhuzamos korpusz 20 amerikai sorozat 711 részét foglalta magában, amelyből összesen 1000 forrásnyelvi beszédaktus fordítását vizsgálta.

A kutatás a következő eredményeket hozta. A fordítók a forrásnyelvi indirekt szerkezeteket szignifikánsan gyakrabban helyettesítik direkt szerkezetekkel, mint a direkt szerkezeteket indirektekkel. Nagyon ritkán fordul elő az, hogy az indirekt szerkezetekből még indirektebb szerkezetek lesznek. Megállapítható tehát, hogy a direktségi kategóriák közötti pragmatikai elmozdulások egyirányúak. A fordítók a direktségi kategória megváltoztatása során jellemzően a direktebb, vagyis a szintaktikailag egyszerűbb, feltehetően könnyebben értelmezhető, explicitebb szintaktikai formákat részesítik előnyben az összetettebb, esetenként nehezebben értelmezhető, indirekt formákkal szemben.

A vizsgálat azt is feltárta, hogy a fordítók akkor térnek át a jóval direktebb felszólító módra, ha a forrás- és a célnyelvi pragmalinguisztikai forma eltérő kommunikációs funkciókat fejez ki. Erre azért van szükség, mert a forrásnyelvi indirekt forma megtartása megváltoztatná a célnyelvi beszédaktus minőségét, azaz kommunikációs funkcióját, ami negatívan érintené a dialógus koherenciáját, és értelmezésembeli problémákhoz vezetne. A forrásnyelvi indirekt formákat jellemzően akkor tartják meg, ha a forrás- és a célnyelvi pragmalinguisztikai forma hasonló kommunikációs funkciókat fejez ki.

A célnyelvi beszédaktus direktségét a beszédpartnerek közötti kapcsolat is befolyásolja. A fordítók akkor használják a legdirektebb formákat, ha a beszélő hatalommal rendelkezik a hallgató felett (például felettes-beosztott viszony), ha a beszédpartnerek közötti társadalmi távolság kicsi (informális szituációk), illetve ha az aktusban megjelenő teherterhelés alacsony (például, ha a kérés teljesítése nem igényel jelentősebb erőfeszítést).

A vizsgálat arra is rávilágított, hogy az indirekt forma tükröfordításával megváltozhat a beszédaktus illokúciós ereje és kommunikációs funkciója, ez pedig idegenszerűséghez, esetenként inkoherenciához vezethet a célnyelvi szövegben. A javaslattevő forma (*Why don't you do X?*) például az angol nyelvben az utasítás, a kérés, a meghívás és az ajánlat kifejezésére alkalmas. Ennek tükröfordítása (*Miért nem teszed meg X-et?*) a magyar nyelvben nem alkalmas vagy legalábbis nem jellemző ezen aktusok kifejezésére. A felszíni forma tükröfordítása megváltoztathatja a beszédaktus diskurzusfunkcióját. A forrásnyelvi utasításból például célnyelvi tanács vagy javaslat válhat. A tükröfordítás olyan további jelentéstartalmakkal töltheti meg a beszédaktust, mint például a rábeszélés, a szemrehányás stb., ez pedig szintén eltérhet az eredeti beszélői szándéktól, és idegenszerűen is hat a célnyelvi kontextusban. A kutatás gyakorlati jelentősége, hogy legalábbis részben sikerült feltárni az angol és a magyar indirekt beszédaktusok közötti ütközési pontokat, vagyis azokat az eseteket, amikor a tükröfordítás eltérő implikaturához vezet.

5. KONKLÚZIÓ

Az ismertetett vizsgálatokkal kapcsolatban a következő kritikai észrevételek fogalmazhatók meg. Mivel a kutatók csupán egy-egy regény, színdarab és film egyes jeleneteit vizsgálták, a kutatásokban használt nyelvi minta meglehetősen limitált. A kevés adat miatt az eredmények nem számszerűsíthetők, a néhány előfordulás számszerűsítése alapján levont következtetések általánosíthatósága pedig megkérdőjelezhető. A nagyobb mintán végzett kutatások megbízhatóbb, jobban általánosítható eredményeket adnak, ezekre példa Polcz (2012) 711 filmpéizódót magába foglaló vizsgálata. A kutatók Kallia (2009) és Polcz (2012) kivételével a kutatási eredményeket nem vetik össze autentikus célnyelvi szövegekkel. Ennek az a hátránya, hogy nincs mihez viszonyítani a feltárt fordítói megoldásokat. A leíró fordítástudomány paradigmájában készült tanulmányok esetenként preskriptív jelleget öltenek, rámutatva bizonyos pragmatikai hibákra, anélkül, hogy a pragmatikai hiba fogalmát előzőleg tisztázták volna. A vizsgálatok módszertana nem egységes, ezért a kapott eredmények összehasonlíthatósága nincs biztosítva.

Bár kétségtelen tény, hogy a bemutatott tanulmányok szerzői úttörő szerepet játszottak a beszédaktusok fordításának feltárásában, mégis azzal kell szembeeselnünk, hogy Blum-Kulka (1981) programszerű felhívása a beszédaktusok fordításának kutatására jelentős részben megválaszolatlan maradt az elmúlt több mint 30 évben. Égető szükség mutatkozik egységes módszertan alapján végzett, nagymintás vizsgálatokra, lehetőség szerint minél több nyelvpárban, párhuzamos és összehasonlítható korpuszok segítségével. Ezekből fény derülhetne a fordítók által alkalmazott stratégiákra, és feltárható lenne a kultúraspecifikus beszédaktusok fordíthatóságának problémája és az esetleges ütközési pontok a nyelvi direktesség és udvariasság pragmatikai dimenzióiban. A kutatási eredmények főképpen a műfordításban és az audiovizuális fordításban lehetnek hasznosnak.

Budapesti Gazdasági Főiskola,
Külkereskedelmi Kar, Angol Tanszéki Osztály
Fordítástudományi Doktori Program 2007–2010 évf.
Témavezető: dr. Klaudy Kinga

IRODALOM

- Abdel-Hafiz, A. S. 2003. Pragmatic and Linguistic Problems in the Translation of Naguib Mahfouz's *The Thief and the Dogs*: A Case Study. *Babel* Vol. 49. No. 3. 229–252.
- Anderman, G. 1993. Translation and Speech Acts. In: Gambier, Y., Tommola, J. (eds.) *Translation and Knowledge*. Turku: University of Turku. 377–387.

- Austin, J. L. 1962/1990. *How to do Things with Words*. Oxford: Clarendon. [Magyar kiadás: *Tetten ért szavak*. 1990. Budapest: Akadémiai Kiadó.]
- Aziz, Y. Y. 1998. Translation and Pragmatic Meaning. In: Shunnaq, A. T. et al. (eds.) 119–141.
- Bell, R. T. 1991. *Translation and Translating: Theory and Practice*. London/New York: Longman.
- Blum-Kulka, S. 1981. The Study of Translation in View of New Developments in Discourse Analysis. The Problem of Indirect Speech Acts. *Poetics Today* Vol. 2. No. 4. 89–95.
- Blum-Kulka, S. 1986. Shifts of Coherence and Cohesion in Translation. In: House, J., Blum-Kulka, S. (eds.) *Interlingual and Intercultural Communication*. Tübingen: Gunter Narr. 17–37.
- Blum-Kulka, S. 1987. Indirectness and Politeness in Requests: Same or Different? *Journal of Pragmatics* Vol. 11. No. 2. 131–146.
- Blum-Kulka, S., House, J., Kasper, G. (eds.) 1989. *Cross-Cultural Pragmatics: Requests and Apologies*. Norwood, New Jersey: Ablex Publishing.
- Blum-Kulka, S., House, J. 1989. Cross-Cultural and Situational Variation in Requesting Behaviour. In: Blum-Kulka, S. et al. (eds.) 123–154.
- Bourne, J. 2002. He Said, She Said. Controlling Illocutionary Force in the Translation of Literary Dialogue. *Target* Vol. 14. No. 2. 241–261.
- Bruti, S. 2019. The Translation of Compliments in Subtitles. In: Díaz Cintas, J. D. (ed.) *New Trends in Audiovisual Translation*. Bristol/Buffalo/Toronto: Multilingual Matters. 226–238.
- Farghal, M., Borini, M. 1998. Pragmalinguistic Failure and the Translatability of Arabic Politeness Formulas into English: A Case Study of Mahfouz's *Awlād Haritna*. In: Shunnaq et al. (eds.) 144–168.
- Fawcett, P. 1997. *Translation and Language*. Manchester, UK/Northampton, MA: St. Jerome Publishing.
- Ferrara, A. 1980. Appropriateness Conditions for Entire Sequences of Speech Acts. *Journal of Pragmatics* Vol. 4. No. 4. 321–340.
- Hatim, B., Mason, I. 1990. *Discourse and the Translator*. London: Longman.
- Hervey, S. 1998. Speech Acts and Illocutionary Function in Translation. In: Hickey, L. (ed.) 10–24.
- Hickey, L. (ed.) 1998. *The Pragmatics of Translation*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Hickey, L. 2000. Politeness in Translation between English and Spanish. *Target* Vol. 12. No. 2. 229–240.
- House, J., Kasper, G. 1981. Politeness Markers in English and German. In: Coulmas, F. (ed.) *Conversational Routine: Explorations in Standardized Communication Situations and Prepatterned Speech*. The Hague: Mouton. 157–185.
- Hönig, H. G., Kussmaul, P. 1982. *Strategie der Übersetzung: Ein Lehr- und Arbeitsbuch*. Tübingen: Gunter Narr.
- Kallia, A. 2009. A Problem of Pragmatic Equivalence in Intercultural Communication. Translating Requests and Suggestions. In: Bühlig, K., House, J., Thije. (eds.) *Translational Action and Intercultural Communication*. Manchester, UK & Kinderhook (NY), USA: St. Jerome Publishing. 58–79.
- Klaudy K. 1999. *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica.

- Leuven-Zwart, K. M. van 1989. Translation and the Original. Similarities and Dissimilarities. I. *Target* Vol. 1 No. 2. 151–181.
- Leuven-Zwart, K. M. van 1990. Translation and the Original. Similarities and Dissimilarities. II. *Target* Vol. 2. No. 1. 69–95.
- Polcz K. 2012. *Konvencionálisan indirekt beszédaktusok az angol–magyar filmfordításban*. PhD-disszertáció. ELTE BTK.
- Porozinskaya, G. 1993. Pragmatic Analysis of Literary Translation. *Perspectives: Studies in Translatology* Vol. 1. No. 2. 187–193.
- Scollon, R., Scollon, S. W. 1991. Topic Confusion in English–Asian Discourse. *World Englishes* Vol. 10. No. 2. 113–125.
- Scollon, R., Scollon, S. W. 1995. *Intercultural Communication: A Discourse Approach*. Oxford: Blackwell.
- Searle, J. R. 1969. *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Searle, J. R. 1975. Indirect Speech Acts. In: Cole, P., Morgan, J. L. (eds.) 1975. *Syntax and Semantics. Speech Acts*. Vol. 3. New York: Academic Press. 59–82.
- Searle, J. R. 1979/85. *Expression and Meaning*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Shunnaq, A. 1998. Problems in Translating Arabic Texts into English. In: Shunnaq et al. (eds.) 33–52.
- Shunnaq, A. T., Dollerup, C., Sarairoh, M. (eds.) 1998. *Issues in Translation*. Jordan: Irbid. National University.
- Snell-Hornby, M. 1988/95. *Translation Studies: An Integrated Approach*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Szili K. 2004. *Tetté vált szavak: A beszédaktusok elmélete és gyakorlata*. Budapest: Tinta.
- Toury, G. 1995. *Descriptive Translation Studies – and Beyond*. Amsterdam: Rodopi.
- Trosborg, A. 1995. *Interlanguage Pragmatics*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Tsui, A. B. M. 1994. *English Conversation*. Oxford: Oxford University Press.
- Venuti, L. 1995. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London/New York: Routledge.
- Wang, V. X. 2009. Pragmatic Shifts in Two Translations of Fusheng Liuji. A Descriptive Study of Request Behaviour. *Target* Vol. 21. No. 2. 209–234.
- Wierzbicka, A. 2003. *Cross-Cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction*. Berlin: Mouton de Gruyter.

INTERNETES HIVATKOZÁSOK

- Bruti, S. 2006. Cross-Cultural Pragmatics: Translation of Implicit Compliments in Subtitles. *JosTrans – The Journal of Specialised Translation*
http://www.jostrans.org/issue06/art_bruti.php (Letöltve: 2008. január 23.)

ROBIN EDINA

AZ EXPLICITÁCIÓ KÖVETKEZMÉNYEI ÉS ETIKÁJA

1. BEVEZETÉS

Habár az explicitáció már régen nem volt ismeretlen fogalom a fordítástudomány számára (Vinay és Darbelnet 1958/1995), Shoshana Blum-Kulka (1986) volt az első, aki szisztematikus kutatásokat végzett az explicitáció vizsgálatára. Szöveg-elemzései során a kohéziós eszközök és a koherencia eltolódásait tanulmányozta a fordításokban, majd eredményei alapján megfogalmazta explicitációs hipotézisét, miszerint „a forrásnyelvi szövegről a célnyelvi szövegre való áttérés folyamatában megfigyelhető a kohéziv explicititás növekedése, függetlenül a két nyelv rendszerbeli és szövegépítési különbségeitől” (1986: 19). Ezzel a megállapítással Blum-Kulka megvetette alapját annak az elméletnek, miszerint az explicitáció univerzális, minden fordításra jellemző sajátosság.

A hipotézist az elmúlt csaknem három évtized alatt több tanulmányban is megvizsgálták (többek között Klaudy 1999; 2001, Klaudy és Károly 2005, Pápai 2004, Heltai 2003), és bár az explicitáció elméleti kérdéseit, kategóriáinak meghatározását még nem sikerült teljes mértékben tisztázni (Becher 2010, Heltai 2011, Robin 2012), a kutatások alátámasztják az explicitáció jelenlétét a fordítási folyamatban. A vizsgálatok egyetértenek abban is – mint azt az alábbiakban látni fogjuk –, hogy az explicitáció nem minden esetben kötelező: gyakran előfordulnak esetek, amikor a fordító szabadon választhat, végrehajtja-e a kérdéses műveletet, vagy sem. A kutatások a leíró paradigmának megfelelően értékelés nélkül, pusztán tényként állapítják meg az explicititás növekedését a fordított szövegekben, azzal azonban csak igen kevés tanulmány foglalkozik, milyen hatást gyakorolnak ezek az explicitációs eltolódások a célnyelvi szöveg mondanivalójára vagy feldolgozhatóságára (Blum-Kulka 1986, Heltai 2005).

Ennek a tanulmánynak az elsődleges célja, hogy az explicitációs műveletek tipológiájának bemutatása után különböző példákkal felhívja a figyelmet, milyen következményekkel járhat az explicitáció nem elég körültekintő alkalmazása azon fakultatív műveletek esetében, amelyek nem igazolhatók nyelvrendszerbeli különbségekkel. A fordítóképzés során ugyanis szükséges megismertetnünk a hallgatókkal nem csupán a rendelkezésükre álló műveleteket, hanem azok

következményeit is (Chesterman 2010), a lehetséges alternatív megoldásokkal együtt, hogy választás esetén mindezek tudatában hozzassák meg döntéseiket a fordítás folyamatában.

2. EXPLICITÁCIÓ ÉS IMPLICITÁCIÓ

Az explicitáció és implicitáció fogalmát Vinay és Darbelnet (1958/1995) vezette be a fordításelméletbe. Általános fordítási műveletek eredménye nyomán jelentkező stilisztikai technikaként értelmezték az explicitációt és az implicitációt, amely a mondat szintjén jelentkezik, és a célnyelv normáit követi. Meghatározásukban az explicitáció olyan művelet, amelynek során a fordító explicit módon fejez ki valamit a célnyelven, ami a forrásnyelven implicit maradt, mivel az információ a forrásnyelvi kontextusból, illetve az adott szituációból kikövetkeztethető. Az explicitáció mellett a fordítási technikák között felsorolták annak ellentétét, az implicitációt is, amelyet akkor alkalmaz a fordító, amikor „[...] valamit, ami explicit volt a forrásnyelvben, implicitté teszünk a célnyelvben, számítva arra, hogy a szituáció vagy kontextus közvetíti a jelentést” (1995: 344). A későbbi empirikus kutatások igyekeztek több fényt vetni az explicitációs műveletek sajátosságaira, és kiszélesítették az explicitáció és implicitáció jelenségének értelmezési tartományát.

2.1. Az explicitáció tipológiája

Habár Blum-Kulka (1986) az explicitáció nyomán létrejövő redundanciát hangsúlyozza, Seguinot (1988) nézete szerint az explicititás nem feltétlenül jár együtt a redundanciával: a redundáns információ hozzáadása ugyanis nem az egyetlen eszköze az explicitációnak, amelynek három formáját határozza meg: (1) olyan jelentés fogalmazódik meg expliciten a célnyelvi szövegben, amely az eredetiben nem volt benne; (2) az eredeti szövegben impliciten megfogalmazott információ a fordításban nyíltan kifejeződik; (3) a forrásnyelvi szöveg egy eleme nagyobb hangsúlyt kap a fordításban (1988: 108). Elkülöníti azonban azokat a hozzáadásokat, amelyek a két nyelv strukturális, stilisztikai és retorikai különbségeivel magyarázhatók, és az explicitáció terminust kizárólag azokra az esetekre tartaná fenn, amikor ezek nem játszanak szerepet a fordításban: „annak bizonyítására, hogy explicitáció történt, fenn kellett álljon a lehetősége egy másik, ugyancsak helyes, de kevésbé explicit vagy pontos változatnak” (1988: 108). Seguinot ezt a jelenséget tartja a fordítási folyamathoz tartozónak.

Klaudy (1999) tipológiájában kiterjesztette Vinay és Darbelnet ([1958] 1995) eredeti értelmezését, és nem csupán tudatos döntéseken alapuló fordítói

Korábbi kutatásaink (Robin 2012) során ugyancsak megállapítottuk, hogy a fordításokat gondozó lektorok szintén végeznek explicitációt és implicitációt, olyan műveleteket is, amelyek nem a nyelvek morfológiai, szintaktikai és szemantikai rendszerének különbségei miatt szükségesek. Egyetérthetünk tehát Heltai (2011) nézetével, miszerint az explicitációt szélesebb értelmezési tartományban kell vizsgálnunk, helyét a kommunikációs stratégiák között kereshetjük. Az Englund Dimitrova (2005) által stratégiaiának, azaz tudatos döntéseken alapuló explicitációnak nevezett műveletekkel a nyelvi közvetítő másodlagos kommunikációs helyzetben, a szöveg egészére összpontosítva szerkeszti a közlés információs tartalmát, nyelvi redundanciáját. Célszerűnek látjuk ezért az explicitáció – és az implicitáció – tipológiáját Klaudy (1999) művelleti kategóriái és az explicitációt szerkesztési stratégiaként is említő elméletek (Seguinot 1988, Englund Dimitrova 2005) alapján a következőképpen módosítani:

- **Kötelező:** olyan művelet, amelyre a nyelvek morfológiai, szintaktikai és szemantikai rendszerének különbségei miatt van szükség. A fordító a művelet elvégzése nélkül nem kapna helyes célnyelvi szöveget.
- **Normakövető:** nyelvhasználati különbségekkel, nyelvi elvárásokkal magyarázható fakultatív művelet, amelynek végrehajtásánál a fordítónak választási lehetősége van, bár a művelet nélkül a szöveg nem felelne meg a célnyelv elvárásainak és szokásainak.
- **Szerkesztési:** fakultatív szövegszerkesztési művelet, amelynek segítségével a másodlagos nyelvi közvetítő a kontextusból merítve törekszik a szöveg információs tartalmának és nyelvi explicitiségének optimalizációjára, feldolgozhatóságának megkönnyítésére.

A fordítási folyamatra jellemző univerzális jelenség lehet azonban bármely olyan jelenség, amely a fakultatív műveletek eredményeképpen a fordításokban jellegzetesen jelen van, vagy eltérő gyakorisággal fordul elő, mint eredeti célnyelvi szövegekben.

2.2. Explicitáció – a példa kedvéért

A fenti tipológiák egyetértenek abban, hogy az explicitáció nem minden esetben kötelező, a két nyelv rendszere közötti különbségekből eredő művelet, az esetek egy részében a fordító saját döntése alapján hajtja végre műveleteit; van választási lehetősége, illetve több művelleti lehetőség is a rendelkezésére állhat. Az utóbbi kategóriába tartozó műveletcsoportra mutat példát az alábbi szövegrészlet, a Harry Potter-könyvsorozat hatodik kötetéből:

- (1) He had been standing alone in this very office, savouring the triumph that was his after so many years of dreaming and scheming, when he had

a relevancia megteremtése, szakmai alárendeltség és normakövetés, kompenzáció, illetve a feldolgozhatóság elősegítése. Pym mindezeket a kockázatkerülés koncepciója alatt foglalja össze (2005: 41). A fordítók nem akarnak kockáztatni: sem saját szakmai hírnevüket, sem a kommunikáció sikerét, ezért olyan műveleteket végeznek, amelyekkel mindezeket biztosíthatják.

Klaudy megállapítja, hogy a tömör fogalmazás olyan készség, amely a kezdő fordítókat még nem jellemzi, a gyakorlatlan fordító ugyanis túlságosan fél az információvesztéstől (1996: 110). A fordítók így ritkábban alkalmaznak implicitációt a fordítási nehézségek leküzdésére, és mint az aszimmetria hipotézisnél fentebb láthattuk, szívesebben alkalmazzák az explicitációval járó műveleteket. A fordítási problémák leküzdését célzó explicitációnak azonban akadnak mellékhatásai is, amelyek bizonyos körülmények között jelentkezhetnek. A kockázatkerülésre alkalmazott explicitáció tehát szintén kockázatokkal, nem kívánatos következményekkel járhat, amelyekkel a fordítónak számolnia kell a fordítás folyamatában.

3. AZ EXPLICITÁCIÓ KÖVETKEZMÉNYEI

Ha vetünk még egy pillantást Blum-Kulka (1986) fentiekben idézett hipotézisére, rögtön szembeötlik, hol rejlik a kockázat forrása:

A forrásnyelvi szöveg *interpretációjának folyamatában* olyan CNY szöveg jöhet létre, amely *redundánsabb*, mint a FNY szöveg. A *redundancia* kifejeződik abban, hogy nő a CNY szöveg kohézió explicitiségének szintje. Ezt az érvelést „explicitációs hipotézisnek” nevezhetjük, amely azt állítja, hogy a FNY szövegről a CNY szövegre való áttérés folyamatában megfigyelhető a kohézió explicititás növekedése, függetlenül a két nyelv rendszerbeli és szövegépítési különbségeitől. (1986: 19; saját kiemelés)

Az egyik gyenge láncszem nyilvánvalóan a fordító interpretációja, amelyre támaszkodva végrehajtja az explicitációs műveleteket. A másik momentum az explicitáció – felbontás, felemlés és betoldás – nyomán jelentkező redundancia a szövegben. A gond alapvetően akkor jelentkezik, amikor a fordító interpretációja – tudatosan vagy véletlenszerűen – nem egyezik a szöveg eredeti céljával, a szerző szándékával, illetve a felesleges redundanciától túlzottan darabossá, természetellenessé, nehezen értelmezhetővé válik a fordított szöveg, sérül a koherencia (Blum-Kulka 1986, Heltai 2005). Mindezekre az alábbiakban példákat is bemutatunk a szakirodalomból, különböző szövegtípusokat felsorakoztató forrásokból.

Heltai és Gósy (2005) közös kutatásban vizsgálta, hogy valóban gyakrabban fordulnak-e elő ezek a szerkezetek a szakszövegek fordításában, mint az eredeti szövegalkotásban. Eredeti magyar szövegekkel összevetve, a legkevesebb funkció-igés szerkezet a publikált fordításokban (hivatásosok által fordított és feltehetően lektorált szövegekben), a legtöbb a hallgatók képesítő fordításaiban fordult elő. Eredményeik továbbá megmutatták, hogy a feldolgozási folyamat lassúbb volt a nyelvművelés által helytelenített terpeszkes szerkezetek esetében. Összefoglalásként megállapítják, hogy a formulaszerű nyelvhasználat megkönnyítheti ugyan a produkciót a fordító számára, a redundancia miatt azonban az olvasónak nagyobb feldolgozási erőfeszítést kell vállalnia. Hozzáteszik azt is, hogy az egyes nyelvi formákat abból a szempontból volna szükséges empirikusan megvizsgálni, milyen következményekkel járnak a feldolgozásra (2005: 486).

3.1.2. Explicitáció és kompetencia

Az explicitációt minden fordításra jellemző, általános sajátosággként tartja számon a fordítástudomány, mégis mutatkoznak bizonyos jellemzők, amelyek befolyásolják az explicitáció (és implicitáció) dominanciáját a fordított szövegekben – ilyen többek között a fordító kompetenciája is. Englund Dimitrova (2005) az explicitáció jelenségét a fordítói gyakorlat függvényében vizsgálta. Nézete szerint a fentiekben tárgyalt normavezérelt és a stratégiai explicitáció megjelenése a fordításban különböző okokra vezethető vissza. A normavezérelt explicitáció egyes nyelvpárokhoz és szövegtípusokhoz köthető. Ilyen típusú explicitáció képzett fordítók és tanulók fordításaiban egyaránt megtalálható, mindkét esetben gyakori, és többnyire problémamentesen valósul meg. A stratégiai explicitáció ugyanakkor a fordítás során felmerülő problémák megoldásának eszköze, és elsősorban a gyakorlott fordítókat jellemzi.

Englund Dimitrova (2005) eredményei nyomán Makkos és Robin (2011) is végzett kutatásokat a fordítói műveletek és a kompetencia összefüggéseit vizsgálva. Elemzéseik alapján megállapították, hogy a fordítói kompetenciával egyenes arányban nő a műveletek száma a fordításban – az explicitáció és implicitáció egyaránt. A gyakorlat befolyásolja a fordítók által alkalmazott műveletek típusát és minőségét is: a nyelvtanulók a norma- és szabályvezérelt műveletekre koncentrálnak; illetve a hallgatók végzik a legtöbb fakultatív és fordításspecifikus explicitációt – rájuk jellemző leginkább a fordított szövegekben jelentkező redundancia. Az explicitáció mellett a legtöbb implicitációs műveletet a hivatásosok hajtják végre, mint korábban Klaudy (1996) is rámutatott, a tömör fogalmazás készsége a gyakorlott fordítók sajátossága, műveleteikkel igyekeznek ellensúlyozni a redundanciát. Az explicit telítettség felismerése tehát a hivatásos fordítók kompetenciájának része, a hivatással még csak ismerkedő hallgatók az elemzések alapján nem képesek ezt érzékelni – esetükben különösen érdemes felhívniuk a figyelmet a túlzott redundancia kockázataira.

3.2. Interpretáció

3.2.1. Makrostrukturális változások

Blum-Kulka kijelenti, hogy a fordítás folyamata szükségszerűen maga után von bizonyos eltolódásokat a célnyelvi szövegben (1986: 18), mindazonáltal kiemeli, hogy a koherenciában mutakozó eltolódások gyakran a fordító által meghozott hibás döntéseken múlnak. Blum-Kulka a szövegek feldolgozhatóságát a koherenciával azonosítja, amelynek eltolódásaként említi a forrásnyelvi szövegben rejlő implicit tartalmak eltűnését a célnyelvi szövegben a fordító által alkalmazott egyértelműsítések miatt (1986: 30–32). Hasonlóképpen Heltai (2011) is a másodlagos kontextuális hatás sérülését hangsúlyozza az explicitáció nyomán jelentkező redundancia egyik káros mellékhatásaként.

Leuven-Zwart (1990) összehasonlító és leíró modelljének segítségével eredeti forrásnyelvi szövegek és fordításaik egybevetésével vizsgálta a mondaton belüli szemantikai, stilisztikai és pragmatikai eltolódásokat mikrostrukturális szinten, illetve ezeknek az eltolódásoknak a hatásait a makrostruktúrában. Kutatásai során spanyol nyelvű, narratív prózai szövegek holland fordításait vizsgálta. Habár Leuven-Zwart tanulmányában nem említi az explicitációt, eredményei összefoglalásaként azt is megállapítja, hogy a mikrostruktúra szintjén az eltolódások között a specifikáció (konkretizáció) sokkal gyakrabban fordul elő, mint az általánosítás (generalizáció). A vizsgált célnyelvi szövegek erős tendenciát mutatnak a magyarázó fordításra, a fordítók többsége a hangsúlyt az érthető, természetes és elfogadható szövegváltozatra helyezi (1990: 94). Mindezek alapján felismerhetők az explicitációra, illetve az explicitációs hipotézisre utaló műveletek.

Ezek a mikrostrukturális eltolódások azonban gyakran az eredeti szöveg tulajdonságainak csorbulását eredményezik a makrostruktúra szintjén. Leuven-Zwart példaként említi a fordító eljárását a Don Quijote holland nyelvű fordításában (1990: 74), amikor a főhős helyenként köznyelvi, helyenként archaikus nyelvhasználatát egységes archaikus dialektussal adja vissza a fordításban. Kifejezetten sajnálatos, hogy a fordító egységesítő, konkretizáló megoldása miatt elvész az eredeti szöveg rejtett, implicit mondanivalója: a spanyol szövegben Don Quijote csak akkor használt archaikus nyelvet, amikor éppen öröklési rohama volt, józan pillanataiban hétköznapi módon beszélt. Így a holland fordításban ez a különbségtétel elmarad – Don Quijote mindvégig öröklésnek tűnik. A célnyelvi olvasó tehát egy potenciális jelentéstartalommal szegényebb marad.

3.2.2. Interpretáció és hatásmodell

Bánhegyi Mátyás (2011) fordításközpontú diskurzus-társadalom hatásmodelljének gyakorlati alkalmazása során szintén nem az explicitációt kutatta, eredményei mégis összekapcsolhatók az explicitációs műveletek következményeinek

és tartós béke megteremtését, amelynek magában kell foglalnia a következő alapelvet:

- (6) Withdrawal of Israel armed forces from territories occupied in the recent conflict.

Nem hivatalos magyar fordításban ez az alapelv talán így hangzana: „Az izraeli fegyveres erők visszavonása a legutóbbi konfliktus során elfoglalt területekről.” A határozat tervezetét angol nyelven nyújtották be, és a Tanácsban az angol szövegre történt a szavazás is. Minden képviselő egyetértően elfogadta a határozatot. A probléma később a határozat szövegének francia fordításával jelentkezett, amely szintén jogerősnek tekintendő (saját kiemelés):

- (6a) Retrait des forces armées israéliennes des territoires occupés lors du récent conflit.

A két megfogalmazás között egy apró, ám ebben a helyzetben komoly különbség mutatkozik: a névelő. Az angolban nem szerepel névelő a *territories* szó előtt, meghatározatlanul hagyva, pontosan mely területekről kell Izraelnek kivonulnia, míg a francia szövegben a betoldott határozott névelő *des* (de + les) rámutat, hogy Izraelnek az összes elfoglalt területről ki kell vonnia a hadseregét. A francia fordító használhatta volna a *de* (de + des) névelőt is, mégsem tette. Az explicitáció során eltűnt az eredeti megfogalmazás kétértelműsége, világos és félreérthetetlen lett a szöveg jelentése.

Mindkét szöveg egyenlő jogerővel rendelkezik – a névelőkérdés nyelvi és politikai vita tárgya lett. Míg a francia képviselő az eredeti angol szöveggel mindenben megegyezőnek találta a szöveget, a határozat eredetijének megfogalmazói ragaszkodnak a szöveg kétértelmű nyelvhasználatához. Lord Caradon a következőképpen nyilatkozott: „nem állítottuk, hogy a visszavonulásnak a 67-es határokig kell megtörténnie, nem tettük be a határozott névelőt, nem mondtuk azt sem, hogy az összes területről történjen meg a visszavonulás, szándékosan...”

A névelő kérdése a mai napig tisztázatlan, és további politikai tárgyalások alapjául szolgál, mint ahogyan az a kérdés is felmerülhet bennünk, miért fogalmazott konkrétabban a fordító: politikai célzat nélkül, saját interpretációjára támaszkodva, egyértelműsítésre való törekvéseben konkretizálta-e a szöveget, vagy esetleg az explicitációval készakarva tükrözte a hivatalos francia álláspontot. A kérdést nem is kell nekünk eldöntenünk, a példa csupán annak bemutatására szolgál, hogy egyetlen grammatikai konkretizáción, egyetlen explicitációs műveleten is igen sok múlhat a fordítás folyamatában.

5. ÖSSZEFOGLALÁS

Ennek a tanulmánynak az elsődleges célja az volt, hogy felhívja a figyelmet arra, milyen következményekkel járhat az explicitáció nem megfelelő alkalmazása azon fakultatív műveletek esetében, amelyek nem igazolhatók nyelvrendszerbeli különbségekkel. Habár elsősorban a fordítók kockázatkerülési motivációjához köthetők, az explicitációval járó műveletek további kockázatokat rejthetnek magukban. A kockázat súlya természetesen függ a szöveg típusától, rendeltetésétől: egy irodalmi szövegnél talán nagyobb vétségnek számít a túlzott redundancia, míg egy politikai dokumentumnál egy egyéni interpretáción alapuló konkretizációnak is súlyos következményei lehetnek. Fontos megismertetnünk tehát ezeket a kockázatokat a leendő és gyakorló fordítókkal, sőt a lektori gyakorlatban és a lektorképzésben is szükséges felhívunk rájuk a figyelmet, hiszen a lektorok még módosíthatják a fordítók által eredményezett redundanciát, szükségtelen konkretizációt, optimalizálhatják a fordított szöveg explicititását. Mindezek elősegítéséhez pedig a fordításkutatóknak érdemes további kutatásokat végezni az explicitációs műveletek következményeinek leíró vizsgálatára.

*Fordítástudományi Doktori Program 2009–2012. évf.
Témavezető: dr. Klaudy Kinga*

IRODALOM

- Bánhegyi M. 2011. A fordításközpontú diskurzus-társadalom hatásmodell gyakorlati alkalmazása. *Fordítástudomány* 14. évf. 1. szám. 69–81.
- Becher, V. 2010. Abandoning the notion of „translation-inherent” explicitation. Against a dogma of translation studies. *Across Languages and Cultures* Vol. 11. No. 1–28.
- Blum-Kulka, S. 1986. Shifts of Cohesion and Coherence in Translation. In: Venuti, L. (ed.) 2001. *The Translation Studies Reader*. London and New York: Routledge. 298–313.
- Chesterman, A. 2001. Proposal for a Hieronymic Oath. *The Translator* Vol. 7. No. 2. 139–154.
- Englund Dimitrova, B. 2005. *Expertise and Explicitation in the Translation Process*. Amsterdam: John Benjamins.
- Grétsy L., Kovalovszky M. (szerk.) 1985. *Nyelvművelő kézikönyv*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Heltai P. 2003. Az explicitáció egyes kérdései angol–magyar szakfordításban. In: F. Silye M. (szerk.) *Porta Lingua: Szaknyelvoktatásunk az EU kapujában*. Debrecen: DE. 173–198.
- Heltai, P. 2005. Explicitation, Redundancy, Ellipsis and Translation. In: Károly, K., Fóris, Á. (eds.) 45–75.
- Heltai P. 2011. Az explicitáció mint kommunikációs univerzálé. In: Navracsics J., Lengyel Zs. (szerk.) *Lexikai folyamatok egy- és kétnyelvű közegben: pszicholingvisztikai tanulmányok II*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 124–134.
- Heltai P., Gósy M. 2005. A terpeszkedő szerkezetek hatása a feldolgozásra. *Magyar Nyelvőr* 129. évf. 4. szám. 473–487.

FORRÁSOK

- Rowling, J. K. 2005. *Harry Potter and the Half Blood Prince*. London: Bloomsbury.
 Rowling, J. K. 2006. *Harry Potter és a Félvér Herceg*. Budapest: Animus. Fordította: Tóth Tamás Boldizsár.
http://en.wikipedia.org/wiki/United_Nations_Security_Council_Resolution_242

MELLÉKLET

The Hieronymic Oath Chesterman (2001: 152–153)

- I swear to keep this Oath to the best of my ability and judgement.
 (Commitment)
- I swear to be a loyal member of the translators’ profession, respecting its history. I am willing to share my expertise with colleagues and pass it on to trainee translators. I will not work for unreasonable fees. I will always do my work to the best of my ability.
 (Loyalty to the profession)
- I will use my expertise to maximize communication and minimize misunderstanding across language barriers.
 (Understanding)
- I swear that my translations will not represent their source texts in unfair ways.
 (Truth)
- I will respect my readers by trying to make my translations as accessible as possible, according to the conditions of each translation task.
 (Clarity)
- I undertake to respect the professional secrets of my clients and do not exploit clients’ information for personal gain. I promise to respect deadlines and to follow clients’ instructions.
 (Trustworthiness)
- I will be honest about my qualifications and limitations; I will not accept work that is outside my competence.
 (Truthfulness)
- I will inform clients of unresolved problems and agree to arbitration in cases of dispute.
 (Justice)
- I will do all I can to maintain and improve my competence, including all relevant linguistic, technical and other knowledge and skill.
 (Striving for excellence)

BAKTI MÁRIA

EXPLICITÁCIÓ ÉS SZINKRONTOLMÁCSOLÁS

1. BEVEZETÉS

A tanulmány célja, hogy feltárja az explicitáció előfordulását a szinkrontolmácsolts célnyelvi szövegekben. Az explicitációs hipotézis (Blum-Kulka 1986/2000) szerint a fordítás során – nyelvpártól függetlenül – növekszik a célnyelvi szöveg explicitiségének szintje. A fordítási folyamat során előforduló explicitáción belül megkülönböztethetünk kötelező, fakultatív, pragmatikai és fordításspecifikus explicitációt (Klaudy 1999). Ha a kötelező explicitációt a fordító nem végzi el, nem kap helyes célnyelvi mondatot. A fakultatív explicitáció esetében a fordító az explicitáció elvégzése nélkül is helyes célnyelvi mondatot kapna. Klaudy szerint a fakultatív explicitáció oka az, hogy a fordító figyelembe veszi a célnyelvi beszélt és írott nyelvi műfajokra jellemző stilisztikai preferenciákat, például angolról magyarra fordításnál az idéző igék konkrétabbak lesznek, illetve az angol főnévi és igenévi szerkezeteket gyakran önálló tagmonddal fordítják (1999). A pragmatikai explicitációra a forrásnyelvi és a célnyelvi olvasóközönség eltérő háttérismeretei miatt van szükség, míg a fordításspecifikus explicitáció magyarázata a fordítási folyamat természetében keresendő (Klaudy 1999).

Klaudy aszimmetria hipotézise (2001) szerint az explicitáció és az implicitáció stratégiái közül a fordítók előnyben részesítik és gyakrabban alkalmazzák az explicitációt. Ennek oka az, hogy a nem jelen lévő befogadóval szemben is működik az együttműködési elv a fordítási folyamat során.

A szinkrontolmácsolás során párhuzamosan zajlik a forrásnyelvi szöveg feldolgozása, a fordítás, a célnyelvi szövegalkotás és az önellenőrzés. A szinkrontolmácsok nem befejezett forrásnyelvi input alapján dolgoznak. A fordítóval ellentétben a szinkrontolmács a forrásnyelvi szöveget csak egyszeri hallás után dolgozza fel, és a célnyelvi szöveg első változata egyben a végleges változat is, javításra a legtöbb esetben nincs lehetőség (Pöchlhammer 2004). A tolmácsolás során előforduló explicitációval kapcsolatban viszonylag kevés vizsgálat született (Ishikawa 1999, Veresné Valentinyi 2006), mivel széles körben elterjedt az a nézet, hogy a szinkrontolmácsolás során a kötelező explicitáción felül nincs lehetőség az explicitációra a csak korlátozott mennyiségben rendelkezésre álló idő és mentális

energia miatt. Shlesinger (1995) a szinkrontolmácsolt szövegekben előforduló kohéziós eszközökről készített tanulmányt, kapott eredményei azt jelzik, hogy az explicitáció a szinkrontolmácsolás során is előfordul, ezt Ishikawa (1999) eredményei is alátámasztják.

A szinkrontolmácsolás modellezésénél elfogadott, hogy a szinkrontolmácsolás olyan másodlagos kommunikációs helyzet, ahol a tolmács és a célnyelvi hallgató között működésbe lép a relevanciaelv, vagyis a tolmácsnak segítenie kell a célnyelvi hallgatót a forrásnyelvi üzenet viszonylag alacsony energiával való feldolgozásában (Setton 1999). Korábbi vizsgálataink is feltárták azt, hogy a szinkrontolmácsolás során fontos szerepe van az együttműködési elvnek a nem jelen lévő befogadóval szemben (Bakti 2009). A fentiek alapján a szinkrontolmácsolás során is adottak a feltételek a fakultatív és a pragmatikai explicitáció létrejöttéhez.

2. ANYAG, MÓDSZER, KISÉLETI SZEMÉLYEK

A vizsgálatban három profi szinkrontolmács és három tolmácshallgató vett részt. A tolmácshallgatók (Th₁, Th₂, Th₃; 2 nő és 1 férfi) a Szegedi Tudományegyetem Fordító- és Tolmácsképző Tanszékközi programjának hallgatói voltak, a felvételek készítésekor 3 félévet teljesítettek a tolmácsképzésből. A profi konferenciatolmácsok (Pt₁, Pt₂, Pt₃; 1 nő és 2 férfi) a felvételek készítésekor már legalább hat éve dolgoztak tolmácsként, mindannyian szabadúszó konferenciatolmácsok, ketten közülük az EU intézményeinek tolmácsai. A tolmácsok és a tolmácshallgatók A nyelve magyar, B nyelve angol.

A tolmácshallgatók és a profi tolmácsok feladata egy angol nyelvű forrásnyelvi szöveg magyarra történő szinkrontolmácsolása volt. A szöveg a Pick Szeged Szálamigyár történetéről szól, és egy magyar anyanyelvű, angol szakos tanár olvasta fel. A szöveg 1115 szót tartalmaz, felolvasáskor hossza 11 perc 42 másodpercnek bizonyult.

A célnyelvi szövegeket nyelvi laboratóriumban rögzítettük, a tolmácsok és a tolmácshallgatók önként vettek részt a vizsgálatban. A részvételért a tolmácsok és a hallgatók nem kaptak tiszteletdíjat, és a szokásoktól eltérően nem párosával dolgoztak, hanem minden résztvevő egyedül tolmácsolt. Az adatok értékelésénél fontos megjegyezni, hogy a tolmácshallgatók és a profi tolmácsok felvételei eltérő körülmények között készültek. A tolmácshallgatók a felvételek készítésekor látták a forrásnyelvi előadót, míg a profi tolmácsok nem, a forrásnyelvi szöveget csak hangfelvételtől hallották. A tolmácsok nem készültek előre a feladatra, a témát csak a felvétel készítése előtt ismerték meg. Csupán ezek között a körülmények között tudtuk garantálni, hogy minden tolmács azonos forrásnyelvi szöveggel dolgozzon, de a különbségeket figyelembe vesszük az adatok elemzésénél.

azokat a műveleteket, amelyek szintén növelhetik a célnyelvi szavak számát, de nem tekinthetők szoros értelemben véve explicitációnak, hanem a szinkrontolmácsolási folyamat természetéből adódnak.

4. EREDMÉNYEK

4.1. Szavak száma a forrásnyelvi és a célnyelvi szövegekben

Elsőként a forrásnyelvi szöveg és a célnyelvi szövegek hosszát hasonlítottuk össze, az eredményeket az 1. táblázat tartalmazza.

1. táblázat. Szavak száma a forrásnyelvi szövegben és a szinkrontolmácsolás célnyelvi szövegekben

Szöveg	FNY	Pt ₁	Pt ₂	Pt ₃	Th ₁	Th ₂	Th ₃
Szavak száma	1115	965	775	798	952	790	874
Megtartási arány	-	86,5%	69,5%	71,5%	85,3%	70,8%	78,3%

Az eredmények azt mutatják, hogy minden esetben kevesebb volt a tolmácsolás szövegekben a szavak száma, mint a forrásnyelvi szövegben. A profi tolmácsoknál az átlag 846 szó volt, a hallgatóknál 872 szó. Ez az eredeti szöveg szószámának a profi tolmácsoknál 75,8%-a, míg a tolmácsolóknál 78,2%-a. Mind a profi tolmácsok, mind a tolmácsolóknál jelentős eltéréseket tapasztaltunk az átlagtól.

A célnyelvi szövegek forrásnyelvi szöveghez képest alacsonyabb szószámát két tényező magyarázhatja. Az első a forrásnyelv és a célnyelv eltérő nyelvtani rendszere, a második pedig a szinkrontolmácsolási folyamat természetéből adódó kihagyások.

4.2. Kihagyások a célnyelvi szövegekben

A következő lépésben megvizsgáltuk, hogy a forrásnyelvi szöveg mely elemeinek nincs semmilyen megfelelőjük a célnyelvi szövegekben. Az eredmények a 2. táblázatban láthatók. A táblázat második sora azt mutatja, hogy a forrásnyelvi szöveg 1115 szavából hány olyan szó van, amelynek egyáltalán nincs megfelelője a célnyelvi szövegekben, a táblázat harmadik sora pedig megadja, hogy ez az összes forrásnyelvi szó hány százalékát jelenti.

2. táblázat. Kihagyások a célnyelvi szövegekben

Tolmács	Pt1	Pt2	Pt3	Th1	Th2	Th3
Hiányzó szavak száma	94	254	169	96	298	213
Kihagyási arány	8,4%	22,7%	15,1%	8,6%	26,7%	19,1%

A profi tolmácsok átlagosan 172,3 szót hagytak ki a forrásnyelvi szövegből, ez a forrásnyelvi szöveg 15,4 százaléka, a tolmácshallgatók átlagosan 202,3 szót hagytak ki a forrásnyelvi szövegből, ez a forrásnyelvi szöveg 18,1 százaléka. A kihagyások teljes mondatokat, tagmondatokat, teljes szószerkezeteket, szószerkezetek töredékeit vagy logikai kapcsolóelemeket érintettek.

4.3. Forráshelyi megfelelő nélküli szavak a célnyelvi szövegekben

A tolmácsolt célnyelvi szövegekben megvizsgáltuk azt is, hogy mennyi volt azoknak a szavaknak a száma, amelyeknek nem volt közvetlen megfelelőjük a forrásnyelvi szövegben, azaz melyek voltak azok az elemek, amelyeket a tolmácsok hozzáadtak a forrásnyelvi szöveghez. Az eredményeket a 3. táblázat mutatja.

3. táblázat. Hozzáadott szavak száma a célnyelvi szövegekben

Tolmács	Pt1	Pt2	Pt3	Th1	Th2	Th3
Hozzáadott szavak száma	27	15	17	18	20	21
Hozzáadási arány	2,8%	1,9%	2,1%	1,9%	2,5%	2,4%

Átlagosan, a profi tolmácsok és a tolmácshallgatók egyaránt 19,6 szót adtak hozzá a forrásnyelvi szöveghez. A táblázat harmadik sora azt mutatja, hogy a teljes célnyelvi szöveg hány százalékat jelentik a hozzáadások. Az adatok azt mutatják, hogy az eredeti szöveghez való hozzáadások a célnyelvi szövegek 1,9–2,8 százalékat teszik ki. Az eredmények alapján tehát a szinkrontolmácsolási folyamat adta lehetőségeken belül a szinkrontolmácsok is igyekeznek explicitebbé tenni a célnyelvi szöveget a célnyelvi hallgatóság számára. Ezt a törekvést azonban korlátozzák a szinkrontolmácsolási folyamat körülményei, azaz a korlátozottan rendelkezésre álló idő és mentális kapacitás.

4.4. A forrásnyelvi megfelelő nélküli elemek típusai a célnyelvi szövegekben

A következőkben az explicitáció előfordulási eseteit vizsgáljuk. Az explicitáció előfordulására a profi tolmácsok célnyelvi szövegeiben 41 példát, a tolmácsolók célnyelvi szövegeiben 40 példát találtunk. A példák mind a profi tolmácsoknál, mind a tolmácsolóknál öt nagy csoportba tartoznak: logikai kapcsolóelemek, háttérismeretek, szövegben előforduló ismeretek, igék és módosítószók hozzáadása. Előfordulási arányukat a 4. táblázat mutatja.

4. táblázat. Az explicitáció típusainak százalékos eloszlása profi tolmácsok és tolmácsolók célnyelvi szövegeiben

	Profi tolmácsok	Tolmácsolók
Logikai kapcsolat	32%	57,5%
Háttérismeret	24%	22,5%
Szöveg	24%	10%
Ige hozzáadása	10%	5%
Módosítószó	10%	5%
Összesen	100%	100%

Az első csoportba tartoznak azok az esetek, amikor a tolmács a forrásnyelvi szövegben nem szereplő logikai kapcsolóelemeket adott a célnyelvi szöveghez. Ez mind a profi tolmácsok (32%), mind a tolmácsolók (57,5%) esetében a leggyakrabban előforduló explicitációs műveletnek bizonyult. Az első példa logikai kapcsolóelem hozzáadását mutatja az egyik profi tolmács (Pt1) célnyelvi szövegében:

- (1) FNY: [the company] launched on producing meat products *and* supplying the city with meat.
 CNY (Pt1): [...] kiterjesztette tevékenységét a hústermékek előállítására, *azért, hogy* elláthassa a várost hússal.

A második példa egy tolmácsoló (Th3) célnyelvi szövegében előforduló, hozzáadott logikai kötőelemet mutatja:

- (2) FNY: The traditional winter salami was now produced all year round.
 CNY (Th3): Így most már egész évben tudtak szalámi(t) gyártani.

esetben tekinthetők explicitációnak, mivel megfelelőjük valamilyen formában megtalálható a forrásnyelvi szövegben. A tolmácsolt célnyelvi szövegekben három ilyen művelettípust találtunk. Az első csoportba azok az esetek tartoznak, amelyekben a tolmács kompenzáció részeként ad hozzá a forrásnyelvi szöveghez, de ebben az esetben azért, hogy kihagyott listaelemeket vagy egyéb kihagyott elemeket kompenzáljon. Ezt nem tekinthetjük explicitációnak. A hatodik példában a tolmács a kihagyott elemek helyett alkalmaz a forrásnyelvi szövegben nem szereplő, általánosabb kifejezést:

- (6) FNY: Electric filling machines, compressors, cutting machines and grinders, etc. were installed.
 CNY (Th2): [...] *különböző* ő eszközök, vágógépek, ő őrlőgépeket alkalmaznak.

A második csoportba az ismétlések tartoznak. Ezeket az eseteket sem tekinthetjük explicitációnak, mivel a forrásnyelvi szövegben szereplő információ ismétlése zajlik. Az ismétlések eredményeképpen is növekszik a célnyelvi szövegekben a szavak száma, de a forrásnyelvi szövegben az ismételt egységek csak egyszer fordulnak elő. Az ismétlések funkciószavakat, szószerkezeteket, akár teljes mondatokat is érintenek. Előfordul, hogy a célnyelvi szövegben a nyelvtani egyeztetés miatt szükséges egy hosszabb egység ismétlése, azaz a nem megfelelő fül–száj ívhossz is okozhatja az ismétléseket.

A hetedik példa olyan esetet mutat, amikor feltehetően a túl rövid fül–száj ívhossz miatt ismételi a tolmács.

- (7) FNY: The story begins back in 1869 [...]
 CNY (Th1): *A történet visszanyúl, a történet ezerki_ ezernyolcszáz_hatvankilencbe nyúlik vissza [...]*

A harmadik csoportba azok az esetek tartoznak, amikor a tolmács változtat a forrásnyelvi szövegben már szereplő szón annak érdekében, hogy egy, a beszédhelyzetnek és a műfajnak jobban megfelelő, választékosabb kifejezésre vagy szóra cserélje. Véleményünk szerint ezt a műveletet az explicitáció megnyilvánulásának tekinthetjük a szinkrontolmácsolt szövegekben, mivel ezekben az esetekben a tolmácsok az időkorlátok ellenére hozzáigazítják az elmondottakat a (nem jelen lévő) hallgatóság elvárásaihoz. A nyolcadik és a kilencedik példa ezt a műveletet illusztrálja. A nyolcadik példában a tolmács a forrásnyelvi főnévi szerkezet egy részét kihagyja, a célnyelvi szövegben pedig a *modernizáció-t korszerűsítés-re* változtatja, amiben feltehetőleg a magyarosabb megfogalmazás célja vezérli.

igazítsa a célnyelvi szöveget a hallgatóság és a műfaj elvárásaihoz. Eredményeink megerősítik Ishikawa (1999) és Shlesinger (1995) eredményeit, amelyek szerint a szinkrontolmácsolt szövegeket is jellemzi az explicitáció, azaz a fordítási módtól független jelenségről van szó.

Vizsgálatunkban sikerült kimutatni az explicitáció jelenségét profi tolmácsok és tolmácsolók célnyelvi szövegeiben is, azaz a vizsgált szövegekben az explicitáció tolmácsolási tapasztalattól függetlenül jelen volt.

Fontosnak tartjuk hangsúlyozni a jelen vizsgálat korlátait is. A vizsgálat kis mintával zajlott, részben eltérő körülmények között, nyelvi laboratóriumban rögzített felvételeket elemzett, ennek ellenére az eredmények alapján tendenciákat jelölhetünk ki a szinkrontolmácsolt célnyelvi szövegekben előforduló explicitációval kapcsolatban. Ezek a tendenciák további vizsgálatok alapját képezhetik. A témában végzendő további kutatások feladata lehet a módszertan pontos kidolgozása, a tolmácsolt szövegekben előforduló explicitáció vizsgálata nagyobb mintán, nem laboratóriumi környezetben. A különböző tolmácsolási módokban előforduló explicitációs műveletek vizsgálata is érdekes eredményeket hozhat.

Szegedi Tudományegyetem, Angol Tanszék
Fordítástudományi Doktori Program 2005–2008 évf.
Témavezető: dr. Gósy Mária

IRODALOM

- Bakti M. 2009. Relevanciaelmélet a gyakorlatban. Néhány gondolat a pragmatika és a szinkrontolmácsolás kapcsolatáról. In: Lendvai E. (szerk.) *Translatologia Pannonica I*. Pécs: PTE BTK Fordítástudományi Kutatóközpont, Szlav Filológia Tanszék. 16–23.
- Blum-Kulka, S. 1986/2000. Shifts of Cohesion and Coherence in Translation. In: Venuti, L. (ed.) *The Translation Studies Reader*. London and New York: Routledge. 298–313.
- Gerver, D. 1974. The Effect of Noise on the Performance of Simultaneous Interpreters: Accuracy of Performance. *Acta Psychologica* Vol. 38. No. 3. 159–167.
- Gile, D. 1998. Observational Studies and Experimental Studies in the Investigation of Conference Interpreting. *Target* Vol. 10. No. 1. 69–93.
- Herbert, J. 1952. *The Interpreter's Handbook: How to Become a Conference Interpreter*. Geneva: Georg.
- Ishikawa, L. 1999. Cognitive Explicitation in Simultaneous Interpreting. In: Lugris, A., Ocampo F. (eds.) *Anovar-anosar, estudios de traducción e interpretación*. 231–258.
- Klaudy K. 1999. Az explicitációs hipotézisről. *Fordítástudomány* 1. évf. 2. szám. 5–22.
- Klaudy K. 2001. Az aszimmetria hipotézis. In: Bartha M. (szerk.) *A X. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia előadásai*. Székesfehérvár: KJF. 371–378.

- Kusztor, M. 2000. Darstellung von Kohärenz in Original und Verdolmetscherung. In: Kalina, S., Buhl, S. and Gerzymisch-Arbogast, H. (eds.) *Dolmetschen: Theorie – Praxis – Didaktik*. St Ingbert: Röhrig Universitätsverlag. 19–44.
- Pöchhacker, F. 2004. *Introducing Interpreting Studies*. London and New York: Routledge.
- Setton, R. 1999. *Simultaneous interpretation. A cognitive-pragmatic analysis*. Amsterdam: John Benjamins.
- Shlesinger, M. 1995. Shifts in Cohesion in Simultaneous Interpreting. *The Translator* Vol. 1. No. 2. 193–214.
- Veresné Valentiny K. 2006. Az explicitációs hipotézis tesztelése blattolt szövegeknél. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a fordítókép-zés aktuális kutatási témáiról*. Gödöllő: Szent István Egyetem. 62–69.

BÁNHEGYI MÁTYÁS

POLITIKAI MANIPULÁCIÓ ÉS/VAGY FORDÍTÁS

A FORDÍTÁSKÖZPONTÚ POLITIKAI TÖMEGKOMMUNIKÁCIÓS MODELL ELMÉLETI ALAPJAI

1. BEVEZETÉS

Globalizált világunkban, ahol egyre több nemzetek feletti szervezet jön létre, egyre gyakoribb jelenség, hogy a politika – és akár egy ország saját belpolitikai csatározásainak egy része – is globális méretekben és színtereken zajlik. A politikai szövegek fordítása így egyre jelentősebb szerephez jut, mivel a globalizált információáramlás – amelynek nyilvánvalóan része a politika is – a nemzetek között felmerülő nyelvi korlátok miatt nem képzelhető el nyelvi közvetítés, azaz fordítás, és az információközvetítő csatorna, azaz a média nélkül. Tekintettel arra, hogy a politikai küzdelmeket részben a média által közvetített tartalmak segítségével és nyelvi síkon vívják meg, a fordítás politikaformáló szerepe vitathatatlanná válik, jelentősége egyre inkább felértékelődik.

Mint azt legösszefogottabb módon Baker (2006) művéből megtudhatjuk, a fordítás olyan kétélű fegyver, amely a tömegkommunikáció által közvetített forrásnyelvi szöveget politikai értelemben vett torzítás nélkül és torzítással is képes visszaadni. A fordítás révén megszülető szöveg tehát – és valójában már a forrásszöveg is – politikai értelemben potenciálisan manipulálhat, azaz politikai célból tudatosan befolyásolhatja a befogadókat. Ha pedig manipulációval állunk szemben – legyen az tudatos és szándékos vagy éppen véletlen cselekvés eredménye –, akkor joggal merül fel a tudományos és társadalmi igény a manipuláció leleplezésére és leírására. Hogyan tudjuk szövegnyelvészeti eszközökkel kimutatni a forrás- és célnyelvi szövegekben a politikai manipulációt? Hogyan térképezhetjük fel, hogy egy-egy ilyen szövegben, illetve annak megalkotásakor és befogadásakor mi történik? Reményeink szerint a cikkben közölt elméleti elemzési modell éppen ebben segíti majd a fordításkutatókat.

Az előzményeket tekintve elmondható, hogy a fordítástudomány régóta foglalkozik a fordítás és a média kapcsolatával. Ezt az egyben cikkünk előzményeként is felfogható kutatási területet rövid, kifejezetten a hírek

fordítására irányuló szakirodalmi áttekintés formájában mutatjuk be tanulmányunk későbbi részében. Itt csak annyit jegyzünk meg, hogy az elmúlt években számos ilyen témájú tanulmányt publikáltak, ami jól jelzi a tudományos érdeklődést. Ezen munkák a teljesség igénye nélkül a következők: Puurtinen (2003), Brownlie (2010), Ciamotto (2010), Federici (2010), Gumul (2010), Hernández Guerrero (2010), Loupaki (2010) és Valdeón (2010).

Jelen tanulmányunk a politikai kommunikáció vonatkozásában azt vizsgálja, hogy a média és azon belül a sajtó hogyan manipulálja a befogadókat, valamint hogy a fordítás révén a kommunikáció – illetve azon belül a fordítás – miként képes befolyásolni a politikai szövegek befogadóit. A tanulmányban szereplő, fordítástudományi céllal kifejlesztett politikai tömegkommunikációs modell az általunk kidolgozott fordításközpontú diskurzus-társadalom hatásmodell (FDTH-modell) segítségével elvégzett elemzések eredményeire támaszkodik, illetve számára ezen modell eredményei is szolgálhatnak bemenetül. Az FDTH-modellről, illetve annak gyakorlati alkalmazásáról részletesebben korábbi cikkeinkben (Bánhegyi 2010, 2011a, 2011b, 2012a, 2012b) értekeztünk. Megemlítendő azonban, hogy az itt bemutatott tömegkommunikációs modellt önállóan, tehát az FDTH-modell alkalmazása nélkül is használhatjuk (vö. Bánhegyi 2012c; megjelenés alatt).

Tanulmányunk először általánosságban mutatja be a politikatudomány és a tömegkommunikáció kapcsolatát, ezt követően pedig az alábbi, kommunikációval összefüggő témákra tér ki: valóság, a valóság bemutatása és a torzítás. A valóságot és a valóság bemutatását Mazzoleni (2002) *médiatizált politikai valóság elméletén* és a Mazzoleni (2002) által kidolgozott *aktív hallgatóság osztályozásán* keresztül mutatjuk be. A torzítás témáját Mazzoleni (2002) *torzításelméletére* támaszkodva járjuk körül. A cikk a fordításközpontú politikai tömegkommunikációs elemzési modell bemutatásával zárul: a modell szövegnyelvészeti alkalmazásával kimutatható a forrás- és célnyelvi szövegekben előforduló politikai manipuláció. A valóság és a torzítás kérdéskörét boncolgatva, a diszkurzív politikatudomány területére pozicionált megközelítésünket a konstruktivista szemlélet jellemzi, és többek között arra próbálunk választ találni, hogy a politikai tartalmú jelentést hogyan alakítják a politikai szövegek (Szabó 2003).

A tanulmányban használt terminológia szempontjából itt jegyezzük meg, hogy a szövegalkotó, médiamunkás, újságíró és média kifejezések (utóbbi a kontextus viszonylatában) értelmezésünkben magukban foglalják a fordítót is, aki a médiában megjelenő szövegeket lefordítja. Ennek kapcsán meg kell jegyeznünk azonban, hogy a szakirodalom nem feltétlenül tekinti a fordítást az újságírástól külön megvalósuló tevékenységnek, és amellet érvel, hogy valójában a fordítói és az újságírói feladatokat gyakran ugyanaz a személy végzi el (vö. például Bielsa 2007, Stetting 2010, Valdeón 2010). Ez a megkülönböztetés azonban a mi szempontunkból jelenleg irreleváns, hiszen mi a fordítás „végtermékével”, a lefordított szöveggel foglalkozunk, nem pedig az ilyen jellegű fordítás folyamatával.

2. POLITIKAI KOMMUNIKÁCIÓ, MÉDIA ÉS FORDÍTÁS

A médiatizált politikai kommunikáció kutatása a tömegkommunikáció megjelenésével egyidős, ám a fordítástudomány csak az elmúlt években kezdett intenzívebben érdeklődni e terület iránt. A kutatók egyetértenek abban, hogy ennek részben az az oka, hogy a tömegkommunikációs csatornákon terjesztett, fordítással keletkezett szövegek megalkotása tekintetében igen nehéz különválasztani az újságíró és a fordító munkáját. Nem tudjuk, melyiknek pontosan hol a határa, és az is gyakran előfordul, hogy mind a két tevékenységet egy személy végzi. Az utóbbi évek ilyen téren végzett, leginkább meghatározó kutatásai az egyre globalizálódó világban tevékenykedő fordítók szerepével, a globális hírügynökségek hírfordítással kapcsolatos munkaszervezésével és az ezzel összefüggő munkafolyamatokkal (Bielsa 2007), a hírfordítással mint lokalizált termékkel (Bielsa 2010), valamint a fordításnak az információs társadalomban betöltött szerepével és az ehhez kapcsolódó problémákkal (Valdeón 2010) foglalkoztak. A tömegkommunikációs elméleteket azonban – kutatásaink alapján – kevésbé aknázták ki e kutatási területen. Meggyőződésünk szerint a fordítástudománynak nagyobb mértékben kell a tömegkommunikációs elméletekre támaszkodnia annak érdekében, hogy megérthessük, milyen hatást érnek el az ilyen szövegek a befogadóban. Annál is inkább sürgető ez, mert a tömegkommunikációs elméletek számos olyan elméleti alapot kínálnak, amelyre a fordítástudomány bátran támaszkodhat. Ebből kiindulva a tanulmány először általános tömegkommunikációs elméleteket ismertet a torzítás és a politikai realitás vonatkozásában, majd utána tér rá ezen elméletek fordítástudományi alkalmazásának bemutatására.

A médiatizált politikai kommunikáció kutatása a 20. század első felében már kézzelfogható eredményeket tudott felmutatni. Az 1940-es évek végén megállapították, hogy a politikai üzenet (egy szöveg legrövidebb, még értelmezhető összefoglalója) és a politikai szövegek szöveg-összefoglalója (egy szöveg legfontosabb témáinak lehető legrövidebb összefoglalója) nagyon fontos szerepet játszik a politikai kommunikációban. Lasswell (1948) szerint az újságírók, illetve a politikusok üzenetének tartalmi vonatkozásában elmondható, hogy a hangsúly azon van, amit a szövegalkotó elmond, nem pedig az üzenet nyelvi megformálásán, illetve ugyanilyen jelentőséggel bír a szöveggel összefüggésbe hozható politikai kommunikáció kontextusa (Lasswell 1948, idézi Mazzoleni 2002: 101). Ennek kapcsán a médiatizált kommunikáció már meglehetősen korai szakaszában ráébredtek arra, hogy politikailag nagyon is fontos, hogy a média pontosan mit kommunikál, később pedig arra a felismerésre jutottak, hogy az is igen jelentős, mit és milyen módon kommunikál a média egy-egy politikai esemény kapcsán. Amellett, hogy felismerték, miszerint a kommunikált üzenetnek érdekesnek és érvelő típusú szövegnek kell lennie, azaz a meggyőzést kell szolgálnia (Hovland

et al. 1953), arra is rájöttek, hogy a médiának nagy szerepe van a kommunikált üzenet és események prezentálásában. Ha pedig egy politikai üzenetet ideológiai irányultsággal adnak közre (vagyis az üzenet egyértelműen egy politikai csoport célját szolgálja), akkor a médiában megmutatkozó torzításról beszélhetünk, amely egy vagy több politikai párt irányában is megnyilvánulhat (Marletti 1985, Gamson és Modigliani 1987, Semetko et al. 1991).

A média és a politikai pártok kapcsolatának elemzése során Mazzoleni (2002) azt állapította meg, hogy az írott sajtó mindig is nagyobb politikai torzítást mutatott, mint a rádió vagy éppen a televízió. Ennek magyarázatául Mazzoleni (2002) a következőket említi. Az írott sajtónak a történelem folyamán mindig is több lehetősége volt arra, hogy a különféle politikai véleményekre reagálhasson, mivel igen nagyszámú eseményről tudósít. Másrészt az is elmondható, hogy a történelem folyamán egyes írott sajtótermékeket abból a célból hoztak létre, hogy egyes embercsoportok (például pártok) eszközként szolgálhassanak, és így például ezen csoportok gazdasági és politikai érdekeit előmozdítsák. Véleményünk szerint az írott sajtó nagyobb mértékű torzítására még egy harmadik okot is találhatunk: politikai és ideológiai okokból egyes, pénzügyi befolyással rendelkező csoportok anyagilag is támogatnak olyan írott sajtótermékeket, amelyek bizonyos ideológiát jelenítenek meg, és ezek a csoportok így tesznek még akkor is, ha ez számukra nem jár közvetlen és azonnali anyagi előnnyel. Ha egy sajtótermék nem nyereséges, akkor nem lesz más választása, mint hogy a tulajdonos által vallott politikai és ideológiai torzítást tükrözze a pénzügyi támogatásért cserébe.

A sajtó és a politikai elit közötti kapcsolatokról szólva Mazzoleni (2002) megjegyzi, hogy a minőségi írott sajtótermékek mindig is a kulturális és politikai elit véleményét és álláspontját igyekeztek megjeleníteni. Fontos látni – véli Mazzoleni –, hogy az ilyen minőségi írott sajtótermékek szándékosan törekszenek a politikai elittel összefüggő privilegizált helyzet és kapcsolat megteremtésére, sőt ebből hosszabb távon profitálnak is. A torzítással összefüggésben ez nyilvánvalóan azt jelenti, hogy a minőségi írott sajtótermékek azon kulturális és politikai elit irányában lesznek elfogultak, amelyek őket fenntartják, támogatják.

A média és a politikai pártok közötti kapcsolat viszonylatában Semetko et al. (1991) rámutat, hogy Európában a politikai pártok és a média között szoros kapcsolatokat, kapcsolatrendszeret fedezhetünk fel: a média a társadalomban történelmileg mindig is az ideológiai ágens szerepét töltötte be, és – mint ilyen politikai értelemben iránymutató eszköz – pártoknak és ezek vezetőinek van alárendelve. A torzítás vonatkozásában ez azt jelenti, hogy az adott sajtótermék, attól függően, melyik párthoz kötődik nyíltan vagy kevésbé nyíltan, ennek a pártnak a véleményét fogja megjeleníteni, ennek a pártnak az érdekeit fogja a tudósított hírek révén szolgálni, és ennek a pártnak az ideológiáját fogja reprodukálni. Ezzel kapcsolatban megjegyezzük, hogy az olyan sajtótermékek, amelyek az aktuálisan kormányzó pártokhoz húznak, inkább az úgynevezett „advocacy” (pártfogó)

újságírást fogják gyakorolni, míg az ellenzéki sajtótermékek inkább a „watchdog” (házőrző kutya) újságírást részesítik előnyben (Semetko et al. 1991). Az *advocacy* újságírás a kormány álláspontját jeleníti és védi meg, míg a *watchdog* újságírás a kormányt kritizálja és támadja. Egyébként a magyar sajtótermékek is ezt a tendenciát tükrözik (vö. Szabó 2003).

A média politikai torzítását értékelve, Blumler és Gurevitch (1990) a torzítás (avagy Blumler és Gurevitch terminológiájában: pártosság) következő négy szintjét különbözteti meg:

- (1) *a pártosság magas szintje*: ha a pártok az információs csatornák felett nem gyakorolnak direkt ellenőrzést, de közvetett ellenőrzés áll fenn a médiában dolgozó szakemberekkel történő politikai-ideológiai együttműködés révén;
- (2) *a pártosság középső szintje*: ha a média egy adott pártot, illetve egy bizonyos politikai álláspontot támogat, ám ez a támogatás a politikusok tevékenységének, illetve az általuk képviselt politikai álláspontnak a kritikai értékeléséhez kötött;
- (3) *a pártosság alacsony szintje*: ha a politikai pártok esetében a média támogatása és az azzal való kapcsolattartás sporadikus, és nem egy adott, nagy valószínűséggel megjósolható sémára épül. Ez esetben a média támogatása és annak megítélése nem függ az olyan aktuális politikai eseményektől – azaz olyan politikai értelemben vett jelentős eseményektől –, amelyek az adott országban mennek végbe, és amelyek nem feltétlenül jelennek meg a kérdéses ország médiájában;
- (4) *a pártosság nulla foka*: a teljes politikai és szerkesztői autonómia állapota.

Bár az objektív újságírás esetében a negyedik szint volna kívánatos, nagyon ritkán fordul elő, hogy a sajtótermékek pénzügyileg teljesen függetlenek a döntéshozóktól, amelynek révén a teljes mértékű objektivitás garantálható lenne. Ez Magyarországon még inkább igaz, ahol a piac tulajdonképpen nem képes eltartani az összes politikai lapot, és ahol a pártos torzítás nélküli központi kormányzati támogatás – egyes politikai kurzusokat kivéve – szinte ismeretlen fogalom.

A bizonyos politikai környezetekben tapasztalható potenciális médiatorzítás kapcsán Mazzoleni (2002) úgy látja, hogy az elfogulatlan normatív és etikai újságírói elvek kulcsfontosságú szerepet játszanak a média torzítási szintjének befolyásolásában. Azaz minél magasabb szinten tudnak az újságírók megfelelni a normatív és etikai újságírói elveknek, annál kevesebb és ritkább lesz a médiában az *advocacy* és a *watchdog* újságírás.

3. POLITIKAI VALÓSÁG ÉS FORDÍTÁS

A politikai valóság, ennek észlelése és értékelése jelentős érdeklődést váltott ki a politikatudományok és a hírfordítások területén egyaránt. A politikatudomány megállapította, hogy egymás mellett akár számos politikai realitás is létezhet. Ezen realitások tudósítása és fordítása tekintetében Bielsa (2007) azt figyelte meg, hogy az újságírók gyakran írnak számukra ismeretlen realitásokról (például külföldi országok kapcsán), amelyeket ők maguk sem értenek teljes egészében és mélységében. Ennek következtében – akaratlanul is – látszólagos realitásokról, nem pedig a tényszerű politikai valóságról tudósíthatnak. Annak érdekében, hogy ennek jelentőségét a médiatizált szövegek vonatkozásában megérthessük, először az általunk és a fordítástudományban például Bielsa (2007) által használt fogalmakat és terminusokat kell tisztáznunk. E fogalmakat és terminusokat a politikai kommunikáció alkotta meg a politikai realitás leírásának és az ezen realitás tálalásának bemutatása céljából.

A politikai kommunikáció már jó ideje foglalkozik a politikai eseményeken zajló *igaz valóság*, illetve a politikai szövegekben *megjelenített valóság*, valamint ezen két valóság kapcsolatával. Az igaz valóságon azt az eseménysorozatot értjük, amely – és ahogy – egy adott politikai eseményen valóban megtörténik, míg a megjelenített valóság mindazon dolgok, módszerek és eszközök összefoglaló neve, amelyek segítségével a politikai valóságot a különböző csatornákon a média segítségével kommunikálják. A politikai valósággal és a valóság megjelenítésével összefüggő egyes politikai kommunikációs megközelítések arra is kiterjednek, hogy a sajtóanyagok (McQuail 1994), illetve a politikai agendák megalkotása (McCombs 1996) hogyan tükrözi a politikai valóságot, azaz a híradásokban mely politikai eseményekkel foglalkoznak, illetve mely politikai események képezik majd hosszabb távú politikai tervek, agendák részét. Más megközelítések azt vizsgálják, hogy azon befogadók többsége, akik nincsenek jelen személyesen a politikai eseményen, ezen eseménynek pusztán egy nyelvi megformálásával találkozhatnak, magával az eseménnyel azonban nincs direkt kapcsolatuk (Corcoran 1990, Edelman 1987, Oakeshott 2001, Szabó 2003). Ezáltal a nyelvi megformálás számukra fontosabb lesz, mint maga a valós esemény. Ez a megközelítés még azzal is foglalkozik, hogy egy politikai esemény nyelvi realizációja (tudósítás, újságcikk stb.) más képet rajzolhat a befogadóban, mintha a befogadó maga élte volna át, illetve látta volna a kérdéses eseményt. Ez utóbbi gondolat és megfigyelés szülte azt a kutatási irányt, amely azt vizsgálja, hogy a médiatizált politika kontextusában a politikai valóság megjelenítése milyen hatást gyakorol a médiatizált valóság befogadójára és az érintett társadalomra.

A média és a politikai események kapcsolatát kutatva Crespinek (1994) a Chicagói Iskola munkáját összefoglaló tanulmányára, illetve főként Mead (1934), valamint Blumler és Gurevitch (1990) munkájára építve Mazzoleni (2002) azt

állapítja meg, hogy a *valóság társadalmi felépítésének* kialakítása áll a média szerepének középpontjában. Itt valójában arról van szó, hogy a média „az egyének cselekedeteit megvilágító és irányító jelentéseknek a rendszerét strukturálja a társadalomban” (Mazzoleni, 2002: 60; az idézetek minden esetben a tanulmány szerzőjének fordításai). Másképpen fogalmazva: a politikai események médiatizált értelmezésének megalkotásáról beszélünk. Nyilvánvalóan a *megvilágít* és az *irányít* szó az ilyen társas-társadalmi és politikai kontextusban nem eredményezheti a politikai valóság torzítás nélküli megjelenítését, főként azért nem, mert jelen esetben a politikai eseményeknek egy, a média számára dolgozó szakember (és a fordító) által elkészített értelmezéséről beszélünk. Tekintettel a médiának a politikai kommunikációban betöltött szerepére, valamint arra, hogy a média értelmezi a politikai eseményeket, a jelen tanulmány kontextusában a politikai események megjelenítését kénytelenek vagyunk manipulációként értelmezni (Szabó 2003).

A diszkurzív politikatudomány terén a politikatudomány konstruktivista megközelítésére támaszkodva Mazzoleni (2002) *mediatizált politikai valóság elmélete* a manipulációt kutatva három kategóriát állít fel az aktuális politikai valóságnak a média által történő bemutatásával kapcsolatosan:

- (1) *objektív valóság*, amely egy politikai eseményhez kapcsolódóan eseményeket, embereket és cselekményeket – például egy kormányt és döntéseit – takar, amelyeket semmiféle torzítás vagy bemutatás nem ferdít el. Azaz az objektív valóság kizárólag a valós eseményeket, személyeket és cselekményeket jeleníti meg, ahogy azok voltak, illetve történtek – mindenféle hozzáadott szubjektivitás, torzítás nélkül;
- (2) *szubjektív valóság*: az objektív valósághoz kapcsolódik, de ezt a valóságot az adott valóság résztvevőinek és a kérdéses politikai valóság befogadójának a szemszögéből látjuk, itt az ő szubjektív valóságukról beszélhetünk. Ebben az esetben a befogadó azokat az embereket jelenti, akik részt vesznek az adott politikai eseményen, és/vagy akiket az adott esemény érint. Ilyen személyek például a szavazók, családok stb.;
- (3) *felépített valóság*: olyan események összefoglaló neve, amelyek csak akkor válnak láthatóvá, érzékelhetővé, illetve akkor érthetőek meg a nem bennfentesek, nem politikusok, illetve nem szakmaibeliak számára – vagyis mindenki más számára, aki nem politikus vagy politikával, politológiával foglalkozó szakember –, ha a média ezeket az eseményeket – saját értelmezésében – megjeleníti és értelmezi. Az értelmezés kiterjedhet arra, hogy különféle politikai események között a média kapcsolatot teremtsen, illetve láttat, valamint hogy ezekre magyarázattal szolgál.

A politikai valóság megjelenítésének másik fontos tényezője a médiában megjelenő politikai szövegek esetében az *aktív hallgatóság* (Mazzoleni 2002). Az aktív hallgatóság fogalma azt írja le, hogy a médiamunkás mint állampolgár hogyan viszonyul ahhoz a politikai témához, amely éppen a politikai agendán szerepel. Az újságíró – és persze vele együtt a fordító is – észleli a különféle politikai eseményeket, a pártok eltérő álláspontját, és azzal a párttal szimpatizál, amely a legjobban megjeleníti saját véleményét (Mazzoleni 2002). Ebből kifolyólag a szövegalkotó saját személyes politikai szimpátiáját az általa megalkotott szövegekben a felépített valóság bemutatásában és annak megszövegezésében jelenítheti meg. Ugyanígy előfordul, hogy a szövegalkotó is egy-egy politikai szöveg hatása alá kerül, és erre válaszképpen saját személyes meggyőződését szeretné kifejezésre juttatni: azaz a felépített valóság segítségével a szövegalkotó saját személyes véleményét dolgozza bele az általa megalkotott szövegbe.

84

Mint fentebb láthattuk, szinte lehetetlen a politikai valóságról objektív módon tudósítani, illetve írni. Ha ez a nem objektív megjelenítés gyakorta és tendenciózus módon valósul meg, akkor torzításról beszélhetünk, amelyet az alábbiakban tárgyalunk részletesebben.

4. A TORZÍTÁS TÍPUSAI

Az a tény, hogy a média nem képes a befogadók számára az objektív valóságot megmutatni, azt is magában hordozza, hogy a média akár úgy is dönthet, hogy szándékos módon szubjektív vagy felépített politikai valóságot közvetít a befogadók számára, és/vagy a politikai valóságot úgy jeleníti meg, hogy a közreadott sajtóanyag bizonyos, hatalommal rendelkező csoportok politikai nézőpontját vagy világlátását jelenítse meg (Gitlin 1990, Entman 1993, Mazzoleni 2002). Ha az objektív politikai valóságot szándékos módon jelenítik meg szubjektív vagy felépített valóságként, akkor – Mazzoleni (2002) torzításelmélete szerint – *szándékolt torzításról* beszélünk. Ha pedig ezt a szubjektív vagy felépített valóságot abból a célból jelenítik meg ilyenként, hogy ezáltal ideológiai célokat szolgáljanak, akkor saját értelmezésünkben *manipulációval* állunk szemben. A manipuláció valójában „a média esetleges pártosságának és egyoldalúságának a terméke, amely a politikai rendszer egy vagy több pártjának érdekei szerint közvetít üzeneteket” (Mazzoleni 2002: 27), ami persze a szándékolt torzítás megvalósulása.

Mazzoleni (2002) torzításelméletének értelmében a szándékolt torzításon kívül *akaratlan torzításról* is beszélhetünk, ha a médiamunkás nincs tudatában annak, hogy valójában szubjektív vagy felépített valóságot ad közre az objektivitás helyett. Ezen esetekkel azonban nem foglalkozunk, mert azt feltételezzük, hogy az újságírók minden esetben tudatosan, erre a szakmai alapkövetelményre tekintettel, illetve azt tudatosan megszegve végzik munkájukat.

4.1. A valóság megteremtése, illetve torzítása

A szándékolt torzítás lehetséges okait kutatva az általunk olvasott szerzők arra a következtetésre jutottak, hogy az újságírók is rendelkezhetnek saját politikai preferenciával, amely hatással lehet szakmai munkájukra: baráti, ismerősi viszonyban állhatnak pártok vagy éppen a kormány tagjaival, és ezért olyan szövegeket hozhatnak létre, amelyekben ezek a politikai szimpátiák megjelennek, illetve amely szövegek ezen szimpátiák jeleit szövegjegyeik révén magukon viselik (Blumler és Gurevitch 1990). Az újságíró részéről megvalósuló azon személyes politikai beállítottságot, amely a szöveg szintjén torzításként jelenik meg, *személyes politikai torzításnak* fogjuk hívni (a pontosság kedvéért: Mazzoleni [2002]

torzításelméletében ezt *politikai torzításnak* hívja). Az újságírókhoz hasonlóan nyilvánvalóan más szövegalkotók esetében – így példának okáért a fordítók-nál – is felfedezhetünk *személyes politikai torzítást* a célnyelvi szövegekben. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy az újságírók és a fordítók is saját politikai meggyőződéseiket reprodukálhatják cikkeikben, illetve fordításaikban.

Mazzoleni (2002) azonban ezzel kapcsolatosan azt is megjegyzi, hogy általánosságban az újságírás által, illetve egy adott újságíró esetében az újságíró alkalmazó médium által megkövetelt szakmai normák és elvárt színvonal szintén meghatározó szerepet játszanak abban, hogy a torzítás egy adott sajtóanyagban megjelenik-e. Ha az újságíró betartja ezeket a normákat és színvonalat, akkor az ezek fényében írott szöveg Mazzoleni (2002) torzításelmélete szerint a *szerkezeti torzítás* jeleit mutatja. Tehát a sajtóanyag annak a médiumnak a szakmai normáit és színvonalát mutatja, amely az adott sajtóanyagot megjelenteti. Ezek a szakmai normák és színvonal a politikai valóság nagyon is objektív vagy éppen kevésbé objektív bemutatását is megkövetelhetik. Előírhatják, hogy objektív és érvelő legyen a sajtóanyag, vagy éppenséggel szenzációhajhász stb. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy egyes sajtótermékek – a saját szakmai normáik és színvonaluk szerint – bal- vagy jobboldali politikai torzítást tükröző anyagokat jelentetnek meg, érvelő vagy szenzációhajhász cikkeket, tudósításokat közölnek stb., amely jellemzők segítségével az adott cikk és a közreadott modell kontextusában leírható az adott sajtótermék szerkezeti torzítása.

A politikai tömegkommunikáció terén tapasztalható és a fentiekben leírt torzítás a FDTH-modellhez jól kapcsolható, hiszen a politikai kommunikációban megjelenő torzítás „a hatalom forrása, befolyásolási eszköz, ellenőrző és innovatív szerepe van a társadalomban” (Mazzoleni 2002: 40). Ebből arra következtethetünk, hogy a torzítás, a valóság megjelenítése, ily módon pedig a társadalom, a kontextus, a hatalom és az ideológia a politikai tömegkommunikáció területén egymással összefüggő, egymáshoz kapcsolódó fogalmak. Az alábbiakban részletesen kitérünk arra, hogy a forrás- és célnyelvi szövegekben megjelenő valóságot és torzítást hogyan elemezhetjük és értelmezhetjük a politikai tömegkommunikáció vonatkozásában a kétkomponensű, fordításközpontú politikai tömegkommunikációs elemzési modell segítségével (FPTK-modell), valamint azt is körüljárjuk, hogy e két komponens hogyan illeszkedik az FDTH-modell négy alkotóeleméhez. Még pontosabban erről az illeszkedésről azt mondhatjuk, hogy az FPTK-modellt használhatjuk az FDTH-modell segítségével nyert adatok értelmezésére, illetve önálló elemzéseket is végezhetünk vele.

5. A FORDÍTÁSKÖZPONTÚ POLITIKAI TÖMEGKOMMUNIKÁCIÓS MODELL

Az FPTK-modellt elsősorban arra fejlesztettük ki, hogy az FDTH-modell által kapott eredményeket értelmezhessek: ha a forrás- és célnyelvi szövegeket politikai tömegkommunikáció céljára használják, akkor ez esetben egy érvényességre és megbízhatóságra törekvő fordítástudományi elemzési modellnek tudnia kell értelmezni a szövegeknek az ebből a felhasználásból eredő tulajdonságait is. Erre tekintettel az FPTK-modell funkcionális perspektívából magyarázza meg az adott szöveg jellemzőit, illetve az FDTH modell segítségével előállított adatokat: azt segít megérteni, hogy a szövegek felhasználási célja milyen szövegtulajdonságokat eredményez. Ezenkívül persze az FPTK-modell segítségével a szövegen túlmutató következtetéseket is generálhatunk. Így például választ kaphatunk arra, hogy a fordító a politikai szövegek fordítása kapcsán mennyi politikai torzítással végzi szakmai munkáját, és hogy ezzel összefüggésben milyen kritikai tudatosságot mondhat magáénak.

Az FPTK-modellt két alkotóelem építi fel: a Mazzoleni (2002) médiatizált politikai valóságelméletére támaszkodó *valóság* alkotóelem, valamint a *torzítás* alkotóelem, amelynek alapját Mazzoleni (2002) torzításelmélete adja. Az FDTH-modell olyan szövegjellemzők megértését és elemzését segíti, amelyek a forrás- és célnyelvi szövegek társas-társadalmi-politikai kontextusához, valamint a hatalom és az ideológia szövegbeli reprodukciójához kapcsolódnak. A politikai kommunikáció médiatizált tömegkommunikációs jellege és az ilyen szövegek szövegfunkciója miatt a politikai szövegek elemzését támogató fordítástudományi modellnek magyarázatot kell tudnia adni arra, hogy ebben a kontextusban miért olyanok a forrásnyelvi szövegek, amilyenek, és hogy a célnyelvi szövegeket miért éppen úgy fordították le, ahogy lefordították. Mivel az összes politikai szöveg elsődleges funkciója, hogy a befogadót meggyőzze (Oakeshott 2001), a valóság bemutatása és a torzítás igen lényeges szövegjellemző, hiszen ezeken keresztül egy olyan valóság jeleníthető meg, magyarázható el és állítható be – politikai szempontból – a befogadók számára, amelynek segítségével adott politikai érdekek mozdíthatók elő. Pontosan ezért fontos az, hogy a médiatizált politikai szövegek elemzésére kifejlesztett fordítástudományi elemzési modell valóban kiterjedjen a fentiek vizsgálatára is.

Tekintettel az előbb vázoltakra az FPTK-modell valóság alkotóeleme a politikai valóság objektív, illetve nem objektív bemutatására összpontosít a forrás- és célnyelvi szövegek tekintetében. Az FPTK-modellben a valóság alkotóelemnek két aspektusa van: a *szubjektív valóság* és a *felépített valóság*. Mint azt fentebb már részleteztük, a szubjektív valóság azt a valóságot jelenti, amelyet az ezen politikai valóság résztvevőinek szemszögéből látunk. Ez fordítástudományi kontextusban nagyrészt az újságíró és a fordítót takarja, akik saját szubjektív valóságukat

1. ábra. A fordításközpontú politikai tömegkommunikációs modell és annak aspektusai

VALÓSÁG	
Aspektus	Leírás
szubjektív valóság	az adott valóság résztvevőinek (újságírók és fordítók) szemszögéből látott valóság és ennek a valóságnak a megjelenítése
felépített valóság	a média értelmezésén, illetve a fordításon keresztül megjelenített események, valamint ezek értelmezése

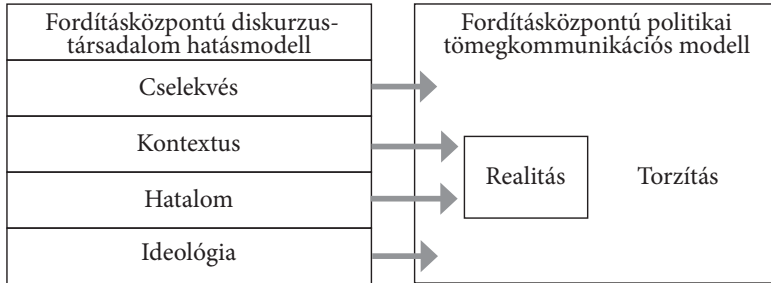
TORZÍTÁS	
Aspektus	Leírás
személyes politikai torzítás	az újságírók és a fordítók személyes politikai meggyőződése, amely szövegszinten torzításként realizálódhat
szerkezeti torzítás	a politikai szövegek megalkotásának és fordításának újságírói, illetve fordítói szakmai normái és színvonal, amelyek szövegszinten potenciális torzításként realizálódnak

nyert adatokat az FPTK-modell *torzítás* alkotóelemével értelmezzük, míg az FDTH-modell *kontextus* és *hatalom* alkotóeleme révén kapott eredményeket az FPTK-modell *valóság* alkotóeleme segítségével interpretáljuk.

Hogy elméleti modelljeinket miért éppen így illesztjük egymáshoz, arra a következő magyarázat adható: az FDTH-modell *cselekvés* és *ideológia* alkotóeleme az adott szöveg által elérni kívánt társas-társadalmi cselekvésre és ideológiai töltetű szövegprodukciónak ad magyarázatot, amely az FPTK-modell *torzítás* alkotóelemében megtalálható személyspecifikus politikai és szakmai attitűddel függ össze. Személyspecifikus politikai attitűdöt az újságírók és a fordítók esetében figyelhetünk meg, míg a szakmai elvárásokat a szöveget megjelentető média írja elő, illetve a fordítási szakma, művészet és piac kényszeríti ki. Az FDTH-modell *kontextus* és *hatalom* alkotóeleme pedig társas-társadalmi-politikai kontextusokat magyaráz, valamint azt a hatalmat írja le, amely révén, illetve amelyre támaszkodva az újságírók és a fordítók a politikai valóságot leíró szövegeiket előállítják, továbbá azt mutatja meg, hogy ez a szövegprodukciónak valójában milyen hatalmat jelent a kommunikáció során. Ezen aspektusok a politikai valósághoz kapcsolhatók, amellyel az FPTK-modell *valóság* alkotóeleme foglalkozik.

A 2. ábra az FDTH- és az FPTK-modell kapcsolatát jeleníti meg, bemutatva a különféle alkotóelemek egymáshoz való viszonyát.

2. ábra. Az FDTH- és az FPTK-modell alkotóelemei közötti viszony folyamatábraszerű megjelenítése

Az ábrából jól látható, hogy az FDTH-modell mely alkotóelemeinek kimenetei mely alkotóelemek vonatkozásában szolgálnak bemenetként az FPTK-modellben. Az is nyilvánvaló az ábrából, hogy a két modell egymással szimmetrikus viszonyban áll (azaz 2-2 FDTH-alkotóelem kapcsolódik 1-1 FPTK-alkotóelemhez), valamint hogy valószínűsíthetően azonos mennyiségű adat generálható az egyes alkotóelemek mentén, ami vélhetőleg kiegyensúlyozott mennyiségű adattal történő elemzést tesz lehetővé.

6. ÖSSZEGZÉS

A médiatizált politikai szövegek fordítástudományi kutatását elősegítendő Mazzoleni (2002) médiatizált politikai valóság elméletére és szintén Mazzoleni (2002) torzításelméletére alapozva, az FPTK-modell segítségével, a politikai tömegkommunikáció kontextusában, mélyrehatóbban értelmezhetővé tettük a politikai szöveg tömegkommunikációhoz kapcsolható jellemzőit, illetve az FDTH-modell révén létrehozott adatokat. A tanulmány megindokolta a két modell együttes használatát, leírta az FPTK-modellt, majd az FDTH- és az FPTK-modell közötti viszonyt tisztázta. Reményeink szerint az FPTK-modell fordítástudományi alkalmazásával a médiatizált politikai szövegek fordítástudományi vizsgálata egyszerűbbé, átláthatóbbá, a modell segítségével végzett elemzések pedig egymással könnyen összehasonlíthatóvá válnak.

Zárógondolatként fontos megjegyezni, hogy a fent bemutatott megközelítés eltér a fordítástudományban oly gyakran alkalmazott idealista felfogástól, amely szerint a fordítás célja az, hogy a célnyelvi normák betartásával pontos információkat nagy pontossággal közvetítsen más nyelveken (Bielsa 2010). Megközelítésünk ezenkívül Pym (2004: 55) látásmódját is magában foglalja, amely szerint

a fordítások „olyan új szövegek, amelyek új célokat szolgálnak, anélkül, hogy szükségszerűen bármilyen ekvivalenciát is kielégítenének.” Ezt a megállapítást könnyen kiterjeszthetjük a fordított, médiatizált szövegek politikai tartalmára is, hiszen számos alkalommal előfordul(hat) olyan eset, amikor ezeket a szövegeket szándékosan manipulálják annak érdekében, hogy egyes politikai csoportok céljait szolgálják. Így tehát az ilyen szövegek tartalmukat tekintve valóban nem ekvivalensek a forrásszöveggel. A bemutatott FPTK-moddal olyan elemző eszközt kívántunk teremteni, amelynek segítségével a médiatizált szövegek politikai tartalmát a szöveg tartalmi szintjén össze lehet hasonlítani a tényszerű ekvivalencia által megkövetelt szövegjellemzőkkel.

Károli Gáspár Református Egyetem, Angol Tanszék
 Fordítástudományi Doktori Program 2005–2008. évf.
 Témavezető: dr. Károly Krisztina

IRODALOM

- Baker, M. 2006. *Translation and Conflict. A Narrative Account*. London and New York: Routledge.
- Bánhegyi M. 2010. Politikai szövegek és fordítástudomány 1. rész: A kritikai diskurzus-elemzés gyökerei, legfontosabb iskolái. *Fordítástudomány* 12. évf. 1. szám. 16–30.
- Bánhegyi M. 2011a. Politikai szövegek és fordítástudomány 2. rész: Szövegnyelvészeti trendek a politikai diskurzus-elemzés fordítástudományi megközelítése terén. *Fordítástudomány* 12. évf. 2. szám. 24–43.
- Bánhegyi M. 2011b. Politikai szövegek és fordítástudomány 3. rész: Van Dijk kritikai diskurzus-elemzési modellje és a fordításközpontú diskurzus-társadalom hatásmodell. *Fordítástudomány* 13. évf. 1. szám. 22–39.
- Bánhegyi M. 2012a. A fordításközpontú diskurzus-társadalom hatásmodell gyakorlati alkalmazása 1. rész. *Fordítástudomány* 13. évf. 2. szám. 37–55.
- Bánhegyi M. 2012b. A fordításközpontú diskurzus-társadalom hatásmodell gyakorlati alkalmazása 2. rész. *Fordítástudomány* 14. évf. 1. szám. 69–81.
- Bielsa, E. 2007. Translation in Global News Agencies. *Target* 19. évf. 1. szám. 135–155.
- Blumler, J. G., Gurevitch, M. 1990. Political Communication Systems and Democratic Values. In: Lichtenberg, J. (ed.) *Democracy and the Mass Media*. Cambridge: Cambridge University Press. 269–289.
- Brownlie, S. 2010. Representing News from France. In: Schäffner, Ch., Bassnett, S. (eds.) 32–54.
- Ciamotto, M. C. 2010. Translating Foreign Articles with Local Implications: A Case Study. In: Schäffner, Ch., Bassnett, S. (eds.) 76–93.
- Corcoran, P. E. 1990. Language and Politics. In: Swanson, D. L., Nimmo, D. D. (eds.) *New Directions in Political Communication*. Newbury Park: Sage Publications. 51–85.
- Crespi, F. 1994. *Le vie della sociologia*. Bologna: Il Mulino.

- Edelman, M. 1987. *Costruire lo spettacolo politico*. Torino: Nuova Eri, Torino.
- Entman, R. M. 1993. Framing: Towards Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication* Vol. 42. évf. 4. szám. 6–27.
- Federici, F. 2010. Translations in Italian Media: The Calipari Case and Legitimised Texts. In: Schäffner, Ch., Bassnett, S. (eds.) 116–142.
- Gamson W. A., Modigliani, A. 1987. The Changing Culture of Affirmative Action. In: Braungart, R. G., Braungart, M. M. (eds.) *Research in Political Sociology*. Vol. 3. Greenwich: JAI Press. 137–177.
- Gitlin, T. 1990. *The Whole World is Watching. Mass Media in the Making and Unmaking of the New Left*. Berkeley: University of California Press.
- Gumul, E. 2010. Explicitating Political Discourse. In: Schäffner, Ch., Bassnett, S. (eds.) 94–115.
- Hernández Guerrero, M. J. 2010. Las noticias traducidas en el diario El Mundo: el trasvase transcultural de la información. In: Valdeón, R. (ed.) *Translation Information*. Oviedo: Universidad de Oviedo. 51–85.
- Hovland, C. I., Janis, I. L., Kelley, H. H. 1953. *Communication and Persuasion: Psychological Studies of Opinion Change*. New Haven: Yale University Press.
- Lasswell, H. D. 1948. The Structure and Function of Communication in Society. In: Bryson, L. (ed.) *The Communication of Ideas*. New York: Harper and Row. 37–51.
- Losito, G. 1994. *Il potere dei media*. Roma: Nis.
- Loupaki, E. 2010. Investigating Translators' Strategies in Rendering Ideological Conflict: The Case of News Translation. In: Schäffner, Ch., Bassnett, S. (eds.) 55–75.
- Marletti, C. 1985. *Prima e dopo. Tematizzazione comunicazione politica*. Torino: Eri/Vpt.
- Mazzoleni, G. 1998/2002. *Politikai kommunikáció*. Budapest: Osiris Kiadó.
- McCombs, M. E. 1996. I media e le nostre rappresentazioni della realtà. Un'analisi della seconda dimensione dell'agenda-setting. In: Bentivegna, S. (ed.). *Comunicare politica nel sistema dei media*. Genova: Costa & Nolan. 152–163.
- McQuail, D. 1994. *Mass Communication Theory An Introduction*. London: Sage Publications.
- Mead, G. H. 1934. *Mind, Self and Society*. University of Chicago: Chicago Press.
- Noelle-Neumann, E. 1984. *The Spiral of Silence: Public Opinion – Our Social Skin*. Chicago: Chicago University Press.
- Oakeshott, M. 1962/2001. *Politikai racionalizmus*. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó.
- Puurtinen, T. 2003. Explicitating and Implicitating Source Text Ideology. *Across Languages and Cultures* Vol. 4. No. 1. 53–62.
- Pym, A. 2004. *The Moving Text: Localisation, Translation, and Distribution*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.
- Schäffner, Ch., Bassnett, S. (eds.) 2010. *Political Discourse, Media and Translation*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Semetko, H. A., Blumler, J. G., Weaver, D. 1991. *The Formation of Campaign Agendas: A Comparative Analysis of Party and Media Roles in Recent American and British Elections*. Hillsdale: Erlbaum.

- Szabó M. 2003. *A diszkurzív politikatudomány alapjai*. Budapest: L'Harmattan.

INTERNETES HIVATKOZÁSOK

- Bánhegyi M. (megjelenés alatt). Exposing Political Manipulation and Bias in Mediated Translations: The Translation-centred Political Mass Communication Model. InTRAlinea.
- Bánhegyi M. 2012c. Screening Political Bias and Reality in Media Translations. Translation Journal. <http://translationjournal.net/journal/61bias.htm>.

SEIDL-PÉCH OLÍVIA

CÉLNYELVI SZÖVEGEK NYELVTECHNOLÓGIAI ESZKÖZÖKKEL TÁMOGATOTT LEXIKAI KOHÉZIÓS VIZSGÁLATA

1. BEVEZETÉS

A globalizálódó világ fokozódó kommunikációs és információs igényét kielégítő adatáradat az autentikus szövegprodukciónak mellett egyre meghatározóbb mértékben állít elő fordított szövegeket. A fordítási szövegek folyamatosan növekvő száma miatt az alkalmazott nyelvészet számára egyre inkább szükségserűvé válik a gépi fordítás eszközrendszerének tökéletesítése, és ennek érdekében a fordított szövegek tulajdonságainak minél szélesebb körű megismerése. Ugyanakkor a fordított szövegek anyanyelvre gyakorolt hatása mára már bizonyított tény, ezért a fordításkutatás fontos célkitűzése a célnyelvi szövegprodukciónak sajátosságainak feltárása, különös tekintettel az autentikus szövegalkotásra jellemző szövegépítő sajátosságoktól eltérő célnyelvi szövegtulajdonságokra.

A hivatásos fordítók mesterségük tanult eszközeit alkalmazva a forrásnyelvi szöveget a célnyelvi szöveg olvasóközönsége számára minél könnyebben feldolgozható formában igyekeznek közvetíteni, azaz a célnyelvbe és a célnyelvi kultúrába belesimuló szöveget kívánnak előállítani (Hönig 1997). Ennek ellenére gyakran tapasztalhatjuk, hogy míg a fordítások esetében az információs tartalom közvetítése sikeresen megvalósul, a célnyelvi szöveg az anyanyelvi befogadó számára sokszor idegenül hat. E jelenség hátterében – amikor a fordított szövegre a célnyelvi jegyek célnyelvi normától eltérő használata jellemző (Balaskó 2007) – többek között a forrásnyelvi szöveg célnyelvi szövegalkotásra gyakorolt hatása figyelhető meg. Ilyen, a célnyelvi szövegalkotást befolyásoló jelenségről beszélhetünk a lexikai kohéziós eszközök terén, ahol a forrásnyelvi szöveg hatására forrásnyelv-specifikus eltolódás tapasztalható a célnyelvi szövegprodukciónak (Seidl-Péché 2012).

2. A KORPUSZNYELVÉSZET KÍNÁLTA LEHETŐSÉGEK

A leíró nyelvészeti, a lexikográfiai, a szövegnyelvészeti és az alkalmazott nyelvészeti kutatások mellett a fordítástudományi vizsgálatok esetében is egyre meghatározóbb a korpusznyelvészeti módszerek szerepe. Baker (1995) szerint az összehasonlító korpuszok (*comparable corpora*) a legalkalmasabbak a fordított szövegek speciális tulajdonságainak kutatására, így többek között a csak a célnyelvi szövegalkotásra jellemző mintázatok kiszűrésére, illetve azon szövegsajátosságok feltárására, amelyek az autentikus szövegalkotásra jellemző mintázatok gyakoriságánál kisebb vagy nagyobb arányban fordulnak elő a fordított célnyelvi szövegekben. E különbségek okait Baker (1999) elsősorban abban látja, hogy a fordítási folyamat nem önálló szövegalkotási tevékenység, hanem a forrásnyelvi szöveg alapján történő szövegprodukció, ahol a fordító döntéseit és választásait nagymértékben befolyásolja az a feltételezés, hogy a célnyelvi befogadó kultúra a forrásnyelvi szöveg befogadó közegétől eltérő módon dolgozza majd fel a célnyelvi szöveget.

Az egyre korszerűsödő informatikai alkalmazásoknak köszönhetően a számítástechnikai háttér a nyelvész kutató számára is egyre felhasználóbarátabb eszközöket kínál a valós nyelvi előfordulásokat tartalmazó, nagy szövegminták tárolására és nyelvészeti célú elemzésére. Egyfelől az internetes rendszerező portálokon megjelenő szövegek egyre növekvő számának köszönhetően egyszerűsödött az adott kritériumok (szövegtípus, műfaj, keletkezés nyelve, keletkezés ideje, szerző neve stb.) alapján létrejött, gépileg olvasható szövegek, illetve szövegrészek akár automatikus keresők segítségével is megvalósítható gyűjtése, valamint az így gyűjtött szövegek tárolása, másfelől egyre többféle számítógépes elemző eszköz segíti a kutatók munkáját.

A korpuszalapú vizsgálatoknál használt eszközöket Leech (1991) három nagy csoportba sorolja. Megkülönbözteti (i) az általános célú keresőprogramokat, (ii) a különböző szintű automatikus és félautomatikus annotációt segítő programokat, illetve (iii) azokat az eszközöket, amelyek segítik a korpuszok és a különböző lexikai és grammatikai adatbázisok közötti információcserét. Az utóbbi eszköztípust jól szemlélteti például az *Oxford Advanced Learner's Dictionary* internetes oldalán elérhető *The Oxford Text Checker*, ahol a felhasználó által feltöltött tetszőleges angol szöveg vonatkozásában az ingyenesen használható online elemző megmutatja, hogy az adott szöveg szavai közül melyek azok, amelyek a *The Oxford 3000*TM nyelvészek által összeállított háromezres, az angol nyelv kulcsfontosságú szavait rendszerező listáján szerepelnek. Egy ilyen elemző eszköz nagy segítséget jelent az idegennyelv-oktatásban használt tankönyvek és segédanyagok alkotói vagy akár az irodalmi művek alapján kiadott könnyített fordítások készítői számára.

2. 1. A WordNet segítségével vizsgálható tulajdonságok

A korpuszok vizsgálatát kiszolgáló lexikai adatbázisok közül különös figyelmet érdemel a *WordNet* (1995), mivel esetében már nemcsak egy adott nyelvre jellemző valamilyen szempontrendszer szerint megalkotott szólistáról lehet beszélni, hanem a lexikai elemekhez rendelt szemantikai információk gondosan felépített, ontologikus rendszeréről. A *WordNet* gépileg olvasható adatbázisában szereplő lexikai elemek (szavak, fogalmak, kifejezések) szemantikai tulajdonságai is megjelennek a tárolt adatok között.

A tartalmi kapcsolatok nemcsak a rokonértelműsége vagy a más nyelvű fordításra terjedhetnek ki, [...] hanem például a szó jelentését tartalmazó magasabb kategóriáról (például: kutya – háziállat – állat), alacsonyabb kategóriáról, fajtáról (például: kutya – vizsla – magyar vizsla), funkcióról (kutya – házőrző, vakvezető stb.) vagy egyéb jelentésbeli kapcsolatról [is szó eshet]. (Somogyi 2005: 213)

Bár George A. Miller (1995), a *WordNet* kitalálója elsődlegesen az oktatásban kívánta felhasználni a szemantikai relációkat tartalmazó adatbázist, a *WordNet* formalizmus segítségével a számítógépes eszközökkel támogatott alkalmazott nyelvészeti kutatások számára is könnyen elérhetővé válik a vizsgált korpuszban található lexikai elemek morfológiai elemzésén túl a lexikai elemek közötti szemantikai kapcsolatok feltárása.

A *WordNet* annyiban tezaurusz, hogy a benne foglalt szavak utalnak a fogalmilag hozzá kapcsolódó más szavakra, kifejezésekre. Ez azt jelenti, hogy egy szó kikeresésénél lehetőség van annak szinonimáit, valamint más, logikailag és szemantikailag összetartozó szavakat kilistázni. A kapcsolatok pontosak és felcímkézettek [...]. (Somogyi 2005: 216)

Az adott szövegtesten belüli lexikai egységek szó szerinti ismétléses kapcsolatait például már a korábban rendelkezésre álló technológia segítségével sem volt nehéz kiszűrni. Ezzel szemben a *WordNet* ontológia alkalmazása a korpusznyelvészeti kutatásokban megteremtette az egyéb szemantikai kapcsolatok automatikus annotálásának lehetőségét is. Így például gépi eszközökkel kereshetővé vált a lexikai elemek közötti – akár mondathatárokon átívelő – szinonimakapcsolat (például *csata* – *ütközet*), ellentétkapcsolat (például *háború* – *béke*), hiponima, azaz fajtakapcsolat (például *emlős* – *bálna*), meronima, azaz rész-egész kapcsolat (például *fej* – *szem*), illetve a doménrelációkon alapuló szemantikai kapcsolatok. A *WordNet* ontológia például a főnevek esetében a doménrelációk három fajtáját tartalmazza: a *category*, a *region* és a *usage* doménrelációt. A *category* doménreláció tartalmi/tematikus/szemantikai kapcsolatot jelöl egy adott tevékenység vagy tárgyterület és a hozzá kapcsolódó fogalmak, eszközök, tevékenységek között

(például *mérnök* – *számol*, *vonalzó*, *tervezés*). A *region* doménrelációk földrajzi területeknek és azok térbeli egységeinek, valamint a földrajzi helyekhez kapcsolódó fogalmi, kulturális, történelmi, szervezeti stb. egységeknek a jelölésére szolgálnak (például *Párizs* – *Eiffel-torony*). A *usage* doménrelációk nyelvhasználati kategóriákat (például költői, szleng) tartalmaznak, míg a *be in state* relációk egy melléknévi és egy főnévi elem közötti szoros szemantikai kapcsolatot jelölik (például *lusta* – *lustaság*).

2.2. A HuWordNet adatbázis felhasználása szemantikai annotáció céljára

A Princeton *WordNet* projektet az 1990-es évek második felében az *EuroWordNet* (Vossen 1998) követte, majd a 2000-es évek elején a *BalkaNet*. Mindkét projekt esetében a *WordNet* formalizmus alapján valósult meg további nyelvek bevonásával e nyelvek lexikai elemeinek ontologikus adatbázisba rendezése, az eredeti *Princeton WordNet* relációk mintájára. 2005 és 2007 között került sor a *HuWordNet* (Prószéky, Mihaltz 2008) adatbázis létrehozására, amely a magyar nyelv lexikai egységeire vonatkozó lexikai-szemantikai kapcsolatokat tartalmazza, azaz a lexikai egységek jelentései mentén azonosítható lexikai relációkat.

A *Magyar Lexikai Kohéziós Projekt* (Seidl-Péché 2012) célkitűzéseinek megfelelően a kutatók korpuszban (lásd 3.1.) a főnevek közötti szemantikai kapcsolatok automatikus bejelölésére kifejlesztett elemző eszköz (Laki 2011, Novák, Orosz és Indig 2011) a szövegeket első lépésben mondatokra és tokenekre bontja, azután a lexikai elemeket a *HuMor* (Prószéky 1995) segítségével morfológiailag annotálja és egyértelműsíti, majd végül megkeresi a főnevek más mondatokban történő ismétléses előfordulásait, illetve a *HuWordNet* élei mentén azonosítja a főnevek mondathatárokon túlmutató szemantikai kapcsolatait. A *Magyar Lexikai Kohéziós Projekt* során a korpuszra jellemző szemantikai relációk vizsgálatának leszűkítése a főnevek szemantikai kapcsolatainak feltárására természetesen nem jelenti azt, hogy hasonló vizsgálatot nem lehetne sikeresen megvalósítani más szófajok (igék, melléknevek) esetében. A *Magyar Lexikai Kohéziós Projekt* ugyanakkor a főnevek szemantikai kapcsolatainak feltárásánál kizárólag a mondathatárokon túlmutató kapcsolatokat vizsgálta, mint ahogy az a kohézió kutatás eddigi gyakorlatára is jellemző volt.

3. A LEXIKAI KOHÉZIÓ KUTATÁSA

A szöveg teljességét középpontba helyező és a nyelvi szerkezeteken túlmutató vizsgálatok fókuszában a szövegek szerveződésének okai és kritériumai, illetve a szövegek használatának módja és célja állnak. A szövegközpontú vizsgálatok közül a szövegen belüli szemantikai jellegű összefüggés-kapcsolatokat a kohézió kutatás vizsgálja (Harweg 1968, Halliday és Hasan 1976, Gutwinski 1976, Hasan 1984, Halliday 1985), ezen belül a lexikai kohéziós vizsgálatok középpontjában a lexikai ismétlődés szövegszervező funkciója, a szöveg szempontjából releváns lexikai elemek ismétlődése áll (Hoey 1991, Károly 2002).

A *Magyar Lexikai Kohéziós Projekt* elméleti kiindulópontjául szolgáló Károly-taxonómia (2002: 95–107) kilenc lexikai kohéziós kategóriát különböztet meg a szövegfelszín szintaktikai-szemantikai hálójának vizsgálatakor. Károly a kohéziós kapcsolatokat két alapvető típusra osztja: a lexikai és a szövegalapú (*instantial relation*) relációkra. A lexikai alapú relációk esetében különbséget tesz azon esetek között, (i) amikor a lexikai egység változatlan formában ismétlődik (*repetition*), illetve (ii) amikor a lexikai egységnek csak az információtartalma ismétlődik meg teljes egészében vagy részben egy vele szemantikai kapcsolatban álló lexikai egység formájában (*synonymy, opposite, hyponymy, meronymy*). Károly az ismétlés, a szinonima és az ellentét jellegét tekintve különbséget tesz egyszerű és derivációs alakok között. Derivációról akkor beszél, ha a lexikai egység képzett szó formájában ismétlődik.

3.1. A számítógépes eszközökkel támogatott lexikai kohéziókutatás

A lexikai kohézió vizsgálata iránti növekvő érdeklődés következtében megjelennek a hagyományos módszerek mellett a témakörben folytatott korpuszalapú kutatások is. Példa erre többek között a Benjamins Kiadó gondozásában kiadott (Flowerdew és Mahlberg 2006) *Lexical Cohesion and Corpus Linguistics* hat tanulmánya, amelyek közül egy a kohézió és a retorikai struktúra kapcsolatával, három a lexikai kohézió hangzó szövegekben történő vizsgálatával, kettő pedig a tanulói korpuszokban megvalósuló realizációjával foglalkozik.

További példa a korpuszalapú kutatások terjedésére a már korábban említett *Magyar Lexikai Kohéziós Projekt* (Seidl-Pécs 2012), amelynek célkitűzése az autentikus magyar és a célnyelvi magyar szövegek lexikai kohéziós mintázatának leírása, és annak feltárása, hogy a fordított szövegekre jellemző kohéziós eszközhasználat valóban különbözik-e az autentikus szövegprodukcóra jellemző kohéziós mintázattól. A vizsgálat a kontrasztív elemzés eredményeinek általánosíthatósága érdekében különböző szövegtípusú szövegekre terjedt ki, és a célnyelvi magyar alkorpusz esetében különböző forrásnyelveket (angol, német, francia, olasz, latin, görög) reprezentált. A szövegtípusok kommunikációs színterei szerint a vizsgált

szövegek közéleti (hivatalos), egyházi, tudományos és szépirodalmi szövegek, a hordozó közeg szerint pedig írásbeli megnyilatkozások. A kutatott korpuszban (közel 4 000 000 token, lásd 1. táblázat) összegyűjtött szövegek a szövegprodukciónban résztvevők száma és egymáshoz való viszonya alapján monologikusak, míg kommunikációs funkciójuk szerint elbeszélő, leíró és érvelő szövegek.

1. táblázat. A Magyar Lexikai Kohéziós Projekt vizsgálati korpuszának összetétele

Autentikus szöveg	Tokenszám	Fordított szöveg	Tokenszám
Közéleti (EU)	249 315	közéleti (EU)	249 420
		angol	249 420
Szépirodalmi	255 699	szépirodalmi	1 070 126
		angol	278 909
		francia	257 731
		német	260 803
		olasz	272 683
Tudományos	257 442	tudományos	853 869
		angol	187 334
		francia	280 259
		német	257 079
		olasz	129 197
Vallási	245 009	vallási	873 597
		angol	169 363
		német	259 514
		latin	269 713
		görög	175 007
Összesen	1 007 465	összesen	3 047 012

A számítógépes eszközökkel (lásd 2.2.) támogatott Magyar Lexikai Kohéziós Projekt esetében a lexikai kohéziós relációk annotálása már nemcsak a hagyományos kohézió kutatás gyakorlatában vizsgált rövidebb (kb. 1 oldalas) szövegek esetében volt megvalósítható, hanem a mondathatárokon túlmutató szemantikai kapcsolatokat nagyobb terjedelmű műveknél (például regények) is lehet vizsgálni. Míg a számítógéppel támogatott kohézió kutatás kapcsán egyrészt a terjedelmi keretek kitágítása adta előnyökről és a gépi annotálás következetességéről és pontosságáról lehet szót ejteni, másrészt meg kell említeni az automatizálásból

eredő nehézségeket, veszteségeket is, bár ezek a veszteségek nem veszélyeztetik az eredményekből levonható következtetések validitását.

3.2. Az automatizált lexikai kohéziókutatás hátrányai

A gépi adatbázisok és algoritmusok esetében számolnunk kell azzal a ténnyel, hogy a számítógépes program csak azokat az elemeket képes az adatbázisban megtalálni, amelyeket az ontológiát építő személy korábban definiált, illetve a lexikai kapcsolatok esetében is csak a tárolt kapcsolati címkéket tudja a felismert lexikai elemekhez rendelni. Ennek következtében a gépi módszer az esetlegesen hiányzó lexikai elemek azonosítására még akkor sem képes, ha a szöveg futtatása során érzékeli ezen elemek meglétét, illetve nem képes a humán elemzőhöz hasonlóan „mérlegelni” egy-egy kapcsolati címke információs tartalmának megfelelő-ségét sem. Az elemzések során realizált ilyen jellegű „hibás” annotációt, illetve egyes lexikai kapcsolatok esetében a címkézés elmulasztását a program viszont az egész projekt során következetesen alkalmazza. A gépi „zaj” a későbbi kutatások számára részben csökkenthető, ha a humán elemző a szoftvert átprogramozza és/vagy az adatbázist kiegészíti és/vagy javítja, de ez a „zaj” a háttérinformációkat szolgáltató adatok óriási mennyisége miatt szinte soha nem redukálható nullára. A gyakorlat ugyanakkor azt mutatja, hogy a vizsgált korpuszok nagysága sokkal kedvezőbben befolyásolja az eredmények alakulását, mint amennyire a hibás találatok ehhez viszonyítottan csekély száma torzítja.

A *Magyar Lexikai Kohéziós Projekt* esetében alkalmazott gépi elemzés egyik vesztesége, hogy a szemantikai relációk találati listájában sem vizuálisan, sem a statisztikában nem különülnek el egymástól a deriváció nélküli és a derivációs szemantikai kapcsolatok (1. ábra).

1. ábra. Kapcsolatok a Szövegtipológiai sajátságok
értékesülése a mondatban című dokumentumból

```
<edge type="synonyme" from="összefüggéseiről" to="viszony"/>
<edge type="synonyme" from="modell" to="mintájára"/>
<edge type="synonyme" from="tárgy" to="téma"/>
<edge type="synonyme" from="elgondolásuk" to="elképzelésük"/>
<edge type="hyponym" from="kés" to="fegyvert"/>
<edge type="hyponym" from="munka" to="tevékenységet"/>
<edge type="hyponym" from="kérdés" to="mondatoknak"/>
<edge type="hyponym" from="kutatásainak" to="vizsgálataihoz"/>
<edge type="meronym" from="könyv" to="szövegének"/>
<edge type="meronym" from="fejezetet" to="szövegek"/>
<edge type="meronym" from="elem" to="szerkezete"/>
<edge type="meronym" from="összetevők" to="mondatokat"/>
```


Az elemzési idő lerövidítése és a program megírásának egyszerűsítése azért kerülhetett a derivációs alakok kiszűrésével szemben előtérbe, mivel a *Magyar Lexikai Kohéziós Projekt* esetében nem jelentett a derivációs kapcsolatok elkülönítése a kutatás számára elengedhetetlen feltételt, és ennek hiánya a kutatás célkitűzését, azaz a célnyelvi szövegek esetében tapasztalható lexikai kohéziós kapcsolatok eltolódásának feltárását sem akadályozta. Nem zárható ki azonban, hogy egy későbbi kutatás számára érdekes adatokat szolgáltathat a deriváció nélküli és a derivációs szemantikai kapcsolatok gyakoriságának és konkrét realizációjának szétválasztása.

A gépi elemzés további vesztesége, hogy nem képes azonosítani a Károlytaxonómia szövegalapú (*instantial relation*) relációit, hiszen ezek az adott lexikai elemek között csak az adott szövegkörnyezet esetében jellemző szemantikai kapcsolatok nem tárolhatók ontológiában, sem más adatbázisban, meglétüket csak a humán elemző intelligenciája és/vagy világról alkotott tudása képes feltárni.

A hagyományos és az automatizált kohéziókutatás esetében különbséget jelent továbbá a mondathatárokon túlmutató szemantikai relációk feltárásánál az egymással kapcsolatban álló elemek egymástól való távolságának maximalizálása. Míg a papír alapú, hagyományos módszer a szövegen (legfeljebb egy-két oldal) belüli összes ilyen relációt figyelembe veszi, addig az akár teljes regényeket is elemző gépi módszer számára praktikussági okokból mindenképpen rövidebb egységeket kellett definiálni. Bár a lexikai elemek közötti szemantikai kötélekek nemcsak az egymáshoz közeli, hanem az egymástól távoli mondatokat is jellemzik (Halliday és Hasan 1976), a rendelkezésre álló gépi kapacitás szűkössége miatt célszerű volt a vizsgálatot a korpusznyelvészeti kutatások során gyakran alkalmazott, bekezdésen belüli kapcsolatokra redukálni. A *Magyar Lexikai Kohéziós Projekt* a bekezdéshatárokon elhelyezkedő kötélekeket figyelmen kívül hagyta, amely kötélekek száma elsősorban az egyes szövegek minőségének meghatározásánál játszik fontos szerepet (Károly 2007), ami nem tartozott a jelen kutatás fókuszába, bár e kötélekek feltárása egy későbbi vizsgálat számára további érdekes adalékokkal szolgálhat.

4. GÉPI FORDÍTÁSOK GÉPI ESZKÖZÖKKEL VÉGZETT LEXIKAI KOHÉZIÓS VIZSGÁLATA

Az automatikus gépi eszközökkel azonosított lexikai kohéziós kapcsolatok a *Magyar Lexikai Kohéziós Projekt* elemzései során lehetővé tették a vizsgált autentikus és célnyelvi magyar közéleti, szépirodalmi, tudományos és vallási szövegkorpuszok esetében az egyes szövegtípusokra és a különböző forrásnyelvekre jellemző kohéziós eltolódások kimutatását (vö. Seidl-Péché 2012).

Jelen tanulmány az eredmények szemléltetését két novella célnyelvi szövegeinek kohéziós elemzése kapcsán mutatja be W. Somerset Maugham *Louise* (1951) és Patrick O'Brian *Samphire* (1953) című novellái alapján. Mindkét szöveget két humán fordító (HU_1, HU_2) és két fordítóprogram (Google, Bing) fordította le angol nyelvről magyar nyelvre, majd a négy-négy célnyelvi szövegben megtörtént a korábban ismertetett nyelvtechnológiai eszközzel a kohéziós kapcsolatok azonosítása és a kapcsolatok számának megállapítása. Mindkét novella esetében jól látható, hogy a célnyelvi szövegek humán fordítói sem alkalmazták azonos arányban a különböző kohéziós kötések (2. és 3. ábra), ugyanakkor az első és a második (HU_1 és HU_2) fordító által alkalmazott kohéziós eszközöket reprezentáló adatsorok korrelációja mindkét esetben közel egy egész.

2. ábra. Kohéziós kapcsolatok eloszlása a *Louise* című novella fordításaiban

	TOKEN	Ismétlés	Szino- nima	Ellentét	Hipo- nima	Mero- nima
Humán fordítás						
HU_1	2797	272	15	16	20	6
HU_2	2423	210	3	7	22	6
Gépi fordítás						
Google	2573	786	9	4	23	6
Bing	2703	1037	10	4	27	9

3. ábra. Kohéziós kapcsolatok eloszlása a *Samphire* című novella fordításaiban

	TOKEN	Ismétlés	Szinonima	Ellentét	Hipo- nima	Mero- nima
Humán fordítás						
HU_1	2080	87	21	46	14	9
HU_2	1955	80	11	24	10	1
Gépi fordítás						
Google	2001	212	9	1	15	4
Bing	2066	308	6	1	21	2

Kiugró különbség csak a gépi fordítórendszerek által készített célnyelvi szövegeknél tapasztalható, mivel azokban az azonos lexikai alakból történő ismétlések (*repetition*) száma sokkal nagyobb, amit részben magyaráz az egyes szám harmadik személyű személyes névmás (például *ő*) túl gyakori, az autentikus magyar szövegprodukciónak nem jellemző használata. Az elemzésnek köszönhetően

a különböző kohéziós kapcsolatok realizációit is végig lehet látogatni, ami egyrészt segíti a különböző fordítói attitűdök feltárását, másrészt alkalmas a gépi fordításoknál tapasztalható eltérések azonosítására.

Míg például a *Louise* HU_2-es fordítása csak 3 szinonimakapcsolatot tartalmaz, amelyek a *leánygyermeket* – *lányukat*, a *módon* – *utat* és a *lehetőség* – *módot*, addig a HU_1-es fordításnál a következők találhatók meg: *módján* – *lehetőséget*, *módján* – *alkalommal*, *lehetőséget* – *alkalommal*, *alaknak* – *figurának*, *kislányuk* – *lányt*, *felesége* – *asszony* (kétszer), *asszony* – *felesége*, *leánygyermeket* – *lányát*, *figyelmességüket* – *gondját*, *kellemetlenségektől* – *gondját*, *ügyében* – *dolgot*, *édesanyja* – *anyján*, *lelkemet* – *valaki*, *esélyt* – *lehetőség*. Az előbbi felsoroláshoz képest a gépi fordítás célnyelvi szövege részben ezeket a lexikai elemeket megjelenítő (például *módon* – *lehetőséget*), részben teljesen különböző lexikai elemekre épülő szinonimakapcsolatokat tartalmaz, mint például a Bing esetében az *írisz* – *szivárványhártya*, *férfi* – *ember*, *anyja* – *édesanyja* stb. vagy például a Google esetében a *dolog* – *valami*, *kijelentés* – *megállapítás*, *fickó* – *alak* stb. kapcsolatok. A *Samphire* novella gépi fordításai kevesebb szinonimakapcsolatot tartalmaznak, mint a humán fordítások, és az ott megjelenő szinonimarelációk a humán fordításoknál is megtalálhatók, így például a *hangja* – *szavait*, *bottal* – *pálca*, *ember* – *férfi*, *földön* – *talaj*, *szó* – *hangjában*. E novella esetében a humán fordításoknál más lexikai elemek is alkotnak szinonimakapcsolatot, mint például a *peremén* – *szél*, *asszony* – *feleség*, *üzlet* – *boltban*, *talajt* – *földbe* stb. kapcsolatok.

Mindkét novellát tekintve a gépi fordítások lényegesen kevesebb ellentétet tartalmaznak, mint a humán fordítások. A *Louise* novellánál a Google fordításánál megjelenik a *férjhez* – *feleség*, *Apja* – *anyja*, *fiú* – *lány*, *nők* – *férfi* ellentét, míg a Bingnél ezek közül hiányzik a *fiú* – *lány* ellentétpár, és a *nők* – *férfi* ellentét helyett *nők* – *ember* ellentétet találunk. A humán fordítások ugyanezen novella esetében szintén ezeket az ellentétpárokat alkalmazzák nagyobb számban és a derivációs alakok nagyobb választékával. A *Samphire* novella gépi fordításainál mindkét szöveg tartalmazza a *kérdés* – *válasz* ellentétpárt, amely szerepel a humán fordítások ellentétpárjai között is, ugyanakkor a *kérdés* – *válasz* ellentét a gépi fordítások egyetlen ellentétpárját jelenti. A humán fordítások esetében előfordulnak többek között a *férfi* – *asszony*, *férfi* – *nő*, *csendben* – *hangja*, *emberek* – *asszonytól* stb. ellentétkapcsolatok és ezek különböző derivációs alakjai is.

A hiponimakapcsolatokat mindkét novella célnyelvi változatainál a hasonló lexikai elemek kapcsolatára támaszkodó relációk jellemzik, mint például a *Louise* esetében az *apja* – *szülők*, *anyja* – *szülők*, *időt* – *pillanatra* stb. kapcsolatok, és a *Samphire* novellánál a *tenger* – *víz*, *trafiknál* – *boltban*, *napra* – *időre* stb. kapcsolatok. A meronimarelációk esetében ismét nagyobbak a novellák különböző fordításainál tapasztalható különbségek, de ezek inkább itt is az azonos lexikai elemek különböző derivációs megjelenéseivel magyarázhatók (*Samphire*: *arcát* – *fejét*, *arcot* – *fejét*, *arca* – *fejét*; *Louise*: *órákor* – *napot*, *órákor* – *napján*).

Az itt bemutatott összehasonlító elemzés alátámasztja, hogy a nyelvtechnológiai eszközök segítségével feltárt lexikai kohéziós kapcsolatokat nemcsak a humán fordítások esetében érdemes és lehet vizsgálni, hanem a gépi fordítások esetében is. Az itt elemzett célnyelvi szövegek rövidségük miatt ugyan nem alkalmasak a humán és gépi fordítások lexikai kohéziós kapcsolatait jellemző különbségekre vonatkozó hipotézisek felállítására, de kiválóan illusztrálják a fordításkutatás számára sürgetően fontos kohéziós vizsgálatok alkalmazhatóságát a gépi fordítás útján előállított célnyelvi szövegek esetében.

5. ÖSSZEGZÉS

A célnyelvi szövegek nyelvtechnológiai eszközökkel támogatott lexikai kohéziós vizsgálatát bemutató tanulmány megmutatta, hogy milyen eszközöknek, adatbázisoknak köszönhetően vált elérhetővé a szövegek lexikai elemei közötti kohéziós kapcsolatok annotálásának automatizálása. A tanulmány továbbá rámutatott arra is, hogy a gépi fordítások által előállított célnyelvi szövegek esetében is lehetséges a nyelvtechnológiai eszközök segítségével a lexikai kohéziós kapcsolatok vizsgálata. Ezek a vizsgálatok segítségünkre lehetnek a gépi fordítások szövegspecifikus tulajdonságainak jobb megismerésében és ezáltal működésük tökéletesítésében.

*Budapesti Műszaki Egyetem,
Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Idegen Nyelvi Központ
Fordítástudományi Doktori Program 2004–2007 évf.
Témavezető: dr. Prószéky Gábor*

IRODALOM

- Baker, M. 1995. Corpora in Translation Studies. An Overview and Some Suggestions for Future Research. *Target* Vol. 7. No. 2. 223–243.
- Baker, M. 1999. The Role of Corpora in Investigating the Linguistic Behaviour of Professional Translators. *International Journal of Corpus Linguistics* Vol. 4. No. 2. 281–298.
- Balaskó M. 2007. A fordításnyelvről, avagy a flamand szöveg láthatatlan szálaról. In: Heltai P. (szerk.) 2007. *Nyelvi modernizáció. Szaknyelv, fordítás, terminológia. A XVI. MANYE Kongresszus előadásai*. Gödöllő. 2006. április 10–12. (A MANYE Kongresszusok előadásai 3.) Pécs–Gödöllő: MANYE–Szent István Egyetem. 159–166.
- Flowerdew, J., Mahlberg, M. (eds.) 2006. *Lexical Cohesion and Corpus Linguistics. Benjamins Current Topics*. Vol.17. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Gutwinski, W. 1976. *Cohesion in Literary Texts : A Study of Some Grammatical and Lexical Features of English Discourse*. The Hague: Mouton.

- Halliday, M. A. K. 1985. *An Introduction to Functional Grammar*. London, Boston: Edward Arnold. 287–318.
- Halliday, M. A. K., Hasan, R. 1976. *Cohesion in English*. London: Longman.
- Harweg, R. 1968. *Pronomina und Textkonstitution*. München: Fink.
- Hasan, R. 1984. Coherence and Cohesive Harmony. In: Flood, J. (ed.) *Understanding reading comprehension: Cognition, language and the structure of prose*. Delaware: International Reading Association. 181–219.
- Hoey, M. 1991. *Patterns of lexis in text*. Oxford: Oxford University Press.
- Hönig, H. 1997. *Konstruktives Übersetzen*. Tübingen: Stauffenburg.
- Károly K. 2002. *Lexical repetition in text. A study of the text-organizing function of lexical repetition in foreign language argumentative discourse*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Károly K. 2007. *Szövegten és fordítás*. Budapest: Akadémia Kiadó.
- Laki L. J. 2011. Statisztikai gépi fordítási módszereken alapuló egynyelvű szövegelemző rendszer és szótővesítő. In: Tanács A., Vincze V. (szerk.) *VIII. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Informatikai Tanszékcsoport. 12–23.
- Leech, G. 1991. The state of the art in corpus linguistics. In: Aijmer, K., Altenberg, B. (eds.) *English Corpus Linguistics*. London: Longman. 8–29.
- Miller, G. A. 1995. WordNet: A Lexical Database for English. *Communications of the ACM* Vol. 38. No. 11. 39–41.
- Novák A., Orosz Gy., Indig B. 2011. Javában Taggelünk. In: Tanács A., Vincze V. (szerk.) 2011. *VIII. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Informatikai Tanszékcsoport. 336–340.
- Prószycki G. 1995. Humor: a Morphological System for Corpus Analysis. In: Rettig, H., Pajzs J., Kiss G. (eds.) *Language Resources for Language Technology*. Tihany: TELRI. 149–158.
- Prószycki G., Miháltz M. 2008. Magyar WordNet: az első magyar lexikális szemantikai adatbázis. *Magyar Terminológia* Vol. 1. No. 1. 43–57.
- Seidl-Péché O. 2012. *Fordított szövegek számítógépes összevetése. Autentikus magyar szövegek és fordítás eredményeként létrejött célnyelvi magyar szövegek lexikai kohéziós mintázatának összehasonlító elemzése*. PhD-értekezés.
- Vossen, P. (ed.) 1998. *EuroWordNet: a multilingual database with lexical semantic networks*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

INTERNETES HIVATKOZÁSOK

- BalkaNet. <http://www.dblab.upatras.gr/balkanet/publications.htm#>
- Somogyi G. 2005. WordNet – egy számítógépes lexikai adatbázis. In: Forczek, E. (szerk.) *Multimédia az oktatásban konferencia online kötete*. SZTE, ÁOK Orvosi Informatikai Intézet. Szeged: SZTE. 213–219. <http://www.szote.u-szeged.hu/mmkonf/kiadvany.html>
- The Oxford Text Checker. http://oald8.oxfordlearnersdictionaries.com/oxford3000/oxford_3000_profiler.html
- The Oxford 3000™. <http://oald8.oxfordlearnersdictionaries.com/oxford3000/>

FISCHER MÁRTA ÉS LESZNYÁK ÁGNES

A BEFOGADÓ NÖVEKEDÉSTŐL AZ INKLUZÍV NÖVEKEDÉSIG – TERMINUSALKOTÁS EURÓPAI UNIÓS KONTEXTUSBAN

1. BEVEZETÉS

A terminológiaelmélet szakirodalmában és a szakemberekkel való beszélgetések során gyakran találkozhatunk azzal a véleménnyel, amely szerint a fordító nem alkot terminust, hiszen vagy „csak” választ a szakemberek által már megalkotott célnyelvi megfelelők közül, vagy ha alkot is új megnevezést, az általában egyedi marad, és nem illeszkedik a célnyelv terminológiai rendszerébe. Ez a megállapítás valóban igaz lehet számos fordítási helyzetre, európai uniós kontextusban azonban nem állja meg a helyét.

Lényeges különbségek mutatkoznak ugyanis az uniós és egyéb fordítások között, és ezek egyedülállóvá teszik az uniós fordítók szerepét. Az egyik különbség az, hogy az uniós fordítások volumene – nemcsak a fordított szövegek, de az így keletkező új uniós terminusok számában is – egyedülálló, hiszen az európai integráció és az uniós szabályozás eredményeként tömegesen jönnek létre olyan uniós fogalmak, amelyekre megnevezést kell alkotni. A másik alapvető különbség a folyamat dinamikájában van (Fischer 2008: 395). Az uniós jog sajátosságából adódóan ugyanis bizonyos jogforrások, rendeletek közvetlenül alkalmazandók a nemzeti jogban, azaz automatikusan a nemzeti jog részévé válnak. Ez azt jelenti, hogy e jogszabályok nyelvezete, terminológiája is a nemzeti (jogi) nyelv részévé válik.¹ Ez a folyamat azonban nemcsak a jogi nyelvben, hanem más szakterületek terminológiája esetében is végbemegy, hisz e jogszabályok a jogi szakkifejezések mellett számos, az adott szakterülethez kötődő terminust tartalmaznak. Még ha

.....
¹ Más a helyzet az irányelvek fordításánál és a nemzeti jogba való átültetésénél. A közvetlenül alkalmazandó jogszabályokkal ellentétben az irányelvek terminológiája ugyanis nem épül automatikusan a nemzeti jogi nyelvbe. Az irányelv átültetése során a nemzeti jogalkotónak így lehetősége van az irányelv uniós terminusait „újrafordítani”, azaz – ugyanarra a fogalomra – az irányelvben szereplő megnevezéstől eltérő kifejezést bevezetni. A jogi fordítás e sajátos formáját elemzi Somssich Réka (2003b) átfogó tanulmányában.

nem is biztos, hogy a hazai szakmai diskurzus átveszi e terminusokat, a fordító megoldásai az uniós jogba és az adott szakterület uniós terminológiájába mindeképpen – többnyire automatikusan – beépülnek. Ez esetben tehát a fordító (illetve a terminológus munkakörben dolgozó fordító) megoldása nem marad egyedi, hanem széles körben érvényesül.

Jelen tanulmány az uniós kontextus eme sajátosságát egy esettanulmány, az *inclusive growth* terminus magyarra fordításának példáján kívánja bemutatni.² Célunk annak ismertetése, hogy e komplex, sokszereplős folyamatban milyen döntési pontokkal szembesül a fordító (illetve a terminológus munkakörben dolgozó fordító), és választása milyen, a szakterületek terminológiájára is kiható következménnyel jár. A tanulmányban leírtak nagyban támaszkodnak a szerzők eddigi kutatási eredményeire (Fischer 2008; 2010, Lesznyák 2007) és gyakorlati tapasztalataira.

Elöljáróban fontos azt is tisztáznunk, hogy a tanulmányban milyen megnevezéseket használunk, hiszen a szakirodalom a terminus fogalmának meghatározásában sem egységes. Mivel érdeklődésünk középpontjában a fordítási nehézségek állnak, ezért a terminus tágabb, fordításközpontú megközelítését követjük. Eszerint bármely lexikai egység terminussá válhat egy adott szövegben, és ez behatárolja a fordító szabadságát. E kötöttség tehát az a kritérium, amely alapján az *inclusive growth* esetében is – függetlenül a definiáltság és az egyértelműség fokától – terminusról beszélünk (lásd erről bővebben Fischer 2012).

2. AZ EURÓPAI UNIÓS KONTEXTUS

2.1. Fordítás az uniós intézményekben

Ismert tény, hogy az Európai Unióban a hivatalos nyelvek között az egyenrangúság elve érvényesül. Ez a gyakorlatban azzal a következménnyel jár, hogy a hivatalos nyelveknek meg kell teremteni az „uniós funkcióját” (vagyis az uniós regisztert), ami különösen a kisebb nyelvek számára jelent nagy kihívást. A nyelvek többsége – köztük a magyar – számára e funkció ugyanis fordítás révén teremthető meg, így a hivatalos státusz inkább egyfajta „célnyelvi státuszt” jelent (Fischer 2008: 386). Az uniós funkció megteremtéséhez kapcsolódó terminológiai munka keretét a legtöbb nyelv számára következésképpen a fordítás adja, ami kiemeltté teszi a fordítók szerepét e tevékenységben.

² A terminus az Európai Bizottság *Communication from the Commission Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. COM (2010) 2020*, 2010. március 3-án elfogadott dokumentumában kap központi szerepet.

E szerep fontosságát az a tény is erősíti, hogy egy tagállam csatlakozása után a fordítási tevékenység – és az ehhez kapcsolódó terminológiai munka – az uniós intézményekbe kerül. Ennek a nyelvtervezés szempontjából is komoly következménye van, hiszen a korpusztervezés mindkét lépésében (a kidolgozásban és a kodifikációban) korlátozottá válik a tagállami részvétel. A kidolgozás lépésében a fordítók vesznek részt, az uniós intézmények koordinálásával. A kodifikáció eszköze pedig az EU intézményközi terminológiai adatbázisa (*Interactive Terminology for Europe – IATE*),³ amelyet ugyancsak az uniós intézmények fordítói és terminológusai töltenek fel új terminusokkal. A tagállamok tehát elsősorban a fordítóik révén kapcsolódhatnak be a nyelvtervezésbe, hiszen azok a hazai intézmények, amelyeknek ez általában a feladatuk (akadémiák, nyelvi intézetek, szakmai közösségek) közvetlenül nem vesznek részt a folyamatban.

Mindeközben a fordítók szerepe mégis gyakran láthatatlan, és – bár a fordítási tevékenység vitathatatlan tény – a fordítás tényéhez való viszonyulás uniós kontextusban igen ambivalensnek mondható. A nyelvhasználatot meghatározó uniós jogszabályokban nem történik explicit utalás a fordítási tevékenységre (Fischer 2010: 252). A hangsúly azon van, hogy a nyelvi változatok mindegyike hiteles. A szövegek keletkezésének folyamatáról, a fordításról – azaz az egyes nyelvi változatok szövegezésének az eszközéről – nem esik szó. A gyakorlatban azonban a fordító aktív részese a jogalkotási folyamatnak, illetve bármilyen szövegezési folyamatnak, hiszen az Unió működéséhez nem csak jogszabályok fordítására van szükség. Így az uniós jogalkotás és szövegezés a gyakorlatban, huszonhárom nyelven elképzelhetetlen volna a fordítás és a fordítók nélkül, még ha e tényre nem is történik nyílt utalás a jogszabályokban. Bár a jogi terminusok megalkotásában a fordítók mellett nagy szerepet játszanak a jogász-nyelvészek is, a jogszabályok nagy száma nem teszi minden esetben lehetővé az alapos vizsgálatot. Ez a körülmény ismét a fordító szerepét hangsúlyozza (Somssich 2003a).

2.2. Terminológiai munka az uniós intézményekben

A fordítási folyamatban kiemelt szerepet játszik a terminológiai munka. Ez egyrészt az intézmények fordítószolgálatának nyelvi egységeiben, másrészt egy központi terminológiai egységben kap helyet, amellyel ma már a három legnagyobb intézmény – a Bizottság, a Parlament és a Tanács – mindegyike rendelkezik. Az Európai Bizottságban immáron minden nyelvi osztályon két fő teljes munkaidejében terminológiai munkát végez, ami jól jelzi a terminológiai munkának és a terminológusoknak a megnövekedett szerepét és elismerését. A többi intézmény nyelvi egységeiben pedig lehetőség van egy olyan fordító kijelölésére, aki munkaidejének egészében vagy részében terminológiai munkát végez. Ezekben

.....
³ Az adatbázis részletes ismertetését lásd Lesznayák (2010).

az intézményekben a terminológusi munkakört tehát a nyelvi egység valamely fordítója tölti be.

A terminológiai munka egy részét értelemszerűen a keresés teszi ki, azaz a fordítónak vagy terminológusnak fel kell kutatnia egyes terminusok elfogadott célnyelvi megfelelőit. A terminológiai munka egy másik része azonban már nemcsak a keresésre korlátozódik, hanem egyfajta alkotói munkát és hosszas egyeztetést is feltételez. Erre olyan uniós és nem uniós terminusok esetében van szükség, amelyeknek még nincs elfogadott célnyelvi megfelelőjük, tehát azokat meg kell alkotni.⁴ Erre a jelenségre, azaz az uniós és nem uniós terminusok egyidejű jelenlétére és ezek fordítási kihívásaira Klaudy Kinga (2007) is felhívja a figyelmet.

Rádai-Kovács Éva (2009: 86) csoportosításában az uniós terminusok egy részét a jogi terminusok teszik ki, egy másik részük (az adminisztrációs terminusok) közvetlenül az uniós eljárásokhoz, döntéshozatalhoz kapcsolódik, mint például a *briefing note*, a *policy paper* vagy a *reasoned decision*. Az uniós terminusok harmadik része a szakterületek uniós együttműködéséhez, szabályozásához kötődik, így például a *flexicurity* vagy a *personal adoptive language*. E megnevezések mindegyike olyan uniós fogalmat jelöl, amelyre meg kellett alkotni a magyar megnevezéseket. Emellett a folyamatos fordítási kötelezettség olyan szakterületek terminusaira is ráirányíthatja a figyelmet, amelyek addig – legalábbis ilyen volumenben – nem jelentettek fordítási kihívást. Erre mutatnak példát a halászati terminusok vagy a különböző olívaajták, amelyekre magyar nyelven is meg kell alkotni a megfelelőket.

Az új magyar terminusok születése tekintetében azonban alapvető különbségek is tapasztalhatók az egyes intézmények, azaz a Bizottság, a Parlament és a Tanács között. E különbségek elsősorban az uniós döntéshozatali folyamat sajátossága-ira vezethetők vissza, hiszen az egyes intézmények más-más fázisban lépnek be a folyamatba. Mivel a Bizottság az az intézmény, amely kezdeményezési joggal rendelkezik, azaz „kezdeményezőként” előterjeszti a két másik intézmény számára a jogszabálytervezeteket, ezért az új terminusok többségében itt keletkeznek. A döntéshozatali folyamatban a Parlament és a Tanács e jogszabálytervezetekre reagál, és – az adott jogalkotási eljárás szabályainak megfelelően – változtatásokat, kiegészítéseket javasol. Ebből adódóan a Tanács és különösen a Parlament a Bizottság által már alkalmazott vagy javasolt terminusokra reflektál. Ezt a sajátosságot támasztották alá azok az interjúk is, amelyeket Fischer (2010: 217) készített az uniós intézmények terminológusaival.

⁴ A tanulmány keretei nem teszik lehetővé azt, hogy részletesen tárgyaljuk a *terminus* és az *uniós terminus* definiálásának nehézségeit. Az ISO-szabványt követve terminuson a fogalmat leíró megnevezést, uniós terminuson pedig az uniós fogalmat leíró megnevezést értjük (lásd erről még Fischer 2010).

Összességében tehát elmondható, hogy az uniós terminológusok és terminológusként dolgozó fordítók egyedülálló szerepe abban rejlik, hogy számos esetben ők azok, akik a folyamat legvégén döntési helyzetbe kényszerülnek. Erre mutat példát jelen cikk esettanulmánya is.

2.2.1. Terminusalkotás a Bizottságnál

Az uniós fordító és terminológus nem légüres térben dolgozik: egy bonyolult, soktényezős folyamat részese, döntéseit számos körülmény figyelembevételével kell meghoznia (Lesznyák 2007, Berencsi, Fótos 2012). Ez részben elősegíti a körültekintő terminusválasztást, részben azonban szinte megoldhatatlan feladat elé állítja őt.

A terminusalkotás során a terminológus egyrészt megpróbálja feltárni az adott kifejezés fogalmi hátterét:

- Mit jelent az adott kifejezés?
- Melyik szakterületről jön a kifejezés?
- Vannak-e kapcsolódási pontok más szakterületekkel?
- Van-e a kifejezésnek előtörténete?
- Hogyan illeszkedik az uniós kontextusba?
- Hogyan illeszkedik a magyar kontextusba?

Másrészt a terminológus nyelvi szakember is, akinek az a feladata, hogy olyan magyar terminust alkosson, amely jól illeszkedik a nyelv rendszerébe, és könnyen használható. Ehhez a következő pontokat mérlegeli:

- Vannak-e az adott szaknyelvben olyan terminusok, amelyekhez illeszteni kell az új terminust?
- Könnyen kiejthető-e?
- Lehet-e jól mondatba építeni?

A megfelelő magyar terminusok megtalálásához vagy megalkotásához természetesen az adott szakterület szakértőivel való egyeztetésre is gyakran szükség van. Erre egy dokumentum születésének több fázisában is sor kerülhet. Sok esetben már a jogalkotási javaslatok fordítása során is kapcsolat van az érintett terület magyar szakértői, valamint az Európai Bizottság fordítói és terminológusai között. Ezt vagy a fordítási megbízást adó főigazgatóság teszi lehetővé azáltal, hogy megnevezi azt a magyar szakértőt, aki a magyar kormányzat részéről a témában illetékes, vagy a Bizottság magyar osztálya fordul a Terminfóhoz, azaz a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium európai uniós összekötője által koordinált információs hálózathoz. Emellett a jogi szabályozás által kevésbé érintett terminusok esetében a terminológusok gyakran keresik a kapcsolatot az adott szakterület jeles magyar

szakembereivel is. Számos esetben a fordítást kérő főigazgatóság a magyar szöveg elkészülte után kifejezetten kikéri a magyar szakértők véleményét, és megküldi a fordítóknak az észrevételezett szöveget. Ez kiváló alkalmat ad a terminusokról való egyeztetésre és a megfelelő terminusok kodifikálására. Előfordul azonban az is, hogy a fordítás hivatalos elkészítését követően a fordítók nem kapnak visszajelzést a későbbi terminológiai változtatásokról, ami azután jelentősen megnehezíti a következetes terminológiahasználatot.

Intézményközi dokumentumok esetében a Bizottság az elkészült szövegeket továbbítja a többi intézményhez, ahol a döntéshozatali folyamat során még további tartalmi változtatásokra kerülhet sor. Ilyenkor előfordul, hogy a korábbi-tól eltérő szakértői vélemény érkezik, és megváltozik a szöveg terminológiája. Ez szoros együttműködést tesz szükségessé az intézmények fordítószolgálatai között.

A terminusalkotás és az ahhoz szükséges szakértői egyeztetés során számos körülmény okoz nehézséget. Egyrészt a keresett kifejezések jelentése nem mindig világos ebben a szakaszban. Ennek nyilván az az oka, hogy a Bizottság a politika-formálási folyamat kezdeti szakaszában játszik nagy szerepet, amikor sok esetben még csak körvonalazódnak az új elképzelések, kezdeményezések. A tagállami szakértőkkel folytatott (többnyire angol nyelvű) konzultációk eredményeképpen alakul ki pontosan a későbbiekben, hogy milyen tartalom húzódik meg egy-egy elnevezés mögött. Ugyanakkor ennek fordítottja is megtörténik, vagyis hogy a folyamat során átneveznek egy – megítélésük szerint – nem túl szerencsésen elnevezett fogalmat. Emellett a szakpolitikai koncepciók kidolgozása során előfordul az is, hogy egy már meglévő kifejezés tartalmát fejlesztik tovább, és a magyar elnevezés ezáltal alkalmatlanná válik a fogalom jelölésére. Ilyenkor különösen nehéz a szakemberrel való egyeztetés, aki ebben a fázisban többnyire nem láthatja azt a szöveget, amelyből kibontakozik a jelentéstartalom változása. Ebből látszik, hogy uniós kontextusban fogalom és megnevezés állandó kölcsönhatásban állnak egymással, mindkettő képlékeny és hat a másikra.

Ezen a ponton megjelenik az a probléma is, hogy mindkét fél, a terminológus és a szakember is részben sötétben tapogatózik, és egymás támogatására van szükségük ahhoz, hogy kijussanak a fényre: a szakértőknek sokszor hiányzik az a nyelvtudás, amely lehetővé tenné, hogy megértsék a nyelvi problémát, amely a fordító számára előállt. Nem ismeretlen az a helyzet, amikor a szakértő egy megfelelőnek tűnő terminust javasol, a fordító vagy terminológus számára viszont hamar kiderül, hogy a kifejezés nem alkalmazható a szövegben, mert ott másképp „viselkedik”, más jelentést vesz fel. A terminológusnak viszont hiányzik az adott szakterület kellő ismerete, hogy határozottan meg tudja oldani a felmerült problémát.

Uniós kontextusban további fontos körülményt jelent az az elvárás, hogy a szövegeknek – különösen a jogszabályok esetében – egymással is koherensnek és konzisztensnek kell lenniük. Míg a szakember elsősorban az érthetőséget, az

alkalmazhatóságot, vagyis az adott terminus tényleges használatával való koherenciát tartja szem előtt, az uniós fordítónak vagy terminológusnak gondolnia kell arra is, hogy az adott kifejezés eddig milyen más szóösszetételekben és uniós szövegekben fordult már elő, illetve fordulhat majd elő.

Végül megemlítendő, hogy a megfelelő terminushasználatot az európai uniós fordítások kontextusában olyan, nyelven és szakmai ismereteken kívüli tényezők is befolyásolják, mint a politikai korrektség követelménye.

3. ESETTANULMÁNY

3.1. A befogadó növekedéstől az inkluzív növekedésig

A fenti folyamatokat az *inclusive growth* terminusnak – az EU *Európa 2020* stratégiája egy fontos elemének – a példáján szemléltetjük, amelynek magyar megfelelőjéről hosszantartó, széles körű egyeztetések folytak az uniós és a hazai nyelvi közvetítők, szakemberek között. Mielőtt részletesen áttekintenénk az egyeztetések eredményét, először röviden tárgyaljuk a terminus uniós fogalmi hátterét, majd ismertetjük a magyar megfelelőre tett javaslatokat és azok indoklását.

Az *inclusive growth* kifejezés már korábban is használatos volt a fejlesztéspolitika területén (lásd például a Világbank honlapját), a hivatalos uniós diskurzusban azonban 2010-ben jelent meg, mégpedig az *Európa 2020* stratégiáról szóló bizottsági közleményben. A szöveg a kifejezést nem definiálta pontosan, de a politikai célok meghatározásából az tűnt ki, hogy a Bizottság nyelvhasználatában az *inclusive growth* olyan gazdasági növekedést jelent, amely elősegíti a széles körű foglalkoztatást, és ezáltal erősíti a társadalmi összetartozást szociális és területi szempontból egyaránt. Ebben fontos szerepet játszik a munkaerő továbbképzése, a szegénység elleni küzdelem, a munkaerőpiacok, valamint a képzési és a szociális védelmi rendszerek modernizációja és az esélyegyenlőség biztosítása. (További részletek a Bizottság vonatkozó honlapján.)

Az *Európa 2020* stratégia fordításakor a terminológusok kutatásai azt mutatták, hogy Magyarországon nem volt még használatban magyar kifejezés a fent leírt fogalom megnevezésére. Éppen ezért a Bizottság terminológusai széles körű szakmai egyeztetésbe kezdtek mind a többi uniós intézmény terminológusával, mind magyar szakemberekkel. Az egyeztetés során született megoldási javaslatokat és a javaslatot tevők saját indoklását az alábbi táblázat foglalja össze.⁵

.....
⁵ Köszönettel tartozunk minden szakembernek és kollégának, akik az egyeztetésben részt vettek, valamint javaslataikkal és észrevételeikkel közvetve hozzájárultak e tanulmány megszületéséhez.

1. táblázat. Az *inclusive growth* terminus magyar megfelelőjére tett javaslatok és azok indoklása

Megoldási javaslat	Indoklás
<i>befogadó növekedés</i>	Az oktatáspolitikában bevett kifejezés a <i>befogadó (inkluzív) nevelés</i> . Abban a kontextusban azt jelenti, hogy a hátrányos helyzetűeknek, sajátos nevelési igényűeknek és a fogyatékos-sággal élőknek is biztosítani kell a lehetőséget a nekik megfelelő oktatáshoz, neveléshez. A befogadó növekedés esetében is valami hasonlóról van szó: a növekedésből származó hasznokból mindenkinek részesülnie kell, nem csak azoknak, akiknek amúgy is több lehetőségük van az életben az előrejutásra, fejlődésre.
<i>integratív növekedés</i>	Univerzálisabban bevezethető, mint a <i>befogadó növekedés</i> , mert nem merül fel a „ki is fogad be kit?” kérdés.
<i>inkluzív növekedés</i>	– Úgy tűnik, hogy az <i>inkluzív, befogadó</i> már bevett kifejezés a magyar társudományi szaknyelvben. – Itt egyértelműen terminusról van szó; nem kell mindig és mindenáron irtanunk az idegen szavakat. – Az <i>integratív</i> azt sugallja, hogy „több különféle dolgot egye-sítő/összefogó/konzolidáló”, az <i>inkluzív</i>ban pedig átjön az a kívánt jelentésárnyalat is, hogy „valaki hátrányos helyzetben levőt befogadó”. – Egy idegen szó jelentése homályosabb, ezért szerencsésebb a használata, ha nehezen meghatározható fogalomról beszélünk. – Ha van <i>inkluzív oktatás</i> és <i>inkluzív foglalkoztatás, inkluzív társadalom, inkluzív gazdaság</i>, akkor vajon lehet-e <i>inkluzív növekedés</i>? Egy ideig időzjelben lenne tanácsos szerepeltetni.
<i>minden társadalmi rétegre kiható növekedés</i>	Az angol kifejezést elsősorban közgazdászok és politikusok használják. Tartalmilag arról van szó, hogy „minden tár-sadalmi rétegre kiható”, vagy „minden társadalmi rétegnek felemelkedést/jobbblétet biztosító növekedés”. Például a nyugdí-jasok a növekedés hasznából részesülnek (többet fogyaszthat-nak a javak újraelosztása révén), de közvetlen értelemben nem részesei a gazdasági növekedésnek (nem termelők). Tehát nem a növekedés szó jellemzi őket, hanem a részesedés a növekedés hasznából.
<i>minden társadalmi rétegre kiterjedő növekedés</i>	A <i>minden társadalmi rétegre kiható növekedés</i> szinonimájaként használható. (Ez volt a szöveg fordítójának első, spontán meg-oldása.)

Megoldási javaslat	Indoklás
<i>befogadáson alapuló növekedés</i>	Nem a <i>növekedés</i> fogad be (vö. <i>befogadó növekedés</i>), hanem olyan növekedésről van szó, amely a társadalmi befogadáson alapul.
<i>társadalmi-kirekesztés-mentes/kirekesztést mellőző növekedés</i>	A terminus mögött meghúzódó elsődleges terminus az <i>exclusion</i> , a <i>kirekesztés</i> . Ennek ellentétéként, pozitív megközelítéssel jött létre az <i>inclusion</i> , a <i>befogadás</i> .

Egy ötletbörze keretében felmerült még néhány megoldás (*szociális növekedés, igazságos/egyenlő növekedés, mindenkit érintő növekedés, teljes növekedés, beépülő/önjáró növekedés, társadalmilag beágyazott növekedés, endogén növekedés, belső/beliülről fakadó növekedés, aktív részvételen alapuló (participatív) növekedés, növekedés aktív részvétellel, átfogó/teljes körű/széles körű növekedés, szétterjedő növekedés, amelynek előnyeit széles rétegek közt megosztják*), mivel azonban ezek java része tartalmilag túl messze vezetett az eredeti kifejezés jelentésétől, vagy nyelvi szerkezetében túl bonyolult és hosszú, inkább magyarázó jellegű volt, alaposabb indoklás nélkül lekerültek a listáról.

A táblázatban szereplő javaslatok közül hármat szintén hamar elvetettek a terminológusok és a szakemberek. Az elvetett javaslatokat és az elvetés indokait az alábbi táblázat foglalja össze.

2. táblázat. Az *inclusive growth* terminus magyar megfelelőjének egyeztetése során elvetett javaslatok és azok indoklása

Elvetett javaslat	Indoklás
<i>társadalmi-kirekesztés-mentes/kirekesztést mellőző növekedés</i>	Ez a kifejezés a fordítás idején ugyan szerepelt már a magyar sajtóban, és megragadta a fogalom lényegét, mégis szűkítőbbnek és negatívabbnak tűnt, mint az angol, hiszen pontosan azt nevezte meg, amit az angol kifejezés nem mondott ki expliciten.
<i>integratív növekedés</i>	A terminológusok kutatásai azt mutatták, hogy a <i>social integration</i> és a <i>social inclusion</i> két külön fogalmat jelöl, tehát az <i>inkluzív</i> at és az <i>integratív</i> at nem szerencsés keverni. A gazdasági-szociális diskurzusban az <i>inclusion</i> szó használatos, míg az <i>integration</i> általában a bevándorlás és a kisebbségpolitika kontextusában jelenik meg.

Elvetett javaslat	Indoklás
<i>minden társadalmi rétegre kiterjedő növekedés</i>	A megnevezés nem fejezte ki jól a tartalmat, az angollal ellentétben nem jelölte meg a mögötte rejlő problémakört. Emellett túl hosszú és összetett a nyelvi szerkezet ahhoz, hogy könnyen mondatba lehessen építeni.

Így maradt végül versenyben az *inkluzív növekedés* és a *befogadó/befogadás*on *alapuló növekedés*, amelyek közül nehéz volt a választás.

Az *inkluzív növekedés* kényelmes és biztonságos megoldásnak tűnt, hiszen az idegen szó homályosabb képzetet kelt, és nem teszi szükségessé a pontos értelmezést. Előnye még, hogy rövid és tömör. Emellett 2010-ben az *inkluzív oktatás/nevelés* kifejezés már elterjedt a pedagógiában, oktatáspolitikában. Ez az érv ugyanakkor nem szólt egyértelműen a választás mellett, hiszen a kifejezés egy jól körülhatárolt, szűk szakterületen volt használatos. A társadalomtudományi szövegekben inkább a *befogadó* tűnt elterjedtnek.

A megkérdezett szociálpolitikus-szociológus szakértő egyértelműen a *befogadó növekedés* mellett foglalt állást, annak általa is elismert sutasága ellenére. Véleménye szerint a *befogadó* szó illeszkedett az addigi szociálpolitikai diskurzusba, ez működött „hívószóként”, amely a témakört a szakértő fejében előhívja, és amely utal a fogalom eredetére, fejlődési irányára. A szociológiai, szociálpolitikai, munkatudományi, foglalkoztatáspolitikai terminológiának ekkor már része volt a *befogadó munkaerőpiac* kifejezés. Több nyelvi szakember számára azonban nem tűnt szerencsés megoldásnak a *befogadó növekedés*, hiszen nem a növekedés fogad be valamit, hanem olyan növekedésről van szó, amelynek központi eleme a társadalmi befogadás. A *befogadás*on *alapuló növekedés* viszont ismét túl hosszú, mondatba nehezebben illeszthető szerkezet.

A bizottsági terminológusok választása végül az *inkluzív növekedés*re esett, abból a tapasztalatból kiindulva, hogy a nagy politikai jelentőségű kifejezések sokszor a későbbiekben „inflálódnak”, vagyis továbbgyűrűznek, újabb és újabb összetételeket alkotva. Jelentésük ilyenkor a bonyolult, jelentéssűrítő szerkezetekben elhomályosodik. Az új kifejezések esetében nagyon nehézvé válhat a tartalom tükröztetése és a formai társíthatóság megtartása. Ez az aggodalom a későbbiekben be is igazolódott, mivel megjelentek olyan kifejezések, mint az *inclusive entrepreneurship* vagy az *inclusive business models*.⁶

⁶ Az eset további érdekessége, hogy az új terminus megjelenése idején az egyeztetésben résztvevőknek csak az *inclusive* szó fordítása okozott problémát. Az a kérdés fel sem merült, hogy a *growth* szó mást jelenthet, mint *növekedést* (lásd viszont Fleischer 2010).

3.2. A választás szempontjai egy terminológiai modell tükrében

A fenti összefoglalás a megoldási javaslatok sokasága mellett jól példázza, milyen eljárások alkalmazhatók abban az esetben, ha a célnyelvben újonnan megjelenő fogalomra kell megfelelőt alkotni. Bár a szakirodalomban az eljárásoknak többféle csoportosítása is létezik, ezek áttekintésétől terjedelmi okok miatt e tanulmányban eltekintünk. Célunk a főbb eljárások elhatárolása és az egyes eljárások közötti választás szempontjainak a bemutatása. Ennek során de Groot (1990: 125), valamint Arntz, Picht és Mayer (2004: 156) csoportosítására támaszkodunk, akik szerint alapvetően három eljárást lehet követni: a kölcsönzést vagy tükörfordítást, egy új megnevezés alkotását a célnyelven, végül a magyarázó körülírást (idézi Fischer 2010: 90).

Kölcsönzésre akkor kerülhet sor, ha egyértelművé kell tenni a célnyelvi közönség számára, hogy mely forrásnyelvi fogalomról van szó. Ekkor ugyanis a forrásnyelvi megnevezés változtatás nélkül kerül át a célnyelvbe (például *coaching*, *e-mail* stb.). Ezzel szemben a tükörfordítás az ismeretlen forrásnyelvi fogalmat úgy teszi érthetővé, hogy az egyes szóelemek a megnevezés belső szerkezetének változtatása nélkül kerülnek a célnyelvbe (például *House of Lords* – *Lordok Háza*). Az új megnevezés alkotásának a szerzők szerint az a lényege, hogy a kölcsönzés vagy az egyszerű tükörfordítás helyett a forrásnyelvi fogalmat tudatosan a célnyelvi elemekből építkezve adják meg a célnyelven. Ennek az eljárásnak az alkalmazását nagyban meghatározza az adott ország nyelvpolitikája is, hiszen ez különösen azokban az országokban jellemző, ahol tudatosan törekednek a nemzeti nyelv ápolására (például Franciaországban, ahol a *computer/hardware/software* nem kölcsönzés vagy tükörfordítás révén honosodott meg, hanem e fogalmakra új megnevezéseket – *ordinateur/matériel/logiciel* – alkottak). Végül a körülírás a definíciókhoz hasonló leírást tartalmaz a forrásnyelvi fogalomról.

Esettanulmányunkban valamennyi eljárásra találunk példát: kölcsönzés és tükörfordítás kombinációja a végleges megoldás, az *inkluzív növekedés*, tükörfordítás a *befogadó növekedés*; új alkotás lett volna a *teljes növekedés* vagy a *szétterjedő növekedés*; végül pedig körülírás jellegűek a *minden társadalmi rétegre kiható növekedés*, a *társadalmikirekesztés-mentes/kirekesztést mellőző növekedés* és a *társadalmi befogadáson alapuló növekedés*. Ez arról tanúskodik, hogy a magyar megfelelők közötti választás során az uniós terminológusok – ösztönösen vagy tudatosan – több szempontot is figyelembe vettek. Az alábbiakban e szempontok csoportosítására teszünk kísérletet.

A javaslatok egy része a terminus fogalmi oldalát helyezte előtérbe, és – pontos meghatározás hiányában – magyarázó, értelmező megnevezéseket, azaz körülírást tartalmazott. Itt láthatóan az volt a cél, hogy a fogalom minden vonása bekerüljön a megnevezésbe. Érdekes ennek kapcsán elgondolkodni azon, nem tekinthető-e „reflexszerű” magatartásnak ez a jelenség. Az új terminusok megjelenésekor ugyanis gyakran tapasztalható, hogy a fordítók, de szakemberek is, minden

információt igyekeznek besűríteni a javasolt megnevezésbe attól való félelmükben, hogy – új terminusról lévén szó – az nem lesz érthető egy szélesebb közönség számára. Ez azonban kontextusfüggetlen megközelítést feltételez, hiszen ha belegondolunk abba, hogy a terminusok többségével a szélesebb közönség is szövegkörnyezetben találkozik, e félelmek – részben legalábbis – megalapozatlannak tűnnek. A terminológusok ezeket a megoldásokat többnyire gyorsan elvetették, hiszen fordítói tapasztalatuk azt mutatja, hogy a körülírás jellegű hosszú szószerkezetek nehezen építhetők mondatba vagy további szószerkezetekbe, így hiába érthetők jól, nyelviileg nem gazdaságosak. Emellett éppen a fogalom pontos definíciójának hiányában tűnt veszélyesnek egy explicit értelmezés mellett állást foglalni.

A tükörfordítás általában kedvelt megoldás a szakemberek körében, akik szakismereteiknek köszönhetően explicit megnevezés nélkül is értik a kifejezés mögött meghúzódó tartalmat, és fontosnak tartják, hogy az angol és a magyar terminus egymásnak könnyen megfeleltethető legyen. Erre klasszikus példa az *action plan*, amelynek hivatalos magyar megfelelője ugyan a *cselekvési terv*, de a szakemberek körében az *akcióterv* is igen elterjedt. E módszer segítségével hívása azonban ebben az esetben nehézkesen működött, mert az *inclusive* szónak eleve nincsen könnyen megfeleltethető magyar párja, és itt maga az angol szó is már jelentéssűrítő szerkezetben szerepelt. A szociológus szakértő által támogatott, tükörfordításból eredő *befogadó növekedés* viszont több nyelvi szakember körében váltott ki nemtetszést.

A lehetséges magyar megfelelőkről való gondolkodás során több magyarországi szakember is a terminus német megfelelőjéhez (*integratives Wachstum*) fordult, és így magyar megfelelőnek is az *integratív növekedés* megnevezést javasolta. A javaslat ellen szólt ugyanakkor az a tény, hogy az *integration* és az *inclusion* az angolban két külön diskurzus része. Míg az *inclusion* szociális dimenzióval rendelkezik, és a szegénységhez, a foglalkoztatáshoz, a hátrányos helyzethez kötődik, addig az *integration* egy etnikai, kulturális megközelítés, amely a kisebbségek, bevándorlók társadalomba való felvételével, a többségi és a kisebbségi társadalom összeforrasztásával foglalkozik. Ez értelemszerűen felveti a kérdést, hogy a német megfelelő nem téves megközelítés eredménye-e. E kérdés feltárása azonban meghaladja e tanulmány kereteit.

Az ötletbörze során több olyan megoldás is felmerült, amely új megnevezés alkotásának tekinthető. Ezek egy részéről azonban kiderült, hogy már „foglalt” megnevezések. Ilyen például az *igazságos növekedés*, amely a *socially equitable growth* megfelelője. Az olyan megnevezések esetében pedig, mint a *teljes növekedés* vagy a *szétterjedő növekedés*, az volt a terminológusok véleménye, hogy azok nem ragadják meg átfogóan a fogalom lényegét, így könnyen félreérthetők.

A javaslatok mérlegelése során a nyelvi, formai szempontok is többször előtérbe kerültek. Voltak, akik fontosnak tartották azt, hogy magyar szóval nevezzék meg a fogalom tartalmát. Voltak ugyanakkor olyan pénzügyi szakemberek

is, akik éppen az idegen szó, az *inkluzív* mellett tették le a voksukat, azzal az indokkal, hogy nem szükséges mindig erőltetni a magyarítást. Vélhetően e szakemberek napi kommunikációjának része az angol terminológia használata, így az anyanyelvi kommunikációt nem nehezíti az angol eredetű megnevezések használata. Ezt támasztja alá számos közgazdász véleménye is, akik ugyancsak az angol eredetű megnevezést támogatták azzal az indokkal, hogy a gazdasági szaknyelvben ez nem ritkaság.

Ugyancsak ehhez a szemponthoz kapcsolódik a megfelelő nyelvi megformáltság igénye is, amely többnyire a nyelvi szakemberek körében jelentkezik markánsabban. A terminológusok egy része például a *befogadó növekedés* megnevezést nemcsak esetlennek, szokatlanak, de értelmetlennek is tartotta. Ezzel kapcsolatban azonban érdemes elgondolkodni azon – ahogy azt egy szakember meg is jegyezte –, hogy nem jellemzi-e hasonló esetlenség az eredeti angol terminust is.

Ezen a ponton látszik az, hogy az uniós fordítás célja és a szakértők rövid távú érdekei a terminológia tekintetében könnyen konfliktusba kerülnek egymással. Az uniós fordító feladata, hogy átültesse magyarra a szaknyelvi szöveget, és ezzel garantálja a nyelv e területének hosszú távú fejlődését. Vagyis a fordító és a terminológus célja, hogy idegen és anyanyelvi ismereteire és a szakértő szakmai tanácsaira támaszkodva lehetőleg *magyar* kifejezést alkosson. A szakértők – és különösen az uniós folyamatokban részt vevő szakértők – rövid távú célja azonban sokszor inkább az, hogy minél könnyebben meg tudják feleltetni az angol szövegben szereplő terminust a magyar szövegben szereplőnek, így – mint már fentebb említettük – sok esetben az értelmező fordítás helyett megelégednek egy felszínes tükörfordítással vagy szókölcsonzással. Ezek a terminusok aztán adott esetben például megoldhatatlan helyesírási problémák elé állítják a nyelvi szakembert.

A véleménykülönbségek abból is fakadtak, hogy ki milyen szakterülethez tartozónak tartotta a javasolt megnevezést, és mely szakterület már meglévő terminológiájához próbálta igazítani. Érdekes módon a pénzügyi szakemberek meg voltak győződve arról, hogy az „inkluzív” szó elterjedt a magyar nyelvben is, holott a kutatások ezt nem igazolták. A szociológus szakember pedig a szociálpolitikai diskurzusba illesztette az új kifejezést.

Felmerült az az igény is, hogy a megfelelő terminus kiválasztásánál figyelni kell arra, hogy amennyiben egy adott szakterületen már meghonosodott egy megnevezés ugyanazzal a fogalmi háttérrel, mint amivel e megnevezés egy másik szakterületre „belép”, akkor ugyanazt a megnevezést kell alkalmazni ez utóbbi szakterületen is. Így biztosítható az „átjárás” a szakterületek között. Nyilvánvalóan ez a szempont csak olyankor érvényesíthető, amikor egy kifejezés több szakterületen is ugyanazt a tartalmat, például ugyanazt a szemléletet hordozza. Jó példa erre a *sustainable* szó, amelynek magyar megfelelője a *fenntartható*. Manapság már nemcsak *fenntartható fejlődésről*, hanem *fenntartható közösségekről*, *energiagazdálkodásról*, *építésről*, *turizmusról*, *fogyasztásról* és még ki tudja, miről

beszélünk. Egyrészt a szakterületek közötti kommunikációt könnyíti meg, hogy nem használunk szakterülettől függően más és más szót, másrészt a köznyelv és a szaknyelv közötti távolságot csökkenti, hiszen e kifejezés széles körben használatos a köznyelvben is. Ha már kialakult egy szó- vagy nyelvhasználat, a nyelv, mivel szokásrendszer, nem tűri az „egységesítést”, ezért a terminusalkotás pillanatában van nagy jelentősége annak, hogy a már meglévő szókincshez igazodó, a kommunikációt segítő terminus szülessen.

A végső döntés meghozatalában, mint láthattuk, két szempont játszott döntő szerepet. Az egyik a terminus mögött meghúzódó fogalom komplexitása, nehezen megfoghatósága. A másik az uniós fordítási kontextus volt: a fordítók azon tapasztalata, hogy az egyes döntések hatással vannak későbbi döntésekre is. Az uniós szövegek, így az uniós terminusok is szövevényes rendszert alkotnak, amelyet úgy kell alakítani magyarul is, hogy újabb elemeket is fel tudjon venni. Strandvik (2012: 39) erre utalva vezeti be a *terminológiai státusz* és a *terminológiai minőség* közötti különbségtételt. Az uniós jogszabályba már bekerült terminus státusza ugyanis legtöbbször elsőbbséget élvez a szakmai minőségével szemben, vagyis a jogi minőség nagyobb hangsúlyt kap, mint a szakmai. Ez másképp azt jelenti, hogy még ha a szakember vagy a terminológus az uniós dokumentumba, jogszabályba bekerült terminust nem is tartja megfelelőnek, a koherencia és a konzisztencia követelménye miatt a további uniós dokumentumokban is ezt a terminust kell használni. Ebből következően az uniós terminológusok döntéseiknél tágabb szövegkontextusban, és időben is előre igyekeznek gondolkodni.

Az elmúlt három évre visszatekintve azt látjuk, hogy a kifejezés sorsa igazolta azt a bizonytalanságot, amely annak születésekor a hosszadalmas egyeztetésekben és a számtalan javaslatban is megnyilvánult. Egyrészt a magyarországi európai uniós diskurzusba határozottan bekerült az *inkluzív növekedés*, ebben a kontextusban többnyire ez a kifejezés használatos. Másrészt azonban a köznyelvben ezzel párhuzamosan jelen van a *befogadó növekedés* is, gyakran az előbbi terminust magyarázva. Ez arra utal, hogy a nagyobb nyelvközösségben is megvan az a vonakodás az idegen szavak használatától, amely a nyelvi szakemberek körében megmutatkozott. Talán íratlan szabály az, hogy minél jobban eltávolodunk a szoros értelemben vett szaknyelvtől, szakszargontól, annál inkább elvárjuk a magyar vagy a magyarban már meggyökeresedett szavak használatát, ha nem is fejezik ki tökéletesen a tartalmat.

4. KÖVETKEZTETÉSEK

Az *inclusive growth* terminusra a többi uniós hivatalos nyelven – így magyar nyelven is – meg kellett alkotni a célnyelvi megfelelőket. Bár a szakemberek és a fordítók között hosszas egyeztetés zajlott, végül a döntést a fordítási tevékenység

keretében, az Európai Bizottság fordítójának (pontosabban a terminológus munkakörben tevékenykedő fordítónak) kellett meghoznia. A számos javaslat közül az *inkluzív növekedés* lett a magyar uniós terminus. Az esettanulmány jól mutatja, hogy a terminológusnak hány szempontot és hány szereplő véleményét kell figyelembe vennie a döntés során.

Egyrészt döntési pontot jelent a fordító számára az, hogy milyen nyelvi megoldást alkalmazzon a célnyelvi megfelelő alkotásában. De Groot (1990: 125), valamint Arntz, Picht és Mayer (2004: 156) csoportosításában ennek három eszköze, a tükörfordítás, a kölcsönzés és a körülírás lehet. Láthattuk, hogy hosszas egyeztetés után az angol terminus tükörfordításának és kölcsönzésének kombinációja, azaz *inkluzív növekedés* lett a célnyelvi magyar terminus. A különböző eszközök alkalmazására nagy hatással van az, hogy a tagállam nyelvpolitikai hagyományai adnak-e iránymutatást a fordító számára. A nemzeti nyelv védelmére hagyományosan nagy figyelmet fordító országokban a fordító tevékenységét alapvetően befolyásolhatják a korpusztervezés keretében hozott központi iránymutatások, míg más országokban a fordítók munkáját nem irányítják hasonló írott szabályok. Hazai kontextusban Szabari Krisztina (1996; 2005) többször is rámutatott arra, hogy fontos lenne egy megfelelő fordításpolitikai, illetve a fordítást is integráló nyelvpolitika megfogalmazása.

Ennek hiányában még nagyobb szerepet kap a szakember és a fordító eltérő megközelítése. Láthattuk, hogy a szakértők nagy része a rövid távú célokat, a könnyebb beazonosítást szem előtt tartva inkább a tükörfordításra és kölcsönzésre hajlik. A fordítók azonban – éppen tudatos fordítói magatartásukból adódóan – a nyelv hosszú távú fejlődését tartják szem előtt, és inkább a *magyar* elemekből építkező megnevezés alkotását részesítik előnyben. Ez igazolni látszik azt a személyes tapasztalatokon alapuló feltételezést, hogy éppen az (uniós) fordítások segíthetik elő azt, hogy az új magyar megnevezések alkotása anyanyelvi elemekből történjen (Fischer 2008: 397).

Az esettanulmány ugyanakkor kiváló példát mutat arra, amikor a fordító vagy a terminológus éppen e hosszú távú megközelítéssel és akár saját meggyőződésével szemben kényszerül döntést hozni. A döntés során ugyanis számos olyan szempontot kellett figyelembe venni, amelyek felülírták a fordító/terminológus eredeti elgondolását. Először is a döntést nagyban nehezítette az a tény, hogy a szakértők véleménye sem volt egységes, hiszen voltak, akik valóban a könnyű beazonosíthatóság, visszakereshetőség (*inkluzív*) mellett tették le a voksukat, de voltak, akik a már bevett magyar terminus alkalmazását (*befogadó*) szorgalmazták. További szempont volt a bizonytalan fogalmi háttér, amely a tükörfordítás vagy kölcsönzés irányába tolta a javaslatokat, hiszen éppen az idegen szó homályossága biztosíthatta a pontos értelmezés elkerülését. Ahogy Strandvik (2012) írja, az új uniós terminus és a hazai terminológiahasználat közötti egyensúlyt

csak akkor lehet megteremteni, ha világos az adott terminus fogalmi háttere, ami ez esetben közel sem volt így.

További fontos szempontot jelentett a terminus politikai jelentősége, amely alapján feltételezhető volt – és ez később be is igazolódott –, hogy a terminus vagy annak egy eleme továbbgyűrűzik más dokumentumokba is. Az uniós fordítónak tehát azt is figyelembe kellett venniük, hogy az adott megnevezés hogyan tud majd viselkedni más szövegszerkezetekben és további uniós szövegekben. Strandvik (2012) korábbiakban hivatkozott megfogalmazásával élve tehát nem csupán a terminológiai minőséget kellett szem előtt tartaniuk, hanem azt a státuszt is, amelyet a terminus be fog tölteni az uniós dokumentumok szövevényes rendszerében.

E körülmények így nem a fordítói megközelítéstől általában „várható” megoldást eredményeztek, hanem egy olyan döntést, amely ugyan a fordító/terminológus számára nem az optimális, de a fenti szempontokat egymással leginkább kibékítő megoldást jelentette. A nyelvi szempont relevanciáját jól tükrözi az a jelenség is, hogy a terminus hivatalos magyar megfelelője (*inkluzív növekedés*) mellett a köznyelvben megjelent és elterjedt a *befogadó növekedés* is. A köznyelvben tehát írott iránymutatás hiányában is érvényesülni látszik az az elvárás, hogy magyar megnevezésekkel írjuk le az új fogalmakat.

Az esettanulmány alátámasztja azt is, hogy a terminológusnak a célnyelven belül *vertikális terminológiai munkát* is kell végeznie, azaz folyamatosan ellenőriznie kell azt, hogy a javasolt célnyelvi megnevezés nem „foglalt”-e már, nem jelöl-e egy másik fogalmat (Fischer 2010: 174). Az esettanulmány azt is kiválóan szemléltette, hogy e munkának nem elég csak az adott szakterületre kiterjednie. A terminológusnak figyelembe kellett vennie azt is, hogy az adott megnevezést más szakterületeken is használhatják. Fontos ugyanakkor megjegyezni, hogy e megközelítés nemcsak a fordítók, hanem a szakemberek körében is fontos lenne, hiszen több szakember is olyan kifejezést javasolt, amely más angol kifejezés megfelelője volt.

Az esettanulmány egyben cáfolja azt a feltételezést, hogy a fordító megoldásai nem épülnek be a célnyelv terminológiai rendszerébe, és nem is lesznek valódi terminusok. Bár a fogalmak körülhatárolása, majd megnevezése ideális esetben valóban a szakemberek és a terminológusok közötti együttműködés és döntés eredménye, az uniós fordítások egy részében a végső döntés egyedül a fordítóé, illetve a terminológus munkakörben dolgozó fordítóé. Ez alól értelemszerűen kivételt jelentenek azok a jogalkotási aktusok, ahol a Tanács jogász-nyelvészeié az utolsó szó, illetve azok az esetek, amikor a tagállam él nyelvi fenntartásokkal vagy egy uniós (magyar) tisztviselő változtat egy adott dokumentumban a terminusokon. Ettől eltekintve uniós kontextusban számos esetben – mint a fenti esettanulmányban – lehet a fordítónak preskriptív szerepe. A döntés gyakran meg is előzi a szakmai konszenzust (illetve annak lehetőségét).

Ahogy az esettanulmány is mutatta, a hazai szakmai közösségben még nem volt (és valószínűleg még ma sincs) megegyezés arról, hogy a használatban lévő

több célnyelvi megfelelő közül melyiket fogadják el, ezért a fordító *választása* lett a döntő. Így ez került az uniós jogszabályokba, a széles körben ható uniós dokumentumokba és az IATE-adatbázisba. Még ha adott esetben a szakmai közösség mást használ is, a fordításokban és a kormányzati anyagok jelentős részében ez a magyar terminus szerepel. Összességében tehát azt mondhatjuk, hogy az uniós fordító valóban átveszi a szakmai közösség szerepét, és egyfajta katalizátorként működik az adott szakterület uniós terminológiájának megteremtésében (Fischer 2010: 189). Fontos hangsúlyozni, hogy e megállapítás nem csak az uniós terminusokra vonatkozik. Mivel az uniós szövegek más terminusokat is tartalmazhatnak, a folyamatos fordítási kötelezettség miatt éppen a fordítók teremthetnek meg olyan terminusokat, amelyekre eddig Magyarországon nem volt igény. Mindebből az következik, hogy az uniós fordítások révén számos szakterületen maga a választás is valódi terminust eredményezhet.

Az esettanulmány rámutat arra is, hogy a terminológusok munkájára uniós kontextusban is nagy szükség van. Ők azok, akik hidat verhetnek a fordító és a szakember szempontjai között, és megteremthetik az átjárást a szakterületek között. Ezt támasztották alá az uniós intézmények terminológusaival készített interjúk is, amelyek szerint nélkülözhetetlen a terminológus munkája, sőt hasznos lenne, ha ezt többen, illetve teljes munkaidőben végezhetnék (Fischer 2010). Ebből ugyanakkor az is következik, hogy mivel alapvetően fordítók töltik be a terminológusi munkakört, a hazai fordítóképző intézményeknek fel kell készíteniük a fordítókat e feladatra is. Ha pedig arra gondolunk, hogy az uniós intézményekben dolgozó fordítók nem feltétlenül fordítói, hanem más (közgazdász, mérnök) végzettséggel is rendelkezhetnek, akkor ez a szakemberek képzése során is feladatot jelent. Bár a fordítás koordinációja a csatlakozás után az uniós intézményekbe került, a tagállam sokat tehet a fordítók és a hazai intézmények közötti csatornák kiépítésében, illetve fenntartásában.

A hazai intézmények támogatásával ezért fontos szerep juthat az uniós terminológusnak a magyar szaknyelvek fejlesztésében: ő van abban a helyzetben, hogy idegen és anyanyelvi tudására, nyelvészeti ismereteire, valamint a szakértők szakmai ismereteire támaszkodva koordinálni tudja az egyes szaknyelvek terminológiai fejlesztését.

*Budapesti Műszaki Egyetem,
Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Idegen Nyelvi Központ
Fordítástudományi Doktori Program 2004–2007. évf.
Témavezető: dr. Muráth Judit*

*Európai Bizottság,
Fordítási Főigazgatóság,
Magyar Nyelvi Osztály*

IRODALOM

- Arntz, R., Picht, H., Mayer, F. 2004. *Einführung in die Terminologearbeit*. Studien zu Sprache und Technik. Bd. 2. Hildesheim: Olms.
- Berencsi K., Fótos A. 2012. Egy bizottsági terminológus hétköznapijai, avagy milyen problémákkal szembesülünk munkánk során? Elhangzott: *Terminológiai kihívások az oktatásban és az európai uniós gyakorlatban*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem. 2012. november 8.
- De Groot, G.-R. 1990. Die relative Äkvivalenz juristischer Begriffe und deren Folge für mehrsprachige Wörterbücher. In: Thelen, M., Lewandowska-Tomaszczyk, B. (eds.) *Translation and Meaning*. Part I. Maastricht: Rijkshogeschool Maastricht. 122–128.
- Fischer M. 2008. Az európai uniós fordítás és terminusalkotás magyar vonatkozásai. *Magyar Nyelvőr* 132. évf. 4. szám. 385–402.
- Fischer M. 2010. *A fordító mint terminológus, különös tekintettel az európai uniós kontextusra*. Doktori disszertáció. Budapest: ELTE BTK.
- Fischer M. 2012. Elméleti és módszertani adalék a terminológia oktatásához I. Terminológiai elméleti alapkérdések a fordításban. *Fordítástudomány* 14. évf. 2. szám. 5–30
- Klaudy K. 2007. Fordítástudomány az ezredfordulón. In: Klaudy K. (szerk.) *Nyelv és fordítás. Válogatott fordítástudományi tanulmányok*. Budapest: Tinta Kiadó. 33–43.
- Lesznyák Á. 2007. Justitia foglyai? Fordítói munka az Európai Bizottságnál. In: Heltai P. (szerk.) *Nyelvi modernizáció. Szaknyelv, fordítás, terminológia*. A XVI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. Pécs: MANYE – Gödöllő: Szent István Egyetem. 193–198.
- Lesznyák Á. 2010. Az európai uniós intézmények terminológiai adatbázisa: a IATE. *Magyar Terminológia* 3. évf. 2. szám. 161–181.
- Rádai-Kovács É. 2009. *Az euroterminus, avagy az európai uniós terminológia jellemzői, különös tekintettel az újlatin nyelvekben megjelenő sajátosságokra*. Doktori disszertáció. Budapest: ELTE BTK.
- Somssich R. 2003a. A nyelvi kérdés az Európai Unió intézményeinek gyakorlatában. *Régió. Kisebbség, Politika, Társadalom* 14. 181–236.
- Somssich R. 2003b. A jogfogalmi megfeleltetés problémái a közösségi jogban az irányelvek átültetésének szintjén – a jogi „fordítás” sajátos formája. *Magyar Jog* 50. évf. 12. szám. 746–753.
- Strandvik, I. 2012. Legal harmonization through legal translation: Text that say the same thing? In: Baaij, C. J. W. (ed.) *The role of legal translation in legal harmonization*. London: Kluwer Law International. 25–49.
- Szabari K. 1996. Az Európai Unió és a nyelvek. A nyelvi szabályozási gyakorlat, valamint a fordítás és a tolmácsolás jelene és jövője. *Modern Nyelvoktatás* 2. évf. 3. szám. 31–45.
- Szabari K. 2005. Az EU-csatlakozás nyelvi dimenziója. A magyar mint az Európai Unió hivatalos nyelve. In: Cs. Jónás E., Székely G. (szerk.) *Nyelvek és nyelvoktatás Európa és a Kárpát-medence régióiban*. A XIV. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. Vol. 1. Nyíregyháza: Bessenyei György Kiadó. 36–42.

INTERNETES HIVATKOZÁSOK

Fleischer T. 2010. Néhány megjegyzés az EU fejlesztéspolitikai zöld könyvhöz. Véleményezés a Külügyminisztérium Nemzetközi Fejlesztési Együttműködési és Humanitárius Segítségnyújtási Főosztálya megkeresésére. http://www.vki.hu/~tfleisch/PDF/pdf11/kum_FEJLESZTESPOLITIKA-zold-konyv_110110.pdf

FORRÁSOK

Communication from the Commission Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. COM (2010) 2020.

<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/10/st07/st07110.en10.pdf>

European Commission > Europe 2020 > Europe 2020 in a nutshell > Priorities > Inclusive growth.

http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/priorities/inclusive-growth/index_en.htm

Világbank <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTDEBTDEPT/o,,contentMDK:21870580~pagePK:64166689~piPK:64166646~theSitePK:469043,00.html>

MÁSODIK RÉSZ

TANULMÁNYOK A FORDÍTÁS ÉS TOLMÁCSOLÁS OKTATÁSÁNAK TÉMAKÖRÉBŐL

Európai uniós konferenciatolmács vizsga nemzetközi vizsgabizottsága: Peter Aagaard (EB), Rob Russell, Zimmermann Claudia (EP), Ingeborg Smallwood (EMCI).

LÁNG ZSUZSA

„EUROPEAN MASTERS IN CONFERENCE INTERPRETING” (EMCI)

A PROJEKTTŐL A KONZORCIUMIG: EGY SIKERES KÉPZÉS TÖRTÉNETE

ELŐZMÉNYEK

Az ELTE BTK konferenciatolmács-képző programja a kilencvenes évek közepén indult, és sikerét több tényező szerencsés egybeesésének köszönhetette. A Fordító- és Tolmácsképző Csoport oktatói gárdája ekkor már jelentős tapasztalatokkal rendelkezett, hiszen 1973 óta folytatott képzést szakfordításból és tolmácsolásból. A hazai piac visszajelzéseiből tudtuk, hogy a rendszerváltozás körüli években megnőtt az igény a képzett fordítók, tolmácsok, sőt, konferenciatolmácsok iránt. Ezért úgy gondoltuk, elérkezett az idő arra, hogy megújítsuk az addigi programjainkat és új képzési formákat is bevezessünk, amennyiben sikerül biztosítani hozzájuk a szükséges infrastruktúrát.

Az ambiciózus tervekhez persze pénz is kellett, és szerencsénkre a kilencvenes évek második fele sok pályázati lehetőséget kínált.

A Világbanki projektek (1995–1996) lehetővé tették számunkra, hogy módszertanilag megújítsuk az addigi kurzusokat: bevezettük a számítógéppel támogatott fordítást, áttértünk a nagyszakaszos konszekutív tolmácsolásra, ehhez kidolgoztuk a tolmácsolási jegyzetelés módszertanát, és elkészítettük a szükséges segédanyagokat. A projekt keretein belül beszerezhettük az első konferencia-berendezésünket, és megtettük az előkészületeket a konferenciatolmács-képzés bevezetésére. Ehhez nagy segítséget jelentett, hogy – ugyancsak e projektnek köszönhetően – felvettük a kapcsolatot több neves tolmácsképző intézménnyel, szakmai együttműködést alakítottunk ki velük, és bekapcsolódtunk a nemzetközi kutatásokba is. A TAIEX- és PHARE-projekteknek (1998) köszönhetően további tanulmányutakra került sor, és az összegyűjtött tapasztalatok alapján kialakítottuk a szinkrontolmácsolás képzési programját, majd beindítottuk az első próbakurzust.

AZ EMCI-PROJEKT

A következő fontos mérföldkövet számunkra az jelentette, amikor 1998-ban meghívtak bennünket a *European Masters in Conference Interpreting (EMCI)* munkacsoportba: ezáltal lehetővé vált számunkra, hogy a legrangosabb európai tolmácsképzőkkel kerüljünk állandó munkakapcsolatba, és az EU különböző támogatási formáinak köszönhetően ehhez az együttműködéshez a pénzügyi feltételek is biztosítva voltak.

Az 1990-es évek végétől megkezdődtek az előkészületek az Európai Unióhoz csatlakozni kívánó újabb tíz ország nyelveinek bekapcsolására az európai intézményekben folyó kommunikációba. Ezért az Európai Bizottság Tolmács- és Konferenciaszolgálatának (SCIC) és XXII. Főigazgatóságának kezdeményezésére felállítottak egy munkacsoportot, kezdetben nyolc egyetem részvételével, amelyek az EMCI Project keretében megkezdtek a közös munkát. E munkacsoport célul tűzte ki, hogy olyan alaptantervet és követelményrendszert alakítson ki, amely minden tag számára elfogadható, és amelynek alapján biztosítani lehet e posztgraduális konferenciatorlmács-képző programok megbízhatóan magas színvonalát. Az ELTE FTK 1998-tól kapcsolódott be a közös munkába, és a munkacsoport létszáma fokozatosan 15 egyetemre (később 18 egyetemre) bővült.

2002-ben az EMCI-munkacsoport sikerrel zárta a projektet: elkészült az egyetemes alaptanterv és követelményrendszer, és rendszeres tanár- és diákmobilitásra, konzultációra, továbbképzésre is sor került (Koppenhága, 1999: A konszekutív és a szinkrontolmácsolás oktatásának módszerei; Prága, 2000: *Retour és relay* tolmácsolás; Budapest, 2000: Az értékelés szempontjai). Az EMCI-munkacsoport saját arculatot alakított ki (logó, közös tájékoztató, rendezvények), saját webhelyet létesített, és ettől kezdve egységes képesítő bizonyítványt ad ki a képzést sikerrel elvégző hallgatók számára (*European Masters in Conference Interpreting Certificate*).

AZ EMCI KONZORCIUM

Az EMCI-projekt maradéktalanul teljesítette az eredeti célkitűzést: biztosította az azonos alapelvekre épülő, magas színvonalú képzést az újonnan csatlakozó tagországokban is. Mivel a partneregyetemek között sikeres együttműködés alakult ki, a közös projektet követően létrehozták az EMCI Konzorciumot, és ennek keretében folytatták a közös munkát. A konzorcium megalakulására 2002 júniusában, „A nyelvek európai éve” rendezvénysorozat részeként, az Európai Parlament elnökének jelenlétében került sor. A konzorcium a továbbiakban fő feladatának a minőségbiztosítást tartotta, és ennek érdekében kibővítette

a minőségbiztosítási kérdőívet, megfigyelőket küldött a záróvizsgákra, és szakmai továbbképzéseket szervezett. A konzorcium azonban továbbra is arra törekedett, hogy kerülje a túlszabályozást: az EMCI alaptanterve továbbra is csak azt a „kötelező minimumot” tartalmazta, amelyet minden partner elfogadott és beépített saját programjába. Tekintettel arra, hogy az együttműködésben részt vevő tolmácsiskolák olyan, nagy hagyományokkal rendelkező intézmények, amelyek saját kialakult képzési struktúrával és gyakorlattal rendelkeztek, az alaptantervnek nem lehetett célja a szigorú korlátozás és részletes szabályozás – ezért csak a főbb követelményekre szorítkozott, annak érdekében, hogy a tanterv rugalmasan adaptálható legyen a helyi viszonyokhoz.

Az egyetemek az alábbi alapelvekben állapodtak meg:

1. Az EMCI-program posztgraduális formában kerüljön bevezetésre. Mivel a konferenciatolmácsolás megkívánja az átlagosnál magasabb szintű általános műveltséget és tájékozottságot, a közéleti és közbeszédben való jártasságot, kommunikációs és szociális kompetenciát, ezért indokoltnak tűnt a programot a felsőoktatás magasabb szintjén (például másoddiplomás képzés) tartani. A jelentkezők köre nem korlátozódott az idegen nyelv szakokon végzett hallgatókra, sőt, kívánatosnak tartottuk, hogy más szakterületekről is jelentkezzenek érdeklődők.
2. A tolmácsok képzéséhez minimum 400 tanóra + 600 óra egyéni gyakorlás szükséges. Bizonyos folyamatok automatikussá válásához, az új ismeretek készségszintű elsajátításához elengedhetetlen az órai munkán kívüli, jelentős mennyiségben végzett önálló gyakorlás.
3. Elfogadható nyelvi kombinációk: A-BC, illetve néhány iskolában A-CC(C). Az európai és nemzetközi szervezetek elvárásainak megfelelően a nyugat-európai tolmácsiskolák többsége elsősorban több idegen nyelvről anyanyelvre tolmácsoltatta a jelölteket. A kevésbé elterjedt nyelvek esetében, mint például a magyar, mindig is szükség volt arra, hogy a tolmácsok anyanyelvükről is tudjanak tolmácsolni valamelyik idegen nyelvre (azaz aktív idegen nyelvvel, B nyelvvel is rendelkezzenek). Mivel egyre inkább általános elvárássá vált a tolmácsokkal szemben, hogy legyen aktív idegen nyelvük is, ez volt az a terület, ahol a szakmai segítségnyújtás iránya megfordult: a kelet-európai tolmácsiskolák tudtak módszertani segítséget nyújtani a hagyományos, nyugati képzőintézményeknek.
4. A tolmácsolási gyakorlatokat olyan tanárok vezetik, akik maguk is gyakorló konferenciatolmácsok.
5. A forrásnyelvi beszédeket anyanyelvű előadók tartják, míg a tolmácsolás javítását és értékelését olyan tolmácstanár végzi, akinek az anyanyelve megegyezik a tolmácsolás célnyelvével.

6. Szükség van a jelöltek szűrésére egy alkalmassági vizsgán. Ennek során felméri a jelöltek anyanyelvi és idegen nyelvi ismereteit, szóbeli kommunikációs készségét, kognitív képességeit (analízis-szintézis, problémamegoldás stb.), továbbá általános tájékozottságát. Tekintettel a képzési idő rövidségére (400 tanóra), a program csak úgy lehet sikeres, ha a jelöltek valamennyien megfelelnek a közösen kidolgozott, egységes követelményrendszernek.
7. A képesítő vizsgákat nemzetközi bizottság előtt tartják, amelyben megfigyelőként részt vehetnek az EMCI, európai és nemzetközi intézmények képviselői is. Ez a minőségbiztosításnak és a piaci szempontok érvényesítésének egyaránt fontos feltétele.

A fenti alapelvek érvényesítéséhez, a tartósan magas színvonal fenntartásához elengedhetetlen volt a partnerek közti szoros együttműködés. Ezt az Európai Parlament és az Európai Bizottság részéről biztosított jelentős pénzügyi támogatás és szakmai segítségnyújtás tette lehetővé.

AZ EURÓPAI UNIÓS TÁMOGATÁSOK

Az Európai Bizottság és az Európai Parlament tolmácsszervezetei kezdettől fogva támogatták az EMCI-projektet, majd az EMCI Konzorcium projektjeit is (Távoktatási projekt, Minőségbiztosítás, Értékelési szempontok kidolgozása). Tematikus továbbképzéseket tudtunk szervezni az újonnan bekapcsolódó tanárok számára, szakmai tanácskozásokat tartottunk a különböző partneregyetemeken, és az európai intézmények jelentős támogatást nyújtottak a mobilitási programokhoz is. A tanárok „áttaníthattak” egymás kurzusaira, és részt vehettek más intézmények záróvizsgálain. Ezekre a látogatásokra főként a vendéglátó intézmények kezdeményezésére került sor, akkor, ha szűkében voltak a tanároknak bizonyos nyelvekből (például magyarból többször kért segítséget a francia, angol, portugál, spanyol és dán partneregyetem).

A diákok két-két hetet tölthettek a B nyelvük szerinti nyelvterületen található egyetemek EMCI-kurzusain, ami az egységes követelményrendszernek és tantervnek köszönhetően zökkenőmentesen zajlott, és minőségbiztosítási szempontból is hasznosnak bizonyult. Különösen jó együttműködés alakult ki a következő partnerekkel: University of Westminster, ESIT, Gernersheim, Trieste, La Laguna – B nyelvüknek megfelelően ezekre a helyekre mentek többnyire a mi hallgatóink. Ugyanakkor sok más partneregyetemről is jöttek hozzánk egy-két hetes látogatásra hallgatók, vagy azért, mert tanultak magyarul, vagy mert jókat hallottak a nálunk folyó képzésről: jöttek Kolozsvárról, Koppenhágából, Párizsból, Triesztből, Grazból stb. A leendő tolmácsok szakmai felkészítését nagymértékben

támogatták az évente megszervezett, rövid brüsszeli tanulmányutak, amikor bepillantást nyerhettek az európai intézményeknél folyó tolmácsolási munkába.

Hasonlóképpen szakmai szempontból is érdekesnek bizonyult a „*Visiting interpreter*” program, amelynek keretében 2005-től számos brüsszeli tolmács tett látogatást a tanszéken. Voltak, akik csak néhány napra jöttek, de néhányan, akik fel akarták venni a magyart a nyelvi kombinációjukba (vagy csak fel kívánták frissíteni), több hetet vagy hónapot is nálunk töltöttek (például Heather Sayer, D. C. Lewis, Marieke Petersweem).

Különösen hasznos volt az Európai Parlament „*Teaching assistant*” programja: ennek keretében hat éven keresztül sikerült olyan angol anyanyelvű, tolmácskurzust végzett, kezdő tolmácsokat kapnunk, akik még a brüsszeli felvételi vizsgájukra vártak, és így „parkolópályán” voltak. Ösztöndíjuknak köszönhetően fél évet tölthettek nálunk: mi örültünk a kiváló prezentációkat tartó, és a képzés követelményeit jól ismerő előadóknak – ők pedig a gyakorlási lehetőségnek, és hogy elkezdhettek egy kevésbé elterjedt nyelvet, a magyart tanulni (Thomas Escritt, Robert D. Russell, Robert Bódi, Anita Urgyan, Angela Charlton).

2004-től öt éven keresztül közvetlen támogatásban (*Direct Grant*) is részesültünk az Európai Parlamenttől és az Európai Bizottságtól. Ennek köszönhetően sikerült berendeznünk egy korszerű tolmácslabort, és biztosítanunk azt is, hogy a képzésbe rendszeresen bevonhassunk „külső”, gyakorló tolmácsokat – különösen olyan nyelvekből, amelyekkel a belső tanárok nem rendelkeznek.

Az első EMCI-hallgatók 2000-ben végeztek. Az azóta eltelt időben 198 hallgató járt az ELTE EMCI kurzusaira, közülük 139 szerzett EMCI-képesítést. Ez 70 százalékos sikersizíát jelent – ami nemzetközi összehasonlításban igen magasnak számít.

Mi az EMCI-képzés eddigi sikerének titka? Adva volt egy kedvező politikai helyzet: amikor Magyarországon megkezdődött az átmenet, és az ország nyitottabbá vált. A több kommunikáció pedig több tolmácsolást igényelt, és ehhez a külső (EU) és belső támogatást egyaránt biztosították számunkra. Újabb és újabb lendületet adott a tolmácsképzés fejlesztéséhez a magyar csatlakozás (2004), majd a magyar elnökség. Adva voltak a lelkes és elhivatott tanárok is, akik már előzőleg kellő tolmácsolási és tanítási gyakorlatot szereztek, és mindig készek voltak segíteni. Adva voltak továbbá a rendkívül motivált hallgatók, akik az EU intézményeiben képzeltek el tolmácsválfutásukat, és ezért hajlandók voltak komoly áldozatokat is hozni. És ne feledkezzünk meg arról sem, hogy sok segítőkész, kiváló szakemberrel kerültünk kapcsolatba az Európai Parlamentben, az Európai Bizottságban, és a partneregyetemeken egyaránt. Valamennyiüknek sokat köszönhetünk, e képzés sikere az ő érdemük is.

KURIÁN ÁGNES

A FRANCIA SZAKCSOPORT 40 ÉVE DIÓHÉJBAN

A francia szakcsoport alapítása – csakúgy, mint az angolé vagy a németé – 40 évvel ezelőtt történt. Az első néhány évben Dániel Tamásné vezetésével működött a többnyire kis létszámú franciás csoport, amelynek tagjai féléves időtartamú kurzusokon vettek részt.

Jómagam a 70-es évek végén vettem át a stafétabotot, így szinte a kezdetektől fogva részese voltam mindazon változásnak, történésnek, amely az intézményben ez alatt a hosszú időszak alatt végbement. Emlékszem a Ménesi úti kezdetekre, ahonnan az Amerikai út érintésével jutottunk el immár végleges helyünkre, a Trefort-kertbe, ami egyúttal az egyetemi struktúrába való integrálódást is jelentette. A hajdani „csoport” a folyamatos és szerves fejlődés eredményeként tanszékké fejlődött, és egyben a fordítástudomány hazai kutatóközpontjává vált, amelynek a megteremtése egyértelműen Klaudy Kinga nevéhez fűződik. Tanárok és diákok egyaránt sokat köszönhetünk neki, oroszlánrésze volt abban, hogy mára az FTT az ELTE egyik legversenyképesebb oktatási egysége lett.

A tanszék fejlesztése szempontjából fontos állomást jelentettek a 90-es évek. Ekkor indult el a képzés tartalmi-szerkezeti megújítása, az infrastruktúra korszerűsítése, az oktatók bekapcsolódása a nemzetközi szakmai és tudományos információcserébe. Bővítettük a képzési kínálatot, az országban elsőként vezettük be a konferenciatorlmács-képzést, a számítógéppel támogatott fordítást, illetve a projektszemléletű fordításoktatást. 2009-ben, Magyarországon elsőként, az FTT vezette be a fordító- és tolmács mesterszakot.

Az elmúlt időszak tehát mindvégig színes, változatos, dinamikus képet mutatott, amihez nem kis mértékben hozzájárultak az intenzív nemzetközi kapcsolatok is. Mindhárom nyelvi csoport nagy hangsúlyt fektetett az anyanyelvi kapcsolatok erősítésére.

Mint a francia szakcsoport vezetője, először a Francia Nagykövetség Kulturális Osztályával, illetve a Francia Intézettel vettem fel a kapcsolatot, majd a belga és a kanadai külképviseletekkel is. Mindhárom intézménnyel igen gyümölcsöző együttműködés alakult ki, a legszorosabb, legintenzívebb kapcsolat azonban a Francia Kulturális Osztállyal, illetve a Francia Intézettel jött létre. Ennek keretében a francia szakcsoport különféle támogatásokban (szakkönyvek,

szakfolyóiratok, vendégelőadók) részesült, hallgatóink pedig rendszeresen kipróbálhatták nyelvi közvetítői tudásukat a frankofón rendezvényeken. Fontos kiemelni a támogatások közül a hallgatói, illetve tanári ösztöndíjak rendszerét, amely óriási lehetőséget biztosított az intézmény számára. Egészen a 2000-es évek közepéig évente 3-4 diák részesült a francia kormány által juttatott három hónapos ösztöndíjban, ezt követően a számok fokozatos csökkenésnek indultak, de a támogatás nem szűnt meg.

Személyes kapcsolataim révén sikerült egy olyan neves egyetemekből álló, frankofón hálózatot kialakítani, amely évről évre fogadta hallgatóinkat. 1987-től tanulhattak ösztöndíjasaink a Danica Selescovitch által alapított párizsi egyetemen, az ESIT-en, 1990-től a Monsi Egyetem Nemzetközi Tolmácsképző Iskolájában, 1996-tól a Rennes-2 Egyetem Fordítológiai Intézetében, 1998-tól az Université de Paris 3 INALCO nevű intézetében. A hallgatói ösztöndíjak mellett tág lehetőségek nyíltak meg tanáraink előtt is. Rendszeressé váltak a tapasztalatcserék, szakmai látogatások, vendégelőadó-cserék, amelyek révén sikerült bekapcsolódni a nemzetközi szakmai vérkeringésbe, majd tapasztalatainkat itt-hon kamatoztatni. Így például a Rennes-2 Egyetemmel létrehozott és máig tartó szakmai együttműködés nagy szerepet játszott abban, hogy az országban elsőként a francia szakcsoport vezette be a projektszemléletű fordításoktatást. A módszer továbbfejlesztése, újabb nyelvtechnológiai eszközökkel történő kiegészítése Mohácsi-Gorove Anna nevéhez fűződik, aki nemrég kapott vendégelőadói meghívást a Rennes-i Egyetemre. A tolmácsolásoktatás módszertanának korszerűsítésében is sok hasznos tapasztalatot szereztünk, például a párizsi ESIT-tel hosszú éveken át tartó együttműködés keretében.

A Francia Kulturális Osztállyal fenntartott együttműködés lehetőséget nyújtott továbbá arra is, hogy a francia szakcsoport számos nagy hírű tudóst és hivatásos szakembert fogadjon, akik értékes előadásokkal, bemutatókkal tették változatosabbá az FTT-ben folyó képzést. A 80-as évek végén tett látogatást tanszékünkön Christopher Thierry, az ESIT Tolmácsszekciójának akkori igazgatója, a francia kormány hivatalos tolmácsa, később szintén az ESIT-ről fogadtuk Karla Dejeant és Colette Laplace-t, mindketten hivatásos konferenciatolmácsok és a tolmácsolásoktatás elméletének és módszertanának jeles kutatói. Vendégül láttuk és érdeklődéssel hallgattuk Genevieve Blondy-Mauchand professzorasszonynak, az ESIT Fordítószekciójának igazgatójának előadásait. A már említett Rennes-i Egyetem nemzetközi hírű professzorai, Daniel Gouadec és Daniel Toudic is több ízben tettek munkalátogatást a francia szakcsoportban.

A 90-es évek elején újabb, igen hasznos kooperációra került sor a francia szakcsoport és az akkor létrehozott Magyar–Francia Ifjúsági Alapítvánnyal, amelyet a francia és a magyar kormány közösen alapított azzal a céllal, hogy elősegítse a francia anyanyelvi jelenlétet az intézményekben. Így jutottunk állandó

anyanyelvi lektorhoz, ami óriási előrelépést jelentett, hiszen addig csupán alkalmi jellegű anyanyelvi közreműködésről beszélhettünk.

Az intenzív francia, illetve nemzetközi kapcsolatok, az uniós csatlakozás, valamint az európai intézményekkel kialakult és egyre szorosabbá váló együttműködés következtében felmerült az ismeretek rendszerezésének igénye, világossá vált, hogy a leendő tolmácsok és fordítók munkájához elengedhetetlen az európai folyamatok, történések alapos ismerete. Így került sor a minden szakcsoport számára meghirdetett új tantárgy, az *Európai tanulmányok* című előadássorozat bevezetésére, amelynek megtartásával engem bíztak meg. Igazi kihívás, de egyben valódi élmény is volt számomra ez a feladat, hiszen öröm volt olvasni és hallani a diákoktól, hogy a kurzus elvégzése után egész másképp viszonyultak a körülöttük zajló eseményekhez, érdeklődőbbé váltak, és jobban sikerül eligazodniuk az európai történések bonyolult rendszerében. Az évről évre megfogalmazott pozitív visszajelzések mindig újabb lendületet adtak a munkának.

A nemzetközi kapcsolatok mellett néhány szóval utalnunk kell a francia szakcsoport által elsőként, a 90-es évek végén bevezetett szakmai gyakorlatra, amely abban az időben úttörő vállalkozásnak számított.

Hosszú ideje érlelődött az elképzelés, miszerint a tolmács- és fordítóképzésben részt vevők és a piaci szereplők között feltétlenül szorgalmazni kell a kapcsolatfelvételt, lehetővé téve a diákok számára, hogy még a képzés ideje alatt megismerkedjenek a reális fordítói munkahelyzetekkel. Megállapodás született több, hazánkban működő francia vállalattal és a Magyar–Francia Kereskedelmi Kamarával, amelynek eredményeképpen a francia szakos hallgatók már a 90-es években megismerkedhettek a valós megrendelői környezettel, „élesben” próbálhatták ki tudásukat.

Ez az előtanulmány igen hasznosnak bizonyult később, a 2000-es évek végén, amikor az új képzési forma, a mesterképzésben részt vevő hallgatók szakmai gyakorlatának megszervezésével bíztak meg. A francia szakcsoportban addigra már hagyománnyá vált ez az intézmény, kialakult koncepció mentén működött, amelyet csupán adaptálni kellett a többi nyelvre. Hamar bebizonyosodott, hogy a képzésnek ez a valóban gyakorlati része mind a hallgatók, mind a fogadó intézmények körében kedvező visszhangra talált. Mindkét fél örömmel üdvözölte, hogy megvalósult a megrendelők és a leendő szolgáltatók közötti valódi párbeszéd. Számos fordítóiroda és állami intézmény fogadta diákjainkat, akik számára nem egyszer az elhelyezkedésben is segített ez a típusú együttműködés. A fogadó intézmények köre évről évre bővült, olyan közismert cégekkel dolgozunk együtt, mint például az OFFI, Espell, Intercontact, M-Prospect, Multi-Lingua, de említhetnénk számos közintézményt és minisztériumot vagy multinacionális vállalatot is.

Végezetül néhány szó az oktatókról. A francia szakcsoport munkájában részt vevő tanárok a kezdetektől fogva mindnyájan igen felkészült, sokoldalú, nagy

tudású szakemberek voltak, akik az oktatás során személyes tapasztalataikkal is gazdagították a diákok ismereteit.

Köszönet illeti a csoport doyenjeit, Pap Gábort, Vida Tamást és Magyar Miklóst, akik sok-sok éven keresztül osztották meg óriási tudásanyagukat a hallgatókkal, bevezetve őket a fordítás rejtelmeibe. Sokat köszönhetünk Tóth László kollégának is, aki sajátos módszerével, az országismereti óra keretében döntően hozzájárult ahhoz, hogy a hallgatók érdeklődése kinyíljon a világ dolgai iránt.

A következő tanárgeneráció tagjai szinte mindnyájan az FTT-ben végzett diákok közül kerültek ki. Hosszabb-rövidebb ideig oktatott a francia szakcsoportban Mányik Júlia, Molnár Ágnes, Minárik Vanda, Bodó Zsuzsa. Jelenleg is közreműködik a tolmácsképzésben Seresi Márta EMCI-diplomás, volt hallgatónk.

Külön kell szólnunk Kovalik-Deák Szilviáról, aki szinte állandó tanárunk lett, és akinek sok hálával tartozunk, amiért olyan lelkesen, igényesen és odaadóan foglalkozik a diákokkal immár másfél évtizede. Rennes-i tanulmányútjáról hazatérve, élen járó szerepe volt a fordításoktatás módszertani megújításában, amely igen pozitív visszhangra talált a hallgatók körében is. Jelenleg a mesterszakos diákoknak tanít fordítástechnikát, és reméljük, hogy az e téren felhalmozott óriási tudását még hosszú időn keresztül tudja kamatoztatni az FTT-ben.

A fordításoktatás nyelvtechnológiai aspektusait Mohácsi-Gorove Anna, fiatal kolléganőnk oktatja, aki szintén Rennes-ben indult el ezen a vonalon.

Feltétlenül meg kell említenünk a francia szakcsoport egyik oszlopos tagját, az évek során belső tanárrá vált kollégánkat, Jantsits Ágnest. Szakmai igényessége, felkészültsége, pontossága sok mesterszakos és EMCI-hallgatónak vált hasznára. Hallgatói visszajelzésekből tudjuk, hogy nemcsak tapasztalatait, tudását osztotta meg a diákokkal, de sok esetben lelki támaszt is nyújtott az olykor csüggedőknek. Gyakorló tolmácsként konszekutív és szinkrontolmácsolást tanít, emellett ő tartja az első évfolyam számára meghirdetett *Nemzetközi szervezetek* előadássorozatot is.

Hálás köszönetet mondunk innen is kiváló anyanyelvi lektorunknak, Ludwig Ravaille-nak, aki nemcsak a diákok nyelvi tudását alakítja, csiszolja hosszú-hosszú évek óta, de neki köszönhetik a hallgatók gazdasági ismereteik gyarapodását is. Közgazdászként teljesen önzetlenül kiegészítő előadásokat és gyakorlatokat tart évek óta, megnyitva ezáltal a gazdasági szemléletmód kialakulásának lehetőségét a többnyire bölcsész végzettségűek számára. Köszönjük az oktatáson kívül nyújtott tevékenységét is, akár vizsgáztatásra, akár konzultációk tartására vagy lektorálásra kértük, mindig készen állt a közreműködésre. Nagy örömünkre szolgál, hogy a mesterképzés bevezetésekor állandó státuszt kapott.

Természetesen egy ilyen visszatekintés soha nem lehet teljes, minden mozzanatot átfogó ismertetés, csupán a szakcsoport működését alapvetően meghatározó, főbb állomások bemutatására szorítkozhat. Szerencsére azonban sok érdekes részletre fény derül a hallgatók visszaemlékezéseiből is. Egy korszak mindenesetre lezárult, és várakozással nézünk az új korszak nyitánya elé.

SZABARI KRISZTINA

A NÉMET CSOPORT MUNKÁJA SZUBJEKTÍV MEGKÖZELÍTÉSben

A Fordító- és Tolmácsképző Tanszék (Csoport, Központ) 40 évéből 10 évet óradóként, 23 évet a német csoport vezetőjeként töltöttem az intézményben.

Jómagam egy véletlen folytán nagyon korán kezdtem tolmácsolni. Leírom a történetet, mert tanulságosnak találom, és azt mutatja, hogy mindig van az ember életében valaki, akinek – akár az illető tudta vagy szándéka nélkül is – talán egész pályáját vagy karrierje egy részét köszönheti. Az én életemben dr. Rácz Károlyné volt ez az ember, aki a Magyar Televízió Filmfőosztályának import-részlegét vezette a 70-es években. Én akkor angol–német szakos egyetemistaként úgy éreztem, nincs lehetőségem angol anyanyelvűekkel beszélni. Az NDK-beli levelezőpartnereimmel folyamatosan látogattuk egymást, így németül nagyobb gyakorlatot szerezhettem a mindennapi társalgásban. Angolul azonban tele voltam gátlással, és többet tudtam mesélni az irodalomról és nyelvészetről, mint a napi dolgokról. A másodév végén, nyáron egy évfolyamtársam (Gömöri Péter, később 17 évig az IBUSZ New-York-i kirendeltségének vezetője volt) könyvszakmában dolgozó édesapja segítségével hat hétig kisegítő eladóként dolgozhattam a Váci utca elején található Idegen nyelvű Könyvesboltban, ahol, reméltem, tudok majd néhány szót váltani igazi angolokkal, akik esetleg valamilyen útikönyvet akarnak vásárolni. Reményeim beváltak, sok alkalmam volt angolul társalogni. Nem ez volt azonban ennek a nyári munkának a fő hozadéka, hanem az említett Rácz Károlynéval, Évával való találkozás. Egy alkalommal a könyvesbolt raktárában kerestem valamit, amikor megszólalt a telefon. A vonal másik végén egy kedves hangú hölgy kérdezte, vásárolhatna-e utánvéttel egy angol nyelvkönyvet, ugyanis három hónapos kislányával csak nehezen tudna bejönni a városba. Mondtam, természetesen, és kértem a címét. Kiderült, hogy két utcával arrébb lakik tőlem, így felajánlottam, hogy hazaviszem magammal a könyvet, és majd átviszem neki, vagy esetleg ő sétál át hozzám a kislányával. Így is lett. Első látásra szimpatikusak voltunk egymásnak, és ő rögtön megkérdezte tőlem, nem lenne-e kedvem filmeket tolmácsolni a televízióban. Akkoriban a külföldről beérkező filmeket mindig megnézte egy bizottság, mielőtt azok adásba kerülhetek volna. A bizottság számára kellett tolmácsolni, hiszen többen nem beszéltek angolul vagy németül. Gondolkodás nélkül igent mondtam, később aztán megbántam, mert

nem igazán tudtam, mihez adtam beleegyezésemet. Azzal vigasztaltam magam, úgysem lesz semmi az egészből. Egy hétre rá azonban már csengett is a telefon, hogy a forgatókönyv le van adva a televízió portáján, a vetítés pedig ekkor és ekkor lesz, a nevem ott lesz a portán. Három nap, három éjjel szótáraztam, készültem a tolmácsolásra. Végül is jól sikerült a bemutatkozás, és attól kezdve rendszeresen kaptam megbízást. Később hívtak tolmácsolni a Veszprémi Tévé-találkozóra is, ahol a Magyar Televízió produkcióit mutatták be külföldieknek. Itt már több nyelvre történt a tolmácsolás. A többi tolmács az úgynevezett Lomb Kató-brigádból került ki. Közöttük volt Dr. Sziza Mario is, aki orosz tolmács volt, és a már akkor legendának számító angol tolmács, Butykay István. Később ők is több munkához segítettek hozzá. De akárhogy is nézzük, a kezdet Rácz Évának köszönhető, akire máig is nagy hálával gondolok.

A tolmácsolás valahogy mindig elgondolkoztatásra is készítetett. Minden munka után megszületett az agyamban valami általánosítás. Ez persze még nagyon távol volt a tudományos megközelítéstől, későbbi olvasmányaim során rájöttem, hogy sokszor csak a meleg vizet találtam fel újra, de akkor is hasznos volt. Az én szakmai pályám rendhagyó módon nem a kíséző konszekutív tolmácsolással, hanem a filmtolmácsolással kezdődött. Emlékszem, a magyar filmek németre tolmácsolásánál (sokszor nem volt alkalmam előtte megnézni a filmet) rettegtem, mit fogok kezdeni németül, ha valakiről egyes szám 3. személyben beszélnek (Találkoztál már vele? Nem, ma még nem láttam! – Az ilyen kis egyszerű párbeszédekben nem lehetett eldönteni, nőről vagy férfiről van-e szó.) Úgy éreztem, itt nagyrészt a szerencsében, kisebb részben pedig a logikában, a helyes gondolkodásban kell bízni. Ha meg nem sikerült, valamilyen visszamenőleges megoldást kellett találni, és alig észrevehetően korrigálni a már elkövetett szarvashibát. Ez is csak abban erősített meg, hogy a tolmácsolás igenis kreatív tevékenység.

Később már sokat dolgoztam a Külügyminisztérium számára is. Először csak úgynevezett hölgyprogramokra alkalmaztak, később már igazi államférfiak közelébe is engedtek. Nagy élmény volt számomra Willy Brandt és felesége számára tolmácsolni, ugyanígy sokat jelentett a tolmácsolás Schmidt kancellár és felesége, Loki számára is. Ezek már konszekutív megbízások voltak, ahol sokkal többet lehetett tanulni. Ha én valamit magyarról tolmácsoltam, és az esetleg nem pontosan úgy hangzott, ahogy a partner mondta volna, válaszából már megtudtam a jó megoldást, és legközelebb azt alkalmaztam. A delegáció elutazásakor tartott sajtókonferenciákon már egyenesen brillíroztam. Persze akkoriban egy ilyen delegáció három-négy napot is töltött az országban, bőven volt alkalom a beszélgetésre, párbeszédre. A politikai tolmácsolás mindig is nagy öröm volt számomra. Büszkén mondhatom, hogy Németh Miklóstól Orbán Viktor első miniszterelnökségéig minden állam- és kormányfőnek tolmácsoltam, Göncz Árpádot minden német és osztrák útjára elkísérhettem. Mindig hálával gondolok

vissza Antall József miniszterelnökre, aki noha jól tudott németül, mégis igénybe vette szolgálataimat, és többször személyesen engem kért fel tolmácsnak. Mivel mindvégig tanítottam is, minden alkalommal azt is néztem a tolmácsolások során, mi lesz ebből hasznosítható az oktatásban. A rendelkezésemre bocsátott beszédekelt eltettem későbbi használatra, az újonnan tanultakat még aznap beírtam egy füzetbe, leírtam hozzá mindig a szövegkörnyezetet is.

Az egyetem elvégzése után a Külkereskedelmi Főiskola Német Tanszékén tanítottam, ahol – hála Dr. Nagy Sándorné tanszékvezetőnek – szívesen elengedtek időnként tolmácsolni, belátva, hogy ez csak hasznomra válhat az oktatásban is.

1979-ben kerestek meg először az akkor már komoly hírnévvel rendelkező Fordító- és Tolmácsképző Csoporttól (FTCS), nem lenne-e kedvem tolmácsolástechnikát tanítani. Rigó András telefonált, aki a tolmácsolásért volt akkor felelős, ma Münchenben él. A német csoportot pedig Dr. Zalán Péter vezette, aki éppen akkor tért haza egy hosszabb ösztöndíjas tartózkodásról Saarbrückenből, ahol Wilss professzor, a fordítástudomány egyik megalapítója volt a mentora. Nem is akartam hinni a fülemnek, hogy egy ilyen ajánlatot kapok. Természetesen vállaltam a feladatot, és attól kezdve hosszú éveken át baktattam fel hetente kétszer az Eötvös Kollégiumba, amely akkor helyet adott az FTCS-nek. Az alapítóknak hála az oktatás alap gondolata az volt, hogy olyanok tanítsanak fordítást és tolmácsolást, akik maguk is művelik ezeket a tevékenységeket.

Akkor már rendelkeztem annyi szakmai tapasztalattal, hogy mertem tanítani is, de minden órára rengeteget készültem. A tananyagot illetően szabad kezet kaptam, és én ezt arra használtam, hogy mindig az éppen aktuális kérdésekkel foglalkozunk az órákon, mindig felhasználtam az éppen az előző tolmácsolási megbízásom során tanultakat is. Ez mind olyan szó, kifejezés stb. volt, amelyek biztosan nem szerepeltek akkor még semmilyen szótárban. Emlékszem, egyszer egy NDK-beli politikus büszkén számolt be arról, milyen nagy sikert értek el a *Sekundärrohstoffgewinnung* ('másodlagos nyersanyaggyűjtés') területén. Ez a 70-es években magyarul legfeljebb szakemberek körében volt használatos ebben a formában. Én a tolmácsolási helyzetben úgy döntöttem, hogy a *hulladékgyűjtés* kifejezést fogom használni, hiszen egyértelműen arról volt szó, hogy az úttörők gyűjtik az újságpapírt és a fémeket. Az én lelki szemeim előtt meg a MÉH és a hulladékgyűjtés jelent meg, így olyan magyar kifejezést használtam, amely egyetlen összetételében sem felelt meg a németnek, de biztosította a megértést a felek között. Amikor aztán a magyar fél hulladékgyűjtésről beszélt, én szemrebbenés nélkül használtam németül a szörnyen hangzó *Sekundärrohstoffgewinnung* kifejezést.

Azért időztem ilyen sokat saját tapasztalataimnál, mert ezzel is csak azt szeretném alátámasztani, hogy a tolmácsolás számomra mindig is több volt egyszerű nyelvi ügynél, soha nem tekintettem pusztá behelyettesítési gyakorlatnak, sokkal többet kerestem benne a szavak vagy kifejezések egymásnak való megfeleltetésénél.

Fillmore elméletével élve számomra mindig a jelenet (scene) volt a fontos, amelyhez meg kell találni a megfelelő kifejezést (frame), és nem elég a frame frame-mel történő helyettesítése. Később a Seleskovitch-féle *théorie du sens* jelentett számomra igazi aha-élményt, mindig is úgy gondoltam, hogy értelmet kell fordítani, nem pedig szavakat. Az üzenet, a message a fontos. (Angolul frappánsan: *not what he says, but what he means.*) És bizony sok beszélő, tárgyalófél nem profeszszionális nyelvhasználó, de a tolmácsnak meg kell értenie, hogy mit akar mondani, és azt kell közvetítenie, nem pedig azt, amit esetleg hebegve-habogva elmond.

De megint elkalandoztam az FTT-től. Nagy élvezetet jelentett számomra a tanítás. A hallgatók mindössze 4-5 évvel voltak fiatalabbak nálam, nagyon jó volt a viszony közöttünk, bár úgy emlékszem, szigorú voltam. Arra jól emlékszem, hogy mindig ragaszkodtam az újságolvasáshoz, és ez a főleg bölcsészkarról érkező hallgatók számára nem volt nagyon népszerű. Az első csoportbeli hallgatók közül sokan ma kollegák, akikkel mind a mai napig igazi baráti viszonyban vagyok (Tapfer Klára, Iványi Katalin, Boross Ferenc, Milassin Csaba és hosszan folytatható a sor). Az intézmény akkori vezetője, Dr. Ferenczy Gyula is sokat segített nekem, többször beült az órámra, és noha nem német szakos volt, pedagógiai tanácsai nagyon hasznosak voltak. Máig tartó, nagyon jó barátság született Dr. Zalán Péter és köztem, tőle is nagyon sokat tanultam. Ő fogalmazta meg azt, amit én mindig is gondoltam, de nem tudtam olyan jól kifejezni, hogy a „fordítás több, mint annak visszaadása, ami a papíron írva van”. Tolmácsolást rajtam kívül Roósz Emil és Rubányi Ágnes tanított, ők a szakmában nagy nevek voltak, a híres Lomb Kató-brigádban dolgoztak.

Akkoriban tért vissza tanítani a gyesről Dr. Klaudy Kinga, aki szinte már megismerkedésünk első pillanatában meg kívánt nyerni a fordítástudomány ügyének. Végül is, amit tudományos pályámon elértem, azt mind neki köszönhetem. Ha nincsenek a vasárnap délelőtti telefonok, hogy éppen mit csinálók, írom-e a doktorit vagy a PhD-t, bizony aligha sikerült volna megszerezni ezeket a címeket. Ő vezetett be a fordítástudományba, ő hívta fel a figyelmem a fontosabb olvasmányokra, és szorgalmazta, hogy tartsak előadást különböző konferenciákon.

1990-ben aztán Dr. Zalán Péter élt a lehetőséggel, és átigazolt a Német Taniszékre az ELTE-n belül, hiszen mindig is a műfordítás és az irodalom volt az igazi szívügye, én pedig a Külkereskedelmi Főiskoláról átjöttem főállású oktatónak az FTCS-be, amely éppen akkor költözött a Ménesi úti Eötvös Kollégiumból az Amerikai útra. Itt már én lettem a német csoport vezetője, az én feladatom lett a külső oktatók felkérése és a csoport munkája feletti általános felügyelet. Akkoriban Szaszovszky József, Lendvai Katalin és Józsa György tanított fordítást, Horváth Géza pedig országismeretet. Tolmácsolástanárként akkor kezdte nálunk a munkáját Manhercz Mária, aki a mi hallgatónk volt nem sokkal azelőtt. A fordítás oktatása során addig elsősorban a szépirodalom állt előtérben, én a napi munkám során (akkoriban már sokat fordítottam is, de csak „mindennapi” szövegeket, beszédek,

beszámolókat, tudományos cikkeket stb.) azonban úgy éreztem, a hallgatóknak érdemes lenne mindennapi szövegekkel is foglalkozniuk. Megpróbáltam ezt a területet is becsempészni, akkor kértük fel Érsek Ivánt, hogy vállaljon fordítás-oktatást. Komoly újságírói tapasztalatával, kiváló magyar szövegalkotási képességével nagy nyereség volt az FTCS számára. Horváth Géza már nem tudta tovább vállalni az oktatást, helyette Teszler Istvánt, a Külügyminisztérium munkatársát kértem fel, aki azt megelőzően már volt külszolgalaton Ausztriában, Svájcban és az NDK-ban is. Fontosnak tartottam, hogy az országismeret oktatása a napi valóság bemutatását jelentse. Tanulják meg a hallgatók, hogyan működik egy ország, milyen német, osztrák, svájci stb. intézmények milyen magyar intézményeknek felelnek meg, milyen hasonlóságok és különbségek vannak közöttük tartalmilag és nyelvtanilag. Sikerült megnyerni az oktatás számára Müller Michaelt is, aki az akkor még létező Budapesti Rundschau újságírója volt. Nekem számos fordításomat ő lektorálta, és nagyon sokat tanultam tőle. Biztosan így voltak ezzel a hallgatók is. A szépirodalom sem maradt ki teljesen, Fenyves Katalin, Kajtar Mária és Révay Gábor sokat tett azért, hogy a hallgatók magyar nyelvére fejlődjen.

Sajnos akkoriban alakult át az addig kiváló Corvina Kiadó, és kénytelen volt megválni néhány munkatársától, köztük Dr. Schmor Gézánétól, Hannától, aki ezt követően – szerencsénkre – hajlandó volt nálunk dolgozni óraadóként. Szerkesztői tapasztalata, a Magyarországról szóló ismeretterjesztő könyvek fordítása és pedagógiai érzéke nagy nyereség volt a hallgatók számára. Később tolmács-tanárként is kiválóan megállta a helyét.

Időközben Dr. Ferenczy Gyulától Dr. Lieber Péter, majd tőle Dr. Klaudy Kinga vette át az immár Fordító- és Tolmácsképző Központ nevű intézmény vezetését. Dr. Lieber Péter az intézmény vezetése mellett természetesen tanárként is működött, ő tartotta a *Bevezetés a tolmácsolásba* című előadást és néhány tolmáctechnika órát is. Vele sokat dolgoztam együtt tolmácsként is, jó volt együtt megbirkózni néhány nehéz tolmácsolási feladattal.

Az intézmény alapításakor elképzelt kiscsoportos oktatás (8 fő nyelvenként) egyre nagyobb csoportos oktatás lett. Anyagi okokból egyre nagyobb számú csoportokat indítottunk, de a tanároknak hála, úgy érzem, a nagyobb létszám nem ment a minőség rovására.

A 90-es évek végén Dr. Láng Zsuzsának, az angol csoport vezetőjének köszönhetően kitágult számunkra a világ. Ő volt az, aki sikerrel pályázott a Világbank által a felsőoktatás fejlesztésére felajánlott pénzekre, amelyek segítségével mi, oktatók megismerhettük a külföldön, Londonban, Párizsban, Germersheimben, Bécsben stb. folyó fordító- és tolmácsképzést. A mi hallgatóink számára is megnyílt az ösztöndíj lehetősége, és mi is fogadtunk hallgatókat külföldről, akik magyar tolmácsként vagy fordítóként kívántak dolgozni.

Az Európai Uniótól is egyre több támogatás érkezett, megalakult az EMCI-konzorcium (szintén Láng Zsuzsa hatalmas munkájának köszönhetően), itt

Én máig nem hagytam fel a tolmácsolással. 2004-től, Magyarország uniós csatlakozásától kezdve rendszeresen dolgozom szabadúszó tolmácsként az Európai Parlament és az Európai Bizottság számára. Amikor az elektronikus belépőkártyámmal belépek valamelyik intézmény kapuján, szinte mindig eszembe jut, hogy ha valaki akár a 80-as években vagy a 90-es évek elején azt mondja nekem, hogy egyszer majd én is így léphetek be ezekbe az épületekbe, azt válaszoltam volna rá, hogy megőrült. A brüsszeli és strasbourgi tolmácsolás nagy örömet jelent számomra, mindig tanulok valami újat, ismereteim is folyamatosan bővülnek.

Remélem, hogy azok a hallgatók, akik az FTT német csoportjában végeztek, örömmel gondolnak vissza az itt töltött időre, és máig úgy érzik, hogy hasznos ismeretekre tehettek szert itteni tanulmányaik során. Én, immár nyugdíjas oktatóként csak azt mondhatom, hogy nagyon jó volt itt tanítani, és mindig igazi öröömre szolgált, ha észrevettem, hogy sikerült a hallgatókat megnyerni és „belelkesíteni” a tolmácsolás és fordítás iránt.

BORONKAY-ROE ZSUZSA

HARDVER ÉS SZOFTVER

Egy márciusi délelőtt, egy soknyelves konferencia kávészünetében elélem állt Lieber Péter, akivel már jó néhány rendezvényen tolmácsoltam egy csapatban: – Zsuzsa, én téged bepalizlak! – szolt. – Gyere tanítani az FTCS-be! Angolos kollégánk, aki országismeretet tanított, napokkal korábban jelezte, hogy a tavaszi szünet után nem tudja tovább vállalni az óraadást. Országismeret – na, azt nem. Hetek, hónapok kellenének, hogy valamiféle tantervet és tananyagot összehozzak. Hanem tolmácsolási gyakorlatot, azt szívesen tartanék – mondtam Péternek. Ennek 26 éve. Azóta is hálás vagyok neki.

Az FTCS első otthona, az Eötvös Kollégium ideális távolságra volt egy nagymamákkal körülbástyázott, kétgyermekes családjára számára. Negyed 9-kor lereszeltem a tízórai almát, és fél 9-re felsétáltam a Ménési útra. Így kimaradtam a rádiós magnóért folytatott közelharcból, viszont magnó se került túl gyakran a félalagsori, zsákszerű angolos terembe, hiszen négy csoport osztozott két eszközön. Mindnyájan szerettük a Ménési utat, de az az igazság, hogy az FTCS létrehozása után másfél évtizeddel is leginkább csak a humán erőforrás állt rendelkezésre. Lieber Péter honosította meg, hogy – a nemzetközi normákkal összhangban – az FTCS-n olyan tanárok oktassanak, akik maguk is aktívan gyakorolják a fordító és tolmács szakmát. Ez a rendszer sok éve természetes lételemünk.

Egy évforduló jó alkalom arra, hogy megálljunk és visszanézzünk, honnan is indultunk, és milyen messzire értünk. A könyvtárunk gyarapodott, és viszonylag kevés sérüléssel vészelt át minden költözést. Voltak folyóirat-előfizetéseink. Egy idő után kaptunk uraságoktól levetett fénymásolót beépített lapszámolóval, mert még a 80-as évek második felében sem lehetett ám csak úgy nyakló nélkül másolgatni, szigorúan el kellett számolni a másolt mennyiségekkel. Néha beengedtek a kollégium szalagos magnókkal felszerelt nyelvi laborjába. Ez volt a kezdet.

Amerikai úti költözésünk a rendszerváltozás után új korszakot nyitott a képzés technikai hátterének megteremtésében, és nekünk, oktatóknak is a szakmai fejlődésben. A Világbank által támogatott Felsőoktatási Fejlesztési Alap és az Európai Bizottság TAIEX-konstrukciója egy sor olyan eszközhöz segítette hozzá FTCS-ből FTK-vá avanzsált intézményünket, amelyek nélkül elképzelhetetlen

Színházterem négy beépített tolmáskabinnal (három működött is); majd 1999-re egy kombinált nyelvi labor és hat kabinos szinkrontolmács-berendezés – ebből lett később a Trefort-kerti Európa-terem; a „maradékból” pedig a 8-as, azaz a kis tolmács terem két kabinja. A géppark részleteit nem írom le, a kíváncsi olvasó megtalálhatja az 1998-as jubileumi évkönyvben. Beleolvasok, hogy a 25-ik születésnapunkon milyen „csodákat” szerettünk volna: a fordítólabor minden munkahelyén és a tanári szobákban internetcsatlakozást, Tradost, műholdvevőt... Visszanézve szerény vágyaknak tűnnek. A 21. század fordító- és tolmácsképzős hallgatója notebookot hoz az órára, a diplomamunkáját DTP-vel szerkeszti, a Trados és egyéb CAT-szoftverek beépültek a képzésbe. Az EMCI, vagyis európai uniós konferenciatolmács hallgatók Brüsszelből kapják távkonferencia keretében a gyakorló beszédek az Európai Parlament és a Bizottság tolmácsaitól, otthoni gyakorlásra pedig a nemzetközi EMCI-konzorcium keretében kifejlesztett beszédbank audiovizuális gyakorlóanyagát használják – ha nem éppen az EP-ülések online közvetítését próbálgatják maguk is tolmácsolni. A 21. századi – és specifikusan a fordító- és tolmácsszakmát övező – technológia olyan rohamléptekkel fejlődik, hogy mire szavakba öntenénk egy számunkra fontos állomást, már szinte el is avulnak a csúcstechnológiának számító eszközök. Cseréjük, pótlásuk, de akár a javításuk is súlyos teher a forráshiányos felsőoktatási környezetben.

A képzés „hardver” oldala mellé persze oda kell tenni a szoftvert is.

Nagy szerencsénkre megtaláltuk azokat a kollégákat, akik egy-egy nyelv és terület avatott szakértőiként bevezették a hallgatókat a számítógéppel támogatott fordítás rejtelmibe, a jogi, gazdasági, pénzügyi terminológiába, a szinkrontol-mácsolás gyakorlatába. Mára sikerült kinevelni saját utánpótlásunkat is.

A fordító- és tolmácsképzés párhuzamos nyelvi csoportokban folyt, szakirányú továbbképzés formában. Innen kellett részint újítani, részint pedig előre menekülni. Az újítást az egyéves fordító-tolmács kurzus tematikai és módszertani korszerűsítése mellett az erre épülő európai uniós programok jelentették. Az FTT EMCI képzése nemzetközi összehasonlításban is az egyik legsikeresebb program, és csatlakoztunk az ennek mintájára létrehozott European Masters in Translation hálózathoz is. Az európai intézményeknél alkalmazottként vagy szabadúszóként tolmácsolók többsége és a fordítók majdnem fele a mi „képzettünk”. *(Ez itt a reklám helye: Pár évvel ezelőtt az EMCI éves konferenciáján Brüsszelben az FTT-ről mondta az Európai Bizottság Tolmácsolási Főigazgatóságának képviselője: „You’re the star of the show”).*

Miközben formálódott az európai színvonalú képzés, a kormányruánál Lieber Pétert váltó Klaudy Kinga megteremtette a fordítástudomány önálló tudományként való elismerésének alapjait. A szakma kiemelkedő éves rendezvénye a tavaszi

FTK-, majd FTT-konferencia. Az első konferencián „találta ki” Göncz Árpád köztársasági elnök úr – ne felejtsük el, maga is ismert fordító –, hogy legyen a két-napos rendezvény második napja a Magyar Fordítók és Tolmácsok Napja. Az idei önmagában is jubileum: a XV. konferencia. Szakmai műhelyünkben számos kollégának adtunk és adunk módszertani segítséget, akik maguk is tolmács- és fordítóképző kurzuson oktatnak az ország különböző felsőoktatási intézményeiben. Megszületett a *Fordítástudomány* magyar és az *Across* angol nyelvű szakmai folyóirat. 2003 óta működik a Fordítástudományi Doktori Program.

Az előre menekülés a képzés teljes átalakítását jelentette. Jött a bolognai rendszerű felsőoktatás, nekünk pedig hirtelen létkérdéssé vált, hogy az egyéves szakirányú továbbképzésből kétéves mesterképzés legyen. Nem ment könnyen: aggódtunk a képzés színvonaláért, nem tudtuk, mennyire lesz népszerű az új struktúra, milyen lesz az intenzív, koncentrált képzés után egy kényelmesebb program, fognak-e ugyanúgy hajtani a hallgatók, megfelelünk-e az egyetemi vezetés elvárásainak – ezek az addig szokatlan kérdések tornyosultak előttünk. Valóban nem könnyű a sokszor nagy létszámú csoportokat kezelni. De a hallgatók lelkesedése, motiváltsága, tanulni akarása, azt hiszem, minden oktató számára a lehető legkellemesebb csalódás volt.

Évforduló. Ilyenkor az ember azt is számba veszi, hogy neki, személy szerint mit is jelent ez a jubiláló intézmény. Lássuk hát!

Nekem először is Láng Zsuzsát jelenti, akivel lehet, hogy egyébként nem hozott volna össze a sors; egy fantasztikus emberrel és egy csomó remek élménnyel szegényebb lennék.

Aztán felülmúlhatatlan szakmai büszkeséget és sikerélményt. Hallgatókból kollégákat. Akikkel együtt ülünk a kabinban, együtt fordítunk OECD-jelentéseket, törvényeket. Akiket magam helyett ajánlhatok, mert megbízom bennük és a munkájuk minőségében. Barátokat, akik évekkal a diploma megszerzése után is tartják a kapcsolatot, és nem veszik le a tanárokat a levelezőlistáról. Mert az FTT-nek hatalmas az összetartó ereje. Nézem a fényképeket: a tiszteletbeli konzulok konferenciáján a német, angol és francia kabinban egyaránt korábbi hallgatónk dolgozott. A sokszekciós Portfólió ingatlanfejlesztői rendezvény tolmácsai közül, aki nem hallgatónk volt, az FTT-s tanár. Rohonyi Bori talpig rohamrendőr szerelésben, rohamsisakkal a fején az ír tréner mellett áll és jegyzetel. Serei Márta a budapesti főpolgármesternek tolmácsol. Barcsák Attila motoron érkezik a PricewaterhouseCoopers konferenciára. Mizsei Edit Jane Goodall mellett. A fél EMCI-csoport Fehérvárcsurgón, a Károlyi-kastélyban, a Károlyi Angelica rendezte Kertművészeti Napokon, munka közben. Csizi – Felekné Csizmadia Erzsébet – Strasbourgbán a hallgatókkal. Köröspataki Zoli a gödöllői kastélyban, a magyar elnökség egyik rendezvényén. Somogyi Laci a londoni mobilitáson (az EMCI-hallgatók kéthetes tanulmányi látogatásának házi használatú neve). A végzés után alapított tolmács- és fordítóirodája magasra teszi a szakmai és

olasz kabint erősítik.

Hallgatókból kollégákat, akik hatalmas lelkesedéssel, szakmai elhivatottsággal álltak oda a képzői oldalra. Ők jelentik a kontinuitást. Ők írják majd a következő tíz évet.

HORVÁTH ILDIKÓ

A FORDÍTÓ- ÉS TOLMÁCSKÉPZÉS ÚJ KIHÍVÁSAI

1. A FORDÍTÓKÉPZÉS ÚJ KIHÍVÁSAI

Az új technológiák gyors fejlődése és rohamos terjedése a fordítói piacot is érintette. Mindez természetesen a fordítók mindennapi munkájára is kihatással van. A digitális forradalom eredményeképp új fordítói profil alakult ki, ami maga után vonta a fordításhoz szükséges készségek változását is (Európai Bizottság 2011, Rogers 2008, Quiroz Herrer 2011). Mindez az ezredforduló környékén a fordítóképző programokat új kihívások elé állította. A digitális fejlődés azonban nem állt meg. A fordítói piacon megjelent a gépi fordítás, aminek következtében a fordítói profilváltozás második szakaszát éljük.

1.1. A modern fordító profilja

Az elmúlt 20 év során a fordítói tevékenység igen gyors és radikális változáson ment át egyrészt a technológiai fejlődés és a globalizáció, másrészt pedig a nyelvi közvetítői piac átalakulása miatt. Következésképpen a fordítás mint folyamat és mint produktum iránt támasztott elvárások is nagymértékben átalakultak. A modern fordító **fordítói szoftvert** használ (gyakran többet is), terminológiai adatbázist és fordítói memóriát hoz létre, kezel, valamint módosít. Munkája során az információkereséshez elektronikus szótárt, párhuzamos szövegeket és internetes oldalakat használ.

A magányosan, otthonában számítógépe előtt ülő fordító képe mára már a múlté. A fordítás manapság **társas foglalkozássá** vált: a modern fordító online projektben, csapatmunkában dolgozik. Munkája során sok interakció és kapcsolatépítés jellemzi. Folyamatos kapcsolatban áll ugyanis ügyfeleivel, ami egyrészt az ügyfelek változó elvárásainak megértése miatt, másrészt pedig azért szükséges, hogy a kínált nyelvi szolgáltatását el tudja adni. A projektmunkához pedig a kollegákkal való folyamatos együttműködés és kommunikáció szintén elengedhetetlen.

A **fordítás fogalma** sem mindig egyértelmű: gyakran „nyersfordítást” takar vagy lokalizációt, többnyelvű szövegezést, adaptációt, összefoglaló fordítást,

kivonatolást vagy lektorálást jelent. A modern fordító tehát már nem csupán hagyományos értelemben vett nyelvi közvetítő, hanem sokoldalú és rugalmas, többnyelvű **nyelvi szolgáltató**.

1.2. A gépi fordítás elterjedése

Vitathatatlan, hogy a gépi fordítás napjainkban a fordítók életét leginkább befolyásoló tényező. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy az interneten ingyenesen elérhető fordítóprogramok mellett az Európai Bizottság Fordítói Főigazgatóságának egyik legjelentősebb projektje egy új, gépi fordítórendszer létrehozása. Az új rendszert már tesztelik az Európai Bizottság főállású fordítói, és amikor elkészül, a Bizottság összes hivatalnoka és az EU tagállamainak összes hatósága rendelkezésére bocsátják. A gépi fordítás térnyerésével a fordítói munka megváltozik, és a célnyelvi szöveg **utószerkesztésének** feladatává alakul. Másrészt pedig hangsúlyos szerepet kap a forrásnyelvi szöveg **fordításra való előkészítése**.

A fordítói társadalmat manapság leginkább foglalkoztató kérdés azonban az, hogy a gépi fordítás vajon helyettesítheti-e az ember által készített szöveget. E tekintetben a fordítói piac feltehetően két részre oszlik majd: egy valós időben elvégzett, automatizált, **olcsóbb**, de rosszabb minőségű fordításokat és egy jobb minőségű terméket kínáló szegmensre. Ez utóbbi **drágább** lesz, és a nyelvi átváltáson kívül más szolgáltatásokat is kínál: utószerkesztés, lektorálás, a forrásnyelvi szöveggel való tartalmi összevetés, lokalizáció stb. Jelenleg tehát nem jelenthető ki egyértelműen, hogy a közeljövőben gépi fordítással helyettesíthető lesz-e vagy sem az ember által végzett fordítás. Elsősorban azért, mert az **ember fordítói szakmai tudását és tapasztalatát igen nehéz programba kódolni** (Kelly és Zetzsche 2012: 230–232).

1.3. A modern fordítóképzés

A megváltozott piac által a fordítóval szemben támasztott elvárások azt is jelentik, hogy a hivatásos fordítóknak olyan készségekkel kell rendelkezniük, amelyek segítségével meg tudnak felelni ezeknek az új, folyamatosan változó kihívásoknak. A fordítóképzés feladata immáron nem csupán az, hogy a hagyományos értelemben vett fordítói készséget kialakítsa és fejlessze, hanem az, hogy a leendő fordítókat felkészítse arra, hogy ebben a komplex, állandóan átalakuló környezetben hosszú távon sikeresen meg tudják állni a helyüket.

A modern fordítóképzés feladata egyrészt olyan, sokoldalú szakemberek képzése, akik a hagyományos értelemben vett fordítás mellett olyan **nyelvi szolgáltatásokat** is el tudjanak látni, mint például a lokalizáció, az adaptáció, az utószerkesztés, a lektorálás vagy a terminológiai munka. A modern fordítótól elvárt kompetenciákat és készségeket igen jól összefoglalja az Európai Bizottság

által 2009-ben létrehozott *European Masters in Translation* (EMT) hálózat által kidolgozott referenciakeret. Ezzel egy időben jól mutatja azok **komplex** jellegét. Az EMT referenciakerete a fordításhoz szükséges nyelvi, kulturális és fordítói kompetenciákon kívül olyan kompetenciákat tartalmaz, mint például a tematikus, az interkulturális, az információszerzési, a műszaki vagy a fordítói szolgáltatás nyújtásának kompetenciája (Gambier 2009).

Annak, hogy a fentiekre egy fordítóképző program a hallgatóit fel tudja készíteni, három alapvető feltétele van: tartalmi, módszertani és szervezési-logisztikai. Egyrészt a képzés tartalmát, azaz a **tananyagot** hozzá kell igazítani a fenti elvárásokhoz. Ez azt jelenti, hogy szükséges a tanmenetbe beépíteni a fordítói szoftverek, a számítógépes eszközök fordításhoz való felhasználásának, a fordításhoz szükséges terminológiai adatbázisok használatának oktatását. Mindazonáltal fontos megjegyezni, hogy mindezt ajánlott a hagyományos fordítástechnikai ismeretek és a fordítói készségek fejlesztésével megalapozni. Nem szabad ugyanis elfeledkeznünk arról, hogy a számítógépes eszközök csupán segítik a fordító munkáját azáltal, hogy azt hatékonyabbá és gyorsabbá teszik. A fordító szakértelmét azonban nem tudják kiváltani.

A **módszertani** feltételek tekintetében elmondható, hogy az osztálytermi munka szervezése során az együttműködő tanulás alapelveit (folyamatos egyeztetés, társak értékelése, önértékelés stb.) követve hatékonyan fejleszthetők a modern fordítótól elvárt interperszonális és kommunikációs készségek, valamint a tudatos fordítói viselkedéshez és munkavégzéshez szükséges önreflexió és az élet-hosszig tartó tanuláshoz szükséges autonóm tanulói készségek (Horváth 2005).

A **szervezési és logisztikai** feltételek pedig azt jelentik, hogy a fordítóképző programoknak szorosabb kapcsolatot kell kiépíteni a nyelvipar és a fordítói piac különböző szereplőivel, mint például a fordítói szoftverek fejlesztőivel, forgalmazóival, potenciális megbízókkal, fordítóirodákcal, szakmai szervezetekkel, akiket és amelyeket, amennyiben lehetőség van rá, érdemes bevonni magába a képzésbe is. Ma már elképzelhetetlen, hogy egy modern fordítóképző intézmény ne venné be programjába a szakmai gyakorlatot, amelynek elsődleges célja, hogy a hallgatóknak lehetőségük nyíljon a fordítói feladatok, munkakörülmények és követelmények közvetlen megismerésére. A logisztikai feltételekhez még hozzátartozik a (lehetőleg saját) nyelvi labor, amelyben a hallgatók a fordításhoz alkalmazott számítógépes eszközöket és szoftvereket kipróbálhatják.

1.4. Konklúzió

Az egyre gyorsabb digitális fejlődés hatásai a fordítópiacra is érezhetőek. Jelenleg igen nehéz megjósolni, hogy milyen változások következnek be az elkövetkező 20-30 évben. Az azonban valószínűsíthető, hogy a fordítók tíz év múlva már a jelenlegivel nem azonos fordítói környezetben dolgoznak majd. Ezért a modern

fordítóképzésnek egyik legfontosabb feladata, hogy a hagyományosan fejlesztett fordítói készségeken és technikákon túl egyéb kompetenciákat is kialakítson, mint például a fordítói szolgáltatás vagy a műszaki kompetenciák. Ezzel egy időben nem szabad megelégednünk a kognitív rugalmasság és alkalmazkodóképesség, a folyamatos önértékelés és önreflexió, valamint az olyan, úgynevezett „**puha**” **készségek**, mint például az önmotiváció, az interperszonális és üzleti kommunikáció, az együttműködés, az egyeztetés, a kollegiális és barátságos hozzáállás fontosságáról sem. Ez utóbbiak annál is fontosabbak, mivel ezek dönthetik el, hogy melyik frissen végzett, jó fordítói készségekkel rendelkező fordító lesz képes beilleszkedni, illetve hosszú távon fennmaradni az egyre gyorsabban változó magyar és nemzetközi fordítópiacon.

2. A TOLMÁCSKÉPZÉS ÚJ KIHÍVÁSAI

Az új technológiák terjedése a hivatásos tolmácsok munkavégzésére is kihatással van, jóllehet a napjainkban tapasztalható technológiai fejlődésre a tolmácsi piac lassabban reagált a fordítói piacnál. Ennek oka valószínűleg abban rejlik, hogy az új technológiák alkalmazása az írott szövegek szerkesztése, illetve kezelése terén magától értetődőbbnek tűnik, mint a hangzó szövegek esetében. Az új információs és kommunikációs technológiák használata azonban a tolmácsok munkáját is segíti a felkészülés és a tolmácsolási esemény során is.

2.1. Az új technológiák alkalmazása a tolmácsolásban

A tolmácsok sikeres munkavégzésének egyik feltétele a tolmácsolási eseményre való alapos és gyors felkészülés, amelynek során a tolmácsok az adott esemény témájának **terminológiai és tartalmi feldolgozásához** keresnek információkat (De Manuel Jerez 2003, Sandrelli és De Manuel Jerez 2007). Ehhez egyrészt a szervezők által rendelkezésre bocsátott anyagokat, másrészt pedig egyéb forrásokat használnak fel. Korábban az információkat könyvtárakban, szaklapokban vagy szakemberek segítségével találták meg a tolmácsok. Manapság mindez az interneten történik, ahol az online enciklopédiáknak, a többnyelvű elektronikus szótáraknak, terminológiai adatbázisoknak és párhuzamos szövegeknek köszönhetően a tolmácsolási esemény tartalmi és terminológiai előkészítése sokkal könnyebbé és hatékonyabbá vált a különböző munkanyelveken.

Az elmúlt néhány évben a számítógép a tolmácsok életében még fontosabb munkaeszközzé vált: a konferenciatolmácsok már nemcsak a felkészüléshez, hanem **tolmácsolás közben** is használnak számítógépet vagy táblagépet az előre megkapott ppt előadások követésére, a frissen megszerzett előadások

előkészítésére, illetve az újonnan felmerülő szakkifejezések célnyelvi megfelelőjének felkutatására valós időben, az internet segítségével.

Az új információs és kommunikációs technológiák fejlődése lehetővé tette továbbá a **videokonferenciák** és a távtolmácsolás nagyobb térnyerését. A videokonferencia nem számít szigorú értelemben véve új technológiának: az első ilyen konferenciát már az 1970-es években megrendezték, amikor is az ENSZ New York, Nairobi és Genf között létesített „távkapcsolatot”. Ez a kezdeményezés azonban hosszú távon sikertelennek bizonyult a rossz hang- és képminőség, valamint amiatt, hogy a kapcsolat gyakran megszakadt. Az új technológiák fejlődésével ezek a problémák már kiküszöbölhetővé váltak (De Manuel Jerez 2003). Ma már nemcsak az ENSZ vagy az Európai Unió alkalmaz rendszeresen **távtolmácsolást**, hanem Magyarországon is találkozhatunk ezzel a megoldással.

Az új technológiáknak egy további alkalmazási területe nem más, mint a **számítógéppel támogatott tolmácsolás**. Ez annyiban különbözik a fenti alkalmazásoktól, hogy itt az új technológiák már nem segédeszközként vagy a tolmácsolás médiumaként szerepelnek, hanem a tolmács munkájának egy részét is „átvállalják”. Ez olyan jól elhatárolt kommunikációs helyzetekben működik már az 1990-es évektől, mint például a telefontolmácsolás, a távtolmácsolás egyik formája, biztosítási vagy orvosi témakörben. Ennek a helyzetnek az egyik alapvető tulajdonsága, hogy a kommunikáció résztvevői közül az egyik fél többnyire előre látható, jól körülhatárolható kérdéseket tesz fel, a másik fél pedig ezekre válaszol. A másik jellemző, hogy a tolmács a számítógépe előtt dolgozik, tehát valós időben hozzá tud férni előre megírt konverzációs mintaszövegekhez, amelyeket felolvas, és csupán a válaszokat tolmácsolja. Így tehát egy irányba tolmácsol.

2.2. Gépi tolmácsolás

A gépi tolmácsolás egyre gyakrabban emlegetett fogalom, jóllehet a tolmácsolás automatizálása ma még elmarad a gépi fordítás fejlettségi szintjétől, mivel a tolmácsolás az automatizált nyelvi közvetítés területén is lassabban reagált a nyelvtechnológiai fejlődésre. Ennek egyik oka talán abban rejlik, hogy a fejlődést általában a meglévő kereslet generálja, és az írásban fordítandó szövegmennyiség jóval meghaladja a tolmácsolandó szövegek mennyiségét. Mára azonban a gépi vagy automatizált tolmácsolás bevett témájává vált mind a technológiai, mind a tolmácsolástudományi konferenciáknak, valamint gyakran felmerülő téma a tolmácsok beszélgetései során is.

Az **automata tolmács** megalkotására tett első kísérletekre az 1980-as évek végén, az 1990-es évek elején került sor. Az akkori technológiai, nyelvtechnológiai fejlettségi szint azonban csak igen kezdetleges és korlátozott teljesítménnyel rendelkező gépi tolmácseszköz működését tette lehetővé, amelynek kapacitása jellemzően 200 szó felismerésére terjedt ki. A gépi tolmács kifejlesztésére tett

kísérletek a 2000-es évek elején kaptak új lendületet, amikor is több tolmács-szoftver jelent meg a piacon (Waibel 2012).

A **konszekutív** gépi tolmácsoláshoz egyik példája az IBM által kifejlesztett MASTOR elnevezésű S2S (speech-to-speech, tehát beszédet beszéddé alakító) szoftver, amelyet az iraki **háborúban** használtak. A MASTOR 50 ezer angol és 100 ezer arab szavas szókinccsel rendelkezik, tudja kezelni a háttérzajt és a különböző dialektusokat is. Egy másik példa a Voxtec hangtechnológiai cég által kifejlesztett Phraselator készülék, amelyet szintén gyakran használnak katonai környezetben. A Voxtec Phraselator legújabb modellje 70 nyelven működik (Kelly 2009).

Egy további példa a Carnegie Mellon Egyetem Nyelvtechnológiai Intézete közreműködésével kifejlesztett Jibbigó, amely jelenleg 10 nyelvvvel működik, de hamarosan 15 nyelvet lát majd el. 40 ezres szókinccsel rendelkezik, mobil eszköz, és nincs hozzá szükség internetkapcsolatra. A Jibbigó olyan sikeres lett, hogy az Apple az Egyesült Államokban letölthető applikációként reklámozza külföldre utazó fiatalok számára (Waibel 2012).

Az Egyesült Államokban a lakosság egyre nagyobb hányada beszél csupán korlátozott szinten angolul (Limited English Proficiency), ami az **egészségügyben** komoly kommunikációs gondokat eredményez (Kelly 2009). Ezek orvoslására fejlesztette ki a Polyglot Systems cég ProLingua webalapú szoftverét, amely 7 000 gyakori kérdéssel és orvosi környezetben tipikusan előforduló kifejezésével hatékonyan segíti az orvosi rendelőben vagy akár a kórházi ápolás során a kommunikációt a betegfelvételtől a laboratóriumi vizsgálatokon át a zárójelentés kiadásáig.

A fent említett gépi tolmácseszközök közös jellemzője, hogy korlátozott számú, egy konkrét kommunikációs helyzetben tipikusan a leggyakrabban elhangzó, előre betáplált kifejezéseket, kérdéseket tolmácsolnak különböző nyelvek között. Ilyen kontextus például az utazás, a humanitárius küldetések, az orvosi ellátás vagy a háborúk, amelyek során nem mindig elérhető nem gépi tolmács.

Az automatizált tolmácsolásnak egy másik fajtája a **szinkrontolmácsolásra** is alkalmas eszközök. Ahhoz, hogy a gépi szinkrontolmácsolás például a magyar és a francia nyelvek között megvalósuljon, három lépésre van szükség. Elsőként egy beszédfelismerő rendszer a magyar beszédet magyar írott szöveggé alakítja. A második lépésben egy fordító rendszer a magyar írott szöveget francia írott szöveggé alakítja. A harmadik lépés során pedig az írott francia szöveget hangzó szöveggé alakítja a rendszer egy szöveget hanggá alakító program segítségével. Az EU-BRIDGE projekt keretében jelenleg az első két fázis megvalósításáig jutottak el egyetemi előadások tolmácsolása céljából németről angol nyelvre, egy webalapú rendszer segítségével. A német előadó mondanivalóját a hallgatók saját számítógépükön olvashatják néhány másodperces késéssel.

A drukkereket és az ellendrukereket leginkább foglalkoztató kérdés természetesen az, hogy a gépi szinkrontolmács helyettesítheti-e az embert, illetve, hogy a technológiai fejlődés eljut-e valaha olyan szintre, hogy ez bekövetkezzen.

A fent bemutatott példákból kitűnik, hogy jelenleg csak igen jól elhatárolt kommunikációs helyzetekben helyettesíti valamennyire az embert a gép, és csak akkor, amikor minden a terv szerint halad. A gép ugyanis nem tudja kezelni az előre nem látható helyzeteket, nem ismeri az adott nyelvhez kötődő kultúrát, és nem veszi figyelembe a tolmácsolás társas, kommunikációs aspektusát. További problémát jelent a különböző regiszterek, stílusok, egyéni beszédszokások, a hezitációk, a kétértelműség, a gyors beszéd kezelése, illetve az írott szöveg hangzóvá alakítása. Ezenfelül a gépek nem rendelkeznek az emberi intuícióval, kognitív rugalmassággal és ítélőképességgel, ami lehetővé tenné, hogy kognitív kontrollt gyakoroljanak a kommunikációs helyzet felett, és kezeljék az előbb említett hiányosságokat vagy az esetleges technikai, illetve szemantikai interferenciák által okozott problémákat.

2.3. A modern tolmácsképzés

Az új információs és kommunikációs technológiákat és a tolmácsolás terén alkalmazott nyelvtechnológiai eszközöket ugyan nem lehet figyelmen kívül hagyni, mégis meg kell állapítani, hogy a technológiai fejlődés a tolmácsképzést nem alakította át annyira, mint a fordítás oktatását. A képzett **tolmácsok profilja nem változott** olyan mértékben, mint a fordítóké, hiszen a tolmácsolás eleve társas szakma, amelynek a kollégákkal és a tolmácsolt kommunikációs helyzet szereplőivel való intenzív interakció mindig is szerves része volt.

Ennek ellenére a modern tolmácsképzés nem hagyhatja figyelmen kívül azokat az új eszközöket és fejleményeket, amelyek a technológiai fejlődés következtében jelentek meg a tolmácsok munkájában (Donovan 2006). Tehát az osztálytermi képzés autentikusságát érdemes úgy fokozni, illetve megőrizni, hogy a tolmácsolásra szánt beszédekert ppt előadásokkal kísérjük, és a képzés erre alkalmas szakaszában beengedjük a laptopokat a kabinba. Ezzel egy időben érdemes olyan készségeket is fejleszteni, mint a gyors internethasználat és információkeresés, terminológiakezelés. Továbbá nem szabad elfelejtkezni az új munkakörülmények szemléltetéséről, úgymint a **videokonferenciák** során alkalmazott távtolmácsolásról sem. Ezért érdemes bilaterális vagy több résztvevős videokonferenciákon is gyakorolni, mint ahogy azt a *European Masters in Conference Interpreting* konzorcium tagjai már néhány éve teszik.

Az információs és kommunikációs technológiák fejlődése a tolmácsképzésben továbbá a kontaktórán kívüli **egyéni gyakorlás** terén érezteti még hatását. Eddig az egyéni gyakorlás a konferenciatolmácsok képzésében elsősorban társas tevékenységként valósult meg: mind konszekutív, mind szinkrontolmácsolás esetében szükség volt partnerre/partnerekre, akik a beszédet tartották és társaik teljesítményét értékelték (Horváth 2007). Természetesen az együttműködő, társas interakción alapuló tanulásra most is szükség van a kontaktórákon kívül is.

Az egyéni gyakorlás azonban valóban egyénivé, testre szabottá válhat az olyan online eszközök által, mint például az Európai Bizottság tolmácsolási főigazgatósága által kidolgozott beszéd-tár (SpeechRepository). Ez a beszéd-tár videóra felvett, a kezdő szinttől a haladóig graduált beszédek tartalmaz az Európai Unió összes hivatalos nyelvén konszekutív, illetve szinkrontolmácsolás gyakorlására. A magyar beszédek felvételében az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszéke is aktívan részt vett/vesz. Az online gyakorlás során lehetőség nyílik a tolmácsolás rögzítésére és visszahallgatására is.

Egy másik eszköz a Leedsi Egyetem által létrehozott ORCIT (Online Resources for Conference Interpreter Training) nevű nyilvános honlap, amely szintén az Európai Bizottság támogatásával valósult meg. Ezen az oldalon többek között a konszekutív és a szinkrontolmácsolás elméletéről és gyakorlatáról, a beszéd-készítésről, a jegyzetelésteknikáról, a szövegelemzésről találhatunk érdekes információkat, gyakorlatokat. Az oldal egyelőre angol, cseh, görög, spanyol és litván nyelven érhető el.

2.4. Konklúzió

Az új kommunikációs és információs technológiák ugyan megjelentek a tolmácsolás oktatásában, de eddig még sem a szakmát, sem a tolmácsképzés módszertanát nem alakították át a fordítóképzésben tapasztalható mértékben. A tolmácsképzés módszertani alapjai változatlanok, a képzés során alkalmazott eszközök és médiumok változnak csupán. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy figyelmen kívül hagyhatjuk az új technológiai vívmányokat, hiszen például az online beszéd-tárak és a videokonferenciák jól kiegészítik a hagyományos tanulási formákat.

A gépi tolmácsolásnak sincs olyan nagy hatása a tolmács szakmára, mint amilyen nagy hatással az automatizált fordítás a fordítói szakmára volt: nem alakultak ki olyan részfeladatok, mint például a fordításra való szöveg-előkészítés vagy az utószerkesztés, amelyeket a fordítástól függetlenül lehetne gyakorolni. Ez valószínűleg nem is fog kialakulni, mert ha a gép egyszer mégiscsak helyettesíti az embert, a célnyelvi hangzó szöveget nem lehet majd utószerkeszteni, hiszen az azonnali felhasználásra készül. A tolmácsolásra való előkészítést pedig nem feltétlenül tolmácsoknak kell végezniük, hanem nyelvtechnológusoknak és terminológusoknak.

FORGÁCS ANDRÁS

KÉZ A KÉZBEN AZ EURÓPAI POLITIKA ÉS A FORDÍTÁS, TOLMÁCSOLÁS

15 ESZTENDŐS AZ EU-SZAKIRÁNYÚ KÉPZÉS

A 20. század második felétől az Európai Unió létrejöttében és folyamatos bővülésében testet öltő európai egység gondolat térhódítása új dimenziót adott a tolmácsolásnak és a fordításnak. Önmagában az a tény, hogy a soknyelvűség az európai integráció egyik princípiuma és kifejeződése, minőségileg új státuszt kölcsönzött a fordításnak és tolmácsolásnak, hiszen az európai integráció mindennapi működésének előfeltétele és garanciája a gördülékeny, szakmailag, politikailag hiteles fordítás és tolmácsolás. Ez a fejlemény a tolmácsolást és fordítást egyszerű kiszolgálói, „szolgálólányi” teendőket ellátó technikai eszközből a politika egyfajta junior partnerévé avatta, és a közösségi politikák artikulálásának, kommunikációjának, végrehajtásának és értékelésének instrumentumává, mintegy a közösségi politikák szerves részévé, kvázi előfeltételévé vált.

Ezen időszakban a tolmácsolás és fordítás mennyiségi értelemben is új minőséget kapott, hiszen az egyre bővülő Unió zavartalan működéséből fakadó és szüntelenül növekvő igények a fordítást és tolmácsolást korábban elképzelhetetlen volumenű feladatok elé állították.

A tolmácsolásnak és a fordításnak ez a minőségi és mennyiségi értelemben egyaránt új dimenziója nemcsak az Unió központi intézményeit, hanem a tagállamokat is jellemzi. A tagállamokban a Brüsszellel való folyamatos interakció és a közösségi politikák országon belüli egyeztetésének igénye állított új feladatokat a fordítás és a tolmácsolás humán és technikai kapacitásaival szemben. Kellő szerénységgel kimondhatjuk: egy adott országnak az európai integrációban való sikeres, teljes értékű és eredményes részvétele, a nemzeti érdekek hatékony érvényesítése, az európai egység ügyéhez történő tevőleges hozzájárulása elképzelhetetlen szakmailag felkészült tolmács- és fordítógárda nélkül.

A fentiek fényében kijelenthetjük, hogy a fordításnak, tolmácsolásnak az európai integráció egészének előrehaladása szempontjából immáron **kulcsszerepe** van.

Magyarországon az Európai Unióra szakosodott fordítás és tolmácsolás története akkor vette kezdetét, amikor 1996–97-ben egyre intenzívebbé és érdemibbé váltak az Európai Unió és Magyarország közötti kapcsolatok. Akkoriban egymást követték Brüsszelben, Budapesten, az európai fővárosokban a hivatalos és nem hivatalos tárgyalások, konferenciák és konzultációk, se szeri, se száma nem volt a tanulmányutaknak. Egyidejűleg, a kormányhivatalokban, szakmai körökben szinte minden területen – a mezőgazdaságtól a környezetvédelmen át a jogtudományig – ugrásszerűen megnőtt az igény az Európai Unión belüli eljárásokhoz, jogszabályokhoz magyar nyelven történő hozzáférés iránt. A tapasztalatok egyöntetűen azt mutatták, hogy a szaktolmácsolás és a szakfordítás minősége még a központi kormányzati szinten is kívánnivalót hagy maga után, nem is beszélve a vidékről, ahol a gyakran silány nyelvismeret még az elemi szintű kommunikációnak is akadályává, az érdemi munka gátjává vált.

Különösen égetőnek mutatkozott a speciális uniós szaknyelvet, szakkifejezéseket alaposan ismerő és a rendkívül magas európai uniós szakmai követelmények teljesítésére is alkalmas, kvalifikált konferenciatolmácsok hiánya. Magyarország annak idején ténylegesen nem volt felkészülve az uniós csatlakozással összefüggésben előrelátható, hatalmas volumenű és szerteágazó tolmácsolási és fordítási feladatok professzionális színvonalú ellátására. Egy 1998 derekán, központi kormányzati szervek és több száz tolmács és szakfordító körében végzett reprezentatív felmérés eredményei szerint hasonlóképpen vélekedett a szakmát művelők, a szolgáltatásokat igénybe vevők és a potenciális felhasználók zöme. Számolni kellett ezenkívül azzal is, hogy a tagállamként történő működés egyik elengedhetetlen „technikai” előfeltétele lesz egy viszonylag nagy létszámú és jól képzett, professzionális tolmács- és fordítógárda mindenkori jelenléte Brüsszelben.

Kézenfekvő volt a következtetés: az ország sikeres felkészülése szempontjából rövid és hosszabb távon egyaránt az egyik „szűk keresztmetszet” lehet képzett (szak)tolmácsok, és szakfordítók hiánya. Gyors cselekvésre volt szükség.

1997-ben az akkori Művelődési és Közoktatási Minisztérium kezdeményezte a posztgraduális EU-szakirányú konferenciatolmács- és fordítóképzés mielőbbi bevezetését. Evidenciának tűnt, hogy egy ilyen kezdeményezés csakis nemzetközi szakmai, politikai együttműködés esetén és külső anyagi támogatással kecsegtethet sikerrel. Mind a magyar kormányzaton, mind az Európai Bizottságon belül felelős vezetők, lelkes és tetterre kész szakemberek felkarolták és tevőlegesen is támogatták a kezdeményezést.

Első számú szakmai partnerként szinte magától adódott az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának 30 éves szakmai múlttal és tolmács- és fordítóképzésben gazdag tapasztalatokkal, elméleti és gyakorlati felkészültséggel rendelkező Fordító- és Tolmácsképző Csoportja, amelynek vezetői és munkatársai habozás nélkül vállalták a posztgraduális kurzus programjának kidolgozásával, a képzés megszervezésével, lebonyolításával kapcsolatos kihívást.

Támogatta az elgondolást az ELTE és a Bölcsészettudományi Kar akkori vezetése is. A példaszerű gyorsasággal a gyakorlati megvalósítás szakaszába jutott projekt révén lehetővé vált már az 1998/1999-es tanévben a négy féléves európai uniós szakirányú tolmács- és fordító-továbbképző kurzus beindítása, amely mind a mai napig az időközben az ELTE Bölcsészettudomány Karának tanszékévé avanzsált szervezet oktatási-képzési programjának egyik legfontosabb profilját képezi. Rövid időn belül sikerült kidolgozni egy széles körű nemzetközi együttműködésen alapuló projektet, amelynek megvalósításához értékes szakmai és anyagi támogatást nyújtott az Európai Bizottság tolmács- és konferenciaszolgálat, továbbá a tagjelölt országok felkészítésének támogatásával foglalkozó TAIEX-irodája és a PHARE-program, amelyben érdemi közreműködést vállalt a tolmácsképzésben nemzetközi tekintélyű londoni Westminster University és a párizsi Sorbonne III. (ESIT). Értékes erkölcsi és anyagi támogatásban részesült a projekt a budapesti Francia Nagykövetség, a British Council és az Európai Bizottság budapesti képviselője részéről is. A kurzus keretében a hallgatók angol, francia, német, spanyol nyelvi kombinációkban kapnak felkészítést. A posztgraduális program sokoldalú és alapos szakmai elméleti és gyakorlati ismeretekkel készít fel a speciális EU-s tolmácsolási feladatok ellátására. Nagy hangsúlyt kap a képzésben a tolmácsolási készségek elsajátítása. Ezt segítik a hallgatók részére szervezett brüsszeli, párizsi és londoni tanulmányutak is, amelyek a képzési program részét képezik. A szakfordítók képzése hasonló felfogásban és szakmai keretek között, ugyancsak akkreditált kurzuson történik.

Immár több év óta akkreditált és 14 európai egyetem által közösen kialakított program és követelményrendszer alapján szervezett, önálló konferenciatolmácsképzés folyik. Ennek szervezeti keretei és formái a felsőoktatás szerkezetének elsősorban a bolognai folyamat és a hazai képzés követelményeihez igazodva ismételten változtak, anélkül azonban, hogy a képzés céljaiban bárminemű érdemi változás történt volna.

Az EU-s tolmács és fordítói kurzus programjának kialakításakor messzemenően figyelemmel voltunk arra a bevezetőben vázolt hipotézisre, hogy a tolmácsolás és a fordítás nem egyszerűen a politika szolgálatlánya, hanem a közösségi politikák egyetemes és nemzeti keretek között történő érvényesítésének elengedhetetlen eszköze. Az alapos, korszerű elméleti, módszertani és technikai alapokon nyugvó nyelvi felkészítés mellett határozottan arra törekedtünk, hogy a hallgatók ne csak megismerjék és elsajátítsák az EU intézményeivel, működésével kapcsolatos ismereteket, fogalmakat, hanem lehetőség szerint azonosuljanak is az Unió céljaival, értékrendjével és döntéshozatali kultúrájával. Ennek érdekében – a rendelkezésre álló igen szűk időkeret adta lehetőségeket is figyelembe véve – a képzésben kiemelt figyelmet fordítottunk az EU-ra mindezidáig jellemző vitakultúra, a konszenzus elérésére orientált döntéshozatali eljárások esetenként szimulációs játékok formájában történő megismertetésére és elsajátítására. Jelentős hangsúlyt

Mindez megkövetelte a hallgatók proaktív közreműködését a képzés menetében, csakis ez tehetné lehetővé a legszélesebb értelemben vett uniós értékekkel és értékrenddel való tudatos és érzelmi azonosulást, az Uniót jellemző vitakultúra befogadását.

A kezdetektől fogva, a képzési program kialakításának másik fontos vezérlő gondolata volt, hogy a hallgatók megismerjék azokat az előnyöket, kihívásokat, amelyeket Magyarország számára az uniós tagság jelent. Egy-egy fontos szakterület kiemelkedő felkészültségű szakembere által tartott előadás valósággal „forró nyomon” vezette be a hallgatókat az adott szakterületen az EU-val folyó együttműködés eredményeibe és gondjaiba.

Az EU-szakirányú képzések 14 esztendővel ezelőtt történt beindítása nem egyszerűen új színfolttal gazdagította a 40 éves múltra visszatekintő intézmény képzési kínálatát, hanem termékenyítőleg hatott a tanszéki oktatói és tudományos munka más területeire is. Az oktatói munka szempontjából nagy jelentősége volt néhány átfogó európai együttműködési hálózatba való bekapcsolódásnak, amelynek köszönhetően az európai szakirányú képzésen túlmutató területeken is nagy lendületet vettek a szakmai, tudományos tapasztalatokat és gyakorlatot, valamint a közvetlen személyi kapcsolatokat gazdagító kontaktusok. Az EU-szakirányú képzés megjelenése tapinthatóan növelte a fordítástudomány területein is az európai vonatkozású tematika iránti érdeklődést. A tanszék által gesztorált doktori iskola égisze alatt már egy sor magas színvonalú tanulmány és doktori értekezés született.

Napjainkban az Európai Unió gazdasági és politikai értelemben egyaránt veszélyes viharzónába került, amelynek hatására Európa-szerte, különösképpen Magyarországon felerősödtek az euroszkepticizmus fogalmával jellemzett, divattá vált hivatalos és nem hivatalos vélemények, áramlatok. Ilyen körülmények között az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszéke különösképpen büszke lehet arra, hogy 15 esztendőn át folyamatosan javuló szakmai színvonalú, az egyetemes európai értékekkel való érzelmi azonosulásra építő képzési programjának köszönhetően magasan kvalifikált tolmácsok és fordítók kibocsátásával elősegítette, hogy szilárd gazdasági, politikai érdek- és értékrendszer mentén Magyarország az Európai Unió elkötelezett tagja legyen és maradjon. Bizakodva tekinthetünk a jövőbe: az immáron hagyományosnak tekinthető EU-szakirányú képzés a következő esztendőkből is az európai együttműködés szempontjából elengedhetetlen szakember-utánpótlás színvonalas, megbízható bázisa lesz.

FALUDY KINGA

SPANYOL NYELVI TOLMÁCSKÉPZÉS ÉS GAZDASÁGI ISMERETEK OKTATÁSA AZ FTT-N

EGY ÉVTIZED „SPANYOL SZEMMEL” (2003–2013)

Az emlékezetes 2001/2002-es tanévtől kezdve, amikor először indult spanyol csoport, ha nem is minden tanévben, de „Cervantes nyelve” jelen van az ELTE FTT-n. A 2003 májusában végzett hallgatóink közül azóta Atzél Kinga, Buday Orsolya (spanyol B, angol C), és Vasy Júlia (angol B, spanyol C) rendszeresen tolmácsol Brüsszelben, dr. Horváth Péter Iván pedig mint oktató kolléga kapcsolódott be a munkánkba.

Az európai uniós szakfordító szakirányú továbbképzésben eddig csak 3 spanyolos hallgató végzett, 2003-ban, közülük Lamár Lilla jelenleg is Luxemburgban dolgozik.

A 2007/2008-es tanévben a szakfordító és tolmács szakon ismét összejött egy lelkes, nyolc hallgatóból álló csoport. Négyen a Budapesti Gazdasági Főiskola Külkereskedelmi Karán szereztek diplomájukat, ezért a különben annyira „rettegett” gazdasági ismeretek és szakterminológia a spanyolosoknak nem jelentett különösebb nehézséget. A Főiskoláról már ismert tanárok, dr. Bartha Éva és Pellícer Francisco mellett Agócs Károllyal (Corvinus Egyetem) és dr. Horváth Péter Ivánnal dolgozhattam együtt. Anyanyelvi oktatóként Meleg Irén működött közre, élvezetesebbek voltak az előadásai mind tartalmi, mind pedig „argentin” nyelvi szempontból. A hallgatók közül meg kell említeni Miklósné Nosztícius Magdát, az eddigi összes tolmácsképzős hallgató „doyen”-jét, akinek tanulni akarása, szorgalma, kitartása, segítő és pozitív magatartása külön említést érdemel. Sok-sok évtizedes venezuelai tartózkodás után hazatérve, sziporkázóan választékos magyar, valamint venezuelai kiejtéssel és lexikával fűszerezett spanyol nyelvismeretének hivatalos elismertetése érdekében „vállalta be” a „diákéletet”, és sikeresen tette le a záróvizsgát.

A 2008/2009-es tanévben a csoportból négyen tovább folytatták tanulmányaikat az európai uniós konferenciatolmács szakirányon spanyol B nyelvvel, a kis csoporthoz még két hallgató csatlakozott spanyol C-vel. Dános Veronika, Kecskés

Ágnes, Papp Èva (spanyol B) és Biedermann Zsuzsánna (spanyol C) eredményes záróvizsgájához jelentősen hozzájárult, hogy a tavaszi félévben kéthetes képzésben vehettek részt a tenerifei La Laguna Egyetemen.

Az Universidad de La Laguna 1988 óta képez uniós konferenciatolmácsokat. Munkájukat az Európai Bizottság segíti vendégtanárokkal, ösztöndíjakkal és rendszeres videokonferenciákat biztosító virtuális órákkal. A képzési rendszer (60 kredit, 7500 euró) nagymértékben hasonlít az ELTE FTT programjához. A hallgatók a szemeszter elején kézhez kapják a tematikát, amelynek alapján különböző stílusú és regisztrált előadások szinkron és konszekutív tolmácsolását gyakorolják. A tanárok mind gyakorló konferenciatolmácsok, a szimultán tolmácsolási órákat az FTT Európa-terem műszaki paramétereit meg sem közelítő kabinokban tartják. A magyar csoport 2009-ben még kísérő tanár nélkül utazott a mesés tenerifei Santa Cruzba, de a 2010/2011-es tanévben egy három főből álló csoporttal – dr. Láng Zuzsa kolléganőm kitartó szervező munkájának köszönhetően – 2011 tavaszán magam is megismerhettem a tenerifei egyetemen folyó munkát. Tapasztalhattam, mennyire természetesen és örömmel fogadtak bennünket, és mennyire szolidárisan segítettek a magyar vendéghallgatók kabinba jutását. Nemcsak hallgatóinknak, de számomra is érdekes volt a munka kiértékelése, a tanári visszajelzések. Sokszor mosolyognom kellett, hogy ugyanazok a dicséretetek és kritikák hangzottak el, mint itthon, hallgatóim cinkos összekacsintással nyugtázták, hogy „nincs új a nap alatt”. Hazatérésünk után, az izzasztóan nehéz helyzetekben szállóige maradt köztünk orvosként végzett, Antonio Banderas vonzerejével vetekedő spanyol konferenciatolmács és oktató kollégám „fehér hattyú” mondása, miszerint egy jó tolmács olyan, mint egy gyönyörű, méltóságos, hófehér hattyú. Tökéletes. Az nem tartozik senkire, hogy a mélyben mennyire kell pedáloznia!

A tenerifei hétköznapi kemény megpróbáltatásait Saroltával, Enikővel és Judittal egy felejthetetlen kiránduláson pihentük ki. Mi is meghódítottuk a Teide 3718 méteres csúcsát, persze sokkal kényelmesebben, mint 1582-ben Sir Edmund Scory, hiszen bennünket egy lift vitt fel a Teide Nemzeti Parkba, amely 2007 óta a világörökség része.

A 2012/2013-as tanévben a konferenciatolmács csoportban ismét vannak hallgatók spanyol B és C nyelvvel. Munkájuk egyáltalán nem könnyű, mert sajnos nem rendelkeznek olyan szakmai előképzettséggel, mint az ELTE angol, német, francia tolmács mesterszakán végzett csoporttársaik. A jövőre nézve azt tartom a legnagyobb kihívásnak, hogy az ELTE Spanyol Tanszékével együttműködve indulhasson spanyol tolmács mesterszak, ami biztosítaná a következő évek spanyol konferenciatolmács csoportjainak kiegyenlített tudásszintjét.

Feltétlenül meg kell említenem a Bizottság által egy-egy hétre Budapestre delegált, a záróvizsgára való felkészítést elősegítő Carlos Hoyos segítségét. A hallgatók egy igényes, profi konferenciatolmácsot ismerhettek meg személyében, aki

maximális empátiával és segítőkészséggel vett részt a munkában, illetve tartotta az órákat. Elismeréssel kell megemlékezni a 2008/2009-es tanév minikonferenciáinak előadójáról, a Spanyol Tanszék lektoráról, Emilio Pérezről, valamint a 2010/2011-es tanévben munkánkat segítő Gabi Manuli argentin újságíróról.

A jelen és remélhetőleg jövőbeli csoportok felkészítését nem tudom elképzelni „mi compi” – azaz kollegina – Valentina Sánchez Baena nélkül. 1999-ben ő volt az első, aki a Granadai Egyetemről mint erasmusos tolmácshallgató érkezett és kapcsolódott be a spanyol csoport munkájába. Életének meghatározó eseménye volt ez az ösztöndíj, itt ismerte meg későbbi férjét, és választotta Magyarországot új hazájának. Családja, egyéb munkái (Cervantes Intézet, SEC spanyol–angol kéttannyelvű iskola) mellett oroszánrészt vállal az FTT spanyol nyelvű konferenciatolmács-képzésében.

Külön ajándék ebben a tanévben a PhD-tanulmányait egyetemünkön végző Esteher Guitiérrez Eugenio konferenciatolmács „berobbanása”. Hihetetlen energiával, flexibilitással, igényességgel dolgozta végig az őszi szemesztert (fizetés nélkül), politikusokat megszégyenítő, tökéletesen felépített beszédeivel remek lehetőséget teremtett konzekutív, illetve szinkrontolmácsoláshoz. A pénteki gyakorló órákon rá mindig lehetett számítani. Köszönet mindenkinek, aki tudásával, munkájával, segítségével hozzájárult az elmúlt 10 év spanyolos sikereihez. ¡GRACIAS POR TODO!

MIÉRT HASZNOS A GAZDASÁGI ISMERETEK OKTATÁSA AZ FTT-N?

Az elmúlt évtized az FTT fennállása óta – sok szempontból – az egyik legnagyobb szakmai kihívást jelentette. A már hagyományos képzési formák mellett, a bolognai oktatási reform értelmében, lehetőség nyílt arra, hogy az ELTE vagy akár más felsőoktatási intézmény hallgatói a tolmácsolást vagy a fordítást mesterszakként válasszák. Habár még nem beszélhetünk teljes „jogegyenlőségről”, hiszen csak az angol, francia és német szakos hallgatók élhetnek ezzel a lehetőséggel, lassan kialakulnak a nyelvi tanszékek és az FTT között olyan szoros együttműködési lehetőségek, amelyek reményeim szerint lehetővé teszik, hogy a közeljövőben például spanyol nyelven is lehessen az ELTE-n tolmács vagy fordító mesterszakot végezni.

A „gazdasági ismeretek” bekerült a kredittel járó tantárgyegységek közé, tehát olyan, egy féléves, kollokviummal záródó „akadály”, amelyet teljesíteni kell. Minden valamire való bölcsésznek már a tantárgy elnevezése is enyhe hidegrázást okoz. Miért is kötelező ez a tantárgy?

A 21. században, napjainkig a legnagyobb kihívás a világgazdaság működőképességének biztosítása. Nos, a gazdasági ismeretek oktatásakor azokra az alapvető összefüggésekre hívom fel a figyelmet, amelyek meghatározzák mindennapi életünket, mozgásterünket, befolyásolják családunk, országunk, Európa és az egész világ sorsát. Nincs olyan nap, vagy akár perc, hogy a rádió, a TV vagy a sajtó ne tájékoztatna bennünket a GDP-ről, a munkanélküliségről, a pénzügyi problémákról. Röpködnek a rövidítések, mint például THM, BUX, ÁFA, a közérzetünket olyan „rosszat jelentő” fogalmak borzolják, mint off-shore cégek, adóparadicsom, adócsalás, APEH-utód NAV vagy az uniós kötelezettségsegési eljárások kérdésköre, mint a nemzeti bankok szerepe, lehetősége és felelőssége a gazdaság élénkítésében. Alapszinten mindenkinek ismernie kellene azokat a gazdasági és pénzügyi fogalmakat és folyamatokat, amelyek meghatározzák a mindennapjainkat. Ha így lett volna, családok tízezrei nem estek volna az adósság csapdájába! Sokan megmenekülhettek volna a kilakoltatástól! A tolmácsolást vagy fordítást választó szakembernek pedig elengedhetetlenül fontos a naprakész tájékozottság, az ismeretek rendszerezése és a jelenségek megértése. Úgy vélem, a gazdasági ismeretek oktatása ahhoz járul hozzá, hogy ne csupán szavak rövidítései legyenek például az ÁFA/VAT/IVA/MWSt, hanem olyan fogalmak, amelyeket tágabb összefüggéseikkel együtt lehet megérteni és értelmezni.

A gazdasági ismeretek elméleti tantárgy egyben megalapozza a gazdasági szakfordítás A–B, B–A gyakorlati tantárgyat is, nem beszélve a konszekutív, illetve szinkrontolmacsolási gyakorlatokról, amikor is a gazdasági témakörök gyors, pontos és szakszerű közvetítésére van szükség.

A hallgatói visszajelzések szerint a tantárgynak valóban gyakorlati haszna van, és ennél nagyobb „elismerést” nem is mondhatnának. A számonkérés (szóbeli kollokvium) alkalmat ad arra, hogy egy aktuális gazdasági híryanaggal kapcsolatban a hallgatók elmondják ismereteiket és véleményüket. E pár perc a félévi munka jutalma! Sikerélményt jelent a vizsgázónak és a tanárnak egyaránt, mivel bebizonyosodik, hogy egy addig ismeretlen, sőt, nem túlságosan kedvelt szakterületet egy félév alatt akár még meg is lehet kedvelni!

JANTSITS ÁGNES

AZ ÉRTÉKELÉS SZEREPE A TOLMÁCSOLÁS OKTATÁSÁBAN

A legutóbbi jubileumi számban, 2003-ban, arról elmélkedtem, hogy milyen nehéz tanítani olyasmit, amit az ember szinte magától, a gyakorlatban tanult meg. Annál is inkább, mert az a mondás járja, hogy *aki tudja, csinálja, aki nem tudja, tanítja*. Akkor arra is kitértem, hogy mennyire hasznos volt a nemzetközi tolmácsstanárképzéseken való részvétel. Megjegyzem, Magyarországon a tolmács-tanárok képzése azóta sem oldódott meg.

A tolmácsolás az egyik legérdekesebb és legösszetettebb szakma. Az ember tolmácsként nemcsak összeköti az egymás nyelvét nem beszélő feleket, nemcsak segíti a kommunikációjukat, üzenetet közvetít, nemcsak nyelveket és kultúrákat segít megérteni, érdekes emberekkel találkozik, hanem a legszélesebb körben tájékozódik a világról, és ehhez ismereteit mindig naprakész állapotban kell tartania. Ráadásul, egy-egy tolmácsolási eseményhez, előtte és alatta is, rendkívüli szellemi erőfeszítés, készenlét, stressztűrőképesség, idegfeszültség járul.

Mindezek ellenére a szakma sokak számára vonzó, és az érdeklődők szeretnék megtanulni minden csínját-bínját. Ilyenkor felvetődik az emberben a kérdés, hogy a tolmácsolást lehet-e, illetve kell-e egyáltalán tanítani, vagy elég a gyakorlatban ellesni a különböző fogásokat a gyakorlottabb kollégáktól, és a többi meg magától. Az ember a munka során megszerzi a tapasztalatot, kialakítja a maga „tolmácsprofilját”. Ez lehet, hogy igaz volt a kezdetekkor, amikor – Fáber András szavaival élve – a tolmácsok még *művészek* voltak, de mára már *iparosokká* váltak. Az iparos szó itt semmiképpen sem jelent kevesebbet, csak mást! Ma mások az elvárások, mást kívánnak a megrendelők, és mást az időközben létrejött képzési intézmények. Ennek az átalakulási folyamatnak a megértéséhez közelebb visznek a tolmácsolás tanításával és értékelésével foglalkozó nemzetközi és hazai kutatások, amelyek száma az elmúlt tíz esztendőben jelentős mértékben megnőtt. Emellett sok külföldi tolmács és tanár internetes blogokban vagy más közösségi médiumban teszi közzé gyakorlati tapasztalatait.

Immár több, mint tízéves tanítási tapasztalattal és több évtizedes tolmácsolási gyakorlattal a hátam mögött mit szűrhetek le? Mára már megértettem, hogy szükség van a tolmácsok és a fordítók iskolarendszerű képzésére (is). Megoszlanak viszont a vélemények a tekintetben, hogy nem jobb-e, ha a képzést pár

éves (élet)tapasztalatgyűjtés előzi meg. A mai fiataloknak jóval több lehetőségük van a sokoldalú tájékozódásra, eltölthetnek hosszabb-rövidebb időt abban az országban, ahol az általuk választott idegen nyelveket beszélik. Emellett rendelkezésükre állnak az internet és a mobilkommunikáció eszközei, amelyek számunkra egykor elképzelhetetlen mértékben megkönnyítik az ismeretszerzést és persze a felkészülést. Az egyetemi keret ugyanakkor nem haszontalan, bár ez a szak nem nyelvtanítást kínál, hiszen alapfeltétel az idegen nyelvek magas szintű tudása, nemcsak a tolmácsolási technikákat ismerteti meg a hallgatókkal, hanem a képzés része egy sor olyan tantárgy is, amilyennel máshol, ilyen célzott és sűrített formában nem lehet találkozni.

Mit kínál tehát az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszéke (FTT)? A néhány éve bevezetett oktatási reform keretében mesterfokú tolmács- és fordítóképzést a legkeresettebb nyelvpárokban. Ugyanakkor – az EMCI-hálózat tagjaként és annak képzési kritériumait alkalmazva – az európai intézmények számára konferenciatolmácsokat képez. Tekintettel arra, hogy a magyar a ritka nyelvek közé tartozik, a képzés része nemcsak az anyanyelvre, hanem az úgynevezett B nyelvre történő tolmácsolás is. A tolmácsolással kapcsolatos tantárgyak mellett a hallgatók ismeretet szerezhetnek a nemzetközi és az európai szervezetek működéséről, betekintést kapnak a gazdaság és a jog alapjaiba, a terminológiába, beszédtechnikai és anyanyelv-helyességi órákon vesznek részt.

Ebben az írásban csak a tolmácsképzés során kíváncsok és igényelt értékeléssel és visszajelzésekkel foglalkozom. Meg vagyok ugyanis győződve arról, hogy a szó szoros értelmében vett tolmácsképzés egyik sarkalatos része az értékelés, illetve az órai visszajelzés. A cikk terjedelme szabott, ezért nincs lehetőség a tárgyban megjelent tudományos igényű kutatások ismertetésére, ezért csak saját megfigyeléseimről adhatok számot.

Miért fontos a megalapozott értékelés és a visszajelzés? Azért, mert ebben a képzésben nem lehet „röpdolgozatot” íratni vagy a hagyományos módon feleltetni. A diák joggal igényli, hogy értékeljék a teljesítményét, mert ez az értékelés segíti őt saját teljesítményének, fejlődésének megítélésében, és tájékoztatja az iskolai és a megbízói elvárások közötti különbségekről. Azt is tudatosítanunk kell, hogy a gyakorló tolmács már ritkán kap visszajelzést, az esetek többségében csak akkor, ha valami nem sikerül.

Felvetődik a kérdés, hogy milyen legyen ez a visszajelzés és az értékelés, mennyire objektív, és hogy lehet-e egyáltalán objektív. Gyakorló tolmácsként tudom, hogy az iskolai visszajelzés, a félévi és az év végi vizsgákon kapott érdemjegyek nem jelentenek egyet a jövőendő megbízó és a felhasználó értékelésével. Ugyanakkor az értékelés, ha konstruktív, ösztönzést és erős késztetést is jelenthet a diák számára a fejlődésre. Ennek a kérdésnek egyes vonatkozásait szeretném körüljárni ebben az írásban.

Hogyan értékeljük az év elején, év közben és az év végén? Van-e különbség ezek között az értékelési szakaszok között? Igen, mindenképpen. Az év elején az a lényeg, hogy a hallgató a számára ismeretlen konszekutív és szimultán tolmácsolás technikai részét megértse és helyesen alkalmazza. A következő szakaszban a formai kérdések mellett a tartalom is előtérbe kerül, hiszen az eszközök és a tolmácsolás helyes alkalmazása, a jegyzetelés és a prezentációs készségek elsajátítása mellett a figyelmünk nagymértékben már a tartalom felé fordul. Az órák jelentős részében megkíséreljük a valós tolmácsolási eseményekhez hasonló keretet kialakítani, többszereplős tárgyalásokat, vitákat szimulálunk, vagy úgynevezett *minikonferenciát* tartunk. A tanórákon kívül a hallgatók esetenként igazi tolmácsolási szituációkat is megélnék, ami további pluszt jelent a képzésükben. Az év végén pedig számot adnak mindarról, amit az év során elsajátítottak. A képzés viszonylag rövid volta ugyanakkor nem jelenti azt, hogy a sikeres vizsgát tett hallgató már egyszer és mindenkorra mindent megtanult. A tolmácsszakmára is illik, ami oly sok másra, hogy egész életen át kell tanulni.

Ki értékeljen? Erre a kérdésre – megint csak a saját tapasztalataimból – azt válaszolom, hogy nem csupán a tanár alkalmas az értékelésre. A diáktársakat is megkérhetjük egy-egy visszajelzés megadására. Ez nemcsak aktív figyelésre kényszeríti őket, hanem arra is alkalmat ad, hogy a társak rámutassanak egyes részmegoldások sokféleségére, ezek helyes voltára, de egyfajta vitakultúra elsajátítására is, hiszen minden esetben érvekkel kell alátámasztaniuk véleményüket. El kell magyaráznunk, hogy egy-egy produkcióra nem elég azt mondani, hogy *jó volt*, meg is kell indokolni, hogy miért vagy miért nem volt az.

Az órák nagy részében, ha szerencsések vagyunk, két tanár van jelen, mindkettő anyanyelvi, tehát egy magyar és egy idegen nyelvű, akiknek mások a szempontjaik. Az esetünkben magyar anyanyelvű tanár maga is gyakorló tolmács. Az idegen anyanyelvű tanártárs nem érti tökéletesen a magyar nyelvű szöveget, a tolmácsra hagyatkozik, és igazi külföldi ügyfélként hallgatja a tolmáshallgató tolmácsolását. A tanártárs tehát – aki ritkán gyakorló tolmács – olyan értékelési szempontok alapján jelez vissza, mintha azt egy konferencia vagy egy üzleti tárgyalás résztvevőjeként tenné. Ezen a szinten ugyan már nem fordulhatnak elő nyelvtani hibák, de a gyakorló órák lehetőséget adnak ezek kijavítására is.

A KONSZEKUTÍV TOLMÁCSOLÁS ÉRTÉKELÉSÉNEK SAJÁTOSSÁGAI

Ezt a fajta tolmácsolást jól elvégezni önmagában is nehéz, hát még tanítani és értékelni! Különösen a jegyzetelési technika megtanítása és követése okozhat gondot. Az esetek többségében a hallgatók úgy gondolják, hogy számukra egy-fajta jelrendszer elsajátítása lenne kívánatos. Néhány alapszabály – például Rozan hét jegyzetelési alapelve – jó kiindulópontot ad, de a tapasztalat és az évek során megszerzett gyakorlat azt mutatja, hogy nem szerencsés egy további jelrendszer megtanítása, és előbb-utóbb szinte mindenki kifejleszti saját rendszerét. A tanár feladata ebben a folyamatban nem az, hogy megmutassa az egyedül helyes utat, hanem az, hogy elérje: a diák maga találjon rá saját útjára ezen a területen is.

További nehézséget jelent a tanárnak az, hogy ezen az úton a diák különböző akadályokba ütközik, és ezeket a tanárnak nemcsak fel kell ismernie, hanem a kellő útmutatáshoz tudnia kell azt is, hogyan lehet legyőzni őket. Ehhez azonban a tanárnak állandóan figyelnie kell a diákok teljesítményére, és a visszajelzéskor kérdéseket kell feltennie, hogy megértse, hol és miért akad el a hallgató.

Egyesek a hallott szöveg megértésével és elemzésével küzdenek, míg mások eleinte nem tudják, hogy egy-egy gondolatot hogyan vessenek papírra, megint mások nehezen tudják újrafogalmazni gondolataikat egy másik nyelven, vagy a prezentáció okoz problémát. Tekintettel arra, hogy a tolmácsolás az egyik legösszetettebb kommunikációs folyamat, ezekre a gondokra is komplex megoldások kellenek. Tapasztalataim szerint, főleg kezdőknél, a legtágabb értelemben vett prezentáció okozza az egyik fő problémát, talán a sorban ezt követi a lényeg megragadása, a saját jegyzetekben való eligazodás, valamint a figyelem megosztása a jegyzetelés és az élőbeszéd meghallgatása között. Mindez megnehezíti a koherens szövegprodukción. Ezeknek a problémáknak a felismerése és a diákokkal való megvitatása sokat segíthet a helyes konszekutív tolmácsolás megtanulásában.

A jó konszekutív technika ugyanis egyben a szinkrontolmácsolás alapja. Az is igaz, hogy a nagyszakaszos jegyzeteléssel történő tolmácsolás a mai rohanó világban ritkán alkalmazható. Akkor miért tanítjuk? Elsősorban azért, mert olyan alapvető tolmácsképeségek – lényeglátás, elemzés stb. – elsajátítását teszi lehetővé, amelyek az egész tolmácsolási folyamatban, így a szinkrontolmácsolásban is megvannak. A gyakorlat azt mutatja, hogy aki küzd a konszekutív tolmácsolással, küzdeni fog a szimultánnal is.

A SZINKRONTOLMÁCSOLÁS ÉRTÉKELÉSE

A szinkrontolmácsolás minőségének megítélésében a tanárra még nehezebb és összetettebb feladat vár, ha megfelelő értékelést és visszajelzést szeretne adni. Itt sem elég, ha csak azt mondjuk, hogy *jó volt*. Célzott és bővebb értékelésre van szükség: például jó volt, mert megakadás nélkül, folyamatosan, természetes hangon, megfelelő hangsúllyal sikerült átadni az üzenetet, a terminológia is a helyén volt. Más esetben rámutathatunk a hiányosságokra: például az anyanyelvtől idegen hanglejtésre, a produkció szaggatott voltára, a sok özésre. Az a lényeg, hogy a kommentár hasznukra váljon, még ha esetenként negatív is. Mindezt annak szem előtt tartásával kell megtennünk, hogy a lényeg a sikeres kommunikáció, vagyis hogy az üzenet átadása megvalósuljon. Nem szükséges minden, kevésbé lényeges momentum kihagyását vagy hibát kipécézni, mert ezzel nem erősítjük a hallgatók amúgy sem erős önbizalmát.

A diákok elé célokat kell kitűzni, például a képzés elején: tanulják meg a helyes viselkedést a kabinban, fejezzék be a mondatokat, legyen természetes a hangjuk, a hosszú mondatokat „szeleteljék fel” rövid, de érthető mondatokká, gondoljanak az anticipációra. Ez utóbbi különösen a magyar–idegen nyelv pár esetében fontos, a szórendbeli különbségek miatt. A visszajelzés pedig ezzel összhangban arra irányul, hogy sikerült-e elérni ezeket a kitűzött célokat. Az is elképzelhető, hogy ahogy az idő múlik, a diákok maguk tűznek ki célokat, és ezekre kell az órán összpontosítani. Maguk a diákok is ellenőrizhetik, hogy sikerült-e megvalósítani őket.

A tolmácsolóknak meg kell tanulniuk, hogy egyszerre figyeljenek és alkalmazzák a következőket, olyannyira, hogy teljesen automatikussá váljanak számukra: hallgatni, megérteni, analízálni, szintetizálni, újrafogalmazni, tolmácsolni az elhangzottakat, majd ennek monitorozása. És mindeközben még levegőt is kell venniük, esetleg egy korty vizet inniük, a megfelelő terminológiát is használni kell. Látjuk, hogy így elmondva milyen összetett a tolmácsolás folyamata.

A tanár, miközben figyeli az eredeti beszédet és hallgatja a tolmácsoló diákokat, arra gondol, hogy vajon „én hogyan mondanám?” és „hogyan kerülném el a csapdákat?”. Ez a tanártól is jelentős szellemi erőfeszítést kíván, mert azonnal fel kell állítania a diagnózist, hogy tudja, mi lehet az oka az adott hibának, és ennek megfelelően adja meg a visszajelzést. Miért követi el a tolmácsoló a hibát? Kimaradt egy információ, nem hallotta, elkalandozott, nem ismeri a szót, nem készült fel a terminológiából, vagy egyszerű nyelvbtlás volt? Ebben a tolmácsolási módban sok minden egyéb mellett talán a legnehezebb a figyelem megosztása a forrásnyelven elhangzó szöveg megértése és a célnyelven történő újrafogalmazás, maga a tolmácsolás között. Minthogy a tanárnak egy-egy órán több hallgatót is hallgatnia kell, és egy-egy emberre kevés idő jut, hasznos, ha a hallgatókat megkérjük – már a képzés elején –, hogy készítsenek

tolmácsolásukról hangfelvételt, amelynek a visszahallgatásával saját maguk teljesítményét jobban meg tudják ítélni.

Az értékelés és a visszajelzések megadása tehát mind a tanárnak, mind a diáknak nehéz. A tanár akkor szolgálja a hallgatói érdekét, ha megpróbál úgy tenni, mintha ő és a diák is a kabinban lenne. Ilyenkor nem fogja azt mondani, hogy „e helyett a szó helyett ezt meg ezt kellett volna mondani” vagy „ez vagy az a kifejezés nem volt a helyén” stb. Hogyan lehetséges ez? Amikor ugyanis az ember maga is a kabinban dolgozik, megpróbál a szónok fejével gondolkodni. Az osztályteremben pedig próbáljunk meg a hallgatók fejébe látni, vajon miért mondta ezt vagy azt! Nem könnyű az ilyen visszajelzés megadása, de hasznos. Ebben az esetben a visszajelzés tényleg személyre szabott lesz. Nem tartom szerencsésnek a túl részletes visszajelzést, annak ellenére sem, hogy a hallgatók gyakran ezt szeretnék. A sok részlet eltereli a figyelmet a lényegről. Olyan hibákat kell kiemelni, amelyek javíthatók, és amelyek révén megelőzhető vagy kiküszöbölhető a rossz beidegződések. Sok esetben a hatékony értékelés alapja lehet egy-egy videofelvétel, amelynek segítségével rá lehet mutatni olyan részletekre is, amelyek elsikkadnak az órai teljesítmények egyidejű megfigyelésekor.

ÉV VÉGI ÉRTÉKELÉS, VIZSGA

Az EMCI-hallgatók az év végi vizsgán számot adnak mind a konszekutív, mind a szinkrontolmácsolás órákon megtanult készségekről, mégpedig a vizsgázó minden nyelvi kombinációjában. Röviden azt is mondhatnánk, hogy mindenről, ami a képzés során előfordult, illetve amiről fent szoltunk.

Az értékelés a hálózathoz tartozó iskolákban hasonló kritériumok alapján történik. Első az **anyanyelv** tökéletes **tudása**, ami a szókinccset, a regisztert és a más nyelvekből átsűrődő interferencia teljes hiányát illeti. Többször előfordul, hogy a hallgatók a vizsgán épp azért nem felelnek meg, mert például kétnyelvű környezetben nőttek fel, és a vizsgáztatók szerint „nincs igazi anyanyelvük”.

A **megértés** azt jelenti, hogy a hallgató tökéletesen megérti a munkanyelvein elhangzó beszédek, és ezek célnyelvi előadása **koherens**. Érti és használja az adott témában előforduló **terminológiát**, mind a forrás-, mind a célnyelven. A következő kritériumok önmagukért beszélnek: a **folyamatosság**, **pontosság**, **problémamegoldási** képesség, jó **prezentáció**, **stresszkezelés**, valamint a konszekutív és a szinkrontolmácsolás **technikájának** helyes alkalmazása.

Nem egyszerű a kritériumoknak való megfelelés mérése, de ezek azok a kritériumok, amelyeket az év során a tanárnak használnia kell, így a hallgatót nem érheti meglepetés a külső vizsgázatókból álló bizottság előtt sem. Az értékelés a fenti kritériumok alapján érdemjegyekkel történik. A bizottság tagjai gyakorlott,

intézményi tolmácsok, akik nem külön-külön értékelik az egyes szempontokat, hanem ezeket együttvéve adják az „osztályzatot”. A külföldi kollégák gyakran panaszkodnak, hogy a magyarországi öt osztályzat nem ad elég teret a teljesítmények árnyalt mérésére. Sokszor felvetődik, hogy elég lenne egy „megfelelt” vagy „nem felelt meg” minősítés.

Akárhogy is van, mindez nem jelenti azt, hogy a vizsga sikeres letételével a tanuláshoz vége, hiszen, mint korábban említettük, az embernek élnie kell, tapasztalatokat kell szereznie. A későbbiekben a tanulás már egy-egy valós tolmácsolási eseményre való felkészülés formájában jelenik meg, és az értékelést a megbízó, a megrendelő vagy az ügyfél adja.

HARMADIK RÉSZ

VISSZAEMLEKEZÉSEK

FTT oktatók a 2009-es tolmácsvizsgán: Felekné Csizmazia, Erzsébet, Zichler Csilla, Horváth Ildikó, Boronkay-Roe Zsuzsa és Szabari Krisztina.

AZ FTCS/FTK/FTT HALLGATÓI ÉS TANÁRAI EMLÉKEZNEK...

ALFÖLDY ORSOLYA, 1999/2000. ANGOL
CSOPORT, 2000/2001. EMCI-CSOPORT

Meghatározó élmény

Mindig életem egyik meghatározó élményeként fogok emlékezni az ELTE Tolmácsképzőn eltöltött időszakra: egy új készség elsajátításának izgalmas és rögs útjára. Különösen a „Zsuzsák” (Boronkay és Láng Zsuzsa tanárnők) útmutatása segített sokat abban, hogy el tudjam kezdeni pályafutásomat mint tolmács és fordító. Természetesen angolul már előtte is jól beszéltem, és amikor bekerültem a képzésre, nem is sejtettem, hogy mennyi mindent kell majd még elsajátítanom a profi nyelvhasználatról, az elvárt munkamódszerekről, a magatartásbeli kívánalmakról, a koncentrációról, és hogy mennyi gyakorlás kell még ahhoz, hogy profivá váljak. Fontos tapasztalatokat nyertünk azáltal is, hogy ellátogathattunk a brüsszeli európai uniós intézményekbe, és az évfolyamunkon mindenki eltölthetett három hónapot a fő nyelvterületén, a helyi tolmácsképző intézmény óráit látogatva.

ARATÓ ANNA, 2011/2013. MESTERKÉPZÉS,
FRANCIA-ANGOL CSOPORT

„Transfere necesse est...”

2011 júniusában az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészkarának F épületében abban bizakodva várakoztam sokakkal együtt a felvételi elbeszélgetésre, hogy talán én lehetek a Fordító- és Tolmácsképző Tanszék mesterképzésére szeptembertől felvételt nyerő huszonöt hallgató egyike. Reményem az ősszel valóság lett, és az itt eltöltött két esztendő számos értelemben életem egyik legmeghatározóbb időszakává vált.

A közhelynek némiképp ellentmondva tulajdonképpen nem a kezdet volt nehéz; sokkal inkább mindnyájan úgy éreztük, a képzési rendszer alapjaiban különbözik

attól, amit korábbi egyetemi tanulmányaink során, más szakokon tapasztaltunk. Az órákon kijelölt feladatok folyamatos, feszített tempójú munkát igényeltek, de egyre jobban megtapasztaltuk azt is, hogy munkánk gyümölcsének záloga voltaképp az a tenni akarás és fejlődni vágyás, amely az órai kereteken túlmutató, folyamatos, egyéni felkészülésben rejlik. Ahogy minden másnak, úgy ennek is a lelkesedés, az őszinte igyekezet adhatott és adhat értelmet: ezt ébresztették fel és tartották életben azok az oktatóink, akiknek az óráján a sokszor merevnek érzett szakmai szempontok mellett szinte tapintható volt a valódi segítőkészség, az emberségesség, a nehézségeken átsegítő buzdító szándék. Ők biztosan pontosan tudták és tapasztalták, hogy a „*transfere necesse est*” a fordítás közvetítői tevékenységének szükségességén túl arra is rámutat: saját tanáregyéniségüket közvetítve válhatnak csak igazán hallgatóik hiteles példájává. Az ő értékeléseik és útmutatásaik szinte mindannyiunk magunkról alkotott jövőképét megerősítették, és a második évhez már konkrét kijelölt szakiránnyal láthattunk hozzá.

A tanszéken eltöltött két év alatt elsajátított ismeretek mellett kiemelkedő élmény volt számomra, hogy az FTT és a francia állam ösztöndíjasaként két hónapot tölthettem el Franciaországban a rennes-i egyetem fordítói központjában: a Daniel Toudic tanszékvezető úr vezetésével működő intézetben számos, korábban számomra ismeretlen kutatási és munkamódszert tanulmányozhattam. Különösen hálás vagyok Klaudy Kinga és Kurián Ágnes tanárnőknek minden jó szándékú tanácsért és segítségért, amellyel kintlétemet támogatták: mind szakmai, mind személyes szempontból meghatározó és gazdagító tapasztalatra tehettem szert. Köszönettel és hálával gondolok vissza mindazokra az oktatóimra, akik őszinte nevelő szándékkal igyekeztek megszerettetni velem a fordítási tevékenység elméleti-kutatói és gyakorlati oldalát. Örömmel és bizakodással tölt el, hogy a folyamatos fejlődésre való nyitottságot magukban hordozták, és számos alkalommal bennük is felfedezhettem. Kívánom, hogy ez jelentse az ösztönző és megtartó erőt a következő jubileumi kötet megszületéséig is.

BIEDERMAN ZSUZSÁNNA, 2007/2008. FRANCIA
CSOPORT, 2008/2009. EMCI-CSOPORT

Nehéz volt, de megérté

Az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszékén eltöltött két év alatt nemcsak nyelvtudásom, hanem retorikai és előadói készségeim is csiszolódtak. Szeretettel gondolok vissza a tanárainkra: Jantsits Ágnesre, dr. Kurián Ágnesre, Mohácsi-Gorove Annára, akik nagy lelkesedéssel és alapossággal adták át tudásukat, a fordító- és tolmácsszakma alapjait. Anyanyelvi lektoraink, Mélissandre Balistreri, Frédéric Hamelin, Paul Morgan folyamatosan segítették felkészülésünket. Lehetőségünk volt

tapasztalatokat gyűjteni a külföldi testvérintézményekben, a párizsi ESIT-en és az Universidad de La Lagunán, így anyanyelvi környezetben is gyarapíthattuk tudásunkat.

Ezt az intenzív két évet nehéz volt végigküzdeni, de megértte, mert emberileg és szakmailag is sokat fejlődtem.

GORDOS ÁGNES, 1998/1999. NÉMET CSOPORT, 1999/2000. EMCI-CSOPORT

Az FTK-tól Luxembourgig

1998 és 2000 között tanultam az ELTE FTK-n, az első uniós konferenciatolmácsképzés keretében. Eredetileg a Közgáz külgazdasági szakán végeztem, ahol a legtöbb tárgyat (kivéve talán a termelés technikai alapjait, a statisztikát és a számvitelt) nagy érdeklődéssel tanultam, és nagyon jó tanárok előadásait hallgathattam, de mégis akkor éreztem magam igazán a helyemen, amikor az FTK-n részt vehettem a nyelvi képzésben is. Rengeteg élményt és később jól hasznosítható tudást adott ez a két év, de a gazdasági tanulmányok fontosak voltak a fordítás szempontjából is. Különösen az első évben, amikor szakszövegekkel foglalkoztunk, hasznosnak bizonyultak a számviteli, közgazdasági ismeretek és a korábbi munkahelyeimen végzett fordítás-tolmácsolás. Nagyszerű helyet találtam ahhoz, hogy igazán jó alapokat kapjak későbbi szabadúszó tevékenységemhez, mind a tolmácsoláshoz, mind a fordításhoz. Évfolyamunkat remek tanárok tanították, és kiváló színvonalú tolmácskabinokban gyakorolhattunk, későbbi munkáim során néha nosztalgiaiával gondoltam a kényelmes iskolai fülkékre. A rengeteg hasznos uniós és szakmai információ mellett egy brüsszeli tanulmányúton láthattam először élőben is, hogyan dolgoznak az Unióban, majd a vizsgák előtt egy szemesztert Germersheimben, a Johannes Gutenberg Egyetem tolmácsképző fakultásán töltöttem. Összességében nagyon jók voltak a lehetőségeink, bár az is igaz, hogy a nemzetközi vizsgabizottság előtt lezajlott első EMCI-vizsga alanyai is mi voltunk. Az izgalmak és feszültség helyett azonban ma már csak a remek közösségre emlékszem. A legtöbb volt csoporttársammal azóta is tartjuk a kapcsolatot, és az FTK híreit is igyekszem figyelni.

A vizsga után hét éven át dolgoztam szabadúszóként. Rájöttem, hogy az üzleti, banki élet nem az én világom, de a tolmácsolás-fordítás során rengeteg új ismeretet, időnként pedig rendkívüli és szintén felejthetetlen tapasztalatokat szereztem. Sokszor eszembe jutott az iskolai kabinban eltöltött idő, amikor „élesben” szarvasmarha-tenyésztéshez, sőt kifejezetten a kergemarhakórhoz kapcsolódó előadásokat tolmácsoltam órákon át állatorvosoknak, és egy uniós projekt keretében több bajorországi vágóhidat ismertem meg, mint amennyit szerettem volna... Akkor is jó hasznát vettem a tolmácsképzőn kapott tanácsoknak, amikor

egy japán autóipari beszállítónál én voltam az összekötő kapocs a csak németül beszélő cseh gépbeállítók és az angolul valamennyire tudó japán üzembeszítők között, és heteket töltöttünk azzal, hogy a gépek végül tizedmilliméter pontossággal gyártsák le az adott alkatrészt. Néha még ma is csodának tartom, hogy ebben a nyelvi kavalkádban mégis sikerült valami eredményre jutni.

2004–2005 táján újabb kihívással kerültem szembe, és igazából csak kalandvágyból jelentkeztem a fordítói EPSO-vizsgára. Mivel Magyarországon a képzés sem vált szét élesen, és sok kollégámhoz hasonlóan én is mindkét ágat műveltem, újdonságot jelentett, hogy az EU-ban mindez határozottan kettéválk, azt sem tudtam elképzelni, az esetleges sikeres vizsga után hogyan tovább. Csak akkor kezdtem ezen komolyabban gondolkodni, amikor az EPSO-listára felkerülve, Brüsszelbe hívtak interjúra, és állásajánlatot kaptam Luxemburgból, az Európai Bizottság Fordítási Főigazgatóságáról. Ekkor viszont gyorsan dönteni kellett, és hamarosan belevágtam valami egészen újba, ami azért is jelentett óriási fordulatot, mert a gyerekeim számára is gyökeres változást hozott. A döntés után nem volt idő rágódni, hiszen meg kellett teremteni a feltételeket ahhoz, hogy egy új országban lakjunk-dolgozzunk-tanuljunk.

2007 szeptemberében kezdtem meg a munkát, amely abból a szempontból nagy változást jelentett, hogy azóta „csak” fordítással foglalkozom. Néhány téma nem volt ismeretlen, hiszen korábban is fordítottam gazdasági, pénzügyi, mezőgazdasági témájú szövegeket, de a komoly technikai háttér, a hatalmas adatbázis újdonság volt, rengeteg ismeretet kellett befogadni. A szövegek különböző főigazgatóságoktól érkeznek hozzánk, és számos szakterületbe engednek bepillantást. Nem ritkán rengeteget kutatunk párhuzamos szövegekben, szakkönyvekben, az interneten, hogy az uniós és a szaknyelvezetnek is megfelelő fordításokat tudjunk készíteni, például a mezőgazdaság, az értékpapírpiacon, biztosítás, vasúti közlekedés stb. témájában. Számomra ez újra és újra kihívás, és többérvnyi otthoni fordítás után örömmel dolgozom csapatban (számos volt FTK-s kollégával), időnként nagyobb projekteken is.

Az egész napi fordítás monotonnak tűnhet, de szerencsére a szövegek szerzői gyakran gondoskodnak arról, hogy megőrizzük éberségünket, mert a „clear writing” kampány ellenére még mindig érkeznek olyan szövegek hozzánk, amelyekben 8-10 soros mondatok is előfordulnak, és hárman-négyen tartunk kupak-tanácsot, hogy kitaláljuk, vajon mit akart mondani a szerző. A fordítás mellett terminológiai munka, nyelvi, informatikai képzések jelentik a változatosságot. Évek óta részt veszek a gimnazisták számára kiírt Juvenes Translatores fordítási verseny pályamunkáinak értékelésében, és mindig érzem, mekkora felelősség ítéletet mondani a fiatal nemzedék fordításairól. Ilyenkor is eszembe jut az FTK-n töltött idő és a tanárain, akik a mi fordításainkat javítva kritikájukkal és tanácsaikkal sokat segítettek, és hozzájárultak ahhoz, hogy ma is változatlan kedvvel és lelkesedéssel végzem a munkámat.

LUCY FRANKEL, TOLMÁCSTANÁR, 2007/2008. EMCI-CSOPORT

Nyelvi kaland

2007. szeptember hatodikán érkeztem meg Magyarországra. Már Angliából egy kedves, Láng Zsuzsa nevű hölgyel leveleztem, kérdezgettem az új munkahelyemről, a szerepemről, a csoportokról. A leeds-i egyetemen tolmácsképzőt végeztem, franciából és spanyolból. Nem sokkal diplomázásom után két dologra jöttem rá: arra, hogy az angol–francia–spanyol szinte világszerte a leggyakoribb nyelvkombináció. Arra is, hogy új nyelvi kalandra vágytam. Nagy szerencsémre európai parlamenti ösztöndíjat nyertem el, amely Budapestre küldött. Indulásom előtt pár hónappal már elkezdtem magyarul tanulni úgy, hogy reggeli úszás közben magamban gyakoroltam magyarul számolni. Magyar könyvemnek modern borítója volt, tartalmát viszont rég nem frissítették. Így érkezésemre már ennyit tudtam hadarni, hogy, „egy, kettő, három”, és „az édesanyám az útitársam, uram, minden papírom rendben van”.

Első minikonferencia-beszédem irdatlan nehéz volt – valamiért épp a bonyolult brit iskolarendszer oktatási intézményei közötti különbségekről szólt. Kérték, jó hosszan beszéljek – azt tettem. Sajnos akkor még nem ismertek olyan jól, hogy szóljanak: légy szíves, hagyd abba! Háromnegyed óra múltán átadtam a szót, minden tolmács nagy örömeire.

Az elején fogalmam nem volt arról, miket mondanak ezen a furcsa nyelven. A magyar úgy hangzott nekem: *naka-naka taka-taka csigiri svá sví noki-toki*. Tudtam, ha a hallgatók rólam beszéltek, mert rám bólintottak csalódottan, és „naka taka doki doki Lucy maki”-t hallottam. Fejemben szinte japánnak tűnt – *úúj-sááág-ííí-róó*. Egyik kedvenc mondatom még most is „segítették nektek takarítani a takarót”.

Magyarórákra jártam – az első évben hat órára hetente, a másodikban három órára naponta. Három hónap telt el, mire fel tudtam építeni első mondatom: kérek egy tortát. Annyi szabálytalan szabályra, annyi mindenre kellett egyszerre figyelni – az *e–é* közötti ejtési különbségekre, arra, hogy alany-e vagy tárgy egy torta, és arra is, hogy mit is varázsol a végén az a kis *t* betű. Annyi gondolkodás után már nem is akartam azt a szerencsétlen tortát. Megfájdult tőle a fejem – vajon miért alanyi ragozás az *engem* és *téged*, tárgyas viszont az *őt*? És mintha még nem lenne elég izgalmas, dobjuk bele a *lak-lek* kavargást is!

Általában háromféle külföldi magyartanulóval találkoztam: elsősorban nyugat-európai vagy amerikai férfiak, akik szerették volna magyar feleségüket jobban érteni; aztán a külföldön nevelt, konyhamagyart beszélők; végül ritkábbak, de jelentősek mégis azok a szorgalmas nyelvészek, akiknek a magyar a hatodik (és utolsó) nyelvük.

Napról napra, szóról szóra kimásztam magányos ködömből, kitisztult az ég, és kezdtem érteni, mit mondtak az órán, sőt, az utcán is. Harmadik évemben a Balassi Intézetbe jártam szépirodalmi fordítóképzőre, első fordítandó szövegünk másfél oldalnyi Bodor Ádám *Sinistra körzet* című könyvéből. Tele volt csonttollú madarakkal, berkenyés bozóttal, völgyek mélyéről áradó patakzúgással. Fogalmam nem volt arról, kicsoda hol volt, mit csinált, vajon miért. Szinte sírtam, annyit kellett szótározni. Csoportomban tízen voltunk, mindenki saját anyanyelvére igyekezett lefordítani, amiket kiválasztottak nekünk – úgy sejtettem, direkt kínoztak minket a legsötétebb magyar művekkel. Igen nagy küzdelemmel, a *Sorstalanság*, a *Nyugalom*, a *Sátántangó* részletei japánra, lengyelre, udmurtra sántítottak át... Efféle tűzkeresztség viszont szép eredményt hozott, tanév végére már természetesnek tűnt a magyar nyelv, nem zavartak annyira a hosszú, logikamentes mondatok, sőt, pont helyett már én is vesszőt írtam.

Negyedik évemben már magyar szinonimákat tudtam ajánlani az FTK-s tolmácsdiákoknak. Magyarból lektoráltam, fordítottam, párszor tolmácsoltam is. Főleg beszéltem, gondolkoztam, énekeltem, éltem ezen az új nyelvemen. Csomó kifejezés most is könnyebben jut eszembe magyarul, mint angolul. Legbüszkébb pillanatom, amikor a Nyugatin várva hozzám jöttek, páran parfümöt akartak eladni nekem. Kérdezték, hova valósi vagyok, könnyebb volt pestinek lenni. Virágos nyári szoknyámat nézve (angol turiból) mondta az egyik asszony, hogy „nem, biztos mezőkövesdi”.

GRITS BARBARA, 2005/2006. FRANCIA CSOPORT, 2006/2007. EMCI-CSOPORT

Vissza az iskolapadba

Számomra a Tolmácsképzőben töltött szemeszterek életem egyik legkimerítőbb időszakát jelentették. A második félévben már két pici gyerekkel az életemben ültem vissza az iskolapadba. Talán meglepő, hogy ezzel együtt milyen gazdag élményt jelentett a képzés. A kemény, rendszeres szellemi munka, amitől a babázós időszakban elszoktam, különösen a saját rohamos nyelvi fejlődésem igazán pozitív tapasztalat volt, emellett pedig a nagyon szerencsésen összejött társaság jelentett sokat. Néhány volt csoporttársammal máig barátok maradtunk, ezek a kapcsolatok sokat jelentenek ma is. Ráadásul úgy alakult, hogy részben az itt elsajátított tudás és a kapott végzettség, részben a kapcsolatok révén sikerült egy remek álláshoz jutnom, így mindent összevéve életem egyik legjobb lépésének tartom, hogy jelentkeztem és végigcsináltam a képzést.

HERCZEGH GABRIELLA, 2008/2009. EMCI-CSOPORT

Családi vállalkozás

1990-ben végeztem az ELTE BTK angol–spanyol szakán. Már az egyetemi évek alatt is tanítottam egy középiskolában, és tanulmányaim elvégzése után is nagy lelkesedéssel és elhivatottsággal vettem bele magam a „munkás” életbe. Az évek során, ahogyan az egy nő életében lenni szokott, megszülettek a gyerekek, sorban négy. Az anyaságot épp olyan komolyan vettem, mint a munkámat, így a GYES után világossá vált, hogy nem tudok visszamenni dolgozni, ugyanis nevelési elveim szerint a gyerekeknek jobb otthon, mint bárhol máshol. A cél mindenképpen az volt, hogy a lehető legkevesebb időt töltsék iskolában, óvodában. Tehát úgy kellett állást találnom, hogy az ne terjedjen túl gyermekeim délelőtti iskolai elfoglaltságainál. Erre a legmegfelelőbb a szabadúszó fordítási/tolmácsolási tevékenység. Saját betéti társaságot alapítottam, és az időmet úgy osztottam be, ahogyan a háztartás és a gyereknevelés azt lehetővé tette.

A 2008/2009-es tanév sokáig emlékezetes marad nemcsak nekem, hanem az egész családom számára is. Életemnek egyik legnehezebb időszaka volt, hiszen egyszerre két képzésben vettem részt. Hosszú morfondírozás után ugyanis rászántam magam, hogy újra iskolapadba üljek, és tovább képezsem magam. Felvételiztem az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszékére európai uniós konferenciatolmács szakra. Felvételi vizsgám sikerült, így 2008 szeptemberében elkezdhettem tanulmányaimat.

Az első sokk már közvetlenül a beiratkozásnál ért. Ekkor derült ki, hogy a tájékoztatóban megjelent heti háromszori délutáni elfoglaltság (lévén esti tagozatról van szó) heti négy nap délelőtti és délutáni, sőt esti elfoglaltságot jelent majd. Ekkor meghűlt ereimben a vér: hogyan fogom ezt megoldani? Ki viszi majd iskolába, onnan haza, majd utána edzésre a gyerekeket? Kik fognak rájuk vigyázni délutánonként? De ekkor már nem volt menekvés. Gondoltam, ha elkezdtem, befejezem, ha minden kötél szakad, akkor is.

Nagy segítséget kaptam a nagyszülőktől, és egy, a közelünkben lakó nyugdíjas házaspártól, akik nélkül vállalkozásom kudarcba fulladt volna, hiszen voltak olyan napok, amikor egész nap, estig benn ültem az egyetemen, és négy embert kellett mozgatni azért, hogy a gyerekek megszokott élete ne sérüljön. Utólag elgondolkodtató, hogy egy édesanya napi teendőit csak négy másik tudja pótolni. Pedig csak így lehetett megoldani, mert nagyon hamar kiderült, hogy a képzés rettentően intenzív, és itthon, családi körben nem tudok tanulni, hiszen valamilyen gyerekek biztosan szüksége van rám. Ha mégsem, akkor a háztartásban mutatkozott némi hiányosság. Egyszerűen, nekem minden órán ott kellett lennem, mert otthoni pótlások szóba se jöhettek.

Ilyen körülmények között a legnagyobb megpróbáltatást a vizsgaidőszakok jelentették. Az ember egyetemista korában megszokja, hogy napi 8-10 órát tanul, majd sikeresen levizsgázik. De ennyi időt nem tudtam összeszedni. Loptam a perceket az életemből. Előfordult, hogy amikor edzésre vittem a gyerekeket, kértem őket, kérdezzenek ki. Kezükbe nyomtam a jegyzeteimet, és ők az írásmat bogarászva tették fel a kérdéseiket, és próbálták ellenőrizni a válaszaimat. Mind ezt úgy, hogy életkoruknál fogva fogalmuk sem volt, hogy tulajdonképpen mit is kérdeznek, és én mit is válaszolok.

Számomra lelkiileg mégis a legnehezebben elviselhető kicsi fiam „elhanyagolása” volt. Gyakran úgy mentem el otthonról, hogy láttam, hallottam, éreztem, hogy sír, és minden erejével a nyakamba csimpaszkodik, csak hogy ne menjek el, maradjak itthon vele. Szívszagató élmény. Ráadásul az otthon töltött időt sem tudtam igazán vele tölteni a készülések miatt. Különböző trükköket kellett alkalmazni, amire nem vagyok a legbüszkébb. Előfordult, hogy csak azért raktam be egy DVD-t, hogy az, mintegy „villanypásztorként” őrizze gyermekemet, amíg én tanulok. Ez a módszer lehet, hogy sok családban megszokott, de nekünk még TV-nk sincs, pontosan nevelési célzattal. Tehát nevelési elveim részleges feladására kényszerültem, ami persze lehet, hogy csak engem bánt, fiam valószínűleg kellemesebben élte meg, hogy filmet nézhetett.

A másik képzés lényegesen rövidebb, viszont annál ritkább szakmai képzés volt. Gyermekkoromban sportoltam, sportakrobatikáztam (a sport ismert még akrobatikus torna néven is). Ma mindkét lányom azt a sportot űzi, igen nagy lelkesedéssel. Év közben felmerült a lehetősége annak, hogy elvégezzek egy sportbírói tanfolyamot. A sikeres bírói vizsga letétele után engem jelöltek a nemzetközi bírói tanfolyamra is, amelyet Lengyelországban szerveztek. A tanfolyamot sikeresen elvégeztem, és záróvizsgám is sikerült. Jelenleg én vagyok Magyarországon az egyetlen, akinek ilyen irányú képzettsége van.

Hogy mit hoz a jövő? Nem tudom. Sok tervem van. Szeretnék összeállítani egy angol–spanyol–svéd–magyar sportakrobatika szótárt. Erre valószínűleg lesz is igény a sportág keretein belül. Megfordult a fejemben az is, hogy az EMCI-diplomával a zsebemben megpróbálom jövőre Brüsszelben kamatoztatni tudásomat. Persze azt egy komoly felvételi eljárás előzi meg, amire készülni kell. Ehhez pedig nemcsak az én erőmre van szükség, hanem a családoméra is. Elsősorban azonban szeretném az esetleges csorbákat, sérüléseket helyrehozni, amelyeket a családtagjaim az elmúlt év során elszenvedtek.

KAPRONCZAY HÉDI, 2009/2011. MESTERKÉPZÉS, FRANCIA-ANGOL CSOPORT, 2011/2012. EMCI-CSOPORT

Mi leszek, ha nagy leszek?

Egyszer, egy vasárnapi ebédnél arról beszélgettünk, ki mi lesz, ha nagy lesz. Én, azt hiszem, akkoriban általános iskolás voltam, nem nagyon voltak komoly elképzeléseim. De arra az esetre, ha esetleg mégsem lennék világhírű színész-táncos-énekesnő, azt mondtam, tolmács szeretnék lenni. Nagyon megtetszett ez a foglalkozás – már amennyit arról hallottam vagy filmekben láttam. Arra gondoltam, a tolmácsok milyen különleges lények: értenek különböző, furcsa nyelveket, amelyeket senki más nem, és nekik köszönhető, hogy olyanok, akik szeretnék, de nem tudják megérteni egymást, gond nélkül szót értenek. Azt is gondoltam, milyen hatalom van egy tolmács kezében, hiszen ő mindent és mindenkit ért, és az egész beszélgetésnek ő a lelke. A nagyapám mindig azt mondta, lehet, hogy a kapcsolatokban a férfi a fej, de a nő a nyak. Azt hiszem, a tolmácsnak is ehhez hasonlítható a szerepe, lehet, hogy nem ő beszél, de nélküle senki sem tud kommunikálni.

Rávágtam tehát, hogy tolmács szeretnék lenni. Erre édesapám azt mondta, annak születni kell. Elképzelhető. Egyszer arról is mesélt, milyen nehéz – már-már megtanulhatatlan – nyelv a francia. Aztán a gimnáziumban az angol mellett kötelező volt, és ahogy haladt az élet, lépésről lépésre mégiscsak – valamilyen szinten – megtanultam franciául. Párizsból visszatérve francia alapképzésre jelentkeztem, és amikor lediplomáztunk 2009-ben, egy tulajdonképpen nagyon racionális következtetés eredményeképp kerültem az FTT-re. Bölcsész mester-szakra nem akartam menni, tanárira szintén nem, így megcsillant előttem ez a régi, már-már mélyre elásott álom: egyszer talán mégiscsak tolmács lehetek.

Lehetek, mert van egy olyan intézmény, ahol megtanítják ezt a szakmát. Kilépnék a tarisznás bölcsész képéből, és egy nagyon is gyakorlatias tudást segítenek megszerezni. Nem azt a hiedelmet táplálják, miszerint aki nem szimultán három nyelven sír fel születése pillanatában, az nem is lehet tolmács. Ehelyett komoly elvárásokat, fordító- és tolmácsgyakorlatokat, nyelvfejlesztő órákat és a kulturális ismeretek bővítését kínálják azoknak, akik igazán akarnak.

Számomra az FTT-n valahogy nagyobbra nyílt az a bizonyos ablak, jobban elkezdett érdekelni a világ, amelyben élek. Az emberekre is elkezdtem máshogy figyelni. Mert a tolmács máshogy hallgat. Mondjuk is mindig pszichiáter édesanyámmal, hogy mind a ketten megérteni szeretnénk az embereket – csak más tudományág által tesszük. Mert bizony a fordítás és a tolmácsolás egy szakma és egy tudományág is, amit, nincs mese, meg kell tanulni. Tolmácsnak születni kell? Ki tudja? Meg lehet tanulni? Kétségkívül meg. A sárgaköves út pedig egyértelműen az ELTE FTT-n indul.

KAJÁN-MIHOLICS KLÁRA, 2006/2008. NĚMET CSOPORT

Sok jó és segítőkész barátra leltem

Az ELTE német szakos hallgatójaként 2004/2005-ben részt vettem az Idegen Nyelvi Lektorátus által indított képzésben, ahol először találkoztam a tolmácsolással. A program része volt a tolmácsolási feladatokon kívül fordítási szakszemináriumok látogatása is, és bár az egyetemi évek alatt is alkalmam nyílt hasonló foglalkozásokon részt venni, úgy érzem, ezek a lektorátusi órák segítettek hozzá, hogy ráérezzek a fordítás valódi ízére. Sokat köszönhetek Zachar Vikornak, aki több szemináriumon is oktatóm volt az Idegen Nyelvi Lektorátuson, és aki ösztönzést adott, hogy beadjam jelentkezésemet az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszékére.

Az ELTE német szakának elvégzése, majd az Andrassy Egyetemen folytatott posztgraduális tanulmányaim befejezése után sikeresen felvételiztem az ELTE FTT társadalomtudományi és gazdasági szakfordító és tolmács szakirányú képzésére. Az egyéves képzésbe nagy lelkesedéssel vettem bele magam. A képzés folyamán rengeteg tapasztalattal, tudással gazdagodtam, amelyek mindmáig sok mindenben segítségemre vannak.

Hálás szívvel és szeretettel emlékszem vissza tanáraimra, akik nagy odafigyeléssel, törődéssel és óriási szakmai tudással, tapasztalattal oktattak, tanítottak bennünket. Emberségük és munkaszeretetük mindmáig előttem van. Sokat köszönhetek Szabari tanárnőnek, Érsek tanár úrnak, Zachar Vikornak, Felekne Csizmazia Erzsébetnek, Zichler Csillának, Zelényi Annamáriának, akiktől nagyon sokat tanultam, és akik nagymértékben hozzájárultak ahhoz, hogy a fordítást és a tolmácsolást nagy érdeklődéssel, kitartással és szeretettel végezzem. Továbbá hálával tartozom diáktársaimnak, a „németcsoport2007”-nek, akik a nehéz és bizony néha embert próbáló pillanatokban is bátorságot és erőt adtak. Sok jó és segítőkész barátra leltem ez alatt az egy év alatt, akiknek a segítségére mindmáig számíthatok. A tolmács- és fordítóképzés során tehát nem csupán szakmai tapasztalatokat szereztem, hanem megtapasztaltam a mély emberszeretetet is.

Kívánom az ELTE FTT tanárainak, hogy szakmai tudásukkal, tapasztalatukkal és szeretetükkel sok diákot kalauzoljanak továbbra is sikeresen a fordítás és tolmácsolás berkeiben, a diákoknak pedig eredményes munkát kívánok!

KATÓ ESZTER, 2009/2010. EMCI-CSOPORT

Kacsringók...

Emlékszem, az egyik visszatérő kifogás velem kapcsolatban az volt, hogy a tolmácsfülkében ülve a koncentráció egy bizonyos fokán a hajamat tekergetem (pedig elég kunkori az magától is). Bár én észre se vettem, a minikonferenciákat koordináló Boronkay Zsuzsa egy ponton már elméleteket is gyártott erről a melléktevékenységről, próbálva összehozni például az elhangzó számadatok eltalálásával vagy felsorolások teljességével, találgatva, vajon javít-e vagy ront a produkción ez a furcsa szokás...

Visszagondolva gyakran jut eszembe, hogy ez a „kacsringózás” igen jó szimbóluma is lehetne pályafutásomnak, hiszen amióta az FTT gyakorlófülkéjéből kiléptem, csupa hirtelen kanyart vett a pályám, életem. Egészen röviden fogalmazva az elméletből a gyakorlatba fordulás mozzanatát, és a vele rám köszöntő szabadságot és lehetőségeket köszönöm a 2009/2010-es tanévnek.

Gazdag előtanulmányok, külföldi ösztöndíjakkal tarkított sok-sok bölcsészkarri év és oktatás után vetődtem a tolmácsképző EMCI-csoportjába. Patthelyzetben éreztem magam: kutatói létre nem igazán vágytam, oktatónak nem kellettem, a munkaerőpiacon a túlképzett skatulyába kerültem, a multik többnyelvű ügyfélszolgálati pozícióiban nem volt maradásom. Már az ELTE elektronikus tanulmányi nyilvántartó rendszerének is bizonyára „agyára mentem”, amikor hallgatói, oktatói és doktorjelölti profilom mellé megjelent egy szakirányú továbbképzése is. Ez azonban más volt, mint az addigiak.

Tolmács- és fordítói végzettségem is volt már és némi tapasztalatom is, de az FTT képzése alatt első alkalommal voltam kénytelen kimozdulni (ha úgy tetszik, kitekeredni) addigra kiépült tematikus komfortzónámból, és immár nem elvont bölcsész vagy egyszerű kereskedelmi témákban megnyilvánulni, hanem napi politikáról, gazdaságról, technológiáról, környezetvédelemről... bármiről rövid felkészülés után hitelesen és szabatosan közvetíteni egyik nyelvről a másikra. Nem volt elvesztegetett perc, a szünetben, a mobilinterneten keresztül nyert információ is gyakran hasznosnak bizonyult. Gyorsaság, mégis alaposság kellett a felkészüléshez, és egyszer csak azon kaptam magam, hogy másként veszek a kezembe újságot, más hírcsatornákat hallgatok, más hírrovatokra lapozok lelkesen, mint rég. Más hírre kapom fel a fejem, más lehetőségek érdekelnek, más lett a kiállásom, más a vitakultúrám és mások a példaképeim is. Bár az oktatás lehetőségéről le kellett mondanom, megértettem, hogy a tudásközvetítés (-átadás és néha a nevelés) a tolmácsolásban is ott rejlik, ráadásul a magam részéről állandó tanulási lehetőséggel kombinálva. A tanulás pedig – itt, az FTT-s órák közepette értettem meg – a szenvedélyemmé vált.

Ez a 2009/2010-es nem volt könnyű tanév. A tanszéki adminisztratív és szervezési gubancok bizony próbára tették az ember állóképességét, hiszen esti tagozaton, de teljes hetet kitöltő nappali órarenddel tanultunk, és ezen belül a „lehetetlen” nyelvi kombináció miatt (angol B, olasz C) az egymásra szervezett órákkal is meg kellett küzdenem. Jobb híján „körbetanítottam” az itteni órákat, végigdolgozva a hétvégéket, hogy a vállalkozói járulékokra valót valahogy kitermeljem..., de mindig kaptam valamilyen apró jelét annak, hogy megéri küzdeni. Máig hálával emlegetem Szomráky Béla nevét, aki nemcsak a legkacifántosabb beszédekkel tudott megizzasztani bennünket a minikonferenciákon, de rengeteg tanulságos gyakorlattal, hozzájuk fűződő háttéranyagokkal is elhalmozott bennünket, nem beszélve végtelen rugalmasságáról, amely mentes volt mindenféle „profi leereszkedéstől”. Ugyanez persze elmondható oktatóink többségéről, hiszen bár az asztal túloldalán aktív, tapasztalt és elismert tolmácsok és fordítók helyezkedtek el, a szükségszerűen rengeteg korrigáláson túl mindig akadt pár biztató szó, őszinte dicséret vagy tréfás anekdota is, amelyből azt szűrhetjük le: itt valamennyien kollégák és még csak nem is versenytársak vagyunk.

A „kacsaringók éve” magában hordozta sokunk számára azt a csalódást is, hogy kiderült, eredeti célunkat (a 2011-es magyar elnökség alatti tolmácsszolgálatba való bekerülést) biztosan nem érhetjük el, mivel a márciusi brüsszeli tanulmányút alatt megtudhattuk: a válogatás rég lezárult. Sokan egyetértettünk abban is, hogy az uniós intézmények légköre és addigra átalakult megbízási feltételrendszere közelebbről megismerve egyáltalán nem olyan vonzó számunkra.

A képzés óta eltelt három évben tehát – mint e szösszenet motívumából sejtethető – tovább „tekeregtem”. Sőt, azóta tekergek csak igazán! Nemcsak vidékfejlesztési konferenciákkal, uniós projekteket bemutató előadásokkal vagy külpolitikai fórumokkal gazdagodott a szakmai palettám, de megírtam az építőipar bugyrait is, hiszen összesen két évet töltöttem különböző projekteken építéshelyi műszaki szaktolmácsként. Ez utóbbi, hosszú távú megbízások során magam is külön kötetet érdemlő anekdotagyűjteményt halmoztam fel, és megtanultam az extrém körülmények kezelését is munkámban (például hogyan éljük túl a hajnali munkavédelmi bejárást -20 fokban a Duna-parton egy szerkezetkész darálótoronyban, mikor és hogyan foglaljuk bele a közkeletű szitokszavakat mondandónkba...). Egyik kitérő vonzza a másikat: fordítóként is egyre változatosabb megbízásokat kapok, a legutóbbiak közül talán a fantasy regény és az uránbányászat legújabb technológiai vizsik a prímét.

Hát valahogy így történt, hogy a sokdiplomás bölcsészből műszaki szaktolmácsba és -fordítóba (is) kacsaringózott a profilom. A sorsdöntő „kunkor” mindenképpen az FTT-s tématekergős tanév alatt állt be, ott sikerült megtapasztalnom azt a pezsgést, amelyet a folyamatos és megújuló tudás- és kifejezésbeli kihívások gerjesztenek, és amely számomra azóta is szép-nehéz mintázatát adja vállalkozói tevékenységeimnek. Azt is megtapasztaltam, hogy a változatosság

nemcsak gyönyörködtet, de a kötelező rugalmasság mellé szabadságot is ad: végre teljes mértékben fel mertem vállalni „vidéki ségemet”, és elköltöztem a fővárosból, hogy – épp a tolnai kanyargós utak mentén – újra gyerekkorom közegében élhessek.

És hogy a ma jellemző, mindent átjáró bizonytalanság közepette mindez elvisz-e valamiféle célegyenesbe, nehéz megítélni. Annyi bizonyos, hogy nem túl hosszú dolgozói pályám során eddig ezekben a kacskaringókban éreztem-éreztem leginkább „elememben” magam, és egyre inkább úgy gondolom, hogy nem véletlenül, és nem csak a fordított időrendiség jegyében kerül az FTT-s kurzus első helyre a szakmai önéletrajzomban. Köszönet érte mindazoknak, akiknek részük volt ebben!

KOVALIK-DEÁK SZILVIA, 1996/1997. ÉVFOLYAM, FRANCIA CSOPORT, FORDÍTÁSTECHNIKA OKTATÓ, PHD-HALLGATÓ

Összerakni a valóságot

Pilinszky János mondta, hogy a művészet nem más, mint áttörni a tényeket és eljutni a valósághoz. Egy fordító akkor válik életszerűvé, ha a saját műfajában művész lesz, azaz meg tudja érteni és meg tudja mutatni a fordítandó mű valóságát – egy másik nyelven.

Ha összegezni akarnám, hogy nekem mit jelent ma a fordítás, talán így fogalmaznám meg: túl a tudáson, túl a szabályrendszereken, a gondolatok és érzelmek kavalkádjából összerakni a valóságot. Az eredeti szerző valóságát a magunk szemüvegén keresztül. Felelősséggel, hittel, mérhetetlen szakmaisággal. Amit tanárként mindig is át akartam adni, az valami ilyesmi. Útmutató annak megtalálásához, hogy a fordítás több annál, mint egy szöveg technikai értelemben vett átalakítása egy másik nyelvre.

Későn döntöttem el, hogy fordító leszek, de mégis elég korán ahhoz, hogy ez legyen a hivatás az életemben. Ma, amikor az ELTE FTT tanáraként állok a régi katedra helyén, hálás vagyok. Hálás vagyok a sorsnak, az ELTE FTT tanszékének, dr. Klaudy Kingának és dr. Kurián Ágnesnek, hogy lehetőséget kaptam az oktatásra. Hiszem, hogy ezen a tanszéken értéket teremtünk, a tőlünk kikerülő ifjú titánok személyében. Olyan fiatal hallgatók személyében, akiknek csillog a szemük, akik tudnak gondolatok mentén fejlődni, és akik akarnak valakivé válni. Képesek kreatívan gondolkodni, és képessé válnak valóban fordítani.

Eddigi tanári pályafutásom sok szép emléke köt ehhez a tanszékhez és az itt tanuló jelenlegi és volt diákjaimhoz. Felejtethetetlenek lesznek azok a délidőben megíratott zh-k, amelyeknek sikerében az átadott tudáson túl a büféből szerzett

Túró Rudi is szerepet játszhatott, és arra is mindig emlékezni fogok, ahogyan ők köszönték meg az együtt töltött fél éveket. Azokra a hallgatókra is szívesen emlékszem, akik már első találkozásunkkor határozottan a tolmács szakirány mellett teszik le a voksukat, de a szemeszterek végén egyre jobban elbizonytalanodnak, és sokan végül igazi fordítópálántákká alakulnak át – ők is megértenek valamit ezen a közös úton. És persze van olyan is, amikor nem megy a meggyőzés, nem hat a kritika, nem segít a támogatás – ez a tanári kihívások legerősebb műfaja. De az eredmény végül itt sem marad el, talán csak késik egy kicsit. Valószínűleg ebben is, mint oly sok dologban a fordítással kapcsolatban, az ív a legfontosabb, amely fölfelé halad.

Egy ilyen összefoglaló emlékkönyv több mindenre hivatott. Gondolatösszegzés, emlékezés, kívánságlista. Én most a kívánsággal vagyok még adós. Egy személynek könnyen kíván az ember sok jót és örömet, egy tanszéknek ez már nehezebb feladat. Én mégis megteszem, mert hiszek magunkban, abban, amit közösen itt csinálunk az ELTE FTT-n.

„Legyen a következő 50-70 évben is annyi mondanivalójuk a tanároknak és a diákoknak, amennyi gondolatiségében, értékeiben ugyanígy megtölt egy igazi emlékkönyvet.” Köszönöm!

KOVÁCS MÁTÉ, 2010/2012. MESTERKÉPZÉS, FRANCIA-ANGOL CSOPORT

Az FTT egy igazi közösség

A jelenleg már csak régi típusúnak nevezett, ötéves bölcsész- és tanárképzés befejezéséhez közeledve sokat gondolkodtam, hogyan tovább. Elinduljak-e rögtön a tanítás rögsőnek nevezett útján, vagy az iskolapadból még szinte ki sem szállva újabb két évre üljek oda vissza? Mivel az FTT-nek jó híre volt, egyértelműen adódott a döntés, franciás-angolos bölcsésztanárként irány az új fordító és tolmács MA. A végzés óta alig telt el egy év. Frissek még, nagyon frissek az élmények, amelyekből, íme, néhány.

A képzési struktúra valóban új volt, mi alkottuk a második MA-s évfolyamot. Az újdonság azonban talán csak a képzés nevében jelent meg igazán, és egy cseppet sem jelentette az FTT részéről a tapasztalat és a szakmai megalapozottság hiányát, különösen annak fényében, hogy most ünnepeljük a Tanszék 40 éves fennállását. Ötévnyi nyelvszakos tanulmányokkal a hátam mögött kezdetben úgy gondoltam, valódi, nagy kihívást nem jelenthet a képzés abszolválása. Utólag már belátom, talán téves volt ez a gondolat... Az FTT-n eltöltött két év minden szempontból rendkívül érdekes és izgalmas kaland volt. Rengeteg ismeretet szereztem nyelvekről, kultúrákról, gondolkodásmódokról, a körülöttünk lévő világról. Emellett

igényességet, kitartást és szakmai alázatot tanultam. Különös szeretettel gondolok itt tanárainkra, akik számára egytől egyig csak a magas szintű professzionalizmus volt elfogadható. Igazi élmény volt fordításelméleti előadásokat hallgatni Klaudy Kinga professzor asszonytól, akinek neve egyszer és mindenkorra egybeforrt azzal, amit ma magyar fordítástudománynak nevezünk. Franciásként nagyon jó emlékeket őrzök „osztályfőnökünk”, Kurián Ágnes és Jantsits Ágnes óráiról, akik szakmailag és emberileg is folyamatosan támogattak bennünket. Emberileg... talán ez itt a kulcsszó. Hiszen a hatalmas ismeretanyag elsajátítása mellett, az FTT legtöbbünknek mindenekelőtt egy közösséget jelent, egy olyan értékkeremtő közösséget, amelynek tagjai hosszú idő elteltével is összegyűlnek, kíváncsiak egymásra, és érdeklődve figyelik egymás sorsának alakulását.

Az FTT-n alig egy éve végeztem. Az egyetemhez való kötődésem továbbra is töretlen, másodéves PhD-hallgató vagyok a Francia Tanszéken, ahol ebben az évben egy órát is oktatok. Emellett a fordító és tolmács szakmától sem szakadtam el. Egy gyakornoki időszak után, másodéves MA-hallgatóként lettem a székesfehérvári M-Prospect Fordítóiroda munkatársa. Megtiszteltetésnek érzem, hogy immár kollégaként több projekt sikeres megvalósításán dolgozhattam együtt volt tanárainmal, többek között Boronkay-Roe Zsuzsával, Jantsits Ágnessel és Mohácsi-Gorove Annával. Fordítóirodai munkám során úton-útfélen jelenlegi és egykori FTT-sekkel találkozom. Igazán jó érzés kimondani, hogy én is közéjük tartozom...

MALINOVSKY SZILVIA, 2007/2008. NÉMET CSOPORT

Érdemes volt várni...

Már a Külkereskedelmi Főiskola elvégzését követően szemeztem az ELTE Fordító- és tolmácsképzőjével, de mivel sikerült azonnal elhelyezkednem, ezért akkor a főiskola által esti tagozaton szervezett fordító- és tolmácsképzőt választottam. Az ott kapott képzéssel vágtam bele a fordítói és tolmács munkába, és gyűjtöttem a szakmai tapasztalatokat. Viszonylag jól vettem az akadályokat, de mégis ott motoszkált bennem, de jó lenne az „igazi” fordító- és tolmácsképzőt is elvégezni az ELTE-n. Végül a fiaimnak köszönhetően lehetőségem nyílt erre, míg otthon voltam velük. Természetesen pont akkor szűnt meg a kismamák számára ingyenes felsőoktatás, mire én is felvételt nyertem, de szerencsére a cég és a család támogatásával ezt az anyagi akadályt is sikerült leküzdeni. Kisgyerekek mellett szép kihívás volt a képzés, mert sok időt töltöttünk bent, és sok időt vett igénybe a házi feladatok elkészítése is, de maximálisan megérte.

Szakmai tapasztalatokkal a hátam mögött különösen lelkesen vettem bele magam a tanulásba, mert már a saját káromon megtapasztaltam, mennyire

hasznosak tanáraink tanácsai és javaslatai. Az egész tanári gárda hihetetlenül magas színvonalon művelte és műveli a szakmát, rengeteget lehetett tőlük tanulni. Szabari tanárnő professzionalizmusa óráról órára lehangolt, áradt belőle a szakma szeretete, és kicsit mindig körülölelte az EU Parlament levegője... Éresem tanár úr gyakorlatias fordítási feladványaiból és az évek során felhalmozott hatalmas tapasztalati tudásából is sokat hasznosítok mindmáig a munkám során. Zachar Viktorral elsősorban a különleges fordítási nehézségeket, fordulatokat vettük át jellemzően irodalmi példákon keresztül, külön kaland volt ezeknek utánajárni. Zelényi Annamária országismeret órái nagyon különlegesek voltak, azáltal, hogy saját tapasztalatainkon átszűrve közelítettük meg a német anyanyelvű országokat, sokkal közelebb kerültek hozzánk, hogy a tanárnő személyes élménybeszámolóit ne is említsem. Csizre mindig számíthattunk, ha kevésbé sikeres napjainkon ápolni kellett a lelkünket. Nagyon örültem, hogy mi is beleszólhattunk Kis Balázs segítségével a fordítástámogató eszközök világába. Bár mélyen egyetérték Szabari tanárnővel abban, hogy nem a CAT-eszközöktől lesz jó se a fordító, se a fordítás, azért nagy segítséget jelentenek a mindennapi életben.

Általában úgy szokott lenni, hogy a felsőoktatásban az ember megtanulja az elméleteket, aztán utána később megtapasztalja, hogy hogyan is működnek ezek a gyakorlatban. Nálam ez fordítva történt, a gyakorlati tapasztalataimhoz kaptam egy elméleti háttérrel. A Klaudy professzor asszony előadásain kifejtett fordítási szokások tudatosítása hatalmas segítség és könnyebbség a mindennapokban. Már nemcsak véletlenül, ösztönösen találok rá a jó/jobb megoldásokra, hanem tudatosan odafigyelek a nyelvek közötti különbségekre. Mindent összefoglalva úgy érzem, az FTT-n eltöltött egy év új lendületet adott a karrieremnek, és a rengeteg gyakorlati jó tanács mellett szintetizálta az addig összegyűlt tapasztalataimat. Jó lenne időnként újra visszaülni az iskolapadba, hogy mindig magasabb szintre emelkedve folytathassam a munkát.

Amiről nem beszéltem, de nagyon fontos, az a családi légkör, amely az FTT-t körülöleli az oktatás során (például kihelyezett órák Szabari és Zelényi tanárnőnél), és utána is (fordítók napja rendezvény). A mi csoportunk különösen összetartó volt, és az is, mind a mai napig, annak ellenére, hogy csoporttársaim több országból származnak, és jelenleg is több országban élnek/dolgoznak.

És hogy miben fejlődtem a legtöbbet az FTT-n, hát meglepő módon a magyarban, mind a német fordítás órákon, mind Klaudy professzor asszony óráin. A sors további fintora, hogy egy osztrák magántulajdonban lévő közép-kelet-európai multinacionális vállalatcsoportnál, német anyanyelvű vezető alatt, milyen nyelvről/re fordítok a legtöbbet? Természetesen angolról/ra. A nagy szerelem azért mindig is a német marad, és szerencsére néha-néha ilyen fordítás is adódik.

MIZSEI EDIT, 2004/2005. ANGOL CSOPORT,
2005/2006. EMCI-CSOPORT

Tápot is kapunk?
(Egy európai bizottsági tolmács blogjából)

Eljött az első igazi munkanap is, egy erdészeti témájú tanácsi munkacsoporti ülés formájában. Nagyjából úgy értékelném, hogy voltam és leszek sokkal-sokkal jobb is, időnként elvesztettem a fonalat, máskor viszont jól ment – a körülményekhez képest kihoztam belőle a legtöbbet.

Mivel még nem jutottam dűlőre az internetszolgáltatóval, otthoni net híján a sarki vendéglátó-ipari egységben próbáltam erdészetet tanulni, miközben 20 ír pasi nézett meccset mellettem, ordítózva. Aztán lett egy tisztességes megfázásom is, és a csemege: az ülésre két nagyon kedves és segítőkész, ugyanakkor franciás kolléganővel voltam beosztva, azaz vihettem nagyjából az összes angolt és németet, hurrá.

De hát mindenért kárpótolja az embert, amikor úgy sétál be az Európai Tanácsba, hogy már nem tanulmányúton van – na jóóó, azok se voltak rossz idők – hanem sokévi várakozás és tanulás után végre a világ legnagyobb tolmácsszolgálatánál dolgozhat.

Érdemes szót ejteni a munkaszervezésről és munkakörülményekről. Nem ritka az olyan ülés, ahol 10-20 nyelven folyik tolmácsolás, azaz a nyelvkombinációk száma ennek a többszöröse. Egész egység foglalkozik a tervezéssel: melyik ülésre hány, milyen nyelveken dolgozó kollégát kell ahhoz beosztani, hogy flottul menjen a munka. Az ülés előtt kapunk egy táblázatot, amiből látszik, ha esetleg litvánul szólal fel valaki a teremben, és mi – az adott ülésre beosztott három magyar anyanyelvű tolmács – azt nem értjük, akkor melyik kabinra tudunk rákapcsolódni, hogy a megadott kollégákat hallgatva biztosítsuk a magyarra tolmácsolást. Mint a suttogós játék: amit egy kolléga kihagyott vagy elrontott, az a másikinál már úgy marad, vagy legfeljebb tovább romlik. Na de itt olyan profik dolgoznak (amilyen én még messze nem vagyok), hogy minimális az információ-veszteség. A régebbi tagállamok tolmácsfülkéiben olyan „régimotoros” kollégák ülnek, akik higgadtan szinkrontolmácsolnak 6-8 vagy még több idegen nyelvről az anyanyelvükre, sőt, közben újságot olvasnak vagy kötögetnek... Én az ilyet csak csodálni tudom!

Igazi hálót képeznek a nyelvpárok, és a gyors hozzászólásoknál nagyon kell figyelniük, hogy melyik kollégának érdemes épp dolgozni (azaz van-e, aki közvetlenül érti a teremben elhangzottakat), és kire kell kapcsolni, ha közvetítő nyelvre van szükségünk.

A kabinok szobányiak, és bámulatos, milyen részletekre figyeltek oda a kialakításuknál. Az, hogy van levegő, óriási az asztal, hárman vagyunk egy kabinban

és kényelmesen elférünk, alap. De például több monitoron is látható közelről, aki a teremben épp beszél. És ami nekem különösen tetszett: amelyik kabinban be van kapcsolva a mikrofon, annak az ajtaja fölött kívül ég egy piros lámpa (mint a röntgenvizsgálókban), azaz senki sem fog csak úgy berontani.

Túlóra pedig NINCS. 10-től este fél 7-ig lehet értekezni, másfél óra ebédszünettel. Állítólag ha fél 7-et üt az óra, és még 4-5 záró mondatot el szeretnének mondani, engedélyt kell kérni a tolmácsok főnökétől; ő közölheti, hogy öt percük van, utána a tolmácsok elhallgatnak. És ha netán elveszik az ebédszünetet, akkor cserébe fél nap szabadság jár nekünk. Elgondolkodtató!!!

Mulatságos visszagondolni azokra a címeres megbízásokra a magyar piacról, ahol dűledező a kabin (ha van), suttogó tolmácsolást kérnek hat embernek, nem használnak mikrofont, nincs váltótárs vagy épp felkészülési anyag, a helyszínen derül ki, hogy nem is fél nap lesz, hanem egész stb. stb. stb...

Itt ilyesmi nem fordulhat elő: a munkakörülmények bőven ötszillagosak.

Olyannyira – most jön a slusszpoén a kitartó olvasóknak –, hogy egy ponton úgy tűnt, még reggelit is adnak. Ugyanis az egyik kollégánál azzal a kérdéssel jött be a kabinba, hogy kaptunk-e már tápot. Mondtam, hogy még nem, és lelki szemeim előtt meg is jelent egy friss croissant. Sokkal később derült ki teljesen véletlenül, hogy a táp = tárgyalási álláspont...

Hát igen, az a legjobb az egészben, hogy itt percenként tanul valami újat az ember.

NEUPERT JÚLIA, 2011/2012. EMCI-CSOPORT

Ha valakinek a C nyelve: magyar

Elöljáróban magamról csak annyit mondanék, hogy osztrák vagyok. Nem, nincs semmi magyar rokonságom, csak egyszer jártam itt gyerekkoromban, átutazóban voltunk. A nyelveket viszont mindig is imádtam, először természetesen az anyanyelvemet, a németet tanultam meg, majd az olaszt, amikor nyaralni mentünk Olaszországba, később az iskolában jött hozzá az angol, a latin, a francia és a spanyol. Tudtam, hogy nyelvekkel akarok foglalkozni, tolmács akartam lenni. Amikor beiratkoztam a grazi egyetemre, gondoltam, jó ötlet lehet valami egzotikusabb nyelvet választani C nyelvként az angol B mellé – a franciát, spanyolt úgyis nagyon sokan választották. Így döntöttem a magyar mellett, amit ott nulláról lehetett kezdeni. Fogalmam sem volt a nyelvről, az országról.

Az elején nagyon megijedtem, mert annyira eltért a magyar minden más, általam eddig ismert nyelvtől. De lassan hozzászoktam, és sokkal könnyebb lett a dolog, miután először eltöltöttem három hetet Budapesten: az ELTE Magyar mint Idegen Nyelv Tanszék nyári egyetemén vettem részt. Megismertem Budapestet,

a Múzeum körúti kampuszt és az F épületet is, ahol az órainkat tartották. Jól emlékszem, milyen vágyakozva olvastam az FTT hirdetéseit, és tolmácsolásról álmodoztam. Akkor még nem is sejtettem, hogy hat évvel később újra e falak között leszek...

Ausztriában a szinkrontolmácsolás oktatása az ötéves konferenciatolmács mesterképzés szerves része, Magyarországon viszont csak posztgraduálisan, az EMCI keretében tanítják, így az én esetemben sajnos szóba se jöhetett magyarországi Erasmus-szemeszter. Mivel Grazban akkoriban mindössze ketten alkotuk a kis magyar csoportot, és a szinkrontolmácsolás tanítása gyerekcipőben járt, azt terveztem, hogy a diploma megszerzése után Budapesten pótolom mindazt, ami Grazban nem teljesen sikerült: sokat és rendszeresen gyakoroljak élőben, különböző témákról, sok-sok magyar beszédet tolmácsoljak.

Miután már két évig dolgoztam Ausztriában, 2011-ben végre sikerült a terv. Budapestre költöztem, és a 2011/2012-es EMCI-csoport tagjaként még egyszer nekivágtam az egyetemi életnek. Nagyon szerencsés voltam: tizenhárman voltunk az évfolyamon, tizenegy magyar anyanyelvű, ketten pedig német nyelven nőttünk fel. Tehát igazi kis „német kabin” voltunk a magyarok között, és visszajelzést tudtunk adni egymásnak a másik németjét illetően. Mivel az órákat nyelvenként tartották, és mindig magyarról vagy magyarra folyt a tolmácsolás, nagyon sok lehetőségünk volt, hogy magyarról dolgozzunk. Persze a németórán kívül mi mindig a „rossz” irányba és/vagy nyelvre tolmácsolunk. A tanárok vagy nem értettek németül, vagy éppen társaink szereplését figyelték egy másik nyelvre. Ezért volt nagyon fontos az együttműködés a német kabinban. Ha nem lett volna ott Bori, akkor gyakorlatilag soha sem hallottam volna visszajelzést olyan valaki részéről, aki német anyanyelvű és ért is a tolmácsoláshoz. Az év során jöttek ugyan kollégák Brüsszelből és Genfből pedagógiai asszisztencia keretében, de sajnos nem volt köztük német anyanyelvű.

Ami a B nyelvemet, az angolt illeti, az volt a legnehezebb. Az első hetekben még jól ment, aztán bekövetkezett a „bábeli zűrzavar”, amikor úgy éreztem, hogy már semmilyen nyelven sem beszélek helyesen. Később rendeződött a helyzet, de minél erősebb lett a magyarom, annál rosszabbá vált az aktív angolom. Sajnos nagyon ritkán nyílt alkalmam angolra tolmácsolni, mert csak németórán vagy a minikonferencián fordult elő. Az angol lektor sokszor megígérte, hogy eljön és meghallgat, de végül soha sem jött össze.

Mindezek ellenére nagyon tetszett a budapesti tartózkodásom. A program egyik nagy pozitívuma a rendszeresség volt. A hét minden napján lehetett órákra járni és/vagy gyakorolni. Minden héten minden nyelven egy bizonyos témát vettünk át különböző megközelítésben. Ugyanez a téma volt napirenden csütörtökönként a minikonferencián is. Személy szerint én ott szereztem a legjobb élményeket. Igazán életszerű volt a helyzet azáltal, hogy minden diák és tanár részt vett a „minikonf”-on, minden nyelven és irányban hangzottak el beszédek,

amelyeket aztán mi letolmácsoltunk. Nemcsak tapasztalatot szereztünk, hanem kitartásra is szert tettünk, megtanultuk a kabinban nélkülözhetetlen együttműködést.

Maga az egyetemi helyszín is nagyon tetszett. Utolsó látogatásom óta nagyon megváltozott a Múzeum körút arcképe. Hat év után visszaérkezve úgy tűnt, mintha Csipkerózsika álmából ébredt volna fel az egész kampusz. Főleg tavasszal és ősszel volt gyönyörű az udvar, szívesen ültünk ki tanulni vagy csak szünetet tartani. Roppant hangulatosnak találtam a könyvtárklub kerthelyiségét.

Ami még mély benyomást tett rám, az az emberiség volt. Ausztriához hasonlóan itt is elég nagy a bürokrácia, de az egyetemen dolgozók mégis nagyon közvetlenek és kedvesek voltak.

Összességében nagyon hálás vagyok a sok tapasztalatért, és hogy sikerült végigcsinálni a programot. Érdekes volt visszamenni a munka világából az egyetemre, méghozzá a C nyelvem országában. Nagyon sokat tanultam a magyar nyelvről, Magyarországról és a magyarokról is, és nagyon hálás vagyok, hogy ezt a nehéz, de gyönyörű nyelvet választottam C nyelvnek.

SÁRIK GYÖRGYI, 1996/1997. ANGOL CSOPORT, 1997/1998. EMCI-CSOPORT

Gyerekkorom óta tolmácsnak készültem

Mostanában gyakran megkérdezik tőlem – részben a válság miatt csökkenő munkamennyiség láttán, részben tájékozatlanságból –, hogy én még mindig fordítással és tolmácsolással foglalkozom-e, és hogy nem akarok-e pályát változtatni, nem akarok-e áttérni valami teljesen más tevékenység végzésére. Ajánlgatnak fűt-fát, hogy tanuljak valami egészen mást, végezzem el a jogot, a közgázt, képezsem át magam fodrásznak, kozmetikusnak, masszőrnek, áruljak bútort, mágneses párnát, gyógynövény-keverékeket, mindenfélét – javasolgatják, persze mindezt kéretlenül. Én meg csak nézek értetlenül – hiszen én mindig is ezt akartam csinálni, gyerekkorom óta tolmácsnak készültem, kiskorom óta ábrándoztam róla, küzdöttem, tanultam, dolgoztam érte, és soha nem adtam fel az álmomat – meg persze az ehhez kapcsolódó megszállottságomat sem.

Ebben az évben lesz tizenhat éve, hogy végeztem a tolmácsképzőn. És még mindig szeretem ezt csinálni, még mindig lelkesedem a munkámért, még mindig lelkesítem azokat, akiket szintén vonz ez a pálya. De miért is?!

Mert még mindig kellemes izgalommal lépek be a szinkronfülkébe. Mert még mindig érdekel egy sor téma, és az is, hogy a különböző témákban elhangzó mondanivalókat hogyan ültetem át egyik nyelvről a másikra. Még mindig izgatottan figyelem, hogy az engem hallgató ügyfelek értőn bólogatnak-e, hogy „átjutott-e”

hozzájuk az üzenet. Még mindig jó beülni egy vállalati értekezletre, és a céghez nemrég érkezett, kissé megszeppent külföldi munkatársat egy kicsit bevezetni a mi kultúránkba, szokásainkba, életünkbe. Még mindig remek érzés azt látni, hogy az éves teljesítményértékelő megbeszélésen feszengő fiatal munkatárs, akinek éppen én tolmácsolok, fokozatosan megnyugszik, feloldódik, és egyszer csak elkezd mosolyogni – és nem ijed meg a külföldi főnöktől. Jólesik, amikor a válóperes ügyvédnél tárgyaló felek a tárgyalás szünetében köszönetet mondanak, és a köszönethez hozzáteszik, hogy sokat segíték nekik a jelenlétemmel. Vagy amikor az ideiglenesen anyaotthonban élő anyuka szinte barátnőként kezel, közvetlen módon szól hozzám, nem szorong, nem tart a vele interjút készítő külföldi, idegen jogvédőtől. Mert a mi munkánk egyáltalán nem csak a nyelvről szól – az igencsak különféle élethelyzetekben bizony sokszor pszichológusnak vagy akár színésznek is kell lennünk –, hiszen egész lényünkkel tolmácsolunk, nem elég, ha csak a fejünk, fülünk, szánk vesz részt egy eseményen, a lelkünk egy darabja is ott kell, hogy legyen. Legalábbis szerintem. Én másképp, lélek nélkül nem tudnám ezt csinálni.

És mindezek mellett nagyon jó érzés újra nyelvet tanulni, az elfeledett nyelvtudást felfrissíteni, a fő munkanyelvemen egy új szakterülettel, annak szókincsével megismerkedni, megtanulni egy új fordító programot, lefordítani egy igazi, Indiában vagy a Dominikai Közösségben született okiratot, megismerni egy bűnesetet vagy éppen családi drámát. Mindez számomra még mindig érdekes, és én még mindig kihívásnak életem minden egyes új feladatát.

Ehhez a szakmaszeretethez nagyban hozzájárult a tolmácsképző légköre, lelkes, segítőkész tanáraink, különösen a két Zsuzsa, Klaudy Kinga tanárnő, Sós Éva vagy Gábris Laci tevékenysége és személyisége. Ezúton is köszönöm nekik, hogy hozzájárultak az álomom megvalósulásához! És remélem, tényleg nem kell egyhamar virágkötnöknek vagy vitaminárusnak állnom, hanem – még azért távoli – öreg napjaimat a régóta tervezett, álmodott műfordítással tölthetem majd... Vissza a kezdetekhez...

SEBŐK-DEMETER MÁRIA, 2007/2008. NÉMET CSOPORT

„Lebenslanges Lernen” – Az ember holtig tanul

Ez főleg az ELTE-n tudatosodott bennem. Kénytelen voltam lépést tartani a fiatal diákokkal először a Magyar Nyelvi Lektorátuson, hogy elsajátítsam a magyar nyelvet, azután az FTK/FTT-n. Hálás vagyok a cégemnek, hogy a továbbképzésem anyagi oldalát biztosította, és a szabad időmet tanulással tölthettem. Tanárainkra nagy tisztelettel és szívesen gondolok vissza. Tanári szakmából kifolyólag tudom, hogy ez a hozzáállás nem magától értetődő. A kis, tíztagú

német csoportomtól szívélyes segítségben részesültem. Mivel német anyanyelvű vagyok, remélem, nekem is sikerült viszonznom a segítséget. Az FTK/FTT-n tanultakat a gyakorlatban hasznosíthattam magyar–német fordításoknál, illetve tolmácsolásoknál. Az ELTE-n töltött idő fontos szakasz az életemben. Büszke vagyok, hogy az ELTE/FTT diákja lehettem, és 2008 tavaszán diplomázhattam. Mind szakmailag, mind emberileg sokat kaptam. Ma ismét Németországban élek, és annál a cégnél dolgozom, amelynek logójában az „Életre tervezve” virít, és bár az élet tervezése sokrétű, ráadásul szakaszonként változik, a tanulás örök folyamat. (A cég német logójához, a „Technik fürs Leben”-hez gondolatban hozzáfűzöm a tanulást. Az angol logó „Invented For Life” immár több területet foglal magába, beleértve a tanulást is.) Remélem, továbbra is lesz alkalmam a tanultakat hasznosítani – még jó sokáig.

SOMOGYI LÁSZLÓ, 2005/2006. EMCI-CSOPORT

Az égig érő paszuly

A mai napig jól emlékszem az első szinkronos gyakorlatra. A MINIKONF! Furcsa volt, hogy szinte elméleti bevezetés nélkül, már az első gyakorlaton be kellett ülni a fülkébe tolmácsolni. Pedig mindenki arra várt és abban bízott, hogy kapunk valamilyen útmutatót, valamilyen mindent vivő stratégiát, amelynek az alkalmazása már az elején menni fog, és segítséget nyújt „bármilyen” szöveg feldolgozásában. Hát nem kaptunk ... – Üljetek be! – mondta Zsuzsa, mi meg értetlenül egymásra néztünk, hogy jó, beülünk, de máris? Mi lesz ebből... Kelletlenül feltápáskodtunk és csoportokat alkottunk, természetesen annak alapján, hogy később kik tudják egymást a leghatékonyabban megvigasztalni. Beültünk, és kezdetét vette a kínlódás.

Meseszöveg volt, talán az égig érő paszuly. Már jócskán benne voltunk a cselekményben, mire rájöttünk, hogy ez egy mese. A kabinban gyorsan fogyott a levegő. Próbáltunk kapaszkodni és a sikeresen értelmezett foszlányokat egységes történetté kovácsolni, kevés sikerrel. Voltak a rögtönzött történetben orkóktól (’ogre’...) kezdve mindenféle kitalált lények, csak hogy összeálljon az egész. Tíz percnél tovább nem tarthatott a hazudozás, mégis örökkévalóságnak tűnt.

A végén kivágtuk az ajtót és hápogtunk a felháborodottságtól. Egyáltalán, HOGY KÉPZELI Boronkay Zsuzsa, hogy ilyen történetet merészel leadni. Szinte zokon vettük a szöveget, pedig Zsuzsa jóhiszeműen olyanra készült, amit talán mindenki ismer. Mindenesetre a végén eléggé magunkba roskadtunk, és úgy éreztük, hogy még egy dajkamesét sem vagyunk képesek rendesen letolmácsolni. Milyen jó lett volna helyette egy kis közös agrárpolitika, megújuló energia vagy Barroso-beszéd...!

Mindenki, aki a pályán maradt, kezdőként szinte zökkenőmentesen tudta venni a piaci akadályokat. Ezért igyekszem munkám során olyanokkal tartani a kapcsolatot, akik ott végeztek, sőt ott tanítanak. Mert a tanárainkkal kialakított viszony olyan közvetlen és támogató, hogy tudom, bármikor fordulhatok hozzájuk.

Sok felsőfokú képzéssel ellentétben az FTK-n nagyon hangsúlyos volt a gyakorlat, ráadásul rengeteg plusz lehetőség adódott az órán kívüli gyakorlásra is, ami szintén az intézmény támogató, emberi hozzáállását bizonyítja. Ha nem így lett volna, akkor csak később, megbízásaink során tanultuk volna meg, hogy kerüljük el az elkerülhetetlent, például a bakikat! Kedves tanáraink és évfolyamtársaim, nagyon köszönöm!

SZEGH HENRIETT, 2010/2011. EMCI-CSOPORT

A lényeg, hogy az üzenet átmenjen!

Furcsa volt visszatérni sok évvel az első diplomám megszerzése után az egyetemre. Nem látogatóként, hanem diákként sétáltam ismét az ismert épületek között, melyek, ha jól meggondolom, nem is változtak olyan sokat. A Gólyavár megszépült, az irodák egy kicsit talán máshol voltak, mint azelőtt, de az arcok és az emberek valahogy ismerősnek tűntek. Jó érzés volt újra itt lenni, és izgatottan vártam az első órákat. Nem kellett csalódnom. Már az elején kiderült, hogy a tolmácsolás folyamatos készülést igényel, és a rendelkezésünkre álló egy év nem is olyan sok az alapvető tudnivalók teljes megértéséhez és biztonságos használatához, például a kabinban vagy akár „csak” egy kísérőtolmácsolás esetében.

A kabin a legtitokzatosabb hely egy konferencia során. Két mikrofon, gombok, kapcsoló és két ember, aki a külön nyelvet beszélő előadó és hallgatóság közé hidat épít. De hogyan csinálják? Hogy lehet egyszerre többfelé figyelni? Hogy lehet az előadó stílusát a tolmácsolás során a leghitelesebben átadni? Honnan tudnak ennyi kifejezést? Egyáltalán minden kifejezést tudnak? Mit csinálnak, ha hirtelen leblokkolnak? Szeptemberben még ilyen kérdések kavartak a fejemben. Januárban már nem voltam biztos benne, hogy az én esetemben is megépülhet az a bizonyos híd. Májusban pedig már a kezemben volt a bizonyíték, hogy mégis! Hamar eltelt ez az egy év, de rengeteg tapasztalattal és szép emlékekkel lettem gazdagabb. Igaz barátságok szövődtek, és felfedeztem olyan tulajdonságaimat is, amelyekről korábban legfeljebb csak sejtettem, hogy vannak. Balázssal (vele voltam legtöbbször párban a kabinban) igencsak egymásra voltunk utalva a közös munka során. Jót tettek a közös gyakorlások is, hiszen jobban megismertük egymás munkastílusát, terhelhetőségét, erősségeit és gyengeségeit, ha voltak ilyenek. Azt hiszem, jó érzékkel fejlesztettem a reflexeit és a találékonyságát is, amikor egyszer csak, gondolván, hogy én már elfáradtam, nemes egyszerűséggel

a mondat közepén áttoltam neki a bekapcsolt mikrofont. Idővel tanárainm leszoktattak erről, és én is beláttam, hogy ez egy ennél sokkal komolyabb feladat. Nem lehet félvállról venni, csak semmi lazaság. Felelős vagyok azért, amit mondok, és felelős vagyok a kabinban ülő tolmáctársamért is. Innen üzenem Balázsnak, hogy hálás vagyok neki, amiért elviselt maga mellett a kabinban. Épp úgy, ahogy hálás vagyok azért is, hogy tanáromként számos szakmailag elismert tolmács egyengette az utamat, és tudom, hogy a mai napig számíthatok rájuk.

Hasznos volt az 1957-ben alapított franciaországi egyetemen (École supérieure d'interprètes et de traducteurs) töltött két hetünk, ahol megismerhettük, milyen szemléletben oktatnak a kinti nagy nevek, és a brüsszeli néhány nap, amikor betekintést nyerhettünk az EU intézményeinek munkájába. Elsőre egy kicsit talán ijesztő, de mindenképpen érdekes és izgalmas volt látni, hogy a tolmácsoknak milyen változatos témákban kell helyt állniuk, és milyen részletességgel és alaposan kell utánanézni egy-egy témakörnek. A mai napig emlékszem egy fakitermelésről szóló tárgyalásra és azokra a fanevekre, amelyeket ott hallottam először, nemcsak franciául, hanem magyarul (jatoba, bubinga, tatajuba) is.

Örömmel gondolok tolmáctársaimra is, akikkel kint vártuk izgatottan, hogy a záróvizsgán sorra kerülünk, és számot adhassunk tudásunkról a Brüsszelből érkezett, több évtizede a szakmában dolgozó profiknak. De még inkább az évet velünk együtt végigdolgozó, a legelkeserítőbb pillanatokban is csak biztató tanárainknak (az én szívemhez legközelebb Kurián Ágnes és Boronkay-Roe Zsuzsa tanárnők és Ludwig Ravaille álltak), akiknek bizonyítani szerettük volna, hogy nem volt hasztalan a belénk fektetett egyéves kemény munka. Mert nem csak sikerélmény övezte ezt az egy évet. Nem csak nevetés és elégedettség. Egy kezemen meg tudom számolni azokat az embereket, akik sosem akarták feladni, akiknek sosem futott át az agyán, hogy nem is idevalók, akik mindig, minden órán elégedettek voltak a teljesítményükkel. Aztán néhány nap szomorkodás után közösen jól kibeszéltük a dolgokat, és újra rendben volt minden. Jó csapat lettünk, és bár mára már egy kicsit szétszéledtünk, azért időről időre találunk egy napot a naptárban, ami mindenki számára alkalmas egy kis beszélgetésre, visszaemlékezésre.

Amit pedig soha nem felejtünk: „a lényeg, hogy az üzenet átmenjen!”

SZIRMAI JUDIT, 2003/2004. ANGOL
CSOPORT, 2004/2005. EMCI-CSOPORT

Rég volt, szép volt

Hej, de szép idők voltak, amikor még az volt a kedvenc időtöltésünk, hogy gonoszabbnál gonoszabb HVG-cikkeket „oralizáltunk” egymásnak a pénteki gyakorlások alkalmával, és megtanultuk, hogy ez nem szitokszó, ahogy a „forrásnyelv” sem valami kodályi fogalom. Vagy amikor kócféjű babákként tántorogtunk ki az első minikonferenciáról, és még a nevünket sem tudtuk volna megmondani, annyira elfáradtunk. Mégis, ha a Fordító- és Tolmácsképzőben töltött éveimre gondolok, fülig szalad a szám, és tudom, hogy életem legszebb időszakainak egyikét köszönhetem ennek az intézménynek.

Jómagam 2003–2005 között jártam hol magabiztos, hol remegő léptekkel az ELTE Múzeum körüli kampuszának F épületébe. Mondhatni, kulcsembert voltam, mivel nekem kellett elkérnem reggel a kulcsot, és kinyitnom a termet a csoportnak – ezáltal erkölcsi kötelességemmé vált nem elkésni. Az épület egyébként már önmagában is megtestesítette a leendő fordítóktól és tolmácsoktól elvárható sokszínű érdeklődést és jártasságot, hiszen osztoztunk a Zenei Tanszékkal és a Konfuciusz Intézettel. Az FTK egyszerre volt a nemes hagyományok és a megújulás helye; ódon falai között aktuális politikai, gazdasági és egyéb témaköröket boncolgatva készültünk izgalmas jövőnkre. Kemény és munkás évek voltak ezek, de talán az érettségi óta nem éreztük olyan tájékozottnak és naprakésznek magunkat, mint akkoriban. A Zsuzsák (G. Láng Zsuzsa és Boronkay Zsuzsa) és az Ágik (Kurián Ágnes és Jantsits Ágnes) irányítása mellett nemcsak hasznos, hanem kiváló hangulatú órákon vehettünk részt, és az, hogy mindnyájan kibírtuk azt a szellemi és lelki megterhelést, ami a képzéssel járt, jelentős részben az általuk közvetített szellemiségnek volt köszönhető. Biológiai fennmaradásunkhoz persze erőteljesen hozzájárultak a büfében kapható életmentő melegszendvicsek és kávék is...

A Fordító- és Tolmácsképzőn zajló képzés ereje nemcsak a magas színvonalú elméleti és gyakorlati oktatásban rejlett, hanem a személyes példák bemutatásában is. A fent említett tanárainkon túl nagy hatással voltak ránk vendégelőadóink: például a brit Thomas Escritt, aki vidám lényével, szeretnivaló magyarságával, építő kritikáival és sajátos humorával életünk részévé vált, vagy a Brüsszelből érkezett és szintén magyarul tanuló görög–amerikai származású Selim, aki azzal váltott ki általános megdöbbenést, hogy saját bevallása szerint annyit tolmácsolt életében, hogy már nem találta elég nagy kihívásnak. De számos más példát említhetnék még, akik életükkel és személyiségükkel mind azt sugallták, hogy ez a pálya azoknak való, akik kiválóságra törekcsenek, de örök alázattal és humorral viszonyulnak saját korlátaikhoz. Sokszor törpéknek éreztük magunkat, de az,

hogy ezt senki nem érezte velünk, arra sarkallt minket, hogy mégiscsak igyekezzünk megugrani a léceket. Ez az emberség segített elhinni, hogy képesek leszünk teljesíteni a magas elvárásokat.

És ahogy az már lenni szokott, a közösen átélt nehézségek és vidámságok olyan kis közösséggé forrasztottak minket, amelynek megtartó ereje volt és van még most is. Nemcsak szakmai közösség lett ez, hanem szeretetközösség is, ahol mindenkit úgy fogadtunk el és szerettünk meg, ahogy volt: kit színészi hajlamáért, kit pergő beszédéért, kit pirulós szerénységéért. És hogy ez nem csak holmi rózsaszín nosztalgia, abból is látszik, hogy a csoport tagjai a mai napig tartják egymással a kapcsolatot. Ha nem is sűrűn, de évente néhány alkalommal összefut a „kemény mag” egy közös korcsolyázás vagy sütizés erejéig, kinek hogy engedi ideje, családi elfoglaltságai vagy éppen tartózkodási helye. A munkában abszolút számíthatunk egymásra, és ha csak lehet, együtt dolgozunk. Annak értéke pedig, hogy a szabadúszók kissé magányos életét élve mégis magunk mögött tudhatunk egy ilyen erős baráti-bajtársi hálót, felbecsülhetetlen.

TAMÁS DÓRA, 2004/2007. PHD, 2009/2010. EMCI-
CSOPORT, MAJD FTT MB. OKTATÓ

Az FTT kívülről-belülről, avagy a fellegvár meghódítása

Kívülről-belülről is szól e röpké írás, hiszen volt hallgatóként az utóbbi időben azt a megtisztelő feladatot kaptam, hogy immár vizsgáztatóként, oktatóként, vendégelőadóként is vegyek részt az FTT munkájában. Egy évig pedig valójában csak külső szemlélőként tekintettem rá, és arra vágytam, hogy a fellegvárba bekerülhessek. Mivel kizárólag a saját szemüvegemem keresztül tudom láttatni a történeteket, ezért ez az írás semmiképpen sem lesz objektív, és gyakran rólam is szólni fog, de ezt nézzék el nekem. Persze arra is foghatnám, hogy az FTT alapításának évében születtem, így ez most nekem is egy kicsit ünnepi évem.

Minden azzal kezdődött, amikor 2004-ben Klaudy Kinga professzor asszony – meglátva bennem azt a bizonyos X-faktort – átvett a Pécsi Alkalmazott Nyelvészeti Doktori Programról a Fordítástudományi Doktori Programba. Máig hálás vagyok ezért a megelőlegezett bizalomért. Persze utána kutatópalántaként volt részem sikerben és csetlés-botlásban is, de összességében megérte, hiszen mindez a tanulási folyamat szükséges része volt.

A professzor asszonynak köszönhetem azt is, hogy általa megismerhettem Fóris Ágotát, a terminológiai kutatócsoport (TERMIK) vezetőjét, aki a mai napig mentorként vigyáz rám. Az ő révén kapcsolódhattam egy nagyszerű szakmai kutatócsoporthoz, amelyen belül értékes kutatótársi kapcsolatokat építhettem ki belföldön és külföldön egyaránt, sőt külföldi ösztöndíjban is volt részem. Nekem

természetes volt, hogy keményen meg kellett dolgozni mindenért, például beletanulni abba, hogyan írjunk tanulmányt, recenziót, beszámolót, hogyan tartsunk előadást, milyen retorikai szempontokra ügyeljünk, amihez sok-sok segítséget kaptunk. Az elején az előadások tartásánál minden bátorságomat össze kellett szednem, és egyfajta „funkcionális szereplésvágy” lendített túl a nehézségeken, azaz hogy ez egy jó ügy, amiért érdemes kiállni. A fordítástudomány és a terminológia kapcsolata valóban nagyon gyümölcsöző szakterület.

Majd az elmélethez kapcsolódott a gyakorlat, amikor egyik hallgatótársamon keresztül az Országos Fordítóirodához kerültem, ahol öt év alatt különböző munkaköröket töltöttem be. Az évek során fordítást, bírósági tolmácsolást, lektorálást végeztem, a gyakornoki programot koordináltam, végül terminológusi részfeladatokban is részt vettem. Eljutottam két, számomra jelentős külföldi (egy bécsi és egy heidelbergi) terminológiai témájú tanulmányútra is. A 2012. évi, ELTE-vel közös konferencia szervezésében szakmai oldalról is részt vehettem.

Az már-már az „élvezetek halmozásának” tűnhet, hogy a disszertáció leadása előtt belekezdtem az EMCI konferenciatorlmács-képzésbe, e kettő feladat egyidejűleg rengeteg energiát kívánt tőlem, de nem bántam meg. Kiváló tanárok oktattak, megnézhettem a brüsszeli hegycsúcsokat, belekóstolhattam a Trieszti Tudományegyetem Fordító- és Tolmácsképző Intézetének munkájába. A szinkronképzés fő mentoraként és mindenki szakmai anyukájaként ügyködő Boronkay-Roe Zsuzsa fantasztikus tanárnak, majd kollégának bizonyult, és büszkén mondhatom el, hogy mára már barátság is fűz hozzá. A kurzus alatt a többi diákkal és tanárral is új barátságok kötődtek, fontos szakmai kapcsolatok jöttek létre, amelyek nemcsak a szakmai konferenciákon, de a gyakorlati életben is gyakran visszaköszönnek. És igen, együtt szoktuk a „kabinszagot”, bocsánat, akartam mondani „a kabin szagát”, és hamar megtanultuk, hogy valóban sikeresek csak akkor lehetünk, ha párban és csapatként is összefogunk. Izgalmas volt az is, hogy az első EMCI olasz nyelvi B képzés hallgatói lehettünk, ahol oktatóként elsősorban a vasszigorú, de kollégaként lelegszívű Szomráky Béla és a végtelenségig lelkiismeretes Stefano Medica egyengették utunkat. A német C órák alatt szintén rengeteg tudást szedtünk magunkra. Guelfino Szilvia beszédtechnikai óráin pedig a gondos odafigyelésnek köszönhetően apró, rejtett beszédhibáink is terítékre kerültek. Persze a helyes légzéstechnika elsajátítása jóval több időt és gyakorlást igényel.

A visszatérés az FTT-re először vizsgáztatóként, később Boronkay-Roe Zsuzsa javaslatára oktatóként, majd Horváth Ildikó biztatására vendégelőadóként számomra nagy élmény. Különösen izgalmas az EMCI-hallgatók tanulásának segítése olyanformán, hogy a problémáikat az ember már maga is átélte, valamint a terminológia oktatása úgy, hogy azt megpróbálhattam leginkább a hallgatók igényeihez, tudásszintjéhez és a majdani munka során felmerülő gyakorlati elvárásokhoz igazítani. És hadd jegyezzem meg csendesesen, hogy bár a terminológia mindenki számára ismertnek tűnik, a modern terminológiai elvek és módszerek

hazánkban még mindig nem terjedtek el kellő mértékben, gyakoriak a téves értelmezések, és az idősebb generáció gyakran már csak nehezen változtat a szemléletén. A fiatal, új megközelítésekre nyitott nemzedék egyik erőssége éppen az lehet, hogy ezt a modern szemléletet megismeri és hasznosítja.

A kutatást ma is folytatom, rendszeresen publikálok a 2010. évi védés óta is, elsősorban a *Fordítástudomány* és a *Magyar Terminológia* című folyóiratban. A minőség iránti vágy terelt a most már lassan lezáruló posztgraduális jogi tanulmányaim felé, és ennek hatására vágtam bele az angol jogi szaknyelv tanulmányozásába is, és ez visz tovább, még ki tudja milyen újabb és újabb szakmai kihívások felé. Bár sok nehézséggel is jártak ezek az évek, de az elmélet, a gyakorlat és az oktatás mint különböző, de mégis egymással összefüggő szakmai területek folyamatosan és körkörösén erősítik egymást. Számos változást hozó, eseményekben és tapasztalatokban gazdag, szép évek voltak ezek, és jó érzés, hogy így, negyvenévesen immár majdnem tíz éve folyamatosan kapcsolódom és kapcsolódhatok ehhez a Klaudy Kinga tanszékvezető és doktori programvezető irányítása alatt működő szakmai műhelyhez.

TÓTH ZSUZSANNA, 2006/2007. ANGOL CSOPORT, 2007/2008. EMCI-CSOPORT

Edzőtábor

2006-ban kezdtem tanulmányaimat az FTK-ban, és – azt hiszem – bölcsész végzettséggel rendelkező hallgatóként nem én voltam az egyetlen, aki nagyon érdekesnek találta a képzés erősen gyakorlati jellegét. Az elméleti alapvetés Klaudy tanárnő és Szabari tanárnő óráin történt, és erre épült a szinte folyamatos gyakorlás. Közben úgy éreztem, és máig úgy gondolom, hogy a képzést (a másodévben folyó EMCI-képzést is) leginkább egy edzőtáborhoz tudnám hasonlítani – edzőtáborhoz a szó legjobb értelmében. Az időbeosztásunk is ennek felelt meg: hétfőtől csütörtökig reggel 9-től délután 2-ig folyamatosan az egyetemen voltunk, tanultuk az elméletet, az EU-s ismereteket, a jegyzeteléstechnikát, és közben gyakoroltuk és gyakoroltuk a fordítást és a tolmácsolást. Az edzőtáborban az ember nemcsak megerősödik, hanem barátokra is szert tesz, mert a folyamatos közös munka, siker és sok kis kudarc összekovácsolja az embereket. Az FTK-n megtörtént az, amire egyáltalán nem számítottam: a szakmai kapcsolatok mellett barátságok is születtek.

2007-ben az EMCI-képzésen folytattam a tanulmányaimat. A másodévben az első meghatározó élményem az volt, hogy már az évnnyitó után felmentünk az 5-ös terembe, majd Boronkay Zsuzsa és Láng Zsuzsa a legnagyobb meglepetésünkre be is ültetett minket a fülkébe és – elkezdtünk tolmácsolni. Bár, gondolom,

tolmácsolásra nemigen emlékeztetett az, amit akkor műveltünk. Ha jól emlékszem, Paco, a spanyol nyelvi lektor mondta az első beszédet, arról, hogy annak idején miért döntötte el, hogy meg akar tanulni magyarul. Most is el tudnám mondani azt a beszédet: Paco gyógyszerértárat keresett Budapesten, és amikor a zöld kereszt alapján megtalálta, elképedt a szótól, amelyet az üzlet fölött látott, és úgy gondolta, hogy ezt a nyelvet meg kell tanulnia. Persze ez csak a kezdet volt: ahogy múlt az idő, a szövegek egyre nehezebbek és hosszabbak lettek. A csütörtöki minikonferenciákon kora délutántól estig lelkesedve vagy éppen elkeseredve tolmácsoltunk az aktuális politikai fejleményekről, a büntetőjogról, a közoktatásról, atomtengeralattjárókról vagy a nanotechnológiáról. A képzés során már „élesben” is dolgoztunk, és rájöttem, hogy nagyon élvezem azt, hogy tolmácsként vagy fordítóként el kell mélyednem egy adott szakterületben, a munka során azonban mégis kívülállóként vagyok jelen. Ez a kettősség nagyon izgalmas – ahogy izgalmas az is, hogy hétről hétre más-más területet kell a lehetőség szerint minél jobban megismerni.

Jelenleg a Nyelvtudományi Doktori Iskola Fordítástudományi Doktori Programján vagyok elsőéves, és azt látom, hogy a munka, amelyet szakmámnak választottam, nemcsak gyakorlati szempontból érdekes, hanem ígéretes kutatási terep is.

A piacon érzékelhető komoly nehézségek ellenére is úgy érzem, hogy jó szakmát választottam. Számomra az egyik legszebb benne az, hogy folyamatosan van lehetőség (és szükség) a fejlődésre, az újabb nyelvek elsajátítására és újabb szakterületek megismerésére, és ez olyan életmóddal jár, amelyre a folytonos változás, az állandó magas szintű teljesítmény és az új területek megismerésének szükségessége, egyszerűen a „szellemi erőnlét” követelménye jellemző. Hozzá kell tennem, hogy – ahogy sok minden más esetben is – a nehézségek egybeesnek a pozitívumokkal, hiszen meg kell tanulni jól kezelni a fentiekkel járó stresszt is. Nekem mindenképpen megéri.

VADÁSZ LINDA, 2010/2012. MESTERKÉPZÉS, FRANCIA-
ANGOL CSOPORT, 2012/2013. EMCI-CSOPORT

Életre szóló útravaló

Mindig is tolmács szerettem volna lenni, és teljes meggyőződéssel állíthatom, hogy az FTT-nél jobb helyet nem is találhattam volna ennek a mesterségnek az elsajátítására. Már a szintén a bölcsészkaron végzett alapképzés elkezdése előtt eldöntöttem, hogy a francia főszak és olasz minor szak után csakis fordító-tolmács mesterszakra fogok jelentkezni az FTT-re: így is lett. A tolmácsolás és az egész légkör pedig annyira magával ragadott, hogy maradtam még egy évre:

jelenleg európai uniós konferenciatolmács hallgató vagyok francia B, valamint angol és olasz C nyelvekkel. A lehető legjobb választás volt: a konszekezés után a kabinlét is magával ragadott, úgy érzem, ennél jobb helyen nem is lehetnék.

Már a mesterképzés első óráin érezni lehetett, hogy habár a BTK kampuszán vagyunk, a klasszikus bölcsész szakok mellett az FTT egy teljesen külön világ. Itt nem hagyományos bölcsészképzést kapnak a hallgatók, hanem bölcsész alapokon nyugvó, a világra nyitó képzést. Így a hallgatók életében – az enyémben legalábbis biztosan, de szerintem ezzel nem vagyok egyedül – meg lehet különböztetni az FTT előtti és utáni korszakot. Az itt eltöltött évek alatt ugyanis átforgatódtunk, és a világ dolgai iránt sokkal nyitottabbak lettünk.

Az FTT nemcsak tanszék, nemcsak órák és kurzusok összessége, hanem életérzés, életszemlélet. Ez a tanszék egy olyan hely, ahová a hallgatók nemcsak a kötött órarendben előírt órákra járnak, hanem ahol a tanítási szünetekben órákat vagy akár egész napokat (igen, ilyen is volt!) töltenek együtt gyakorlással. A munka itt élmény, hiszen azt csináljuk, amit szeretünk: tolmácsolunk, ráadásul mindezt igazi csapatmunkában. Az FTT ugyanis nemcsak szakmailag adott sokat, hanem emberileg is: igazi közösség alakult ki, barátságok formálódtak. Összetartó, egymást támogató csapattá kovácsolódtunk az évek folyamán.

A tolmácsképzőtől sokkal többet kaptam, mint amire valaha is gondolhattam volna, az itt eltöltött évek életem legszebb időszakához tartoznak. Három év talán nem olyan sok idő, mégis hatalmas a változás, nagy utat tettünk meg mindannyian a kezdeti próbálkozásoktól és első ránézésre legyőzhetetlennek tűnő kihívásoktól a mai szárnypróbálgatásainkig. Nagyon sokat tanultam az FTT-n: szakma iránti alázatot, a szakma tiszteletét, szakmai és nyelvi tudatosságot, igényességet, azt, hogy vagy szívvel-lélekkel, teljes erőbedobással kell dolgozni vagy sehogy.

Szeretnék köszönetet mondani tanárainknak, akik sokkal inkább voltak mestereink: akikről konstruktív visszajelzéseket, biztatást és támogatást kaptunk, akik elindítottak minket a pályán, és nem utolsósorban fantasztikus szakmai gyakorlati lehetőségekhez juttattak minket. Köszönöm Kurián tanárnőnek, hogy megtanított minket a tolmácsolás alapjaitól kezdve egészen a legapróbb finomságokig mindenre, amit egy franciás tolmácsnak tudnia kell. Hatalmas tudásával a franciások „osztályfőnökeként” egyengette utunkat, mindig támogatott, és mindig, bármilyen kérdéssel lehetett hozzá fordulni. Köszönetet szeretnék mondani Ravaille tanár úrnak, akinek köszönhetően bölcsész létünkre értjük a gazdasági folyamatokat, Boronkay tanárnőnek, a minikonferenciák anyjának, és Jantsits tanárnőnek, aki egy-egy megmérettetés előtt együtt izgult velünk.

Már csak egy félév van hátra a képzésből, és már most érzem, hogy hiányozni fog a minikonferenciák bábeli zűrzavara, a franciaórák naprakészsége, az első olaszórák félszége. A három év alatt milliónyi élményben volt részem: hangok, szavak, beszédek, minikonferenciák... Akárhogyan is alakul majd a pályám, itt megkaptam a szakmához szükséges alapokat, sőt, még annál is többet: életre szóló útravalót.

VAJDA MÁRTON, 2000/2001. ANGOL CSOPORT, 2001/2002. EMCI-CSOPORT

Több millió leütés

A minap a kezembe akadt egy TDK-kazetta. Ez manapság már önmagában is rendkívüli dolog. Az a jó minőségű, 90 perces kazetta volt, amelyikre gyerekkoromban annyit másolgattuk a zenéket. Felirat nem volt rajta; hmm, mi lehet ez? – gondoltam. Összevissza gyártottam az elméleteket, miközben betettem a lejátszóba, de – mint kiderült – mindegyik tippem távol állt az igazságtól.

Egy jó ideig csend volt, aztán mindenféle zörgés és papírsusogás után egy ijedt fiatalember kezdett el mormogni valami furcsa szöveget, helyenként zagyván, kisebb-nagyobb szünetekkel, miközben nagyon halkán valami másik hang is hallható volt a háttérben.

Mi ez? Ki ez? – törtem a fejem. Aztán egyszer csak leesett. Te jó ég, hát ez én vagyok, és az egyik első FTK-s gyakorlókazettámat találtam meg. De rég volt! Hát ez mókás. Azt mondják, senki sem olyanak hallja a saját hangját, mint mások. Nekem is eltartott egy ideig, mire felismertem. Aztán persze jókat mosolyogtam az FTK-n a fülkében, nyilván izgulva, összevissza bénázva felvett tolmácsolás-kísérletemen. Mai fejjel, elsőre szinte hihetetlennek tűnt, hogy egyszer régen, de persze nem is olyan régen itt tartottam, ma pedig vezérigazgatók, polgármesterek, parlamenti képviselők mellett dolgozom.

De a ledöbbenés csak rövid ideig tartott. Aztán rájöttem, hogy nincs is ebben semmi különös, és rögtön nem is értettem, miért döbbsentem meg annyira. Hiszen az egyik nincs a másik nélkül. Mindenkinek el kell indulnia valahol, és ha jobban belegondolok, jobb helyen mi nem is indulhattunk volna el. Csak hát hosszú utat jártunk be azóta; innen jött a kezdeti értetlenség.

Amikor ezt az egészet tisztáztam magamban, szépen elkezdtek jönni az emlékek. A csoport, a terem, a tanárok, a vizsgák, a könyvtár, és még sok-sok apró mozzanat, amelyek az FTCS, aztán FTK, ma már – mint hallom – FTT alkotóelemei voltak. A barátok a csoportból – akik közül többel a mai napig is tartom a kapcsolatot személyes és/vagy szakmai szinten, és akik közül az egyik a mai napig is a legjobb barátaim közé tartozik. A két Zsuzsa – akik annyira mások voltak, és mindketten rengeteget adtak nekünk. A közös brüsszeli utunk, a gyakornokoskodás a Parlamentben, amikor külvárosi diákszálláson laktunk, és megszeppenve nyertünk bebocsátást Európa központjába. Nagyon jó érzés volt pár gondolat erejéig visszatérni ebbe a korszakba.

Amikor Boronkay Zsuzsa megkért, hogy írjam meg ezt a visszaemlékezést, azt mondtam neki, örömmel teszem, mert szívesen gondolok vissza rá és az FTK-ra, no meg azért is, mert még nem írtam ilyet korábban. Nos, a számítógépem ezt nem így gondolta, ugyanis előkerült egy korábbi visszaemlékezés, amit

– a fájladatok tanúsága szerint – 2003 januárjában írtam, egy évvel az után, hogy kijártam az FTK-t. Bevallom, teljesen elfelejtettem, de mentségemre szolgáljon, kerek tíz éve volt.

Vicces volt most újraolvasni. Akkor megemlékeztem Sós Éváról és Dróth Júliáról is, két másik fontos tanárunkról, akikre a mai napig hálával és szeretettel gondolok. És azt is írtam, hogy megvan otthon néhány kezdeti próbálkozásom kazettán, de még nem mertem meghallgatni – hát, most már ez is megtörtént. Emellett pályakezdő fordító-tolmács szemmel tekintettem vissza az FTK-ra. Azóta sok minden történt, például lefordítottam több millió leütésnyi szöveget, és több ezer órát tolmácsoltam, hogy mást ne is említsek. De a véleményem, az érzéseim az FTK-val kapcsolatban mit sem változtak, csak már távolibbnak tűnik az egész. Annál jobb volt néhány gondolat erejéig visszatérni a kezdetekhez. Újabb tíz év múlva szívesen megteszem majd megint...

VARGA BORBÁLA, 2010/2012. FRANCIA CSOPORT

Az FTT-s évek tanulsága

A hároméves egyetemi alapképzés után sokunk számára jelenthetett nagy dilemmát a továbbtanulás, hiszen friss oklevelünkkel a zsebünkben nagyon csábítónak tűnt a pénzkeresés és ezzel együtt az anyagi függetlenség lehetősége. A mesterképzés ugyanakkor lehetővé teszi, hogy elmélyítsük az eddig megszerzett tudást, az általános képzés után egy szakra specializálódjunk, mindez később újabb és újabb lehetőségekkel kecsegtet. Családom és barátaim támogatására a továbbtanulást választottam, de egyetemi éveim alatt továbbra is sokszor gondolkodtam rajta, vajon helyes volt-e ez a döntés.

A jelentkezési lapon egyetlen szakként az ELTE fordító- és tolmácsképzését jelöltem meg. A szóbeli felvételi után első dolgom volt, hogy azonnal átnéztem az aktuális állásajánlatokat, néhány héten belül azonban megnyugodhattam: felvettek arra a szakra, amelyre a jövőmet alapoztam.

Az első hetek után meggyőződhettem róla, hogy a fordító-és tolmácsképzésen nem lesz elég csak a vizsgák előtti napokban tanulni. A tanulás még szorgalmi időszakban is sokszor az éjszakába nyúlt. Furcsa, de így utólag kedves emlékeknek tűnik, ahogy a csoporttársakkal hajnal felé biztatgattuk egymást, néhány órával később pedig a lehető legfinomabban fogalmaztuk meg a tolmácsolás utáni kritikákat, hiszen jól tudtuk, ki mennyit készült egy-egy feladatra. A sok munka és a gyakran kihívásnak tűnő feladatok azonban mindenkinél gyors fejlődést hoztak. Olyan témákhoz tudtunk három nyelven hozzászólni, mint az atomkatasztrófák, az aktuális politikai viták vagy éppen a génterápia. Voltak órák,

amelyek kötetlenebb témáknak is otthont adtak, és nemcsak kreativitásunkat, hanem személyiségünket is fejlesztették.

Így telt el az első év, amelynek végén választanunk kellett a fordító és a tolmács specializáció között, és én a számomra könnyebb utat, a fordítást választottam. Ennek köszönhetem, hogy a második tanév első három hónapját ösztöndíjjal Franciaországban, Rennes-ben tölthettem, és a Rennes-i Egyetem Fordítóképző Központjában tanulhattam. A Fordítóképző Központ (Centre de Formation des Traducteurs-Localisateurs, Terminologues et Rédacteurs) már több mint húsz éve Európa egyik legszínvonalasabb szakfordítói képzését nyújtja a diákoknak, ezért is volt egyszerű lehetőség számomra, hogy ott tanulhattam.

A Rennes-i Fordítóképző Központ ötéves képzést kínál a hallgatóknak, amely a három évig tartó „Fordítás és többnyelvű kommunikáció” alapszakból és a két évig tartó „Szakfordítás és többnyelvű multimédiás kommunikáció” mesterszakból áll. Praktikus okokból tanulmányutamon a mesterképzés első évfolyamához csatlakoztam. Csakúgy, mint az ELTE FTT-s mesterszak második évének első felében, a hallgatók ebben az évfolyamban gazdasági témájú szövegekkel foglalkoznak, nagy hangsúlyt kap a fordítás módszertani megközelítése, valamint ebben az évben kezdik el rendszeresen használni azokat a fordítástámogató szoftvereket, amelyekkel már az alapképzés során megismerkedhettek. A feladatok során a hallgatók mindkét munkanyelvükről az anyanyelvükre végzik a fordítást; mivel nekem első munkanyelvem a francia, én azokat a tanórákat követtem, amelyeken az angol volt a forrásnyelv, a francia pedig a célnyelv. A félév során lokalizáció, szakfordítás, gazdasági fordítás, médiafordítás, terminológia és lektorálás kurzusokra jártam.

A Rennes-i fordítóképzés programjában megnyilvánul, mennyire igyekszik megfelelni a fordítói ipari igényeknek: a mesterképzés első évétől sok olyan feladatot kapnak a hallgatók, amelyben fiktív fordítóirodaként kell működniük, a félév végi vizsgák egy része is erre az elvre épül. Fontos szempont volt továbbá, hogy a fordítói projektek kivitelezése során a mai francia fordítóirodáknak leginkább használt szoftvereket használjuk, így a legtöbb fordítást a Trados 2007 szoftverrel kellett elkészítenünk. A képzés külön kurzust szentel a lokalizációnak, más néven kulturális adaptációnak, ezen az órán honlapok fordításával, és az ahhoz tartozó technikai alapelvekkel ismerkedtünk meg, beleértve a HTML-oldalak szerkesztéséhez használt programok vagy egyes képszerkesztő programok használatát vagy az információk rendszerezésének technikáit. A fordítói piachoz való alkalmazkodás azonban nemcsak az eszközökön és a kurzuskinálaton, de a fordításra szánt szövegeken is megmutatkozott. Újságcikkek fordításával csak a gazdasági szakfordítás órán foglalkoztunk – de még itt is előkerültek éves jelentések vagy éppen prezentációk –, a szakfordítás, a terminológia és a lektorálás órán inkább műszaki leírásokat fordítottunk. A nehéz fordítói feladatok arra ösztönöztek, hogy hatékony fordítói stratégiát alakítsunk ki, amelynek alapja a célnyelvi párhuzamos

szövegek olvasása volt. Ez eleinte idővesztésnek tűnhet, és valóban: amikor egy-egy kifejezés miatt töltöttem el órákat szélérőművek francia nyelvű technikai leírásának olvasásával, magam is kétségeket éreztem a módszer hatékonyságát illetően, de a tanulmányútnak köszönhetően olyan rutint szereztem, hogy már el sem tudnám képzelni a fordítást a megfelelő források használata nélkül. A legnagyobb fejlődést azonban a fordítástámogató szoftverek használatának terén értem el: a feladatok megoldása közben, néha a diáktársaim segítségével, nagyon rövid idő alatt tanultam meg a programok használatának alapjait.

Rennes-i tanulmányutam másik érdekes tapasztalata számomra a tanárok és a hallgatók példaértékű együttműködése. Több kurzus is volt, amelyeket a másodéves hallgatók tartottak tapasztalataik vagy kutatásaik alapján. Ilyen kurzus keretében ismertem meg az SDL Trados Studio 2009 és a Wordfast fordítástámogató szoftvereket, a képszerkesztéshez használt Adobe Photoshopot vagy a filmek feliratozásához használt Aegisub és Universal Subtitles programot. A tanárok és diákok közötti kommunikáció a tanórákon kívül minden esetben egy webes felületen történt, a feladatokhoz szükséges anyagokat innen tudtuk letölteni, és a házi dolgozatokat is erre a felületre kellett feltöltenünk, hogy a tanárok értékelhessék őket.

A tanulmányút nem csak szakmai szempontból volt rendkívül hasznos. Szabadidőmben, amennyire csak lehetett, igyekeztem kihasználni a kulturális programokat és megismerni a helyi nevezetességeket. Rennes-en kívül Saint-Maloban, Vitrében és a Mont Saint-Michelnél is jártam, koncerteken és táncházakban is voltam, és új barátokat is szereztem, akikkel azóta is tartjuk a kapcsolatot. Ez a pár hónap egyetemi éveim egyik legmeghatározóbb időszaka volt, és utólag visszagondolva ez volt az az élmény, amely a továbbtanulás és a munkavállalás közti dilemmát végérvényesen eldöntötte. A rennes-i tanulmányút egy életre szóló tapasztalat volt, amely azonban nem jöhetett volna létre, ha nem kapok értékes segítséget a szervezésben. Ezúton is szeretnék köszönetet mondani érte dr. Kurián Ágnes tanárnőnek és *Bob Kaba Loembának*, a Francia Nagykövetség Ösztöndíj Irodája vezetőjének, akik nagyon sokat segítettek abban, hogy ez a tanulmányút létrejöjjön. Köszönettel tartozom Jantsits Ágnes tanárnőnek, aki a feladatok mellé hétről hétre valami kedves megjegyzést vagy érdeklődő kérdést is írt az e-mailekbe; Ábrányi Henriettának, akit bármikor kérdezhettem a Trados rejtelmeiről; illetve dr. Klaudy Kinga tanszékvezetőnek, akinek azt köszönhetem, hogy a Rennes-i Egyetem kurzusaira az FTT óráival párhuzamosan járhattam.

Az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszékén eltöltött idő alatt olyan tudással gazdagodtam, ami nem csak a szakfordításokhoz nyújt segítséget. A külföldi tapasztalatok és az FTT képzése alatt is rugalmasságra, kitartásra és kreativitásra volt szükség, ezt a három tulajdonságot pedig az élet minden területén kamatoztathatom. Barátságokat kötöttem és felejthetetlen emlékeket szereztem. Ezenfelül pedig egy olyan szakmát sikerült elsajátítanom, amelyre mindig szükség lesz, és

folyamatos fejlődést kíván meg az embertől, így mindenképpen azt mondhatom, hogy érdemes volt erre a szakra jelentkezni, és örülök, hogy az FTT diákja lehettem. Külön elismerésem azoknak a diáktársaimnak, akik munka vagy egyéb tanulmányok mellett végezték el velem ezt a képzést.

ZACHAR VIKTOR, 2003/2004. NÉMET
CSOPORT, 2009/2011. PHD-HALLGATÓ, MAJD
FORDÍTÁSTECHNIKA- ÉS TOLMÁCS TANÁR

A négy évtized több mint egy évtizedéről

Pontosan emlékszem, mikor kerültem először kapcsolatba a Fordító- és Tolmácsképző Központtal (akkoriban még ez volt a neve). Ez 2001 szeptemberében volt, amikor német nyelv és irodalom szakos egyetemistaként sikerült felvennem a Nyelvészeti szakszeminárium kurzust az ELTE BTK-n.

Akkoriban ez még úgy működött, hogy az ember hajnalok hajnalán felkelt, felírta a nevét a diáktársak által készített hevenyészett érkezési listára (vagy maga készítette el azt), majd órákon keresztül sorba állt, foglalta a helyét és bízott benne, hogy ez alapján sikerül bekerülnie a hőn áhított szemináriumra. Pontosán így történt ez 2001 szeptemberében is a fent említett kurzus esetében, amelyet egy bizonyos Szabari Krisztina tartott, és a meghirdetés alapján igen érdekesnek tűnt, hiszen az óra fordítási kérdésekkel (is) foglalkozott.

A fordítással persze nem ekkor, hanem már 1997-ben kapcsolatba kerültem, amikor még gimnazistaként, édesapám révén lehetőséget kaptam egy-egy tanulmány és cikk lefordítására magánszemélyeknek, folyóiratoknak. Így aztán a német szakot már úgy kezdtem el 1998-ban, hogy tudtam: fordító szeretnék lenni. Az ötéves képzés során azonban Szabari Krisztina óráján kívül csupán egyetlen másik szeminárium keretében foglalkoztunk ténylegesen a nyelvi közvetítéssel – nem csoda, hogy nagy tülekedés volt a helyekért!

A kurzus során – az órákon és azokon kívül is – csodálattal hallgattuk beszámolóit a fordítás és tolmácsolás világáról, arról, milyen munka folyik az FTK-ban, mit tanulnak a diákok, mit tanítanak a tanárok, mik egyáltalán a felvételi követelmények. Szorgalmasan végeztük az órai gyakorlatokat és házi feladatokat, próbáltunk ellesni valamit a technikából, a fortélyból, elsajátítani valamit az ő tudásából. A szemináriumot jeles érdemjeggyel fejeztem be, ennek ellenére inkább az ragadt meg bennem, amit kritikaként fogalmazott meg velem, velünk szemben: sokat kell még tanulnunk, folyamatosan kell képeznünk magunkat, olvasnunk a német nyelvű sajtót, mert még messze vagyunk a felvételi szintjétől.

Második konkrét élményem, amely az FTK-hoz köthető, csupán néhány hónappal később, 2002 februárjában volt, amikor is az akkor felvett tanegység, az

Átváltási műveletek előadás keretében megismertem Klaudy Kingát. Csak ismételn tudnám önmagamat azzal kapcsolatban, miként éltem meg az ő kurzusát. Lenyűgözött tudása, lendületes előadásmódja, az, hogy miként lehet tudatosan foglalkozni a fordítással, azzal, amit én addig zöldfülűként végeztem a gyakorlatban, bele sem gondolva kategóriákba, szabályokba, műveletekbe, tendenciákba.

Száz szónak is egy a vége: a német szak elvégzése után sikerrel felvételiztem az FTK-ra, ahol 2004-ben szereztem posztgraduális diplomát. Nem túlzok, ha azt mondom: a képzés minden percét élveztem, szívtam magamba az elméleti és gyakorlati ismereteket. Csodálva hallgattuk tanáraink szavait, akiknek nevét mindenképpen szeretném ehelyütt felsorolni: Klaudy Kinga, Szabari Krisztina, Kurián Ágnes, Szmodics Anikó, Hannelore Schmör, Zelényi Annamária, Felekné Csizmazia Erzsébet, Zichler Csilla, Mester Ildikó, Érsek Iván és Michael Müller – és ne feledkezzünk meg Ági néniről (Eiler Mikósné) sem, aki mindig türelemmel tűrte olykor buta és sokszor bizony idegesítő kérdéseinket az adminisztrációval kapcsolatban. A képzés során csoporttársaim nagy részével együtt további fordításokat készítettünk, délutánonként bent maradtunk gyakorolni a tolmácsolást – igyekeztünk minél jobbra válni, felnőni a hatalmas feladathoz és kihíváshoz. Sikerrel, hiszen a németes csoportban végül mind a tizenketten megszereztük a diplomát.

Ez már önmagában egy nagy álom beteljesülése volt, ám a sikeres vizsgák után az a hatalmas megtiszteltetés ért, hogy Szabari Krisztina megkérdezte tőlem: lenne-e kedvem az FTK újonnan induló képzési programjába bekapcsolódni fordítást oktató megbízott előadóként. Tudta rólam persze, hogy német szakos egyetemistaként 2002 óta már szereztem némi tanítási tapasztalatot a Műfordítás, majd a Szakfordítás programban az Idegen Nyelvi Lektorátuson. Óriási kihívásnak éreztem ezt az új lehetőséget, de igent mondtam. Egykori tanárain, mentoraim hirtelen a kollégáim lettek – ez valóban álomszerű és felfoghatatlan volt. Az oktatói megbízásom mellett pedig ugyanezen 2004-es év nyarán elkezdtem első bátortalan lépéseimet a fordítói piacon szabadúszóként, és ezzel fokozatosan teljesült a régi vágyam is.

2009 tavaszán aztán újabb nagy megtiszteltetés ért azzal, hogy megbízott előadóból előléphettem egyetemi tanársegéddé. A fordítás mellett a konszekutív tolmácsolás oktatásába is bekapcsolódtam. A kinevezéssel párhuzamosan pedig megkezdtem tanulmányaimat a Fordítástudományi Doktori Programban, és újabb lenyűgöző élményben volt részem azáltal, hogy megismerhettem, milyen gazdag szakirodalma van ennek a tudománynak többek között magyarul, németül, angolul és franciául. Hogy milyen sokan foglalkoznak elméleti szinten és gyakorlati kutatások, megfigyelések keretében a nyelvi közvetítéssel. Újabb nagy tudású elméleti és gyakorlati szakembereket ismerhettem meg a kurzusokon. Az abszolutórium sikeres megszerzését követően persze még fel kell tennem az i-re a pontot a disszertációm befejezésével és megvédésével.

Most, a 2012-es év végén több mint egy évtizedre tekintek tehát vissza, amikor az azóta Fordító- és Tolmácsképző Tanszék nevet viselő intézményhez fűződő kapcsolatokról írok. Sok minden megváltozott az elmúlt években, annyi minden, hogy azt talán nem is lehet néhány szóban összefoglalni: a posztgraduális képzést felváltotta az MA-szintű oktatás, két félév helyett négy féléves lett a kurzus, egy nyelv helyett egy B és egy C nyelvvel lehet felvételizni a tanszékre. Több nagyra becsült kolléga nyugdíjba ment, új kollégák érkeztek.

Ennek ellenére úgy érzem: az FTT mint Magyarország legrégebbi és legjobb hírű fordítóképző intézménye valahol az állandóságot képviseli – jól mutatja ezt ez a szép kerek, negyvenéves évforduló is. Hiszem és tudom, hogy mindez az itt dolgozó kollégáknak (belső és külső tanároknak egyaránt) és az itt tanuló diákoknak köszönhető. Előbbieknek azért, mert szinte kivétel nélkül gyakorló fordítóként és tolmácsként adják át ismereteiket a fiatalabb generációknak. Nap mint nap, hétről hétre szembesülnek a megszokott és az új fordítási és tolmácsolási feladatokkal, a szó-, mondat- és szövegszintű nehézségekkel, a piac aktuális követelményeivel, elvárásaival. Másként nem is lehetne oktatni ezt a szakmát, azt hiszem. Utóbbiaknak pedig azért, mert lelkes, elszánt hallgatóként – hozzánk, egykori diákokhoz hasonlóan – egyrészt igyekeznek magukba szívni az itt oktatott ismereteket, másrészt jó híret viszik a tanszéknek a BA-szakos társaiknak. Azt kívánom, hogy legyen ez még így nagyon sokáig: Isten éltesse az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszékét!

GULYÁS RÓBERT

KAVICSOK, HOMOKSZEMEK, TITÁNOK

(PILLANATFELVÉTEL AZ ELTE TOLMÁCSKÉPZÉSÉBEN
VÉGZETT, JELENLEG AZ EURÓPAI PARLAMENTNÉL
DOLGOZÓ TOLMÁCSOK ÉLETÉRŐL ALMA MATERÜK
FENNÁLLÁSÁNAK NEGYSZÁZADIK ÉVFORDULÓJÁN)

Pontosan tíz éve annak, hogy az ELTE FTK bátran és jól időzített parittyája néhányunkat kiröpített az EU szívébe. Fel-feldobott köhöz hasonlatos, mindig visszatérő, szabadúszó tolmács kollégáinkkal szemben egy páran kint ragadtunk, és azóta nem a hajnali Duna fölött (az első reggeli gép felé) suhanva indulunk munkába, hanem a nyálkás belga esőben és a Schuman tér körüli dugókon keresztül – gyalog, biciklin, busszal és autóval – araszolunk naponta az Európai Parlament brüsszeli épületébe.

Az élet változás. Szerelmeink személye, de megtalált egyetlen szerelmünk személyisége is változik, és persze, ne felejtsük, közben mi is. Ahonnan kilöttek minket, az is mozgó platform (lovasszlovag vagyunk), és a célpont, amely felé suhanunk vagy éppen araszolunk, az is izeg-mozog: Magyarország, az EU és persze saját elváráshorizontjaink is óriási változásokon mentek át tíz év alatt. Ne használjunk itt most értékelő jelzőket, hogy milyen irányba, arra itt nincsen terjedelem, és különben is bonyolult dolog.

Az EU és az EU-nál való munka egykori vonzerejét 10 évvel ezelőtti krónikák őrzik, az EP szervezeti diagramja megtekinthető az interneten, én ezért most arról szólnék plenáris üléseken edzett egyperces tömörséggel, milyennek tűnik fel számomra a brüsszeli magyar tolmácsolás szakmailag és emberileg manapság. Saját szubjektív véleményem mondom, és nem mérek egyenlő kézzel, minden lehetséges szempontra figyelemmel. Ez egy villám hangulatjelentés csupán.

SZAKMAILAG

Sok minden letisztult 2003 óta. Helyükre kerültek a kabinok, a kiírások, a szabályok, a főnökök: félszavakból is megértjük egymást és a képviselőket. Ha pedig más irányú elfoglaltságai és bokros teendői miatt nem jelenik meg az ülésen egy adott MEP, ma már akár helyette is elmondjuk a mondókáját...

Nem csodálkozunk már a masztodon munkáltató hierarchikus struktúrájából adódó, helyileg eszetlen eljárásokon, és az sem lep meg minket pozitívan, hogy a lélegzetelállítóan bonyolult tolmácsolási rendszer – inherens irracionalitásai ellenére – mégis olajozottan működik. Tudjuk, hol a helyünk: az eurokrata tökéletesen teljesít a tőle elvárt területen, és egy centivel sem merészkedik (ha lennének jobbítási ötletei, akkor sem) kompetenciáin kívül.

Túl vagyunk az első magyar EU-elnökségen, és jó pár Magyarország-vitán. Olyan közel kerültünk egyes szócsatákhoz, hogy már a pihét is élesen láttuk hazai közszereplőink Brüsszelben viselt öltönyén, és ellenfeleik szemüvegén a homlokukról odakenődött izzadságcseppet is. Néhányan közülünk már életük második ír elnökségét tolmácsolják, nem ijednek meg, ha valakit úgy hívnak, hogy *taoiseach*.

Ma már az sem okoz vérnyomásnövekedést a kabinban, ha tucatjával jönnek be az államfők az ülésterembe – jól ismerjük már arcukon az egyes ráncokat is. Belefagyunk persze saját nyelvi manírjainkba is: akkor is könnyedén megismerjük egymást (és ügyfeleink is minket) az éteren, ha hangunkat eltorzíttá egy frekvenciamodulátor. A mi ráncaink azok az egyéni és intézményi nyelvi klisék, amelyeket még nem vetettünk le, vagy rossz esetben épp itt vettünk föl. Egyes magyar képviselők előre köszönnek nekünk a folyosón (mások viszont akkor sem köszönnek vissza, ha már tíz éve mi jelenünk meg a fülükben, ha bekapcsolják a gombot).

Autóink különlegesebb irányítás nélkül is megtalálják az utat Strasbourgba és vissza, egyedül az új helyeken felállított radarok nyomán utánunk küldött piszlicsáré gyorsajtási bírságok jelzik számunkra, hogy valószínűleg már megint jártunk Metz környékén, olyan kellemesen és gyorsan telik el néha kollégák társaságában az ide-oda autózgatás. Van aki vitatja a pendlizés hasznosságát, de a szerződések évente tizenkétszer visszarendelik saját székhelyére az Európai Parlamentet, és ez 2003 májusától napjainkig, csak az én esetemben, te jó ég, hány alkalom is volt eddig? A kamionosoké mellett aligha van még egy olyan foglalkozás, amelynek művelője elmondhatja, hogy már több mint százszor (!) vagy akár több százszor járt életében hivatalos úton Franciországbán (a képviselőket ötévente újraválasztják, a köztisztviselőknek nem kell minden egyes Strasbourg-hétre Brüsszelből odautazniuk, egyedül a tolmácsok pendlije örök).

Megevett bennünket a gépezet, és büszkén jelenthetjük: nem mi vagyunk azok a homokszemek, amelyek miatt köhög. Ha kell, oda-vissza irányban is

tolmácsolunk, ha szükséges, éjszakába nyúlóan, ebéd helyett, fülbe súgva és a buszon is.

Nem tudom, mit gondol a parlamenti magyar tolmácsolásról az a vélhetően fehér hollóhoz hasonlóan ritka magyar internetező, aki elmentette az EP-tévét kedvencei közé. Laikusok és szakértők sok zagyvaságot mondanak arról, mennyire nagyszerű vagy éppen alantas munka a konferenciatolmácsolás. Hogy milyen okos, aki képes szinkron módon átváltani a nyelveket, és hogy mennyire butának kell ahhoz lennie, hogy valaki éveken át kibírja ezt a papagácsolást. Hivatalból mi annak örülünk, ha magyar képviselőink jól tudják használni munkánkat, és észre sem vesznek minket. Titokban azonban akkor vagyunk a legboldogabbak, ha volt FTK-s (én maradok ennél) tanáraink elégedettek velünk, és távolról, szimbolikusan megsimogatnak. Ha a szokásos „összességében jó volt, de...” kezdetű értékelő mondat után ma már csak viszonylag kevés tétel következne.

EMBERILEG

Külföldön életet kezdeni és folytatni még a kibélelt EU-ban sem jár gondok nélkül. Örök dilemma az EU-s álláshelyek ideiglenessége, szűkössége, specializáltsága, és ma más okból, mint tíz éve, de sajnos újból felmerülő bizonytalansága. Aki lépett, az is folyamatosan kénytelen újra meg újra megfontolni az otthonmaradás, kiköltözés és ingázás előnyeit-hátrányait családi, párkapcsolati és mindenféle szempontból, és dilemma az is, hogy milyen iskolában kezdje az itt született magyar gyerek a betűvetést. Első generációs migráns munkavállalóként a méregdrága örökös bérlés és az egy életre szóló eladósodás között kell itt is dönteni, ha az ember lakni akar. Nem lehet anyucinál lakni, és a nagymamát is nehezebb lekasztani innen a távolból, ha este nyolcig tart az ülés vagy hamarabb kezdődik, mint ahogy az óvoda nyitna.

A globális kihívások (ugye, milyen szép EU-zsargon?) mellett persze egyénileg is rá lehet lépni kisebb, de halálos aknákra. Az EU-Góliáttal való találkozás éretlen személyiségekre lélektorzítóan hathat. Akinek imponál a hierarchia (vagy akinek nincs jobb dolga az életben), azt tudatilag is könnyen beszippanthatja a Labirintus. Aki viszont *underdog*ként csepi a hivatali és belgiumi létet, de azért felveszi a fizetést, az meg nem hiteles. Szerintem a lelki egészség záloga, ha távolságtartó lojalitással viszonyul az ember a behemóthoz. Szerencsére az itt dolgozó magyar tolmácsok többsége ezeken a Szküllákon és Kharübdiszeken már túlevickélt, és érett személyiségként éli meg a sablonos kísértéseket. Az ELTE FTK-n végzett kollégáimat mind-mind kivételesen integráns személyiségnek ismertem meg az évek alatt.

A kiszámítható intézményi *stafflét* azonban mindenkire egyformán hat: lustít, és kiölheti az emberből a kreativitást, kurázsit és intellektuális mozgékonyt. Az elszállt vagy éppen érdektelen témák, a szubjektív vélemények miriádjának tolmácsolása hang-, hő- és szagszigetelt, szinte golyóállóan üvegezett kabinokban érzéktelenné tehetik a tolmácmestert mások véleménye, valós élete és gondjai iránt, még akkor is, ha a Parlamentben végül is elvileg pont ezekről a dolgokról lenne szó. „Ha legalább igazi kabinosok lennénk, mint azok ott a Lukácsban vagy Széchenyiben!” Akkor bezzeg ismernénk az élet sűrűjét, és tudnánk a dörgést! Virtuális kabinosként így marad nekünk a „pénzügyi válság hatása a realgazdaságra és a társadalmi koherenciára” mint valóságkapcsolat. Olyan ez, mint az internet: mindent látunk és hallunk, ami a világban történik, csak éppen semmit sem élünk meg a bőrünkön mi magunk. *Splendid isolation*? Sokan közülünk világjárással, önképzéssel, mások sportolással vagy zenéléssel védekeznek az elfásulás ellen. Érettebb (nem magyar) tolmácsok között több örökbe fogadó, jótéti alapítványokat támogató kollégát is látni.

A mi fő emberi hozzájárulásunk a világ jobbá tételéhez (a tolmácsolás mellett) nem etiópiai gyermekek távtámogatásában, hanem saját gyermekek nevelésében nyilvánul meg. Az EP magyar kabinja ugyanis generációsan egységes (valamennyien 30-as vagy 40-es éveinket tapossuk), és ha jól számolom, az EP magyar kabinjában a tizenöt *stafftagnak* 2013 elején 26 kiskorú gyereke van (aki kevesebb számol, az még nem hallotta, mit csipognak a verebek). Ettől a korosztálytól ez jó teljesítménynek számít az otthoni Magyarországon is, nem?

Jelenthetem, hogy gyermekeink (már amelyikük koránál fogva képes rá) valamennyien gyönyörűen beszélnek magyarul. De franciául, angolul és egyesek hollandul is. Remélem, helyből két- és többnyelvű utódaink akkor is hozzájárulnak majd az emberek közötti békés együttéléshez, ha történetesen nem a világháborúk, hidegháborúk és berlini falledöntések utáni renacionalizálódó Európában és tolmácsként fejtik majd ki ezt a hatást.

Kavicsként idelendített minket az ELTE parittyája, és azóta homokká őrlődünk. Mi, az FTK 2000 és 2003 között végzett generációinak tagjai szerencsésnek mondhatjuk magunkat, mert jókor és jó helyre dobott ki minket a gépezet. Magyarország épp csatlakozott az EU-hoz, az EU is éppen sikerrel (akkor utoljára?) reformálta meg magát. Ami pedig a tolmácsolást illeti, fülkénk főnöke élethivatásának tekinti a magyar kabin építgetését, jelentőségének előtérben tartását, és éberrel ügyel arra, hogy megfeleljünk politikai ügyfeleink elvárásainak. Amióta átmertünk a versenyvizsgákon, legalábbis jelenünk garantált.

Éppen ezért mi, parányi homokszemek a történelem tengerének promenádján hálások vagyunk még ezért a szerény szerepért is. És nem felejtjük, mit köszöhetünk Krisztának, Ágnesnek, a Zsuzsáknak és még sokaknak abban, hogy kicsinységünk ellenére állítólag és relatíve úgymond fontos helyen koptat minket az áramlás.

Aki korrekt hivatást (és nem elhivatottságot) szeretne gyakorolni és megelégszik a boldogulással is (boldogság helyett), annak továbbra is ajánlható az EU. A boldogság azonban más dimenzió, a Visual Thesaurusban az EU és a boldogság szót nem köti össze közvetlen vonal.

Ha aktuális élethelyzetünkől adódóan aktívan nem is műveljük a tudományt, többünkről mondhatom, hogy legalább passzívan azért követjük a transzlato-, pszicho- és neuro- kezdetű témákat az interneten. Klaudy Kinga iskolája számunkra nemcsak képzési színhely volt, hanem kutatóműhely is, ahol egy életre felkeltették bennünk az alkalmazott nyelvészeti – a mi esetünkben hívjuk szerényen így: – „kutakodás” szeretetét. Minket az ELTE FTK állított pályára, és ha egy tolmácsnak nem is küldetése elhagyni a Föld körüli pályát, biztosak vagyunk abban, hogy sok kis Titán-formájú kisbolygó toporog ma is indulásra készen nálatok.

Szeretettel várjuk őket!

NEGYEDIK RÉSZ

AZ FTCS/FTK/FTT TANÁRAI ÉS HALLGATÓI (1973–2013)

A 2007/2008-as német nyelvi csoport

AZ FTCS/FTK/FTT OKATÓINAK NÉVSORA (1973–2013)

ANGOL NYELV (1973–2013)

Főállású oktatók:

Gergelyné Láng Zsuzsa, angol vezető tanár (1986–2012), Aniot Judit, angol vezető tanár (1973–1986), Boronkay-Roe Zsuzsa, Susan-Kay Kutor, Horváth Ildikó, Paul Morgan (angol lektor)

Megbízott előadók, lektorok, konzulensek:

Ambrózy István, Bajcsi Péter, Bart István, Blága Sándor, Bodóczy Miklós, Antonia Borrows, Butykai István, Alan Campbell, Angela Charlton, Czobor Zsuzsa, Detre Józsefné, Dienes Gedeon, Douglas, Delphine, Rani Drew, Dróth Júlia, Erdei Árpád, Eszenyi Réka, Jeff Feltman, Rudy Fischer, Forgács András, Lucy Frankel, Gábris László, Iain Giles, Graham Miles, Gyuris András, Nigel Heavey, Horváth László, Kertész Tibor, Kis Balázs, Környi Tibor, Kendall Logan, Sally Loosmore, Mészáros Andrea Éva, Jo-Zach Miller, Mirski Maya, Módly Amy, Németh Krisztina, Pallai Péter, Pándi György, Papp Nándor, Pásztor Eszter, Jess Perry, Prószéky Gábor, Philip Reeker, Harvey Shenkel, Robert Smyth, Sárík Györgyi, Sellei Iván, Snopek Márta, Szöllősy Judit, Jon Taylor, Chris Tennant, Tóth Péter, Vajda Tünde, Varga Zsolt, Várnai Judit Szilvia

FRANCIA NYELV (1975–2013)

Főállású oktatók:

Kurián Ágnes, francia vezető tanár (1975–2013), Dániel Tamásné, francia vezető tanár (1974–1980), Mohácsi-Gorove Anna, Jantsits Ágnes, Ludwig Ravaille (francia lektor)

Megbízott előadók, lektorok, konzulensek:

Louise Audet, Eric Bailble, Mélissandre Balistreri, Berkes Bálint, Bodó Zsuzsa, Berkó Lili, Pascal Biras, Caroline Berthonnet, Bodó Zsuzsa, Geneviève Blondy-Mauchand, Csejdi László, Csikós András, Colette Dehalle, Karla Dejean, Sandrina Detandt, Dukesz Ágnes,

Dusnoki Katalin, Fáber András, Fejes Gábor, Gorka Noémi, Gortvai Anna, Gortvai Katalin, Daniel Gouadec, Philippe Gustin, Frédéric Hamelin, Herboly Edit, Bernard Harmegnies, Hollai Krisztina, Horánszky Krisztina, Kiss Gábor, Kobersky Eva, Kóbor Márta, Kovalik-Deák Szilvia, Kovácsházy Dorothée, Benoit La Dune, Colette Laplace, Florence Lajeunesse, Jean-Marie Le Goff, Liliane Lepeer, Magyar Miklós, Mányik Júlia, Mátrai Ágnes, Minárik Vanda, Molnár Ágnes, Gérard Munier, Nagy István, Nagy Valéria, José Osette, Papp Gábor, Pilisy Szilvia, Pődörné Csaba Emese, Matthieu Rivet, Salgó János, Sárdi Péter, Seresi Márta, Soignet Michel, Suba Zsuzsa, Nicolas Suran, Szende Tamás, Christopher Thiery, Tóth László, Daniel Toudic, Vajna Tünde, Varga Emese, Vida Tamás, Vincze Hajnalka, Marcel Voisin

NÉMET NYELV (1974–2013)

Főállású oktatók:

Bohákne Szabari Krisztina, német vezető tanár (1989–2012), Lieber Péter, az FTCS vezetője (1980–1997), Zalán Péter, német vezető tanár (1974–1989), Stieber Andreas (német lektor), Zachar Viktor, Hutterer Mihály

Megbízott előadók, lektorok, konzulensek:

Ábrányi Henrietta, Bartha Magdolna, Bassola Péter, Boros Ferenc, Érsek Iván, Felekné Csizmazia Erzsébet, Fenyves Katalin, Győri Judit, Gulyás Róbert, Hell György, Hessky Regina, Horváth Géza, Józsa György Gábor, Jürgen Dieringer, Kajtár Mária, Karcsay Sándor, Köster Gundolf, Lendvai Katalin, Manhertz Mária, Mester Ildikó, Michael Müller, Morgós Edit, Nagy Sándorné, Pongrácz Judit, Preisich Gáborné, Révai Gábor, Rigó András, Roósz Emil, Rubányi Pálné, Somos Edit, Schmör Gézáné, Szabó János, Szaszovszky József, Szmodits Anikó, Teszler István, Tóth Pál, Újvári Hedvig, Volford Katalin, Wallner Tamás, Zelényi Annamária, Zichler Csilla

OROSZ NYELV (1973–1996)

Főállású oktatók:

Klaudy Kinga, orosz vezető tanár (1973–1996), az FTCS/FTK/FTT vezetője (1997–), Ferenczy Gyula, az FTCS vezetője (1973–1980), Kárpáti György

Megbízott előadók, lektorok, konzulensek:

Ányos László, Bakonyi István, Bánlaki Viktor, Bokor Rezsőné, Natalia Csernyevszkaja, Földeák Iván, Előd Nóra, Gábor Miklós, Gerencsér Zsigmond, Giricz Mátyásné, Janzsó János, Kovács Zoltán, Koleszár Ferencné, Könczöl Csaba, Láng Nóra, Lelkes Ákosné, Lebovics Viktória, Mányai Péterné, Márkus György, Mihalik Istvánné, Nanovfszky György,

Irina Oszipova, Palásthy György, Radnóczy Éva, Richter Jánosné, Soproni András, Szilágyi Antalné, Székely Tiborné, Várnai Anna, Vándor Anna, Vujovits Vladimírné

SPANYOL NYELV (1999–2003, 2007–2008, 2012–2013)

Megbízott vezető oktató:

Faludy Kinga

Megbízott előadók, lektorok, konzulensek, asszisztensek:

Agócs Károly, Valentina Baena, Barna Domonkos, Bartha Éva, Cristina Condé, Horváth Péter Iván, Gabi Manuli, Esther Guitirrez, Melegh Irén, Miguel Moreta, Pascual Moises, Miguell Peláez Navarrete, Francisco Pellícer, Alba Sala Belfort, Sós Éva, Tóth Vilmos

EURÓPAI UNIÓS KONFERENCIATOLMÁCS SZAKIRÁNYÚ TOVÁBBKÉPZÉS (EMCI-EUROPEAN MASTERS IN CONFERENCE INTERPRETING) (1999–2013)

Vezető oktatók:

Láng Zsuzsa, Boronkay Zsuzsa, Horváth Ildikó

Megbízott előadók, lektorok, EP-asszisztensek,
a SCIC pedagógiai támogatása keretében delegált tanárok:

Massimo Accordi, Christine Adams, Roberto Aquino, Valentina Baena, Barna Domonkos, Robert Bodi (Bódi Róbert), Bodnár Éva, Angela Charlton, Cobino István, Cristina Condé, Costantino Correale, Csiszár Nóra, Clare Donovan, Fiona Dow, Selim Earls, Thomas Escritt, Fáber András, Felekné Csizmazia Erzsébet, Forgács András, Lucy Frankel, Paco Garcia, Andrew Gillie, Gorka Noémi, Verena Gruberman, Barbara Grut, Ailsa Gudgeon, Guelmino Szilvia, Gulyás Berit, Douglas Hamp, Herboly Edit, Carlos Hoyos, Jantsits Ágnes, Elisabeth Körner, David Lewis, Sally Loosmore, Katia Manneken, Stefano Medica, JoZach Miller, Paul Morgan, Kendall Logan, Korencsy Ottó, Melegh Irén, Mester Ildikó, Gérard Munier, Neil Munroe, Francisco Pellícer, Emilio Perez Sevilla, Marieke Petersweem, Arnaud Prêtre, Ludwig Ravaille, Robert Russell, Alba Sala Belfort, Seresi Márta, Enrique Serra Sanchez, Schmör Gézáné, Sós Éva, Szepesvári Livia, Szilágyi Nóra, Szomráky Béla, Tamás Dóra, Jon Taylor, Tiszavölgyi Judit, Tóth Vilmos, Anita Urgyan, Vajna Csaba, Vajna Tünde, Volford Katalin, Zichler Csilla

Külföldi vizsgáztatók:

Peter Aagaard (SCIC, Európai Bizottság, a magyar kabin korábbi főnöke)

David Baker (SCIC, Európai Bizottság)

Kunteel Barua (SCIC Európai Bizottság)
 Ivana Cenkova (Károly Egyetem, Prága, EMCI Partneregyetem)
 Costantino Correale (SCIC, Európai Bizottság)
 Francine Cronin (University of Westminster, EMCI Partneregyetem)
 Karla Déjean Léféal (ESIT, Paris-III, EMCI Partneregyetem)
 Fiona Dow (Európai Parlament, a magyar kabin főnöke)
 Claude Durand (SCIC Európai Bizottság, jelenleg a DGI Többnyelvűség és
 Tolmácsképzés-támogatás Osztály vezetője)
 Verena Grubermann (EU tolmács)
 Hans Hoenig (Mainz/Germersheim, EMCI partneregyetem)
 Carlos Hoyos (SCIC, Európai Bizottság)
 Colette Laplace (ESIT, Paris-III, EMCI Partneregyetem),
 David Lewis (SCIC, Európai Bizottság),
 Neil Munro (SCIC, Európai Bizottság),
 Jouko Nikkinen (Európai Parlament)
 Jana Rejskova (Károly Egyetem, Prága, EMCI Partneregyetem)
 Alessandra Riccardi (Università degli studi di Trieste, EMCI Partneregyetem)
 Heather Sayer (SCIC, Európai Bizottság)
 Antony Scott (SCIC, Európai Bizottság),
 Ingeborg Smallwood (University of Westminster, EMCI Konzorcium koordinátora)

Magyar vizsgáztatók:

Atzél Kinga, Barta Péter, Ébner Gabriella, Fáber András, Farkas András, Gecov Krisztina,
 Karsay Gábor, Pintér Tamás, Ringwald Judit, Seresi Márta, Tiborszky Péter, Tiszavölgyi
 Judit, Seresi Márta, Szepesvári Livia, Szűcs Péter, Vittay Katalin (SCIC, Európai Bizottság,
 a magyar kabin főnöke), Vojkovics Tímea, Zimmermann Claudia

EURÓPAI UNIÓS SZAKFORDÍTÓ SZAKIRÁNYÚ TOVÁBBKÉPZÉS (2003–2010)

Megbízott előadók, lektorok, konzulensek:

Berkó Lili, Faludy Kinga, Nigel Heavey, Fogarassyné Orczy Zsuzsa Forgács András, Kis
 Balázs, Müller Michael, Francisco Pellicer, Ráday-Kovács Éva, Ruzsits Ildikó, Sellei Iván,
 Tóth András, Várnai Judit Szilvia

TÁRSADALOMTUDOMÁNYI ÉS GAZDASÁGI SZAKFORDÍTÓ SZAKIRÁNYÚ TOVÁBBKÉPZÉS (2011–2013)

Megbízott előadók, lektorok, konzulensek:

Bartucz Zoltán, Fischer Márta, Mészáros Andrea Éva, Petz András, Várnai Judit Szilvia,
Sellei Iván, Szöllősy Judy, Urbán Miklós, Wagner Veronika

NYELVTUDOMÁNYI DOKTORISKOLA FORDÍTÁSTUDOMÁNYI DOKTORI PROGRAM (2003–2013)

Programvezető:
Klaudy Kinga

Oktatók és témavezetők:

Albert Sándor, Bańcerowski Janusz, Bárdosi Vilmos, Dróth Júlia, Földes Csaba, Fóris
Ágota, Drahota Szabó Erzsébet, Gósy Mária, Heltai Pál, Hidasi Judit, Huszár Ágnes, Károly
Krisztina, Kocsány Piroska, Kövecses Zoltán, Kurián Ágnes, Muráth Judit, Nyomárkay
István, Papp Andrea, Pál Ferenc, Prószéky Gábor, Szili Katalin, Szabari Krisztina, Vihar
Judit

TANSZÉKI MUNKATÁRSAK (1973–2013)

Tanszéki előadó: Papp Sándorné

Technikus: Agárdy Péter

Korábbi munkatársak: Eiler Miklósné, Erményi Ágnes, Keszler Sándorné, Ortutay
Péterné, Tamás Erzsébet, Tóth Csabáné, Tóth Tiborné

AZ FTCS/FTK/FTT HALLGATÓINAK NÉVSORA (1973–2012)

AZ FTCS HALLGATÓI A MÉNESI ÚTON (1973–1990)

ELSŐ ÉVFOLYAM, 1973/1974.

ŐSZI FÉLÉV

Angol nyelvi csoport

Csató Éva, Gyurkó Györgyné, Hajnal
Sándor, Kemenes Inez, Solti Edit

Orosz nyelvi csoport

Buczkó Valéria, Cserepes Tibor,
Egervári Attila, Fenyvesi Győzőné,
Grandpierre Endre, Linder Gizella,
Lelkes György, Mátyás Ferenc, Peisch
Sándor, Seregley Piroska, Sipos Katalin,
Szerencsés Józsefné, Zsilák Györgyné

MÁSODIK ÉVFOLYAM,

1973/1974. TAVASZI FÉLÉV

Angol nyelvi csoport

Faludy Kinga, Láng Zsuzsanna, Lux Judit,
Mayer Pál, Nyers Antónia, Szigeti Emilné
Turchányi Sándorné sz. Harsányi Eszter

Orosz nyelvi csoport

Baranyi Sándorné, Bólya Piroska, Kele-
men Ferenc, Koczkás Györgyné, Mérei
Zsuzsanna, Nagy Jánosné, Pál Ottóné,
Simanovszky Zoltán, Szádvári Lídia

HARMADIK ÉVFOLYAM,

1974/1975. ŐSZI FÉLÉV

Angol nyelvi csoport

Binét Judit, Lorsch Katalin, Szabó Mária,
Szóts Andrásné sz. Hollenda Klára

Német nyelvi csoport

Bethlen Katalin, Kenessey Anikó,
Papp Lászlóné, Szabó Zoltánné
sz. Schmid Magdolna, Zeidler Gerd
Erichné sz. Molnár Györgyi

Orosz nyelvi csoport

Dúl Anikó, Frankovics Miklós, Jolsvay
Rita, Lukács Erzsébet, Morvai Edit,
Richter Jánosné sz. Bohanykova Inessza,
Szövényi Eszter, Várhelyi Péter

NEGYESedik ÉVFOLYAM,

1974/1975. TAVASZI FÉLÉV

Angol nyelvi csoport

Bethlen Katalin, Bihari Istvánné
sz. dr. Varga Magdolna, Csobán
Eszter, Heltai Pál, Kenessey Anikó,
Wagner Lászlóné sz. Varga Anna

Német nyelvi csoport

Bradák Károlyné, Kalán Éva, Fésüs György,
Freivolt Béla, dr. Moharos Sándor, Pap
Gyuláné sz. Derkes Ágota, Trakál László

Orosz nyelvi csoport

Györök Erzsébet, Iritz Lászlóné sz. Goman
Zinaida, László Imre, Németh Ágnes
Szabados Béláné sz. Karácsony
Márta, Valachi Mária

ÖTÖDIK ÉVFOLYAM,

1975/1976. ŐSZI FÉLÉV

Angol nyelvi csoport

dr. Földi József, dr. Jakab Ferencné sz.
Szántó Zsuzsanna, dr. Nagy Attiláné
sz. Kiss Mária, Szabó Sándorné sz.
Kayser Ágota, Szilánk Bertalan

Francia nyelvi csoport

Gerstmájer Mária, Havas Endréne
sz. Kovács Ágnes, Mantuano Jenőné
sz. Nyiredi Zsuzsanna, Németh Mária

Német nyelvi csoport

Cservári Éva, Egerszegi Erzsébet, Kalmár
István, Kelen András, Rigó András
Ullrich Magdolna

Orosz nyelvi csoport

Bíró Mária, Kajuk Gyuláné sz.
Kalászi Mária, Kovács Péter, Szabó
Sándor, Zimányi Katalin

HATODIK ÉVFOLYAM,

1975/1976. TAVASZI FÉLÉV

Angol nyelvi csoport

Dusnoki Katalin, Gorzó Andrea, Kapusztá
Zsuzsanna, Tóbiás Mária, Udvardy Katalin

Német nyelvi csoport

dr. Konrád Ferencné sz. Hajdú
Ilona, Kovács Anna, Köpeczi-Nagy
Gábor, Madari Istvánné sz. Rimányi
Sarolta, Nagy Katalin, Vajda Katalin

Orosz nyelvi csoport

Balassa Ákosné sz. Bolmann
Györgyi, Plavkity Emilia, Szalay
Zoltán, dr. Tóth Mátyásné sz.
Baklanova Olga, Veress László

HETEDIK ÉVFOLYAM,

1976/1977. ŐSZI FÉLÉV

Angol nyelvi csoport

Borbás Lajosné sz. Galló Judit, Lászlóffy
Tiborné sz. Terjék Gizella, Lukács

Ágnes, Preininger Zsuzsánna, Radovits
Sarolta, Szentmiklósi Tamás Ákos

Francia nyelvi csoport

Bagyin Pál, Czeglényi Katalin, Kovács
Ágnes, Molnár István, Szerdahelyi András

Német nyelvi csoport

Ébner Gabriella, Hornyák Györgyné
sz. Rankay Pálma, Komáromi Éva,
Mércz József, Matók Rita, Névery
Krisztina, Pánczél Tivadar

Orosz nyelvi csoport

Hódosi Éva, Milusné Nagy Johanna,
Molnár Miklós, Stenger Györgyi,
Szilágyi Mária, Terjék Zsuzsanna

NYOLCADIK ÉVFOLYAM,

1976/1977. TAVASZI FÉLÉV

Angol nyelvi csoport

Bajcseva Sznezsánka, Bakai Jolán, Bánhidi
Éva, Herneckzi István, Lendvai Johanna

Orosz nyelvi csoport

Benkő Márta, Ökrös Lajosné sz.
Hurta Éva, Sass Szilárdné sz. Gál
Mária, Szilágyi Róbertné sz. dr. Győry
Erzsébet, Várszegi Károlyné

KILENCEDIK ÉVFOLYAM,

1977/1978. ŐSZI FÉLÉV

Angol nyelvi csoport

Berczik Klára, Molnár Éva, Török
Erzsébet, Varga Zsuzsánna, Vida Ákos

Francia nyelvi csoport

dr. Farkas Géza, Fási Mária, Gróf
Pál, Morber Ferenc, Péteryné
Szőnyi Zita, Takács Pálné

Német nyelvi csoport

Dezsényi Ágota, Fehér László,
Haris Egonné, Kunfalvy
Mónika, Mészáros Eszter,
dr. Nagy Károlyné, Szabó Márta

TIZEDIK ÉVFOLYAM,

1977/1978. TAVASZI FÉLÉV

Angol nyelvi csoport

Babai Éva, Borbély Ágnes, Durham
Dávidné, Klimon Erszébet, Klinga
Ágnes, Morvai Klára, Tóth István,
Szabolcsné Uranovitz Ágnes

Német nyelvi csoport

Haduly László, Káldosi Péter, Paksy
Tiborné, Szablyár Péterné, Szatmári Albin

Orosz nyelvi csoport

Gera Ildikó, Hegedűs Istvánné, Kovács
Róza, Mészáros Marianna, Szabó
Ildikó, Vodila Éva, Voszka Éva

TIZENEGYEDIK ÉVFOLYAM, 1978/1979.

Angol nyelvi csoport

Béres Mária, Göri Bella, Lénárt
György, Vincze Éva Mária, Magda
Sarolta, Polyák Zsuzsa, Etédi Péter

Német nyelvi csoport

Bácskai Júlia, Gy. Bindorffer
Györgyi, Farkas Eszter, Morvai Edit,
Schimmer József, Mankovics János,
Rózsa Ibolya, Berényi Miklós

Orosz nyelvi csoport

Ambruzs Piroska, Csikós Györgyi,
Galaba Adrienne, Gyöngyössyné
dr. Lukács Gillike, Laszk Éva, Téri
Sarolta, Veszely Géza, Solt Lajos

TIZENKETTEDIK

ÉVFOLYAM, 1979/1980.

Angol nyelvi csoport

Gruber Mária, Gyuth Réka, Kriesch
Tamás, Marx István, Negró Ernőné,
Sz. Felber Ágnes, Tanos László,
Váradi István, Zalka Károly

Francia nyelvi csoport

Bánkiné Kiss Klára, Dreschler Ágnes,
Havasi Tibor, Farkas Lilla, Negró Zsuzsa

Német nyelvi csoport

Judit Banteli-Lázár, Blaschtki Éva, Czárán
Judit, Hanák István, Iványi Katalin, Lehr
Emma, Szemere Ádám, Wlassics Zsuzsa

Orosz nyelvi csoport

Balogh Éva, Cserni Mária, Ehmann Beáta,
Halmos Erszébet, Kánnai Magdolna, Kán-
tor János, Sándor Katalin, Sölch Ágoston

TIZENHARMADIK ÉVFOLYAM, 1980/1981.

Angol nyelvi csoport

Enyedi Ágnes, Katona Lucia,
Lengyel Ildikó, Mészáros Ildikó,
Sándor Ágnes, Sipiczky Mária,
Szesztay László, Vittay Katalin

Francia nyelvi csoport

Horn Andrásné, Jánosy Béla, Kovács Ilona,
Lemhényi Csilla, Mányik Júlia, Mátyás
István, Pröhle Károlyné, Szerényi János

Német nyelvi csoport

Alföldy Tibor, Dévai Zsuzsanna,
Hámor Ferenc, Horváth Géza, Kovács
Antal, Morandininé Harrach Ágnes,
Turi János, Varsányi Erzsébet

Orosz nyelvi csoport

Balogh Judit, Fahmi Sahla, Medvegyev
Katalin, Rimóczi János, Ruzsbatzky Zsu-
zsa, Varga Aranka, Vickjenau Vlagyimir

TIZENEGYEDIK

ÉVFOLYAM, 1981/1982.

Angol nyelvi csoport

Bognár Rozália, Fehér Jánosné, Gorondy
Novák Judit, Loch Éva, Németh Krisztina,
Vas Mária

Francia nyelvi csoport

Bánkiné Kis Klára, Korponay
Ágnes, Markuj Erika, Martinuzzi
Csilla, Zarnóczkyné Héjjas Eszter

Német nyelvi csoport

Boros Ferenc, Hirschler Katalin, Kovács

Mária, Molnár Krisztina, Molnárné
Bócsa Ildikó, Rédling Erzsébet, Szabó
Elemér, Szalontainé Tapfer Klára

Orosz nyelvi csoport

Donkó Valéria, Endrődi László, Fekete
Adalbert, Hemelleiné Kiszeli Katalin,
Hollósi Ilona, dr. Kallós Lilla Imola,
Nagy Márta, Várhelyiné Elek Mária

TIZENÖTÖDIK ÉVFOLYAM, 1982/1983.

Angol nyelvi csoport

Fekete Hajnal, Hossó Andrea, Hudák
Ilona, Mesterházy Sándor, Monostori
Antal, Ringelhann Gabriella, Végh Mária

Francia nyelvi csoport

Földessy Edina, Füsti-Molnár Zsuzsa,
Kozma Mária, Iklódyne Meisster Ilona,
Lauferné Hajdú Katalin, Pataki Olga,
Szőnyi István, Varga-Horváth Viktória

Német nyelvi csoport

Ács Miklós, Elscholcz László, Jobbágy
Zoltán, Mekis Zsuzsa, Lujber Edina,
Milasin Csaba, Patz Sylvia

Orosz nyelvi csoport

Bányai Marianna, Forgács Iván,
Horváth Anna, Horváth István,
Kozma Mária, Révész Anna, Szabó
József, Zsuravleva Zója

TIZENHATODIK

ÉVFOLYAM, 1983/1984.

Angol nyelvi csoport

Balla Klára, Fonyad Judit, Ghimessy
Csaba, Juhos Andrea, Kammerer
Ágnes, Knithoffer Mária, Nemes
Ágnes, Varga Mihály

Francia nyelvi csoport

Csontos András, Farnadi Éva, Kocsis Judit,
Nagy Zsuzsanna, Németh Vera, Sági Olga
Arnótné Szurovszky Katalin,
Várallai Anikó

Német nyelvi csoport

Fehérvári Zsuzsa, Győri Ilona, Hoffmann
Zsuzsanna, Kránitz Imre, Péczkáné
Kovács Mária, Schienné Vörös Ildikó,
Simonfay Erzsébet, Sövegjártó Éva

Orosz nyelvi csoport

Babcsányi Ágnes, Babirák Hajnalka,
Bulla Noémi, Horváth Erzsébet,
Körösi Piroska Katalin, Mikó Ágnes,
Schmiedl Gábor, Váczai Ilona

TIZENHETEDIK

ÉVFOLYAM, 1984/1985.

Angol nyelvi csoport

Donga Katalin, Fekete Gábor, Izsák
Julianna, Lehoczki Ágota, Pinczés
Éva, Pintér Zsigmond, Ramocsa
Péter, Tüdös Anna, Szőke László

Német nyelvi csoport

Arató Péter, Docze Éva, Hirschler
Erzsébet, Hirschbok Csaba, Kovács Rita,
Kornidesz Hedvig, Maráz Gabriella,
Szigetvári Gabriella, Vass Mariann

Orosz nyelvi csoport

Barcsi Gyula, Ceszárszkaja Maja, Hochen-
burger Ágnes, Lovas István, Koppány
Ágnes, Kovács Erika, Vágó Ludmilla

TIZENNYOLCADIK

ÉVFOLYAM, 1985/1986.

Angol nyelvi csoport

Csomor Éva, Haimann Pálné, Hor-
tobágyiné Porubszky Ildikó, Kovács
Ágnes, Környei Tibor, Kresznóczki
Ágnes, Milánkovics Márton, Sándorné
Pauer Mária, Velkey Anna

Francia nyelvi csoport

Bartha Zsuzsanna, Bea Brigitta,
Erdélyi Ágnes, Kripkó Edit,
Molnárné Sárdy Emőke
Oláh Zsigmondné

Orosz nyelvi csoport

Andriska László, Frank Endréné, Klein Miklós, Major Pál, Molnár Lászlóné, Palásthy M. György, Radnóczy Éva, Simonné Farkas Anikó

**TIZENKILENCEDIK ÉVFOLYAM,
1986/1987.**

Angol nyelvi csoport

Barthalos Judit, Beregszászi Magdolna, Hajdú Judit, Lángi Katalin, Pásztor Eszter, Sveiger Béla, Szilágyi Katalin

Francia nyelvi csoport

Czelnai Éva, Farkas Eleonóra, Forró Zsuzsa, Hunyadi Klára, Orosz Rita, Németh Tamás, Szeszler Zsuzsa, Tóth Ágnes

Német nyelvi csoport

Bogár Edit, Győrík Istvánné, Éry Mónika, Horváth Ildikó, Simon Ildikó, Sz. Balogh Kálmán

Orosz nyelvi csoport

Boronkai Katalin, Fáy Józsefné, Halmos Anna, Jankovits Mária, Kis-Horváth Béláné, Kontra Ferenc, Tyihomirova Olga, Tóth István

HUSZADIK ÉVFOLYAM, 1987/1988.

Angol nyelvi csoport

Gábris László, Gerhardts Krisztina, Guiczoghy Anna, Hembach András, Lengyel Klára, Molnárné Dohanics Zsuzsanna, Regéczy-Nagy Enikő, Podonyi Veronika

Francia nyelvi csoport

Gulyás Katalin, Mauer Ilona, Molnár Ágnes, Szapár András, Szilágyi Mária, Tarján Frigyes, Tóth Lajos, Vidrai Éva

Német nyelvi csoport

Bárdi Zsuzsanna, Dallos Zsuzsanna, Heffner Hanna, Megyeri Eszter, Nagy László, Orgoványi András, Pécsinger Antónia, Szabó György

Orosz nyelvi csoport

Baranyai Zsuzsanna, Baloghné Puskás Beatrix, Kádár László, Károlyi Zsaszmen, Németh Mariann, Rapcsák Zsuzsa, Szabóné Lozickaja Galina

**HUSZONEGYEDIK ÉVFOLYAM,
1988/1989.**

Angol nyelvi csoport

Dobrocsi László, Faragó Tímea, Frenyó Andrea, Heckenast László, Pátrovics Imre, Ujlaki Imre

Francia nyelvi csoport

Balázs Mária, Káli Ildikó, Mikei Ágnes, Szabó Ágnes

Német nyelvi csoport

Ámon Annamária, Farnyik Éva, Nagy László, Látrányi Mónika, Lévai Andrea, Litván Péter, Ljubimov Viktória, Simon Krisztina, Tereh Sarolta

Orosz nyelvi csoport

Bolla Hajnalka, Szabó Mária, Szűcs László, Végh Istvánné

**HUSZONKETTEDIK ÉVFOLYAM,
1989/1990.**

Angol nyelvi csoport

Balogh Dorka, Boros Judit, Karczag Endre, Kaszap Balázs, Köröspataki Zoltán, Mikecz Róza, Nagy Ágnes, Pesti Pálma, Szabó Olimpia

Francia nyelvi csoport

Czigány Éva, Györffy Gabriella, Sinkovics Krisztina, Vach Mónika, Vida Katalin

Német nyelvi csoport

Jurányi Andrea, Kálmán Zsuzsa, Látrányi Mónika, Hajasné Czeller Dorottya, Szabó Lászlóné

Orosz nyelvi csoport

Benke Ildikó, Füsy Ágnes, Gyimesi Gábor, Helmeczy Zsolt, Majlinger Kinga, Mednyánszky László, Németh Ágnes, Péter Szvetlána, Simon Tünde

AZ FTCS/FTK HALLGATÓI AZ AMERIKAI ÚTON (1990–2001)

HUSZONHARMADIK

ÉVFOLYAM, 1990/1991.

Angol nyelvi csoport

Ábray Tamás, Farkas Zoltán, Hegyváriné
Horváth Andrea, Hegedűs Judit, Mészáros
László, Nagyiványiné Bányai Etelka,
Román Erika, Szabó Gabriella, Veres Imre

Francia nyelvi csoport

Boross Eszter, Hochberg Ágnes,
Kiss Kornélia, Remete Etelka,
Székelyné Jakab Valéria, Szentirmay
Tímea, Takácsné Speck Judit

Német nyelvi csoport

Horváth Csaba, Oroszlánné
Jakab Klára, Paizerné Tóth Tímea,
Szalay Hédi, Szájer Zoltán, Urbánné
Remzső Éva, Wikipil Kinga

HUSZONNEGYESEDIK

ÉVFOLYAM, 1991/1992.

Angol nyelvi csoport

Acsády Judit, Árvay Krisztina, Nagy Judit,
Szabóné Lukács Gabriella, Stelcz Krisztina,
Tóth Péter, Uram Tamás, Vékey Ádám

Francia nyelvi csoport

Dózsa Gábor, Haáz Andrea, Pablényi
Magdolna, Péch Balázs, Sípós Csilla,
Varsányi Réka, Veress Zoltán

Német nyelvi csoport

Boros Anita, Horváth Anikó, Jancsó
Rita, Koloszárné Vadász Zsuzsanna,
Mátis Zsuzsa, Takács Zsuzsa,
Lábady Tamásné, Tóth Tamás

Orosz nyelvi csoport

Berziczai Judit, Hosszú Tímea, Kiss
Andrea, Keszthelyi Márta, Szájer Zoltán,
Takács Andrea, Zsolnay István

HUSZONÖTÖDIK

ÉVFOLYAM, 1992/1993.

Angol nyelvi csoport

Bajcsi Péter, Fábián Judit, Hoznek Péter,
Korányi Noémi, Miljanovics Anna, Sarbu
Nóra, Virágh Szabolcs, Voit Mónika

Francia nyelvi csoport

Balázs Borbála, Detandt Sandrina,
Rády Krisztina, Szakszon
Valéria, Szűcsné Bán Judit

Német nyelvi csoport

Hajdu Klára, Fülöp Gabriella,
Subicz Anita, Szakolczai Ágnes,
Szántó Andrea, Tamási Katalin

Orosz nyelvi csoport

Gaál Csaba, Szántó Éva, Zelena Judit

HUSZONHATODIK

ÉVFOLYAM, 1993/1994.

Angol nyelvi csoport

Benke Erika, Juhász Katalin,
Hagymási Andrea, Thán Krisztina,
Krállné Szabó Tünde, Török Sarolta,
Schreiber Réka, Zelena Judit

Francia nyelvi csoport

Benkes Kinga, Horváth Klára, Hrabovszky
Ildikó, Kisérdi Viktória, Klim Zsófia, Nagy
Andrea, Rózsa Eduárd, Szlávik Gabriella

Német nyelvi csoport

Bogár Beáta, Kollár Gábor,
Jakabffy Balázs, dr. Kürti Péter,
Lakner Ildikó, Petróczy Béla

Orosz nyelvi csoport

Csekéné Gódor Mónika, Gyenes
Beatrix, Erb Judit, Kis (Ecseri) Gabriella,
Lapos Judit, Mezőcsáti Andrea, Nagy
Tímea, Szerencsés Hajnalka

HUSZONHETEDIK

ÉVFOLYAM, 1994/1995.

Angol nyelvi csoport

Bojtár Péter, Borsodi Ágnes, Buzás
Andrea, Brücher Katalin, Kolonits
Klára, Macsotay Katalin, Nagy
Éva Magdolna, Szabó Enikő

Francia nyelvi csoport

Borka Szilvia, Jakus Ágnes, Murányi
Irénné, Siklósi Dorottya, Szabó Szilvia,

Német nyelvi csoport

Borsos Eszter, Borsos Szilvia,
Czermanné Hornyik Erzsébet, Gaál
Szilvia Rita, Manhertz Mária, Mann
Silvia, Pilsitz Éva, Vezse Mariann

Orosz nyelvi csoport

Abonyi Judit, Bányi Katalin, Kovács
Márta, Láng Nóra, Niehus Mónika,
Turnai Tamásné, Zelnik Zsófia

HUSZONNYOLCADIK

ÉVFOLYAM, 1995/1996.

Angol nyelvi csoport

Balogh Szilvia, Hajdú Lajos, Fésűs Éva,
Graham Hutchinson, Kovács Mihály,
Hajdú Andrea, Petz András, Rotyis Anna

Francia nyelvi csoport

Bándi Írisz Réka, Bertalan Judit,
Németh Tibor, Sigmond Eszter, Surján
Lászlóné, Szabó Júlia, Széles Dóra, Szirmai
Zsuzsa, Szondy Réka, Varga Abigél

Német nyelvi csoport

Baloghné Czabarka Judit, Garancsy Beáta,
Erős Eszter, Ickler Sabina, Mórocz Andrea,
Ruck Ágnes, Szász Andrea, Szentes Emese

Orosz nyelvi csoport

Emmer Györgyi, Harmath Rita Natália,
Kázmér Judit, Marosi Rita, Sipos Éva

HUSZONKILENCEDIK

ÉVFOLYAM, 1996/1997.

Angol nyelvi csoport

Batta Orsolya, Borvölgyi Katalin, Kovács
Rita Márta, Mailat Ágnes, Megyes Andrea,
Méhes Előd, Révész Csaba, Sárík Györgyi,
Veresné Valentinyi Klára, Vinczeffé Ágota

Francia nyelvi csoport

Gáldi Csaba, Kiss Balázs, Kovalik-Deák
Szilvia, Pafka Barbara, Sági Krisztina

Német nyelvi csoport

Árvai Zsuzsa, Báthly Orsolya, Bodnár
Éva, Bognár Beatrix, Kárpáti Ildikó, Kiss
Katalin, László Imre, Lukács Krisztina,
Mester Ildikó, Svéda Dóra, Tóth Renáta,
Zsigóné Vincze Katalin, Várhidy Krisztina

HARMINCADIK

ÉVFOLYAM, 1997/1998.

Angol nyelvi csoport

Johnson Andrea, Ollé Judit, Rácz
Erzsébet, Répássy Gábor, Rózsa
Viktória, Szabó Csilla, Szamosi Géda,
Thuránszky Miklós, Überhardt Noémi

Francia nyelvi csoport

Buda Andrea, Felkai Krisztina, Fülöp
Rita, Jeremiás Edit, Megyesiné Garami
Mariann, Wirth Eszter, Wochna Marek

Német nyelvi csoport

Csiszér Anikó, Gimpl Edit, Holló
Adrienne, Juhász Emese, Palotai Mária,
Pintér Mónika, Somorjai Orsolya,
Süle Judit, Vaik Dóra, Végh Ildikó

HARMINCEGYEDIK

ÉVFOLYAM, 1998/1999.

Angol nyelvi csoport I.

Balácsi Eszter, Barna Domonkos,
Görömbei Réka, Korcsik Natália, Tóth
Judit, Udvarhelyi Angelika, Vigh Krisztina,
Horváth Ildikó, Mészáros Enikő

Angol nyelvi csoport II.

Alföldy Orsolya, Berezvay Dániel, Brackett Nicola, Kurucz Viktória, Nagy Zsuzsanna, Müller András, Seres Beáta, Szűcs Andrea, Váradi Judit, Vincze Marianna

Francia nyelvi csoport

Barna Ágnes, Batári Tibor, Gönczi Ágnes, Háriné Komlóssy Judit, Lehoczky Adrienne, Péteri Andrea, Reuss András, Tolnai Judit, Domján Krisztina, Kárpáti Dóra, Papp Klára, Suba Zsuzsanna

Német nyelvi csoport

Csák Gabriella, Cseuz Judit, Farkas József, Gordos Ágnes, Horváth Zsuzsanna, Koller Éva Kövér Péter, Maczinkó Marianna, Nyerges Péter, Solymos Gabriella, Végh Zsuzsanna, Volford Katalin, Zimmermann Claudia

HARMINCKETTEDIK

ÉVFOLYAM, 1999/2000.

Angol nyelvi csoport

Csengery Mónika, Elődi Anna, Gergely Virág, Győrik Hajnalka, Horváth Anita, Kolics Hajnalka, Kovács Erzsébet, Molnár Lajos, Serfőző Éva, Szakolczai Ágnes, Varjasi Tamás

Francia nyelvi csoport

Balla Csilla, Bán Zsófia, Fröhlich Botond Izabella, Horváth Marianna, Karcsics Magda, Mezei-Horváth Judit, Pinke Andrea, Tóth Erika Anikó, Tóth Katalin Sarolta, Török Krisztina

Német nyelvi csoport

Farkas Viktória, Gábris Eszter, Jobbágy Katalin, Losonczy Anna, Murvai Heléna, Pergelné Szikora Ágnes, Puklus Márta, Risiger Dóra, Szabó Annamária, Szabó Diana, Szalóczi Viktória, Zenyik Johanna
Európai uniós konferenciatolmács (EMCI) csoport (lásd külön táblázatban)

HARMINCHARMADIK

ÉVFOLYAM, 2000/2001.

Angol nyelvi csoport

Balázs Eszter, Dóczy Balázs, Hatala Ágnes, Komm Ildikó, Latorre Ágnes, Olasz Krisztina, Pásztor Zita, Pölczmann Péter, Ringwald Judit, Rudas Judit, Vajda Márton

Francia nyelvi csoport

Garai Mónika, Huberné Kovács Borosi Ágnes, Minárik Vanda, Oláh Tímea, Polácska Edina, Robinek Ferenc, Szerényi Boglárka, Szilágyi Nóra, Szöllőssi Eszter, Szűcs Anita

Német nyelvi csoport

Hudák Tamás, Elekfy Enikő, Felekné Csizmadia Erzsébet, Harangi Júlia, Horváth Katalin, Kalmár László, Koppány Balázs, Puppán Dániel, Radó Balázs, Stanitz Gabriella, Sulyovszky Mónika, Tóthné Dul Mária, Wachulik Béla

Európai uniós konferenciatolmács

(EMCI) csoport (lásd külön táblázatban)

AZ FTK/FTT HALLGATÓI A MÚZEUM KÖRÚTON (2001–2013)

HARMINCNEGYEDIK

ÉVFOLYAM, 2001/2002.

Angol nyelvi csoport

Amler Judit, Farkas Balázs, Gál András,
Gecov Krisztina, Gurubi Éva, Kajtár
Alex, Kertész-Farkas Csaba, Mohácsi
Kálmán, Pelyvás Ferenczik Ágnes, Varga
Eszter, Vasy Júlia, Visnyei Andrea

Francia nyelvi csoport

Benyik Adrienne, Blazsek Dóra, Cser
Dénes, Koltai Katalin, Orbán Gábor,
Pataki Anna, Seres Krisztina, Szalmási
Szilárd, Tregelle Katalin, Varga Bernadett

Német nyelvi csoport

Benedicty Gergely, Bukta Orsolya, Erdős
Borbála, Jáki Adrienne, Kéri Krisztina,
Kiss Orsolya, Kolláth Adrienne, Kovács
Benedek, Merczel Viktoria, Zichler Csilla

Spanyol nyelvi csoport

Atzél Kinga, Buday Orsolya, Czéhmaster
Emőke, Koger Zsuzsa, Lamár Lilla, Lipták
Orsolya, Polgár Géza, Zsolnai Judit

Európai uniós konferenciatolmács

(EMCI) csoport (lásd külön táblázatban)

HARMINCÖTÖDIK ÉVFOLYAM,

2002/2003.

Angol nyelvi csoport

Bertha Andrea, Bóna Eszter, Falucskai
Violetta, Futász Réka, Galántai Dávid,
Glázer Gergely, Jakab-Medvessi
Ágnes, Kelemen Zsuzsa, Kovács Réka,
Puskás Judit, Román Katalin, Volen-
tics Angéla

Német nyelvi csoport

András Hajnalka, Czer Rita, Fritz
Erzsébet, Kalmár Lajos, Kokné Sefcsik

Ágnes, Kölcsei Zsuzsanna, Nagy Noémi,
Nemes Anett, Mátis Viola, Pápics
Anita, Pintér Dániel, Ress László

Francia nyelvi csoport

Drótos Krisztina, Farkas Ágnes, Faragó
Andrea, Fröchlich Szilvia, Rajna
Gyula, Seres Bálint, Seresi Márta,
Solymos Borbála, Szalay Gabriella,
Varga Fruzsina, Pilissy Szilvia

Európai uniós szakfordító csoport

Béla Krisztina (spanyol), Benyik Adrienne
(francia, angol), Gál András (angol),
Gonda Miklós (angol, francia), Görögné
Gáll Zsuzsanna (angol), Háriné Komlóssy
Judit (francia, angol), Lamár Lilla (spanyol,
angol), Li Éva (angol), Mikecz Róza
(angol), Pataki Anna (francia), Varga Géza
(angol, spanyol), Seres Bálint (francia)

Európai uniós konferenciatolmács

(EMCI) csoport (lásd külön táblázatban)

HARMINCHATODIK

ÉVFOLYAM, 2003/2004.

Angol nyelvi csoport

Barna Judit, Beluczova Edit, Bodor
Géza, Kalocsai Eszter, Keresztiné
Kövér Dóra, Kovács Tamás, Nagy
Valéria, Pádár Dénes, Pimper
Veronika, Szirmai Judit, Tala Gábor

Francia nyelvi csoport

Juhász Zita, Kupi Katalin, Szilárd
Zoltán, Sipos Márton, Tar
Zsuzsanna, Tihanyi Andrea

Német nyelvi csoport

Békefi Anita, Bódi Krisztina, Devecseri
Judit, Houpert Heike, Kunsági Klára,
Ördög Gábor, Pákh Alexandra, Tarajossy

Péter, Schwaiger Gizella, Schmidt Zdravka, Zachar Viktor, Zeöld Olivér

Európai uniós szakfordító csoport

Fogarassyné Orczy Zsuzsa (német, angol), Kasznakidiszné Takács Katalin (angol), Kökendi Zoltán (angol), László Imre (angol, német), Kiss Judit (német, angol), Nagy Mónika (angol), Rajna Gyula (francia, angol), Tiboldné Császár Anikó (német, angol)

Európai uniós konferenciatolmács

(EMCI) csoport (lásd külön táblázatban)

Fordítástudományi Doktori

Program (hároméves képzés)

Horváth Péter Iván, Jantsits Ágnes, Kovács Péterné Dudás Andrea, N. Tóth Zsuzsa, Somos Edit, Tamás Dóra, Varga (Mujzer) Krisztina, Varga György

HARMINCHETEDIK

ÉVFOLYAM, 2004/2005.

Angol nyelvi csoport

Barva László, Bozsik Gyöngyvér, Corvin Beatrix, Darvas Dóra, Hansel Csilla, Horváth Gergely, Mátyus Mercedesz, Mizsei Edit, Rohonyi Borbála, Schaffler Orsolya, Somogyi László, Uhrin Tímea

Francia nyelvi csoport

Dumont-Nánási Gyöngyi, Győrfi Réka, Holakovszky Genovéva, Rados Mária, Sebes András, Várlajai Attila

Német nyelvi csoport

Barna János, Csáky Ágnes, Cigány László, Csiki Hajnal, Csókay Balázs, Danter Katalin, Egyed Krisztián, Makkos Katalin, Milos Adrienne, Nagy Veronika, Simonné Diószegi Ildikó

Európai uniós szakfordító csoport

Barna Judit (angol), Dudás Judit (angol, francia), Kathyné Hágen Ildikó (német, angol), Kálló András (angol), Koch

Adrienne (német), Komlóné Szabó Ágnes (angol), Nagy Valéria (angol), Szabó-Salfay Orsolya (angol), Szikra Judit (francia, angol), Tóth Ádám (francia, angol)

Európai uniós konferenciatolmács

(EMCI) csoport (lásd külön táblázatban)

Fordítástudományi Doktori

Program (hároméves képzés)

Dudits András, Fáy (Csehó) Tamás, Hutterer Mihály, Lengyel István, Montagnon Betarix, Paksy Eszter, Péch Olivia, Sermann Eszter, Szabó Helga, Vándor Judit

HARMINCNYOLCADIK

ÉVFOLYAM, 2005/2006.

Angol nyelvi csoport

Borka Adrienne, Burza Hedvig, Csimma Ágnes, Dankó Szilvia, Hartai Katalin, Holbok Zoltán, Huber Zsófia, Kéri Adrienn, Loosmore Sally, Maklár Gergely, dr. Mészáros Julianna, Slater Dorottya

Francia nyelvi csoport

Bagó Tímea, Harsányi Tímea, Marafkó Ágnes, Szabadi Ildikó, Szabó Zsuzsanna, Szenté Réka

Német nyelvi csoport

Buzsáki Bianka, Havasi Regina, Hugyec Attila, Koltay Andrea, Kovács Katalin, Nagyfügedi Gergely, Polgár Anna, Szabó Katalin, Szepesvári Lívía, Warga Éva, Zopcsák Gabriella

Európai uniós szakfordító csoport

Batta Orsolya (angol), Csiki Hajnal Melinda (német, angol), Láng Péter (francia, angol), Márton Pálma Ilona (francia, angol), Molnár Zita Anna (francia, angol), Szíjjártó Zsófia (angol, francia), dr. Zsíros Judit (angol)

Európai uniós konferenciatolmács

(EMCI) csoport (lásd külön táblázatban)

Fordítástudományi Doktori

Program (hároméves képzés)

Bakti Mária, Bánhegyi Máttyás, Fischer Márta, Kovács Marietta, Lukács András, Mártonyi Éva, Szemere Pál, Varga Ágnes, Zsemberi Eszter

HARMINCKILENCEDIK

ÉVFOLYAM, 2006/2007.

Angol nyelvi csoport

Boross Erzsébet, Chlamtác Kata, Domján Linda, Farkas András, Jakab Eszter, Laurinyec István, Milkovics Zsolt, Ragula Zoltán Róbert, Tóth Zsuzsanna, Zafir Márta, Zágonyi Ildikó Zita, Zilahy Zsófia, Váczi Mariann, Pulai Veronika

Francia nyelvi csoport

Barna Anett, Búza Kristóf, Gólya Éva, Göbölös Ágnes, Grits Barbara, Kovács Noémi, Kovácsné Kegye Gabriella, Majorné Lovas Anikó, Palotás Zsófia

Német nyelvi csoport

Flender Lea, Kiss Ulrike, Kovács Gábor, László Zsófia, Nagy Enikő Emese, Schmidt Klára, Szabó Emese Ágota, Szántó Judit, Tille Regina, Torma Anette, Vékás Judit, Zsugonits Anita

Európai uniós konferenciatolmács

(EMCI) csoport (lásd külön táblázatban)

Fordítástudományi Doktori

Program (hároméves képzés)

Bodor Endre, Boldog Gyöngyi, Harsányi Ildikó, Nagy Anita, Pénzes Tímea, Szépe Beáta, Somodi Júlia, Votiski Anna

NEGYVENEDIK

ÉVFOLYAM, 2007/2008.

Angol nyelvi csoport

Czugler Viktória, Farkas Ágnes, Géczy Balázs, Kishalmi Beáta, Kovács Zoltán, Molnár Éva, Molnár Zsuzsanna,

Németh Károly András, Paulin Kata Eszter, dr. Spiegl Éva, Zilahy Nóra

Francia nyelvi csoport

Biedermann Zsuzsanna, Bodó Zsuzsanna, Fodor Tamás, Hortobágyi Nóra, Jaksa Katalin, Kárai Petra Dóra, Krizsán Enikő, Morvai Anna, Pásztori-Kupán Zsuzsanna, Szántó Ildikó, Szebeni Krisztina, Zentai Viktória, Mohácsi-Gorove Anna

Német nyelvi csoport

Balzam Csilla, Hartmann Orsolya, Kaján Klára, Kozma Barnabásné, Lengyel Anikó, Malinovszky Szilvia, Orbán Bernadett, Sebők-Demeter Mária, Takács Enikő, Várkonyi Boglárka

Spanyol nyelvi csoport

Barna Krisztina, Dános Veronika, Endrédi Anna, Kecskés Ágnes, Kun Anna Dorottya, Dr. Miklós Károlyné Noszticzius Magda-

lena, Papp Éva Mária, Seres Márta Cecília

Európai uniós konferenciatolmács

(EMCI) csoport (lásd külön táblázatban)

Fordítástudományi Doktori

Program (hároméves képzés)

Csorba Gábor, Farczady-Bencze Tamás, Izsó Orsolya, Karl Nikolett, Mohácsi-Gorove Anna, Nagy János, Neumayer Dénes, Polcz Károly, Pusztai-Varga Ildikó, Sato Noriko, Szijj Mária

NEGYVENEGYEDIK

ÉVFOLYAM, 2008/2009.

Angol nyelvi csoport

Eszenyi Réka, Hidy Máttyás, Koroncay Dávid, Kovács Ágnes Éva, Dr. Kiss Zsuzsanna, Jo-Zach Miller, Molnár Boglárka, Nagy Judit Rita, Nagy Levente Péter, Pápa Gyöngyvér, Piros Ervin, Sándor Eszter

Német nyelvi csoport

Bayer Krisztina, Kalnina Sallija, Kossuth Csilla, László Ágnes, Muzsik Szilvia,

Pichler Eszter, Stampf Brigitta, Edit,
Szedержessy Nikolett, Závoczky Katalin,
Zsíros Katalin, Veszprémi Szandra
**Európai uniós konferenciatolmács
(EMCI) csoport** (lásd külön táblázatban)
**Fordítástudományi Doktori
Program (hároméves képzés)**
Bagó Tímea, Farkas Ildikó, Károly
Adrienn, Krisár Csilla Mária, Szász
Tibor, Viola Éva, Zajacz Zita

NEGYVENKETEDIK

ÉVFOLYAM, 2009/2010.

MESTERKÉPZÉS

**Fordító és tolmács mesterképzés (két-
éves képzés – a lista a 2011-ben diplomát
szerzett hallgatók nevét tartalmazza)**

Angol B, német C nyelvi csoport

Bányik Anna, Barta Tamás, Berki
Nikolett, Dömötör Anita, Horváth
László, Jakobi Sarolta, Kaszás Mónika,
Mészáros Andrea Éva, Rédlinger
Katalin, Rozgonyi Orsolya, Tanai Aliz

Angol B, francia C nyelvi csoport

Cseh Lilla Zsófia, Diviki
Dóra, Kondorosi Éva Edit

Francia B, angol C nyelvi csoport

Eredics Lilla, Fehérváry Barbara,
Ferenczy Júlia, Gelényi Martinez Alina,
Kapronczay Hédi, Kató Julianna, Mala
Gyöngyi Kitti, Sangala Nicolette Erien,
Tatai Lilla Éva, Zadravecz Donát

Német B, angol C nyelvi csoport

Ábrányi Henrietta, Antalics Veronika,
Baranyi Csilla, Fehér Bernadette,
Horváth Veronika, Jankowski András,
Takács Tamara, Wild Mária Judit

Német B, francia C nyelvi csoport

Hernádi Péter

SZAKIRÁNYÚ TOVÁBBKÉPZÉS

Európai uniós szakfordító

**szakirányú továbbképzés (egyéves
képzés – a listán szereplő hallgatók
2010-ben diplomáztak)**

Angol nyelvi csoport

Buday Zsófia, Csala Bertalan, Csapó
Zsuzsa, dr. Gecsényi Györgyi,
Kvaszta Ádám, Németh Zsófia,
Ruthner Gábor, Snopek Márta

Francia nyelvi csoport

Bodor Ildikó, Fejér Tamara, Kovács
Margit, Novák Judit, Máté Marianna

Német nyelvi csoport

Farkas Ágnes, Manz Gerlinde,
Kovács Györgyi, Lukács Miklós,
Nemesánszky Marianna

Európai uniós konferenciatolmács

(EMCI) csoport (lásd külön táblázatban)

DOKTORI KÉPZÉS

Fordítástudományi Doktori

Program (hároméves képzés)

Bozsik Gyöngyvér, Makkos Anikó,
Nyársik Emese, Robin Edina, Szabados
Ágnes, Zabóné Varga Irén, Zachar Viktor

NEGYVENHARMADIK

ÉVFOLYAM, 2010/2011.

MESTERKÉPZÉS

**Fordító és tolmács mesterképzés (két-
éves képzés – a lista a 2012-ben diplomát
szerzett hallgatók nevét tartalmazza)**

Angol B, német C nyelvi csoport

Ács Boglárka, Bagi Mariann, Bíró Mátyás,
Bodzsár Adrienn Tünde, Domonkos
Csenge, Gál Mária Magdolna, Gincsei
Emese, Hevesi Tóth Csilla, Horilla Péter
Szabolcs, Horváth Éva, Horváth Pál,
Izsáki Tímea, Kiss Ádám, Medzibrodsky
Alexandra, Molnár Kitti, Nagy Norbert

Zoltán, Papp Tímea, Pataky Éva, Porpáczy Adrienn, Ráduly Adrienn, Szabó Klaudia, Szíjjártó Dóra, Varga Tibor

Angol B, francia C nyelvi csoport

Balczó Sarolta, Böhm Rita, Csakurda Ágnes, Endrey Barbara, Farkas Márton, Hinsenkamp Fanni, dr. Sassiné Ritter Zsuzsanna, Várszegi Eszter

Francia B, angol C nyelvi csoport

Apáti Melinda, Berki Éva, Bors Kata, Bozi Eszter, Hobok Anett, Kiszely Mariann, Kovács Andrea, Kovács Máté, Mészáros Nóra, Nagy Dolóresz, Vadász Linda, Varga Borbála

Német B, angol C nyelvi csoport

Baksai Boglárka, Bojkovszki Tamás, Borsodi Petra, Cintula Mónika, Csőköri Ildikó, Enyedi Tímea, Gajdán Nikolett, Gál Gabriella, Malomvölgyi Csilla, Máthé Viktória, Máthé Zoltán László, Móricz Kristóf András, Németh Odette, Petre Szilvia, Pósan Nikoletta, Rátky Nóra, Ruff Klaudia, Salyámossy Anna, Szabó Patrick, Szalai Sára, Vass Judit

SZAKIRÁNYÚ TOVÁBBKÉPZÉS

Társadalomtudományi és gazdasági szakfordító (egyéves képzés – a listán szereplő hallgatók 2011-ben diplomáztak)

Angol nyelvi csoport

Gombár Eszter, Kővári Edina, Mesterházy Ágnes, Tekes Krisztina, Teschné Szedmák Ildikó, White Jacqueline

Európai uniós konferenciatolmács

(EMCI) csoport (lásd külön táblázatban)

NEGYPENNEGYEDIK

ÉVFOLYAM, 2011/2012.

MESTERKÉPZÉS

Fordító és tolmács mesterképzés (kétéves képzés – a listán szereplő hallgatók 2013-ban fognak diplomázni)

Angol B, német C nyelvi csoport

Aporfi Orsolya, Gyöngyhalmi Réka, Holló Mária, Kuti Viktória, Lugosi Nikolett, Mokos Dorottya Cecília, Polyák Krisztina, Tóth Gyöngyi, Töpler Péter

Angol B, francia C nyelvi csoport

Huzsvai Nelli, Koch Márta, Módos Dóra, Pócsi Edina, Sereg Judit

Francia B, angol C nyelvi csoport

Ajkay Orsolya, Arató Anna, Bergman Ágnes, Doszpod Orsolya, Tóth Adrienne, Varga Alexandra

Német B, angol C nyelvi csoport

Antonovich Szandra, Bíró Kinga, Földes Csilla, Hajba András, Molnár Krisztina, Fábíán Balázs, Nick Ágnes, Radics Bence, Rauschberger Mira, Rivnyák Szabolcs, Sebestyén Christina, Sztankó Csilla, Varga Szabina, Völgyi Enikő

SZAKIRÁNYÚ TOVÁBBKÉPZÉS

Társadalomtudományi és gazdasági szakfordító (egyéves képzés – a listán szereplő hallgatók 2012-ben diplomáztak)

Angol nyelvi csoport

Kausal Krisztina, Marosi Edit, Mátyási Gábor, Minich Eszter, Sabján Ildikó, dr. Sarbak Péter, Stróbel Dóra

Európai uniós konferenciatolmács

(EMCI) csoport (lásd külön táblázatban)

DOKTORI KÉPZÉS

Fordítástudományi Doktori

Program (hároméves képzés)

Ábrányi Henrietta, Mészáros Andrea Éva,
Kovalik-Deák Szilvia, Laszkács Ágnes,
Seresi Márta

Anasztázia, Kertész-Farkas Andrea,
Kocziha Péter, Miskei Réka, Nagy Anna-
mária, Ősze Tünde, Révész Judit, Rucker
Beáta, Sós Gabriella, Szakács Ivett, Szőnyi
Dániel, Tóth Fruzsina, Tóth Réka, Varga
Richárd, Horváth Rebeha (holland C)

NEGYVENÖTÖDIK ÉVFOLYAM,

2012/2013.

MESTERKÉPZÉS

Fordító és tolmács mesterképzés (kétéves képzés – a listán szereplő hallgatók 2014-ben fognak diplomázni)

Angol B, német C nyelvi csoport

Bittmann Nóra, Bodó Nóra-Izabella,
Borenszki Ádám, Demjén Kata, Gáspár
Bence, Götz Andrea, Hirleman Bonifác,
Kopányi Vanda, Nagy Balázs, Nagy Evelin,
Nyitrai Tamás, Papp Renáta, Ritter Nor-
bert, Slezák Adél, Szabó Csilla, Szuromi
András, Varga Fruzsina, Zrinyi Alíz

Angol B, francia C nyelvi csoport

Beke Zsolt, Beleznai Eszter, Bohár
Andrea, Dobó Levente, Gonda
Judit, Hegedűs Orsolya, Juhász Réka,
Kádár Fanni, Kaizer Eszter, Linka
Zsuzsa, Nagy Flóra, Varga Zsuzsa

Francia B, angol C nyelvi csoport

Horváth-Baráth Nóra, Eller Marietta,
Fáczán Ádám, Gáspár Emese, Imre
Gabriella, Kőrösi Janka, Papp Karolina,
Simkovits Júlia, Sleich Judit, Szabó Anita,
Tordai Vera, Válczi Vera, Veres Rita

Német B, angol C nyelvi csoport

Dani Alexandra, Frittmann Lídia,
Haramia Judit, Horgos Tímea, Junger

SZAKIRÁNYÚ TOVÁBBKÉPZÉS

Társadalomtudományi és gazdasági szakfordító (egyéves képzés – a listán szereplő hallgatók 2013-ban fognak diplomázni)

Angol nyelvi csoport

Füri Éva, Herczeg Lili, Nyáradi Lenke,
Sudár Márk, Szűts Tünde, Zábó Ágnes

Európai uniós konferenciatolmács

(EMCI European Masters in

Conference Interpreting – egyéves

képzés – a listán szereplő hallgatók

2013-ban fognak diplomázni)

Berki Éva, Gál Mária Magdolna, Gugyella
Edina, Hinsenkamp Fanni, Hörömpő
Zsuzsa, Kárász Kata, Kiss Ádám, Kovács
Andrea Krisztina, Mezei Dóra, Móricz
Kristóf András, Nagy Gabriella, Pataky
Éva, Dr. Sassiné Riffer Zsuzsanna, Szaba-
dos Filus Emese, Vadász Linda, Vágvölgyi
Krisztina, Varga Tibor, Wagner Erna

DOKTORI KÉPZÉS

Fordítástudományi Doktori

Program (hároméves képzés)

Felekné Csizmazia Erzsébet,
Nagy Nóra, Rohonyi Borbála,
Tóth Gabriella, Tóth Zsuzsanna

AZ EMCI-KÉPZÉSBEN DIPLOMÁT SZERZETT FTK/FTT-HALLGATÓK (1999–2012)

		A nyelv	B nyelv	C nyelv
1999/2000.				
Barna Domonkos	ACC	MAGYAR		ANGOL, SPANYOL
Farkas József	ABC	MAGYAR	NÉMET	ANGOL
Gordos Ágnes	ABC	MAGYAR	NÉMET	ANGOL
Gulyás Róbert	ABB	MAGYAR	NÉMET, ANGOL	
Siklósi Dorottya	ABC	MAGYAR	FRANCIA	ANGOL
Suba Zsuzsa	ABC	MAGYAR	FRANCIA	ANGOL
Volford Katalin	ABC	MAGYAR	NÉMET	ANGOL
Zimmermann Claudia	ABB	MAGYAR	NÉMET, ANGOL	
2000/2001.				
Alföldy Orsolya	AB	MAGYAR	ANGOL	
Előd Anna	ABC	MAGYAR	ANGOL	SVÉD
Gergely Virág	ABC	MAGYAR	ANGOL	FRANCIA
Johnson Andrea	AB	MAGYAR	ANGOL	
Mester Ildikó	ABC	MAGYAR	NÉMET	ANGOL
2001/2002.				
Felekné Csizmazia Erzsébet	AB	MAGYAR	NÉMET	
Jobbágy Katalin	AB	MAGYAR	NÉMET	
Horváth Ildikó	ACC	MAGYAR		ANGOL, FRANCIA
Latorre Agnes	ABC	MAGYAR	SPANYOL	ANGOL
Ringwald Judit	AB	MAGYAR	ANGOL	
Rózsa Viktoria	AB	MAGYAR	ANGOL	

		A nyelv	B nyelv	C nyelv
Vajda Marton	AB	MAGYAR	ANGOL	
Vígh Krisztina	AB	MAGYAR	ANGOL	
2002/2003.				
Atzél Kinga	ABC	MAGYAR	SPANYOL	ANGOL
Balázs Eszter	AB	MAGYAR	ANGOL	
Benedicty Gergely	ABC	MAGYAR	NÉMET	HOLLAND
Buday Orsolya	ABC	MAGYAR	SPANYOL	ANGOL
Erdős Borbála	ABC	MAGYAR	NÉMET	ANGOL
Gecov Krisztina	AB	MAGYAR	ANGOL	
Heidinger Johann	ABC	NÉMET	MAGYAR	ANGOL
Horváth Péter	ABC	MAGYAR	SPANYOL	ANGOL
Szilágyi Nóra	AB	MAGYAR	FRANCIA	
Tóth Judit	ABC	MAGYAR	NÉMET	ANGOL
Tregele Katalin	ABC	MAGYAR	FRANCIA	ANGOL
Vasy Júlia	ACC	MAGYAR		ANGOL, SPANYOL
Zichler Csilla	ABC	MAGYAR	NÉMET	HOLLAND
2003/2004.				
Barcsák Attila	AB	MAGYAR	ANGOL	
Bóna Eszter	ABC	MAGYAR	ANGOL	FRANCIA
Glázer Gergely	ABC	MAGYAR	ANGOL	NÉMET
Horváth Tamás	ABC	MAGYAR	NÉMET	ANGOL
Lőrincze Judit	AB	MAGYAR	NÉMET	
Nagy Noémi	ABC	MAGYAR	NÉMET	ANGOL
Ress László	AB	MAGYAR	NÉMET	
Román Katalin	AB	MAGYAR	ANGOL	
Seresi Márta	ACC	MAGYAR		FRANCIA, ANGOL
2004/2005.				
Belucz Edit	AB	MAGYAR	ANGOL	
Busa Viola	AB	MAGYAR	ANGOL	
Bodnár Éva	ABC	MAGYAR	NÉMET	ANGOL
Herdlicka Ágnes	ACC	MAGYAR		NÉMET, FRANCIA
Kalocsai Eszter	AB	MAGYAR	ANGOL	
Keresztiné Kövér Dóra	AB	MAGYAR	ANGOL	

		A nyelv	B nyelv	C nyelv
Polyák Katalin	ACC	MAGYAR		ANGOL, NÉMET
Radványi Tibor	AB	MAGYAR	ANGOL	
Schmidt Zdravka	AB	MAGYAR	NÉMET	
Szirmai Judit	ABC	MAGYAR	ANGOL	FRANCIA
Széchezy Noémi	ABC	MAGYAR	FRANCIA	ANGOL
Szulyovszky Mónika	AB	NÉMET	MAGYAR	
Tamás Anna	ACC	MAGYAR		ANGOL, FRANCIA
2005/2006.				
Barva László	AB	MAGYAR	ANGOL	
Bokor Eszter	ABC	NÉMET	ANGOL	MAGYAR
Bozsik Gyöngyvér	AB	MAGYAR	ANGOL	
Csépai Makkos Katalin	ABC	MAGYAR	NÉMET	ANGOL
Csóka Balázs	ACC	MAGYAR		NÉMET, ANGOL
Homonnai Varga Andrea	ABCC	MAGYAR	FRANCIA	NÉMET, SPANYOL
Lipták Orsolya	AB	MAGYAR	SPANYOL	
Milos Adrienn	AB	MAGYAR	NÉMET	
Mizsei Edit	AB	MAGYAR	ANGOL	NÉMET
Nospák Mónika	ACC	MAGYAR		NÉMET, FRANCIA
Rohonyi Borbála	ACC	MAGYAR		ANGOL, FRANCIA
Somogyi László	AB	MAGYAR	ANGOL	
2006/2007.				
Bagó Tímea	ACC	MAGYAR		FRANCIA, NÉMET
Branstetter Bea	AB	MAGYAR	FRANCIA	
Csimma Ágnes	ABC	MAGYAR	ANGOL	OLASZ
Huber Zsófia	AB	MAGYAR	ANGOL	
László Imre	AB	MAGYAR	NÉMET	
Loosmore Sally	ACC	ANGOL		MAGYAR, NÉMET
Slater Dorottya	ABC	MAGYAR	ANGOL	NÉMET
Szepesvári Livia	ABC	MAGYAR	NÉMET	ANGOL
Warga Éva	AB	MAGYAR	NÉMET	

■ AZ EMCI-KÉPZÉSBEN DIPLOMÁT SZERZETT FTK/FTT-HALLGATÓK (1999–2012) ■

		A nyelv	B nyelv	C nyelv
2007/2008.				
Boross Erzsébet	ABC	MAGYAR	ANGOL	FRANCIA
Cossato Diána	AB	MAGYAR	ANGOL	
Dabis Melinda	ACC	MAGYAR		ANGOL, NÉMET
Dankó Szilvia	ABC	MAGYAR	ANGOL	SPANYOL
Farkas András	AB	MAGYAR	ANGOL	SPANYOL
Magyar Zsuzsanna	AB	MAGYAR	FRANCIA	
Molnár Kata	ABC	MAGYAR	ANGOL	FRANCIA
Nagy Enikő Emese	ACC	MAGYAR	(-)	ANGOL, NÉMET
Palotás Zsófia	AB	FRANCIA	MAGYAR	
Ragula Zoltán	AB	MAGYAR	ANGOL	
Tóth Zsuzsanna	AB	MAGYAR	ANGOL	
Vojkovich Tímea	ABC	MAGYAR	NÉMET	ANGOL
2008/2009.				
Benke Brigitta	ABC	MAGYAR	NÉMET	ANGOL
Bodó Zsuzsanna	ABC	MAGYAR	FRANCIA	ANGOL
Biedermann Zsuzsanna	ABC	MAGYAR	FRANCIA	ANGOL
Dr. Czugler Viktória	ABC	MAGYAR	ANGOL	NÉMET
Dános Veronika	ABC	MAGYAR	SPANYOL	ANGOL
Géczy Balázs	AB	MAGYAR	ANGOL	
Herczeg Gabriella	ACC	MAGYAR		SPANYOL, ANGOL
Kecskés Ágnes	AB	MAGYAR	SPANYOL	
Kovács Zoltán	AB	MAGYAR	ANGOL	
Németh Károly András	AB	MAGYAR	ANGOL	
Papp Éva Mária	AB	MAGYAR	SPANYOL	
Paulin Kata Eszter	ABC	MAGYAR	ANGOL	FRANCIA
Seres Márta Cecilia	AB	MAGYAR	SPANYOL	
Szebeni Krisztina	ABC	MAGYAR	FRANCIA	ANGOL
Pásztori Kupán Zsuzsanna	ABCC	MAGYAR	FRANCIA	ANGOL, NÉMET
2009/2010.				
Ambrózy Anna	ABC	MAGYAR	FRANCIA	ANGOL
Domján Linda	ABC	MAGYAR	ANGOL	NÉMET

▪ AZ EMCI-KÉPZÉSBEN DIPLOMÁT SZERZETT FTK/FTT-HALLGATÓK (1999–2012) ▪

		A nyelv	B nyelv	C nyelv
Fekete Mónika	AB	MAGYAR	ANGOL	
Galgóczy Júlia	AB	MAGYAR	FRANCIA	
Halmos Katalin	AB	MAGYAR	OLASZ	
Kató Eszter	ABC	MAGYAR	ANGOL	OLASZ
Koroncay Dávid	ABC	MAGYAR	ANGOL	NÉMET
Kovács Ágnes Éva	ACC	MAGYAR		ANGOL, NÉMET
Muzsik Szilvia	AB	MAGYAR	NÉMET	
Méh Éva	ACC	MAGYAR		FRANCIA, ANGOL
Nagy Judit Rita	ABC	MAGYAR	NÉMET	ANGOL
Pablényi Magdolna	AB	MAGYAR	FRANCIA	
Tamás Dóra Mária	ABC	MAGYAR	OLASZ	NÉMET
Veszprémi Szandra	ABC	MAGYAR	NÉMET	ANGOL
2010/2011.				
Balázs Zsófia	AB	MAGYAR	ANGOL	
Csordás Enikő	ABC	MAGYAR	SPANYOL	ANGOL
Fahn Sarolta	AB	MAGYAR	SPANYOL	
Fórizs Judit	ABC	MAGYAR	SPANYOL	ANGOL
Juhász Géza	ACC	MAGYAR		ANGOL, NÉMET
Láng Balázs	AB	MAGYAR	FRANCIA	
Mészáros Gabriella	ABC	MAGYAR	FRANCIA	SPANYOL
Jo-Zach Miller	ACC	ANGOL		MAGYAR, FRANCIA
Pápa Gyöngyvér	ABC	MAGYAR	ANGOL	SPANYOL
Poleczky Adrienne	ABC	MAGYAR	ANGOL	FRANCIA
Szabados Dötsch Judit	ACC	MAGYAR		ANGOL, NÉMET
Szegh Henrietta	ABC	MAGYAR	FRANCIA	ANGOL
2011/2012.				
Eszenyi Réka	ABC	MAGYAR	ANGOL	NÉMET
Horváth Barbara	ABCC	NÉMET	ANGOL	MAGYAR, FRANCIA
Jankowski András	ABC	MAGYAR	NÉMET	ANGOL
Kapronczay Hédi	ABC	MAGYAR	FRANCIA	ANGOL
Kaszás Mónika	ABC	MAGYAR	ANGOL	NÉMET
Krausz Bence	AB	MAGYAR	NÉMET	
Neupert Júlia	ABCC	NÉMET	ANGOL	MAGYAR, FRANCIA
Tatai Lilla	ABC	MAGYAR	FRANCIA	ANGOL

ÖTÖDIK RÉSZ

MELLÉKLET

Az Európa-terem felavatása 2003. március 25-én: Brian Fox (EB SCIC), Marie-Christine Colpaert-Lux (EB SCIC), Klaudy Kinga, az FTK vezetője, és Hudecz Ferenc, az ELTE rektorhelyettese (később rektora).

A SIKER TITKA – EGY ÉLETÚT TANULSÁGAI

INTERJÚ KLAUDY KINGÁVAL

KÉSZÍTETTE: MAKKOS ANIKÓ

Professzor dr. Klaudy Kinga irodája mindig nyitva áll a tanítványok előtt. Én is itt ülök és várom, hogy az aktuális megbeszélésről visszatérve interjút készíthessek az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszékének alapítójával és jelenlegi tanszékvezetőjével. A beszélgetés apropóját az intézményi keretek között folyó fordító- és tolmácsképzés 40. évfordulója és az arra készülő emlékkötet adja. Hogy mit is szeretnék megtudni az interjú során? Egyszerre személyes és szakmai is az érdeklődésem: szeretném közel hozni azt az embert, tanárt és tudóst, aki évtizedek óta meghatározó személyisége a magyar fordítástudománynak és példaképe tanítványok generációinak. Remélem, hogy az emlékek felidézésével ki fog bontakozni az olvasó előtt a fordítástudomány magyarországi története is.

Először is köszönöm, hogy szakított időt a beszélgetésre, és elsőként azt szeretném megkérdezni, hogy milyen érzésekkel, gondolatokkal készül a 40. évfordulóra.

Ez az évforduló nagyon izgalmas számomra, mert ezt a 40 évet én itt töltöttem, a Fordító- és Tolmácsképző Tanszéken. 1973. szeptember 1-jén volt a tanévnyitója az akkor még Fordító- és Tolmácsképző Csoportnak az ELTE Bölcsészettudományi Karán. A csoportból később központ lett, majd 2006 óta tanszék. Ez a négy évtized nagyon fontos volt az életemben, ezért érthető izgalommal, valamint sok munkával készülök az évfordulóra.

Úgy gondolom, ha csak nagy vonalakban szeretnénk is felvázolni az Ön rendkívül sikeres szakmai életútját, a visszatekintést a családi háttérrel, a gyermekkorával kell kezdenünk. Talán furcsállja a kérdést, de engem különösen érdekel, hogy kisgyermekként megmutatkozott-e az az érdeklődés, amely később a tanári és kutatói pályára vitte, illetve hogy a családi háttere mennyire befolyásolta a pályaválasztásban.

A szüleim nem tudománnyal foglalkozó emberek voltak, de beszéltek angolul, németül és franciául. Ez a tudás az ő életükben semmiféle szerepet nem játszott, számomra viszont azt jelentette, hogy a környezetemben a nyelvek mindig jelen voltak. A családomat általános

kulturális érdeklődés jellemezte; volt operabérletünk, szerettük a komolyzenét; gyerek-koromban legnagyobb vágyam egy lemezjátszó volt, sokat olvastunk, sokat hallgattunk rádiót, mert akkor még nem volt televízió. Valahogy természetes volt, hogy egyetemre fogunk menni, de azt, hogy milyen szakra menjünk, milyen pályát válasszunk, nem a szüleink mondták meg. Az öcsém jogi egyetemet végzett, én a bölcsészkarra jöttem, és ez valahogy természetesen, magától adódott. Ebből a szempontból elég nyitott volt a pályám, amikor beiratkoztam az egyetemre.

Voltak-e olyan személyes céljai, amelyek elérése fontos volt a karrierje során?

Az egyetemen nagyon szorgalmasan tanultam, történelem, valamint orosz nyelv- és irodalom szakot végeztem, de még akkor sem tudtam, hogy mi akarok lenni. Igyekeztem mindenképp megfelelni, és kitüntetések diplomával végeztem. Akkor a történelem nagyobb hatással volt rám, mint a nyelvészet, és ennek az volt az oka, hogy a történelemben nagyjából láttam, hogy mi a „kutatnivaló”. Dolmányos Istvánhoz írtam a szakdolgozatomat *Japán–magyar történelmi kapcsolatok a két világháború között* címmel. Levéltárba jártam, követi jelentések elsárgult lapjairól próbáltam nyomára bukkanni a politikai összefüggéseknek, és láttam, hogy ott mit lehet, mit érdemes kutatni. A nyelvészet és az irodalom akkoriban nem fogott meg, főleg azért, mert a nyelvészet még csak leíró nyelvészetből állt. Tehát alapvetően orosz leíró nyelvészetet tanultunk, és csak egyetlen, bár nagyon komoly és érdekes általános nyelvészeti előadásunk volt: Antal Lászlónak a *Bevezetés a nyelvtudományba* című előadása. Az is inkább azért ragadott meg, mert Antal László sziporkázóan szellemes előadó volt, de soha eszembe sem jutott, hogy én valaha nyelvészettel fogok foglalkozni.

Végül is mi indította el akkor ezen a pályán?

Az egyetem után, mint akkoriban minden idegennyelv szakos hallgató, én is elkezdtem fordítani, elsőként a Gondolat Kiadónak fordítottam Herzen leveleit. Ezt a munkát egyébként a korábban már említett Dolmányos István ajánlására kaptam meg. A fordítás azért érdekelt, mert alkotó tevékenységnek éreztem, és az első fordítás után további megbízásokat is kaptam a Gondolat Kiadótól: fordítottam Eichenbaum, Zsirmunskijt, vagyis az orosz formalisták műveit, szerkesztettem Bahtyint és Uszpenszkijt. Fordítás közben észrevettem, milyen érdekesen alakulnak át a nyelvi szerkezetek, és hogy ezt tulajdonképpen tanulmányozni is lehetne. Közben általános és középiskolában is tanítottam, de az abszolút nem lelkesített. Ellenben a TIT József Attila Szabadegyetemének nyelviskolájában esténként felnőtteket tanítottam, ami együtt járt egy elég rendszeresen, körülbelül kéthavonta szervezett szakmai továbbképzéssel. Ott olyan nyelvészek adtak elő, akiket az egyetemen nem ismertem meg. Akkor találkoztam Szépe Györggyel, Hell Györggyel, Papp Ferencsel, Hegedűs Józseffel, Dezső Lászlóval, akik mind a modern nyelvészeti irányzatokról beszéltek. Akkor tudtam meg azt, ami az egyetemen nem volt világos számomra, hogy az egyes

nyelvek leíró nyelvészetén kívül létezik egy általános nyelvészet, egy modern nyelvészet, ahol nagyon izgalmas dolgok történnek. És fordítás közben jutott eszembe az, hogy a fordítói tevékenység, amelyet végzek, nyelvészeti szempontból is érdekes lehet.

Ezek szerint az egyetem elvégzése után egy pezsgő szakmai életbe csöppent.

Pontosan. A felnőttek nyelvoktatása körül a TIT-ben akkoriban olyan intenzív szakmai élet folyt, amely valószínűleg most nincs meg, legalábbis én nem tudok róla. Voltak rendszeres konferenciák, volt kiadványuk is, a *Modern Nyelvoktatás*, és mindenki, aki részt vett abban a munkában – elsősorban nyelvtanárok –, hitte, hogy a modern nyelvészet segít abban, hogy jó nyelvtanárokká váljunk. Ugyanígy gondolkodtak a már említett előadók is, bár ők főként nyelvészek voltak, és csak nagyon keveset dolgoztak nyelvtanárként.

Ezek szerint akkor sokkal közvetlenebb kapcsolat volt a tudományos eredmények és a gyakorlat között.

Igen, abban az időben ez valóban így volt. Erre jó példa a Szépe György által szerkesztett *Modern Nyelvoktatás* első folyama – ma már csak így emlegetjük, hogy az első folyam –, amely nagyon primitív körülmények között készült, stencilezett papírra, de nekem még most is megvan minden kötete. Ez a folyóirat szellemileg nagyon friss, eleven és érdekes volt, és rengeteg újdonságot lehetett belőle megtudni. Ugyancsak a már említett TIT Budapesti Nyelviskolájában alakult meg két kutatócsoport. Az egyiknek az volt a címe, hogy *Szituatív dialógusok és nyelvi szerkezetek*, ezt Dezső László vezette, a másik pedig egy kontrasztív nyelvészeti, egészen pontosan hibaelemzési kutatócsoport volt William Nemeser vezetésével. Én mind a két kutatócsoportban részt vettem, és nagy élvezettel végeztem ezeket a munkákat, mert úgy éreztem, hogy van értelme.

Milyen szakmai eseményeket, feladatokat emelne még ki, amelyek megítélése szerint jelentősen befolyásolták karrierje alakulását?

Miután nem nagyon szerettem általános és középiskolában tanítani, bekerültem a Központi Kémiai Kutatóintézet könyvtárába. Ez számomra nagyon jó hely volt, mert a könyvtárban ülve munkaidőben készíthettem a fordításaimat, és ott láttam meg azt, hogyan élnek a kutató vegyészek. Kutatómunkát végeznek, ezért kapják a fizetésüket, cikkeket, tanulmányokat írnak, nemzetközi folyóiratokban publikálnak, konferenciákra járnak, fél-éves ösztöndíjakat kapnak külföldről, és onnan hazatérve roppant érdekes dolgokat mesélnek a külföldi tudományos életről. Én akkor rettentően irigyeltem őket, és azt éreztem, hogy én is valami ilyesmit szeretnék csinálni. Ekkor nagy szerencsém volt, mert a TIT-es kapcsolataim, pontosabban Hegedűs József révén – akinek sok előadását hallottam, és aki felvett engem a TIT-be nyelvtanárnak – a Közgazdaságtudományi Egyetem Nyelvi Intézetébe kerültem tudományos segédmunkatársnak. Az volt a feladatom, hogy az első

1000 szavas orosz szókincsminimumot összeállítsam. Ez nem volt egyszerű, mert orosz nyelven akkor már nagyon sok gyakorisági szótár létezett, és ezek között kellett valamiféle harmóniát teremtenem úgy, hogy elsősorban az oktatást érintő első 1000 szót válasszam ki. De igazából nem is ez a munka volt annyira fontos, hanem az, hogy akkor ebben az intézetben nagyon erős csapat dolgozott együtt, egyébként szoros kapcsolatban a már említett TIT-tel. Ott volt Fülei-Szántó Endre, Ferenczy Gyula, Bakonyi István, Hegedűs József, és itt ismét élénk szakmai élet vett körül. A Nyelvi Intézet akkor kezdett el intenzív nyelvtanfolyamokat hirdetni; az ötletet egyébként Hegedűs József hozta haza Amerikából, hogy mindennap reggeltől estig vagy fél napon keresztül, tömbösítve tanítsák a nyelvet. Ez azért volt nagyon izgalmas, mert a kollégák állandóan új módszertani ötleteket kerestek, és gyakran jöttek külföldiek is, hogy megismerkedjenek ezzel a munkával. Ekkor kezdődött az audiovizuális módszer, ez volt egyben az intézet nyelvi laboratóriumának a fénykora is, és ez rengeteg kísérletezésre adott lehetőséget, valamint sok vitát is generált. Mindebből szakmai megbeszélések, majd konferenciák születtek, tehát valóban pezsgett az élet.

Saját kutatási témáit ezek az események inspirálták, az ott látottak-hallottak, esetleg a szakirodalom olvasása adott ötleteket, vagy valami egészen más?

Itt mindenképpen meg kell említenem azokat az embereket, tanárokat, professzorokat, akiket én a mentoraimnak tartok. Elsőként azt a szerencsés körülményt emelném ki, hogy 1973-ban a Nyelvi Intézetben megismerkedtem Ferenczy Gyulával. Ő akkor írt egy 25 blokkból álló, magyar–orosz nyelvi kontrasztokra épülő orosz nyelvkönyvet, és engem kért meg arra, hogy javítsam ki a kézirat hibáit. Én akkor még nagyon fiatal, kezdő tanár voltam, és Ferenczy Gyula nem is gondolt arra, hogy bármiféle hibát találnék. Így megjegyzett magának, amikor az alapos átnézés eredményeképpen bizony jó sok javítanivalót vettem észre a kéziratban. Ez volt az egyik eset, amikor valaki felfigyelt rám. A másik eset akkor történt, amikor – szintén az MKKE Nyelvi Intézetében – Ferenczy Gyula kandidátusi disszertációjának az elővédése zajlott. Ott megjelent Papp Ferenc, debreceni professzor, akiről én akkor még nem tudtam, hogy kicsoda, és hozzászólt a vitához, ahogy később én is. Az ottani megjegyzéseimet Papp Ferenc érdekesnek találta, és ő is felfigyelt rám. Azután a Dezső László kutatócsoportjába írt első dolgozatomat ő bírálta, és valami olyasmit írt rá, hogy nem reménytelen, ami tőle nagy dicséret volt.

És még mindig 1973-ban, az év tavaszán elkezdődött az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Csoportjának szervezése. Erre Szépe György kapott felkérést a minisztériumból, aki Ferenczy Gyulát javasolta igazgatónak. Az ő feladata volt, hogy a különböző nyelvi csoportok élére egy-egy tanárt keressen, és ő engem választott oroszosnak, Aniot Juditot angolosnak és Dániel Tamásné franciásnak. Így őszre összeállt a csapat, és elkezdtük a tanítást. Később módosult a felállítás: Láng Zsuzsa, Kurián Ágnes és Szabari Krisztina lettek az angol, francia és német csoport vezetői. És hogy visszatérjek az eredeti kérdésre, a kutatási ötleteket maga a tanítás kínálta. A fordító- és tolmácsképzésnek semmilyen kidolgozott módszertana nem volt Magyarországon. Nem voltak tankönyvek, az egész

képzés a nulláról indult, mindent magunknak kellett kitalálni. Az oktatási módszereket, hogy mi sikeres és mi nem, az ember a saját kárán tanulta meg.

Mit látott, tapasztalt meg akkor, ami későbbi tudományos eredményeihez vezetett?

Amikor a hallgatók magyarra fordításait javítottam, a legelső észrevételem az volt, hogy ezek a magyarra fordított szövegek grammatikailag helyesek, de nem jók, nem szövegszerűek, hogy valamiért végül nem áll össze a szöveg. Ez mindjárt egy olyan kutatási feladatot jelentett, hogy hogyan lehet ilyen közepesen jó fordításokból jó fordításokat csinálni. Mivel én közben már a Gondolat Kiadónak dolgoztam, volt fogalmam arról, hogy milyennek kell lennie egy elfogadható, publikálható szövegnek. Sőt, egyszer az is előfordult, hogy a tanítványaimmal elvállaltam egy kötetet a kiadónak, amelyet ők maguk fordítottak. Ezeket a fordításokat nekem kellett azután megszerkesztenem. Ez akkora munka volt, hogy maga kínálta a kutatási feladatot: mit tudok én, amit a hallgatóim nem tudnak, mi az a módszer, amellyel ezt a szövegszintű helyességet el lehetne érni. Akkor találkoztam Papp Ferencnek egy cikkével, amely a kvázi-helyességről szólt, de nem az írott, hanem a beszélt nyelvi szövegben. Ő az oroszul beszélő magyarok beszédének kvázi-helyességét írta le, és én akkor jöttem rá, hogy ez nagyon jól illik az én hallgatóim fordításaira is. Így lett az a kandidátusi disszertációm címe, hogy *Fordítás és aktuális tagolás*, amelyben a fordított szövegek aktuális tagolásában próbáltam a kvázi-helyességet kimutatni. Számomra akkor nagyon közel állt egymáshoz az oktatás és a kutatás, tehát azt mondanám, hogy a fordító- és tolmácsolás egyben kutatás is volt.

Hogy még az ötleteknél maradjunk, szeretnék elmesélni egy másik esetet is, amivel nagy szerencsém volt. Amikor tanárokat kerestünk a Fordító- és Tolmácsoló Csoport számára, akkor ajánlották figyelmembe a tehetséges, fiatal műfordítót, Bart Istvánt, próbáljam őt rávenni, hogy jöjjön el angol fordítástechnikát tanítani. Akkor Bart István az Európa Kiadónál dolgozott, és találkoztunk is a kiadó mellett, a Szófia étteremben. Ő mindjárt a beszélgetés elején elmondta, hogy nagyon szeret fordítani, de nem szeret tanítani, úgyhogy ebből a szempontból rá nem lehet számítani. Ennek ellenére azért jól elbeszélgettünk. Ez augusztus tájékán lehetett, és olyan jól sikerült ez az első beszélgetés, hogy a Fordító- és Tolmácsoló Csoport tanévnyitójának napján, 1973. szeptember 21-én délután meg is tartottuk az esküvőnket. Számomra ez a 40 éves évforduló azért is nagyon érdekes, mert a házasságunk is 40 éves. Bart István akkor már tapasztalt műfordító volt, és nagyon jó tanácsokat tudott nekem adni a diákok dolgozatainak javításában. Ő első ránézésre látta, hogy mi a baj, én pedig megpróbáltam ezt nyelvészetiileg megmagyarázni. Tehát tőle is sok ötletet kaptam.

Gondolom, hogy nehéz a több évtizednyi munkára visszatekintve kiemelni egy valamit, de van-e olyan eredménye, sikere, amelyre a legbüszkébb?

Mindig nagyon fontosnak éreztem, hogy a fordító- és tolmácsszakma megkapja azt a megbecsülést, amelyet megérdemel. Ehhez mindenképpen kell az, hogy az általuk végzett munkának legyen elméleti háttere, hogy a fordítók és tolmácsok ne csak hályogkovács módjára, hanem szakemberként tevékenykedjenek. Az volt a célom, hogy azt a fordításelméletet, fordítástudományt, amelyről tudtam, hogy nemzetközileg létezik, hogy az egész világon kutatják, de amellyel itthon még senki nem foglalkozott, Magyarországon is meghonosítsam. Ebben hatalmas előrelépés volt, amikor a Fordítástudományi Doktori Programot sikerült megalapítanom, de ez már csak a betetőzése volt annak a nagyjából 20 éves munkának, amely ezt megelőzte. A korábban már említett konferenciákon is mindig fordításról, fordításelméletéről tartottam előadást, és mindez a munka elvezetett ahhoz, hogy 1983-ban megalapítottuk a Magyar Tudományos Akadémia Alkalmazott Nyelvészeti Munkabizottságának Fordítástudományi Szekcióját. A szekció azután előlépett munkabizottsággá, és itt össze tudtam szedni azt a néhány embert, aki Magyarországon ugyanígy érdeklődött a fordítás elméleti leírása iránt. 1983-tól 1988-ig minden évben tartottunk fordítástudományi konferenciákat az Akadémián, ezeknek az anyaga meg is jelent a *Fordításelméleti Füzetek*ben. Azután 1999-ben megalapítottam saját folyóiratomat, a *Fordítástudományt*, amely egy magyar nyelvű folyóirat, 2000-ben pedig az *Across Languages and Cultures* című angol nyelvű fordítástudományi folyóiratot, amelyet az Akadémiai Kiadó jelentet meg. Végül 2003-ban sikerült létrehozni az ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskoláján belül az önálló Fordítástudományi Doktori Programot, amelynek körülbelül 50-60 hallgatója volt az elmúlt 10 év alatt, és mára 19 sikeres védéssel büszkélkedhetünk. Ez azt jelenti, hogy 19 olyan dolgozat létezik, amelyeknek többsége magyar nyelven foglalkozik a fordítástudomány alapkérdéseivel.

Mivel magam is kezdő kutató vagyok, érdekelné, hogy milyen tanácsot adna, akár személyes, akár szakmai jellegű azoknak, akik most lépnek erre a pályára?

A doktori programban majdnem mindenki fordító és tolmács, ennek ellenére meglehetősen elválasztják egymástól a gyakorlati munkát és az elméleti kutatást. Azt mindenképpen tudom tanácsolni, hogy a pénzkereső munkájuk, a fordítás vagy tolmácsolás során próbáljanak keresni egy olyan témát, amely kutatásra érdemes és egy kicsit általánosítható. Például hogyan dolgoznak a fordítók és tolmácsok, hogyan értik meg a forrásnyelvi szöveget, hogyan fogalmazzák meg a célnyelvi szöveget, mi az, amit átvisznek egyik nyelvből a másikba, milyen műveleteket végeznek; tehát figyeljék a saját fordítási-tolmácsolási munkájukat, és ha valami érdekességet, elméletileg leírható találatot, akkor azt próbálják meg leírni. Másrésztől olvassanak minél több fordítástudományi szakirodalmat. Ez azért fontos, mert a fordítás és tolmácsolás olyan szakma, hogy mindenki úgy áll neki, mintha ő művelné először. Így mindenki magában újra és újra felfedezi, hogy milyen érdekes,

amit ő fordítás közben csinál, miközben a fordítástudomány már a II. világháború után megszületett. Ez alatt a 60 év alatt már elég sok mindent leírtak, megvannak ennek a tudománynak a saját klasszikusai, saját folyóiratai; mindezt el kell olvasni és rendszeresen figyelemmel kell kísérni – ezt természetesen mi a szervezett doktori képzésben meg is valósítjuk. Emellett rendszeresen járjanak konferenciákra és publikáljanak is, mert azt szoktam mondani, hogy ahhoz, hogy egy szakmát művelni lehessen, kell a kutatóknak egy kritikus tömege, akik az adott tudomány közéletét alkotják. Így lehet megteremteni egy olyan szakmai életet, amelyben az ember jól érzi magát, mert tudja, hogy van kinek írnia, előadnia. Akkor nem érdemes kutatói munkát végezni, ha nincs olyan közeg, amely erre nyitott volna. Bár én nagyon fontosnak tartom a magyar fordítástudomány megteremtését, azt is tanácsolom azoknak a hallgatóimnak, akik megtehetik, hogy külföldön is próbáljanak előadni, publikálni. Szerencsére van sok olyan hallgatónk, akik nemzetközi, A vagy B kategóriás folyóiratokban is megjelentek már, például az *Interpreting*, a *Target* vagy az *Across* oldalain.

Milyen izgalmas kutatási témákat lát jelenleg a tudományterületén, amelyeket jó szívvel ajánl hallgatói figyelmébe?

Nagyon nagy változások zajlanak a fordítástudományban. Az első nagy változás a fordítás szerepének megnövekedése az Európai Unió fordításpolitikájával kapcsolatban. Ez nem azt jelenti, hogy minden nyelvről minden nyelvre mindent le kell fordítani, hiszen a munkanyelvek száma meglehetősen limitált, de dokumentációs céllal nagyon sok mindent le kell fordítani, ezért a fordítási feladatok száma egyre nő. A másik nagy változás a technikai eszközök megjelenése, ami olyan lehetőségeket nyújt a fordítóknak, amelyeket pár évvel ezelőtt még elképzelni sem lehetett. Ez a két jelenség, azaz a fordítás társadalmi súlyának megnövekedése és az új technikai lehetőségek megjelenése olyan mértékben meghatározza a fordítást, hogy a legfontosabb kutatási tárggyá a számítógéppel támogatott fordítás lépett elő. Izgalmas kérdés például, hogy a gépileg fordított szövegek mennyi utószerkesztést igényelnek ahhoz, hogy használhatók legyenek, vagy hogy a gépi adatbázisok használata mennyire segíti a fordítók munkáját. Mindkét témából született is már nálunk doktori disszertáció. Mindezek ellenére nem szeretném, ha a fordítástudomány teljesen ebben az irányban haladna, mert ez azzal is fenyeget, hogy egy kissé dehumanizálódik ez a tudomány. Változatlanul nagyon érdekesnek találom például a fordítás pragmatikai kérdéseit, a fordítás felhasználóival kapcsolatos kutatásokat vagy a fordítók fejében végbemenő folyamatok kutatását. Továbbra is érdekesnek találom az eredeti témámat, amely a mondat kommunikatív tagolásának megváltozása a fordításban. Itt érdekes módon összekapcsolódik a múlt és a jelen, mert a fordítási memóriák segítségével készített fordításban, amikor már egész részeket kell beemelni a szövegbe, éppen az aktuális tagolás sérülhet meg. Tehát az aktuális tagolás kutatása segíthet egy új témában, a fordítási memóriák – mint amilyen például a Trados – által felkínált fordítások korrigálásában, utószerkesztésében. Ez is egy olyan új téma, amelyet most az egyik doktorjelölt hallgatóm kutat.

Mivel napi kapcsolatban van a hallgatókkal, mi az, amit mindenképpen szeretne átadni nekik mindabból a tapasztalatból és tudásból, amit felhalmozott eddigi pályája során?

Nagyon fontos, hogy legyen bennük érdeklődés a szakma, illetve a kutatási tárgy iránt, legyenek eredeti gondolataik, de ezeket előzze meg egy széles körű olvasottság, tájékozódás. Járjanak rendszeresen konferenciákra, ahol kössenek ismeretségeket, dolgozzanak együtt, ketten-hárman végezzenek közös kutatásokat. Talán azt hiányolják különösen a mai fiatalok, hogy kevés olyan vezető, mentor, professzor van, aki segítene nekik. Én rengeteget kaptam Papp Ferencről, Szépe Györgytől, Dezső Lászlótól, pedig akkor még nem is volt ilyen doktori rendszer, mint ma, tehát ők nem voltak az én témavezetőim, nem tanítottak engem. Egyszerűen volt a modern nyelvészetnek, nyelvoktatásnak egy szakmai, tudományos élete, amelynek ők voltak a vezető személyiségei, és bárkinek segítettek, aki hozzájuk fordult. Én is így próbálok segíteni a saját tanítványaimnak, valamint vannak nagyon jó barátaim, tanár kollégáim, akik részt vesznek a doktori programban, és minden ellenszolgáltatás nélkül vállalják, hogy a hallgatóimmal foglalkozzanak. Tehát azt tanácsolnám a diákoknak, hogy próbáljanak a tanítványukká szegődni a szakma egy vagy két kiemelkedő képviselőjének, és tanuljanak tőlük minél többet.

Ahogy kezdtem, úgy megint csak egy személyes kérdéssel zárnám a beszélgetést. Kíváncsi vagyok arra, hogy mivel foglalkozik manapság, mi köti le a legtöbb idejét, energiáját, és hogy mivel tölti a szabadidejét.

A tanszékvezetés és az előadásaimra való felkészülés mellett legtöbb energiámat a két folyóiratom szerkesztése köti le. A *Fordítástudománynak* és az *Acrossnak* is két száma jelenik meg évente. Főszerkesztőként folyamatosan kapom a kéziratokat, minden beérkező tanulmányt két lektor bírál el névtelenül, tehát sokkal több kézirat megy át a kezemen, mint amennyi ebben az évi négy számban végül megjelenik. Sok időt töltök a Fordítástudományi Doktori Program szervezésével, a doktorjelölt hallgatók dolgozatainak olvasásával, és a velük való konzultációval. Szabadidőmben nagyon szeretek zenét hallgatni, szeretek operába járni, rendszeresen hallgatom a Metropolitan operaközvetítéseit az Urániában. Most decemberben ez három operaelőadást jelent számomra: lesz Mozarttól a *Titus kegyelme*, Verditől pedig az *Álarcosbál* és az *Aida*. Van négy óvodáskorú unokám, két fiú és két lány, a hétvégeimet velük töltöm. Nagyon izgalmas dolog az ő értelmi és nyelvi fejlődésüket figyelemmel kísérni. Ez is szellemi munka, de igazi felüdülést jelent.

Nagyon köszönöm az interjút!

SZENT JEROMOS ALAPÍTVÁNY

A MAGYAR FORDÍTÓ- ÉS TOLMÁCSKÉPZÉS TÁMOGATÁSÁÉRT

Az Alapítvány célja a magyarországi fordító- és tolmácsképzés támogatása. Ennek érdekében támogatja az intézményes tolmács- és fordítóképzést, ösztöndíjjal segíti tolmács, illetve fordító szakos hallgatók tanulmányait és külföldi részképzését, támogatja tolmács és fordító oktatók továbbképzését, valamint szakmai továbbképző tanfolyamokat szervez azért, hogy a tolmács- és fordítói munka színvonalának emelésével elősegítse Magyarország euroatlanti integrációját. Továbbá szakmai folyóiratot, illetve publikációkat jelentet meg, tudományos kutatást kezdeményez, folytat, illetve támogat, valamint szakmai kapcsolatokat kezdeményez és ápol magyarországi és külföldi társintézetekkel és szakmai szervezetekkel.

A kuratórium elnöke: dr. Klaudy Kinga

Az Alapítvány nyitott. Az Alapítványt minden magyar és külföldi magánszemély vagy jogi személy, illetve jogi személyiséggel nem rendelkező társaság pénzösszegekkel, illetve szolgáltatásokkal támogathatja.

A Szent Jeromos Alapítvány számlaszáma: 10100792-72841400-00000008.

Számlavezető Bank: Budapest Bank, Királyhágó téri fiók

A közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLVI. törvény értelmében az Alapítványt támogató pénzzadományok levonhatók a személyi jövedelemadó- és társasági adóalapból.

Az Alapítvány székhelye: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék

Budapest 1088, Múzeum krt. 4. „F” épület 4116500/5894

E-mail: klaudy.kinga@btk.elte.hu, papp.sandorne@btk.elte.hu

FELHÍVÁS

1%

Felkérjük a Fordító- és Tolmácsképző Tanszék hallgatóit, öregdiákjait, tanárait, lektorait és mindenkit, akit érdekel a fordítás és tolmácsolás ügye, hogy jövedelemadójuk 1%-ával támogassák Alapítványunk célkitűzéseit.

Ehhez a személyi jövedelemadó-csomagban található rendelkező nyilatkozaton a Szent Jeromos Alapítvány adószámát kell feltüntetni:

18166143-1-42

Ezúton mondunk köszönetet mindazoknak, akik 2012-ben alapítványunkat jövedelemadójuk 1%-ával támogatták. A felajánlott összeget a fordítóképzésben részt vevő hallgatók támogatására és a „Fordítástudomány” kiadására fordítottuk.

Negyven éve jött létre az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Fordító- és Tolmácsképző Tanszéke (korábban Csoportja, később Központja). A 2012/2013-as tanévben a negyvenötödik évfolyam kezdte meg tanulmányait az intézményben, amelynek először (1973–1990) a Ménesi úti Eötvös Kollégium, majd az ELTE Amerikai úti épülete (1990–2000) adott otthont, a 2000/2001-es tanév őszi féléve óta pedig a Trefort-kerti kampusz F épületében folyik az oktatás. Azóta bővült a képzési kínálat is. A szakirányú továbbképzés mellett 2009 óta fordító és tolmács mesterképzés is folyik a tanszéken, és a harmincéves emlékkönyvben még csak tervezetként szereplő doktori képzésből azóta létrejött az ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskolájának Fordítástudományi Doktori Programja. Az 1999-ben indult European Masters in Conference Interpreting (EMCI) képzésben már 139 hallgató kapott nemzetközi konferenciatorlmács diplomát, és 2010-ben tagjai lettünk az European Masters in Translation (EMT) hálózatnak is.

A negyvenéves évfordulóra készült évkönyv öt részből áll. Az első részben a doktori program hallgatóinak tanulmányai olvashatók a fordítás és a tolmácsolás kutatásáról. A második részben az FTT főállású és megbízott oktatói írnak a fordító- és tolmácsképzésben szerzett tapasztalataikról. A harmadik részben az FTT oktatói és hallgatói rövidebb, személyesebb hangú írásokban emlékeznek az FTT-ben töltött évekre. Az évkönyv negyedik része az oktatók és hallgatók névsorát tartalmazza 1973-tól, az alakulástól napjainkig. Az ötödik részben a tanszékvezetővel készített interjú található.